

ივანე ჯავახიშვილის
ნათელ ხსოვნას უძღვნის ავტორი

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
ИЗДАТЕЛЬСТВО ТБИЛИССКОГО УНИВЕРСИТЕТА
TBILISI UNIVERSITY PRESS

ავლიკი ჴურაბაშვილი

პერსონოლოგიური
კრობლემები
ქართულ
მწერლობაში

(დემონტოლოგიურ-ფსიქოლოგიური ნარკვევი)

თბილისი 1973

617.9+15+3 Γ

616.89+15+899.962.1.09

ზ 971

ნაშრომში გაშუქებულია პერსონოლოგიური პრობლემები ქართულ მწერლობაში შოთა რუსთაველის, სულხან-საბა ორბელიანის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილია ჭავჭავაძის, ვაჟა-ფშაველას, იაკობ გოგებაშვილისა და ივანე ჯავახიშვილის შემოქმედების მაგალითზე, მასალები განხილულია ევოლუციურ-დინამიკურ, ისტორიულ ასპექტში. განხილულია აგრეთვე საკითხები ადამიანის სულიერი ყოფიერების აზრის, მნიშვნელობისა და დანიშნულების შესახებ.

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1973

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

კავკასია გული რკინისა,
აბჯარი თუნდა ხისაო
ხ ა ლ ხ უ რ ი

ზოგადი შენიშვნები. კულტურის უძველესი ტრადიციების მქონე ხალხს, როგორცაა ქართველი ერი, მოეპოვება მისი სულიერი ცხოვრების (ყოფიერების) განვითარების ამსახველი მდიდარი და მრავალფეროვანი წერილობითი მასალები. ხსენებული დოკუმენტური პროდუქციის გარდა ერს გააჩნია ზეპირი გადმოცემები, ლეგენდები, ანდაზები, თქმულებები, ზღაპრები, იგავ-არაკები, ცალკეული გამოთქმები, ისტორიულად შერჩენილი ჩვევები, ქცევები, მოქმედებანი, რომლებიც ასახავენ ერის სულიერი ვითარების, მისი ფილოსოფიური მრწამსისა და შეხედულების გარკვეულ საფეხურს.

ივანე ჯავახიშვილი მიგვითითებს: „ასეთ ცნობებსა და ტექსტებს ჩვეულებრივ ეთნოგრაფები ჰკრებენ ხოლმე, რომელთაც რასაკვირველია, თავიანთი მიზანი აქვთ, რომელიც ისტორიკოსის მიზნებისაგან განსხვავდება, მაგრამ, თუ ეთნოგრაფიული ცნობები და ტექსტები სათანადოდ არის შეგროვილი და შესაფერისი სიწორით არის ჩაწერილი, მაშინ ასეთი მასალებს გამოყენება თავისი ამოცანებისათვის ისტორიკოსსაც შეუძლიან, რა თქმა უნდა, ჭეროვანი მეთოდების მოშველიებით. ცნობებისა და ჩაწერილი ტექსტების ღირებულება იმაზეა მთლიანად დამოკიდებული, როგორ არის მასალა შეგროვებული და წერილობით აღბეჭდილი“¹.

¹ ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, საქართველოს, კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული პრობლემები. თბილისი, 1950, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, გვ. 170.

ამასთან საჭიროა განსაკუთრებული სიფრთხილე, აუჩქარებლობა დასკვნებში; მასალა უნდა იყოს მიღებული მხოლოდ მრავალმხრივი შედარებებისა და ღრმა გააზრების შემდეგ, რათა თავიდან ავიცილოთ შემთხვევითი დამატებანი. „უეჭველია, ხალხურს მესხიერებასა და ზეპირსიტყვიერებას უძველესი ხანის ზნე-ჩვეულებანი, მსოფლმხედველობა და რწმენა, ზღაპრები და თქმულებები, ლოცვა-საკედრებლობითი წარმოსათქმელები და წარმართული ხანის სიმღერალექსები შემონახული აქვს. მაგიაჲ, თუ წერილობითი ძეგლებიც კი ღროის გავლენის სიღუბეში ირეს ვერ გადაურჩა, წარმოუდგენელია, რომ ზეპირსიტყვიერების სახით დაცულ გადმოცემასა და ტექსტს საუკუნეთა განმავლობაში ჩვენამდის უცვლელად მოედწია და სხვადასხვა დროისა და წრის შენაერთი ადგილების არაერთი ფენით არ იყოს აჭრელებული-შეცვლილი“¹.

ცხადია, წერილობითი თუ ზეპირსიტყვიერი მასალები შეიძლება გამოიყენოს მეცნიერების მრავალმა დარგმა საკუთარი მიზანსწრაფვისა და ინტერესის მიხედვით. აგრეთვე გამართლებული უნდა იყოს შემოქმედებითი ექსკურსი, რათა ხსენებული მასალები გამოიყენოს და მით ისარგებლოს ფსიქოლოგმა და პათოფსიქოლოგმა. ამ მხრივ განსაკუთრებით მრავლდება ფსიქოლოგიური ძიების აზრი, ვინაიდან „უძველესი მსოფლმხედველობისა და რწმენის შესასწავლად და შეძლებისამებრ სრული სურათის წარმოსადგენად ხალხში დარჩენილ თქმულებებს, ხატობათა დღესასწაულების წესებსა და წარმოსათქმელ ხუცების ლოცვა-ვედრებას, სადიდებელსა და დამწერლობასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს. თვით უუძველესი კულტურული დამწერლობების ერების ძეგლებში მსოფლმხედველობისა და რწმენის შესასწავლად მაინც და მაინც ბევრი ცნობები არ მოგვეპოვება. უმთავრესად იქ ღვთაებათა სახელები გვხვდება ხოლმე ჩამოთვლილი, ანდა მოწოდება-ვედრების, ფიცისა, ანდა დამრღვევთა წყევლა-კრულვის შემცველი ტექსტები ამა თუ იმ ძეგლის ნაწილებში. მათი რაობის, ურთიერთისადმი მათთვის განკუთვნილი მსახურებისა და თაყვანისცემის გამოსარკვევად იქ, ან მეტად

¹ ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს, კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიულ-ენოლოგიური პრობლემები, თბილისი, 1950, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, გვ. 171.

მცირე, ანდა სრულებით არავითარი ცნობები არ მოგვეპოვება. უამისოდ კი ძველი წერილობითი ძეგლებითგან ამოკრეფილი ცნობები ხშირად მხოლოდ დეტალებათა სახელების სიას წარმოადგენს, რომელიც გონებასაც ბევრს ვერაფერს ამცნებს, გულსა და სულს ზომ არაფერს აგრძნობინებს ხოლმე“¹.

დღეს ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიის პრობლემების გადაჭრა შეუძლებელია, თუ მოვლენები არ შევისწავლეთ დინამიკაში და პირველ რიგში მათი განვითარების უძველესი ფესვები. ამიტომ პალეოფსიქოლოგიისათვის განსაკუთრებული ღირებულება აქვს ეთნოლოგიურ და ეთნოფსიქოლოგიურ მონაცემებს. თუ ისტორია მიმართავს არქეოლოგიას, ხოლო ბიოლოგია—პალეობიოლოგიას, ფსიქოლოგიისათვის ფასდაუდებელია უძველესი, უკეთ არქაული პერიოდის სულიერი სამყარო და ეგრეთ წოდებული პირველყოფილ ადამიანთა განცდების, წარმოდგენების, შეხედულებების მისწრაფებათა ცოდნა.

ქართულ მეტყველებაში და ქართველი კაცის წარმოდგენებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სიტყვებს: კუჭი, ღვიძლი და გული, რომლებსაც ზოგჯერ მექანიკურად ხმარობენ მათი პალეოფსიქოლოგიური მნიშვნელობით, რაც თავის მხრივ მიუთითებს ადამიანის შემეცნების გარკვეულ ეტაპზე. ხოლო როგორც ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს, „ზაფხულისა და ზამთრის ქართული და შარმატული სახელები ებრაულსა და ბერძნულს ასეთსავე სახელებზე უფრო ძველიც არის და უფრო საყურადღებოა, რადგან, თუ ამ ორ უკანასკნელს არეთა სახელებში მათი მხოლოდ-და მეურნეობითი დანიშნულება აქვს გამომხატული და ამიტომაც თითოეული ამ ტერმინთაგანი სხვადასხვა ძირისაგან არის ნაწარმოები, ქართულსა და შარმატულ სახელებში სრული მთლიანობაა დაცული: ისინი ერთნაირი აგებულებისა და აღქმის ერთსა და იმავე საფუძველზე არიან დამყარებული, სახელდობრ, კოსმოსური მოვლენის, მზის სხივების სითბოს დედამიწაზე და ადამიანის სხეულზე გავლენის სიძლიერის განსხვავების დაკვირვება-აღქმაზე“².

მეტად მდიდარია სიტყვა „სინათლის“ ფსიქოლოგიური სემან-

¹ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 169.

² იქვე, გვ. 160.

ტიკა. დღესაც, სიტყვა სინათლე მარტო მხედველობითი აღქმის კატეგორია არ არის. ხშირად მას უკავშირებენ მძიმე ემოციურ განცდას—კაეშანს, მწუხარებას, ვაგლახს; მაგალითად, შეილის სიკვდილი შეიძლება იყოს გადმოცემული (თუ კვალიფიცირებული), როგორც თვალისჩინის ანუ თვალის სინათლის დაკარგვა—მოლიანი დაბრმავება. პირაქით, დილის სინათლე სიხარულის განცდის სინონიმია. აღნიშნული განცდის სემანტიკური ფესვები უნდა უკავშირდებოდეს წარმართული დროის წარმოდგენებს. „წარმართულ ხანაში ყოფილა ღვთაება, რომელსაც დილა სწოდებია. მას შემდგომ, რაც გამოირკვა, რომ დღის სახელი თავდაპირველად მზის სახელი ყოფილა, ანუ, სხვანაირად რომ ითქვას, დღის ვითარცა ცაზე მზის სრბოლის დროის ხანგრძლივობის აღმნიშვნელი სახელი მზის სახელით გამოიხატებოდა, ძნელი დასაჯერებელი აღარ უნდა იყოს ის მოსაზრებაც, რომ დღის დასაწყისის დროის აღმნიშვნელი სიტყვა და ტერმინიც მზის წინამორბედი მნათობის ვენუსის, ანუ აფროდიტეს ვარსკვლავის სახელთან ყოფილიყო დაკავშირებული და მისივე სახელით გამოეხატათ. ამრიგად ყოველგვარი მოსაზრებით საფიქრებელია, რომ ქართული დილა თავდაპირველად უნდა ბაბილონურშიც დაცული აფროდიტეს ვარსკვლავისა დილ-ბატის მნათობი ღვთაების აღმნიშვნელი ყოფილიყო, ჭერ ვითარცა დილის ცისკარი, შემდეგ უკვე როგორც თვით დროის ამ მანძილის სახელი“¹.

„მაშასადამე, ქართულსა და ქართველურშიც დღის სახელი მზის სახელთან ყოფილა დაკავშირებული და დღის ცნება მზის სინათლის მოქმედებით გამოუხატავთ“².

ქართველ წინაპართა აზროვნების არქაულ ძეგლებსა და პირველ რიგში ქართულ მითოლოგიას შალვა ნუცუბიძე დიდ მნიშვნელობას მიაწერს ფილოსოფიის ისტორიის პრობლემების შესწავლისას. ამ მხრივ უძველეს ძეგლთა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს პოემა „ამირანანი“.

შ. ნუცუბიძე წერს: „უძველესი ძეგლები ქართველ წინაპართა აზროვნებისა და შემოქმედებისა შეიცავს ზოგიერთ სამზადის ელემენტებს შემდგომი უფრო მაღალი სააზროვნო ფორმებისათვის და

1 ივ. ჭავჭავაძის შვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 150.

2 იქვე, გვ. 146.

ამით მოპოვებული აქვთ სრული უფლება შეტანილ იქნენ ფილოსოფიამდელი აზროვნების ისტორიაში, როგორც სამზადისი პერიოდის გამოხატულება არა მარტო ქართული ფილოსოფიისათვის¹. და იქვე: „ყველაფერი ეს მოცემულია მითოლოგიურის სახით, მაგრამ ამ ფორმაშიაც როდი აკლია ამ შეხედულებებს ერთგვარი სისტემა, რომელიც ხელმისაწვდომი იქნებოდა მეორე ათასეულში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე აზროვნებისათვის“².

არქაული მასალები წარმოადგენს მაღალი გონებრივი შემოქმედების პროდუქციას. მათ უეჭველად აქვთ აგრეთვე დიდი ფსიქოლოგიური ინტერესი და სამწუხაროა, რომ პალეოფსიქოლოგიურ პრობლემათა კვლევისას მათ არ ეთმობა ჭეროვანი ყურადღება და როდესაც საქმე ეხება პირველყოფილ ადამიანთა სულიერ სამყაროს, აქ ფასდაუფებელი ღირებულება ენიჭება უძველესი კულტურის მქონე ქართველი ერის მიერ შექმნილ მასალებს.

როგორც ვიცი, წესრიგის პრობლემას ოღიჯანვე ეთმობა განსაკუთრებული შემოქმედებითი ყურადღება ფილოსოფიაში, ხოლო გოეთე მას განიხილავს როგორც მნიშვნელოვან პერსონოლოგიურ კატეგორიას. გოეთეს თანახმად ადამიანმა შეიძლება აიტანოს და გაუძლოს ყოველგვარ ჭირსა და ვარამს, მაგრამ ყველაზე მძიმე ასატანია წესრიგის უქონლობა.

უნდა აღინიშნოს, რომ წესრიგის საკითხს ვხვდებით ჭერ კიდევ ქართულ მითოლოგიაში. ამ მხრივ პირველ რიგში დასახელებული უნდა იყოს თქმულება ამირანზე.

პალეოსოციოლოგიურ და პალეოფსიქოლოგიურ მონაცემთა მიხედვით პირველყოფილი ადამიანისათვისაც წესრიგი ყოფიერების ძირითადი მოთხოვნილებაა. ქართულ მითოლოგიაში ხსენებული საკითხი იღებს ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური კატეგორიის ხასიათს. შალვა ნუცუბიძე წერს: „ერთი სიტყვით, მსოფლიოს წონასწორობა დამყარებულია წესრიგზე, წესრიგი ელემენტების საფუძველია, ხოლო აღშფოთება ელემენტებისა ამ წესრიგის დარღვევით არის გამოწვეული. ამ მნიშვნელობით „ამირანიანის“ შემქმნელის

¹ შალვა ნუცუბიძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია, ტომი I, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1956. გვ. 64.

² იქვე, გვ. 49.

თვალსაზრისი უფრო ახლოა ატომისტების—ლევიკოპოსსა და დემოკრიტესთან. განსაკუთრებული ხაზის გასმა ჯამების განლაგების წესისა. რასაც სჩადის ქალღმერთი ყამარი, გვარწმუნებს, რომ მსოფლიოში არის „დიადი წესრიგი“, როგორც ამას გვეუბნება დემოკრიტე. თავისთავად იგულისხმება, რომ ყველაფერი ეს „ამირანში“ მოცემულია მითოლოგიურ გარემოცვაში და ფილოსოფიამდელი აზრი აქ იკვლევს გზას „საწყისის“ წარმოდგენიდან არსებობის ძირითადი ელემენტებისაკენ¹.

დეონტოლოგია და პერსონოლოგია. მოვალეობის გრძნობა თუ შეგნება და სინდისის ძახილი შეადგენს პერსონოლოგიური კვლევის მთავარ საგანს. ამით დეონტოლოგია თავისი მიზნითა და შინაარსით პერსონოლოგიური, ე. ი. მოქმედების ფსიქოლოგიის შემოქმედებითი განშტოებაა.

მოვალეობის კაცი უეჭველად ფაქიზი და ძლიერი პიროვნებაა, რომელიც ფიქრობს საზოგადოებაზე და სხვის წუხილსა და სიხარულს თვლის საკუთარ განცდად, ხოლო ფიქრი იმაზე, რაც შეიძლება მეტი მისცეს ხალხს, საზოგადოებას, შეადგენს ასეთი კაცის სიცოცხლის მთავარ საზრუნავ საგანს, შინაარსსა და მოწოდებას. ✓

ქართველთათვის დამახასიათებელი სულიერი თვისებები—მოვალეობის გრძნობა, პიროვნების სიმტკიცე და შეუდრეკელობა—ისტორიულად აძლიერებდა და ამრავლებდა ერის პატრიოტიზმს. ძველთაგანვე ქართველ ქალსა და კაცსა თანაბრად უძგერდა ვაჟკაცური გული პატრიოტული საქმისათვის. ამიტომ ეროვნული კულტურის შესწავლისას პიროვნების ფსიქოლოგიის ფესვები უკავშირდება ერის სულიერი ყოფიერების საწყისს.

ისტორიულ ასპექტში დეონტოლოგიური მასალების შესწავლას აქტუალური ფსიქოლოგიური ინტერესი აქვს. ეს გზით შესაძლოა ადამიანის სულიერი ყოფიერების შინაგანი ბუნების გარკვევა. არსენ კათალიკოსის თქმით, „მიზეზსი არიან აღმძვრელი სიტყვისა და სიტყვა არს მიმთხრობელ მიზეზთა“².

¹ შ. ნუცუბიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 50.

² ი. ჯავახიშვილი, ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინაოდ. და ახლ. წიგნი I. ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა. უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1945, გვ. 41.

წარსულში ცნობილ წარმოდგენებს, განცდებს, გადაწყვეტილებებსა და მოქმედებებს ახასიათებს გარკვეული ფსიქოლოგიური დერძი, რომელსაც აქვს თავისი კვანძოვანი ეტაპები და განისაზღვრება ისტორიული ვითარებით, მისი აღმავლობითა და დაღმავლობით, მხიარულებითა და მწუხარებით.

ისტორიულად ქართველი ერი სიცოცხლის ფასად ინახავდა თავის ეროვნულ მთლიანობას... იგი მოქმედებდა არა მარტო მტკაცე და ძლიერი მარჯვენით, არამედ სიტყვით, აზრით, გონებით, ცნებათა ჩამოყალიბებით და დაუწერელი მორალური კოდექსებით.

აღმავლობისა თუ დაღმავლობის პერიოდში ერისათვის განსაკუთრებულად საჭირო ხდება დეონტოლოგიური ფსიქოლოგიის იდეები: მოვალეობა, პატრიოტიზმი, სინდისის დაუქანგველობა, სამშობლოსათვის თავდადება, სიკეთის, სიმართლის, სიყვარულის, ნდობისა და შრომის კულტი.

ვიმეორებ, პერსონოლოგიური პრობლემები განსაკუთრებულ განვითარებას იღებს ბედობისა და უბედობის დროს — ერის ბედობის, მაგალითად, თამარის მეფობის დროს, XII საუკუნეში და საქართველოს უბედობის პერიოდში—XV და XVIII საუკუნეებში. ორივე გარემოებას თავისი სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფონი აქვს.

კეთილ და საბედნიერო ვითარებაში ყალიბდება და მრავლდება პერსონოლოგიური კატეგორიები როგორც მტკიცე მორალური საბუთი წარსულ გამარჯვებათა, რაც უწყვეტ და ურყევ ტრადიციად უნდა დარჩეს მომავალი თაობისათვის.

უბედობისას კი საჭიროა გაღვივდეს პერსონოლოგიური წარმოდგენები, რათა აღამიანმა შეიგნოს თავისი ეროვნული მოწოდება და მოვალეობა. ისტორიული აუცილებლობის გამო ჩნდებიან და იბადებიან აქტიური და გიგანტური სულიერი ძალის მქონე პირები, რომლებიც მიზნად ისახავენ გაწმინდონ და გაასუფთაონ ადაშიანთა უანგმოკიდებული სინდისი. ხსენებულ პირთა თუ მოღვაწეთა ბრწყინვალე მაგალითს წარმოადგენენ სულხან-საბა ორბელიანი და ანტონ კათალიკოსი.

შალვა ნუცუბიძე წერს: „XVIII საუკუნემდე ქართული ფილოსოფიის ისტორიკოსის ყურადღებას იპყრობს მომეტებულად ორი მოაზროვნე—სულხან-საბა ორბელიანი და ანტონ კათალიკოსად წოდებული. რა თქმა უნდა XVII-XVIII საუკუნეებში არიან სხვა პირე-

ბიკ. მეტი თუ ნაკლები სააზროვნო მონაცემების და ღირებულების, მაგრამ ისინი მნიშვნელოვანი არიან იმდენად, რამდენადაც ს. ს. ორბელიანის ან ანტონის საქმეს ედარებიან და მათი ეპოქის დამახასიათებელ და ამსახველ ნააზრევს ავსებენ და ასრულებენ¹.

XVII—XVIII საუკუნეები ქართველი ერისათვის ურვის, ცრემლის, წაღველისა და სისხლის პერიოდია.

პერსონოლოგიური ფსიქოლოგია აქ განსაკუთრებულად საჭირო ხდება. რათა, ერთი მხრივ, გვიჩვენოს მაგალითები მოვალეობისა და სინდისისა, და, მეორე მხრივ, გამომზეურებულ იქნეს ადამიანის უგვანობა, სიბილწე და არაკაცობა. საჭირო ხდება ავისა და კარგის დაპირისპირება, რომ დადებითმა დაფაროს, მოსპოს და დააზზოს ავი.

„კიდევ გასაკვირია, რომ თავდადების ამ ნგრევეთი პოლიტიკის, მათი სრული ანტისაზოგადოებრივი საქმიანობის პირობებში როგორ ხერხდებოდა XVII—XVIII საუკუნეთა საქართველოში რაღაც დადებითი მუშაობა ეკონომიკისა და კულტურის დარგში. საკვირველია, შიგნიდან გამთიშავი ძალებით აოხრებულმა, გარედან დაუნდობელი მტრებისაგან გარშემოსეულმა ქვეყანამ როგორ გასძლო XVIII საუკუნის ბოლომდე და სახელმწიფოებრიობისა და საზოგადოებრიობის რაღაც სახე მაინც შეინარჩუნა.

ეს საკვირველი გამძლეობა ქართული სახელმწიფოებრიობისა გასაგები ხდება მხოლოდ მაშინ, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ხალხი იყო თავის წიაღში ეროვნული სახისა და ეროვნული არსებობის თუნდაც უძნელეს პირობებში და თუნდაც ელემენტარული სახის მატარებელი. ხალხი ყველაფერს იტანდა, ხალხი ყველაფერს უძლებდა მანამდე. როდესაც იმავე ხალხის საშუალებით ეროვნული განთავისუფლების ეპი დადგებოდა და საზოგადოებრიობა კვლავ აღსდგებოდა“².

ილიას თქმით „რუსთაველის ხალხი“ უყვდავია და უბედობის ეპს უეჭველად იტყოდა თავის სიტყვას.

ქართველ ერს უეჭველად გამოუჩნდებოდნენ (თუ მოევილინებოდნენ) მოღვაწენი, მოაპაგენი, მოურვენი, მესაიდუმლენი თუ მცველნი მსგავსად სულხან-საბასი, ვახტანგ მეექვსისა და დავით

¹ შალვა ნუცუბიძე, დასახ. ნაშრომი, ტომი II, გვ. 234.

² იქვე.

გურამიშვილისა. სწორედ ამ დიდ ადამიანთა მიმართ, თითოეული-სადმი ზუსტად ითქმის ვახტანგის სიტყვები: „სოფლის ვალი ჩვენთან გადიხადა“.

შალვა ნუცუბიძე აღნიშნავს: „ფილოსოფიური აზროვნება დაკნინდა, ძეგლებს ცოტა თუ ვინმე იცნობდა და ასეთ პირობებში საჭირო იყო ისტორიულ-ფილოსოფიური ალლო—თუ რით და როგორ უნდა დაწყებულყო ფილოსოფიური ინტერესის გაღვიძების საქმე და ისტორიული ნაცრის ქვეშ მიფერფლილი ფილოსოფიური ნაკვერცხალის როგორმე გაღვივება“¹. და იქვე:

„ეს საქმე წილად ხვდა XVIII საუკუნეში ანტონ ბაგრატიონს, შემდგომ ხანაში თანამდებობის მიხედვით „კათალიკოსად“ წოდებულს. იგი და მისი სკოლა მოღვაწეობდნენ ფეოდალური რეაქციის უმაღლესი საფეხურის ხანაში, რამაც დაღი დააჩინა იმ დიდ ენერგიას და საქმიანობას, რომელიც ამ სკოლის მეთაურს—თვითონ ანტონს ახასიათებდა ყოვლის უწინარეს“².

XII საუკუნეში ერი ტკბებოდა არა მარტო ნივთიერი საუნჯით, არამედ სულიერი სამყაროს სიწმინდითა და სიფაქიზით.

შოთა რუსთაველი პერსონოლოგიურ იდეათა ზენიტია: ცხადა, მას ეყოლებოდა თავისივე ერში წინამორბედნი, წინამესიტყვენი თუ წინამოაზროვნენი.

რუსთაველის დროს დიდი სიღრმით მუშავდებოდა დეონტოლოგიური ფსიქოლოგიის ძირითადი ცნება არეტოს³ შესახებ, რაც ნიშნავს ძალას, სიძლიერეს, სიმაგრეს, სიხალისეს, გამჭირახობას, სილამაზეს, სიდიადეს, კეთილშობილებას, გმარობას, ღიდებას, მორალურ სრულყოფას, ხელოვნებას, პატროსნებასა და სიკეთეს.

ცნებას არეტოს შესახებ უეჭველად დიდი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის სულიერი სამყაროს სიფაქიზისათვის. პრაქტიკულად საჭიროა და აუცილებელია აღნიშნულ წარმოდგენათა გამრავლება-

¹ შალვა ნუცუბიძე. დასახ. ნაშრომი, გვ. 244.

² იქვე, გვ. 264.

³ არ არის ინტერესმოკლებული მოვიყვანო ბერძნული ტერმინის „არეტოს“ რუსული თარგმანი: доблесть, храбрость, мужество, мощь, сила, крепость, бодрость, острота, плодородие, красота, великолепие, благородство, величие, славные деяния, подвиги, высокое мастерство, умение, искусство, честь, слава, нравственное совершенство, добродетель.

გაღვივება მოზრდილთა, ახალგაზრდათა და მოზარდთა შორის. დღეს ფსიქონევროლოგიაში არსებობს ცალკე ფსიქოთერაპიული მიმართულება, რომელიც ცნობილია არეთოთერაპიის სახელწოდებით და რომელიც მოწოდებულია განამტკიცოს ადამიანის ფსიქიკური ძალღონე და გამოასწოროს გამრუდებული თუ ნაღრძობი პიროვნება.

„რუსთაველას ხალხი“ ოღითგანვე ხელმძღვანელობდა პატრიოტული მოვალეობის მაღალი გრძნობებით. ამაზე შეტყველებს მრავალი ფაქტი ქართველი კაცის მაღალი ბუნებისა და კეთილშობილური განწყობის შესახებ. ჩვენს დროში პიროვნების პრობლემას მნიშვნელოვანი ადგილი აქვს დათმობილი ქართული ეროვნული კულტურის ყოველ უბანში, და პირველ რიგში ისტორიაში, ფილოსოფიაში და ფსიქოლოგიაში. ამ მხრივ უნდა გაეიხსენოთ ივანე ჯავახიშვილი, შალვა ნუცუბიძე და დიმიტრი უზნაძე. უფრო მეტიც, დიმიტრი უზნაძე პიროვნების ფსიქოლოგიის ფუძემდებელია საქართველოში, რომელმაც მსოფლიო ინტერესი, რეზონანსი და აღიარება პპოვა. უზნაძის მიერ შექმნილი სახელოვანი სკოლა ღირსეულად განაგრძობს და ანვითარებს დიდი მასწავლებლის მიერ დაწყებულ შემოქმედებით საქმეს.

წინამდებარე შრომაში მიზნად ვისახავთ შევეხოთ პერსონოლოგიურ პრობლემებს, რომლებიც წარმოდგენილია შოთა რუსთაველის, სულხან-საბა ორბელიანის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილია ჭავჭავაძის, ვაჟა-ფშაველას, იაკობ გოგებაშვილისა და ივანე ჯავახიშვილის შემოქმედებაში.

საჭიროა მტკიცედ გვახსოვდეს, რომ თუ ცხოველის ქცევა აშენებულია ჰედონიზმის პრინციპსა (სიამოვნება) და შიშზე, ადამიანის პიროვნული მოქმედება აშენებულია მოვალეობის, სოციალური პეროიკის და შინაგანი სინდისის პრინციპებზე. აქედან ცხადია, რომ ცხოველი შეიძლება მიეჩვიოს შიშს მექანიკური გაწვრთნის გზით, ხოლო ადამიანი შიშსა და საფრთხეს დათრგუნავს, გმირობას ჩაიდენს და ხელმძღვანელობს მაღალი და კეთილშობილური გრძნობებით თავისი ხალხის მიმართ. შიში ჰორალურად აშიშვლებს ფსიქიკას და პიროვნება ნულამდე დაჰყავს.

ყოველ შეგნებულ პატრიოტს შეუძლია დასძლიოს და შეანლოს შიშის გრძნობა, რითაც აიხსნება მეგრძოლის მამაცობა და სიმშვიდე.

შიში შეიძლება დაითრგუნოს მხოლოდ პიროვნული რეგისტრით, მოვალეობის გრძნობით. ასეთ ასპექტში პიროვნება განსაზღვრულად კორექციას უკეთებს და კონტროლს უწევს თავდაცვის ინსტინქტს.

ადამიანში პიროვნების უმაღლესი რეგისტრების დონეზე ორიენტაცია გამოვლინდება როგორც უმაღლესი, სოციალურად განპირობებული ფუნქცია და იგი განაპირობებს პიროვნების რეაგირების უნარს, ისევე, როგორც გარესამყაროში და თვით თავის თავში მოცემულ ფაქტორთა პიროვნულ შეფასებას.

პიროვნების ორიენტაციას, როგორც უმაღლეს სოციალურ ფსიქოლოგიურ ადაპტაციას, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის შემოქმედებაში. აქ ორიენტაცია შეიძლება დაკავშირებული იყოს პიროვნების უმაღლეს კეთილშობილურ მისწრაფებებთან (პატრიოტიზმი, მოვალეობა, საზოგადოებრივი ინტერესი, შრომის ინტერესი და ა. შ.); მეორე მხრივ, ორიენტაცია შეიძლება მიმართული იყოს ადამიანის დაბალი მისწრაფებებისადმი (ეგოიზმი, სიცრუე).

პერსონოლოგიისათვის, ე. ი. პიროვნების ფსიქოლოგიურ თავისებურებათა მოძღვრებისათვის, შოთა რუსთაველის ქმნილება მუდამყამს დაუღვევლი საგანძური იქნება.

რუსთაველისათვის უცხოა მშრალი დიდაქტიკა და ქედმდლური მენტორობა, რომელიც ასე დამახასიათებელი იყო სქოლასტიკური ფილოსოფიისათვის. უადრესად მახვილგონიერ და სიტყვაკაზმულ სენტენციებში იგი იძლევა ადამიანთა მოქმედების რეალურ პროგრამას.

„ვეფხისტყაოსანში“ ასახულია ქართველი ერის მრავალსაუკუნოვანი კულტურისა და ცივილიზაციის ტრადიციები, მისი სულიერი სიღრმე და ძალა, შემოქმედებითი ინიციატივა და სიბრძნის სიყვარული, წარმატებათა და გამარჯვებათა ნეტარება.

შოთა რუსთაველი ერთი პირველთაგანია მათ შორის. ვინც ბიძგი მისცა დიდ კულტურულ მიმართულებას, ცნობილს „აღმოსავლეთის რენესანსის“ სახელწოდებით.

„ვეფხისტყაოსნის“ გმირები აღჭურვილი არიან ზოგადსაკაცობრიო, პიროვნული, ფსიქოლოგიური განცდებით. საინტერესოა, რომ რუსთაველის თანახმად, ისეთი პრობლემები, როგორიცაა სულგრძელობა და სულმოკლეობა, კეთილშობილება და სულმდაბლობა, სიყ-

ვარულს გრძნობა და მოვალეობის შეგნება, ერთნაირად აქტუალურია როგორც მამაკაცის, ისე ქალის პიროვნებისათვის. რუსთაველის შეხედულებანი მიჯნურის პიროვნებისა და მეგობრობის ცნების ფსიქოლოგიური შინაარსის შესახებ შემდგომ ინტენსიურ კვლევას მოითხოვს.

სევდა და სიხარული, ჭმუნვა და აღფრთოვანება, დარდი და ზეიმი, სიბრძნე და აღტაცება, უმეცართაღმი შემწყნარებლობა, სიძარბო და სიყალბე, სიყვარული და სიძულვილი, სულგრძელობა მშვიდობიანობის დროს და უღმობელობა ბრძოლაში, სანაქებო წარსულის პატივისცემა და სიხალის პერსპექტიულობა, ძლიერება და სისუსტე, სილამაზე და უთვალადობა, სიმდიდრე და სიღარიბე, ანარქია და წესრიგი, სიზარმაცე და მუყაითობა, და სხვა ანტინომური ფსიქოლოგიური განცდები შესაფერის ასახვას პოულობენ „ვეფხისტყაოსანში“.

ქართველმა ერმა ისე შეისისხლბორცა და შეიყვარა რუსთაველის შემოქმედების სულიერი საგანძური, რომ პოემა საერთო-სახალხო კუთვნილებად იქცა. „ვეფხისტყაოსნის“ მაღალი იდეები ყოველი ქართველი ოჯახის შთაგონების წყარო გახდა. ამიტომ ურყევად უნდა დავიცვათ ის ტრადიცია, რომ ყოველ ოჯახში მოკრძალებით ინახებოდეს რუსთაველის ხელთუქმნელი პოემა, როგორც ფასდაუდებელი პატრიოტული რელიკვია.

პერსონოლოგიური კვლევისათვის აგრეთვე ფასდაუდებელია სულხან-საბა, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილიას, ვაჟასი და იაკობ გოგებაშვილის ნაწარმოებები.

ჩვენ განვიზრახეთ პერსონოლოგიური ექსკურსი შემოგვეხაზა ერთგვარი დასკვნითი ხასიათის მქონე განზოგადებით და დებულებებით. ამ მიზნისათვის დასკვნით ნაწილში ვეხებით დიდი ივანეს პერსონოლოგიურ იდეებს და ამ ხაზით მის მისწრაფებებსა და სურვილებს. წარმოდგენილი შემოქმედებითი ექსკურსი არის მხოლოდ ცდა თუ ერთ-ერთი ნაბიჯი პერსონოლოგიური პრობლემების შესახებ ქართულ მწერლობაში.

ამასთან, ჩვენ ხაზს ვუსვამთ იმ გარემოებას, რომ დღეს, ისე როგორც არასდროს, საჭირო და აუცილებელია არსებობდეს მკვიდრო შემოქმედებითი სიმბიოზი მხატვრულ ფსიქოლოგიასა (მხატვრულ ლიტერატურასა) და მეცნიერულ ფსიქოლოგიას შორის.

ამ მცირედი ნარკვევის მიძღვნა ქართველი ერის დიდი მოამაგის, ეროვნული უნივერსიტეტის მთავარი ფუძემდებლის, ილიას სადარი პიროვნებისათვის აიხსნება არა მარტო ღრმა პატივისცემით ამ დიდი მეცნიერის მიმართ, არამედ სურვილით, ჩვენს ნიჭიერ ახალგაზრდობას კადევ ერთხელ მოეაგონოთ, რომ ყოველი ქართველი უნდა განიმსჭვალოს ამ ბუმბერაზი მოღვაწის პატრიოტული გრძნობით.

პედაგოგიური პრობლემები შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანში“

ცრემლის პრობლემა პოემაში

ცრემლი ყოველთვის თან სდევს ადამიანის სულიერ ცხოვრებას. როგორც ნორმის, ისე პათოლოგიის დროს.

ტირილი — ჩვეული თანამგზავრია უსიამოვნო განცდისა, მაგრამ ადამიანი არაიშვიათად დიდი სიხარულის დროსაც შეიძლება ტიროდეს.

ყველა დროის მწერალს არა ერთი გვერდი დაუთმია გმირთა უსიამოვნო განცდებისა და ტირილის აღწერისათვის.

ცრემლს განსაკუთრებით ხშირად ვხვდავთ ძველი ლიტერატურის გმირთა თვალებზე. ამიტომ ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ამ სულიერი მდგომარეობის ფსიქოლოგიური ფესვების გარკვევა. აღნიშნული თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა შოთა რუსთაველის უკვდავი ქმნილება „ვეფხისტყაოსანი“. ტირიან ნაწარმოების გმირები (რაინდებიც და ქალებიც), რომლებსაც მაღალი საზოგადოებრივი მდგომარეობა უკავიათ, გააჩნიათ ცხოვრების მიზანი, იდეალები და მოვალეობა; აღვსილნი არიან დიდსულოვნებით, კეთილშობილებით, განუმეორებელი გმირობითა და ურთიერთსიყვარულით.

ადამიანის დეპრესიული მდგომარეობისა და შიშის უტყუარი გამოცდაა თვითდაცვის ინსტინქტი სიკვდილის შიშის განცდისას, მაგრამ პოემის გმირებს სიკვდილის შიში არა აქვთ.

ცრემლი ხშირია სუსტსულოვნების, ნერვოზული მდგომარეობის, ისტერიისა და დეპრესიის დროს. მაგრამ რუსთაველის გმირების ტი-

რილი ავადმყოფური მდგომარეობით როდია გამოწვეული, და ვისაც აშკარა რამ შესაძლებლად მიაჩნია ღრმად ცდება.

ჩვენ ხშირად გვსმენია „განსწავლულ პირთაგან“ უარყოფითი შეხედულება რუსთაველის პოემაზე იმის გამო, რომ ნაწარმოების ყველა გმირი ტირის.

რასაკვირველია, ეს ასე არ არის. აქ ავტორმა გამოიყენა გარკვეული მხატვრული ხერხი. სწორედ რუსთაველის გმირების მაგალითზე შეიძლება გადაწყდეს მნიშვნელოვანი შემოქმედებითი პრობლემა — „ტირილი და ცრემლი“ პიროვნების დონეზე. ჩვენ ვხედავთ, რომ პოემაში სხვადასხვა სიტუაცია და სულიერი მდგომარეობა ქმნის ანტინომურ ფსიქოლოგიურ რეაქციათა აღმოცენების პირობებს. საჭიროდ მიმაჩნია აღვნიშნო, რომ თანამედროვე პერსონოლოგიისათვის ყველაზე ძნელი და საინტერესო პრობლემაა პიროვნების ანტინომური ფსიქოლოგიური რეაქციები. ამ თვალსაზრისით პოემაში მოცემულია მდიდარი მასალა.

რუსთაველი ხშირად აღწერს შემთხვევებს, როდესაც ტირილი წარმოდგენილია როგორც თანაგრძნობის, ემოციური შეგულისხმობების ან სულიერი რეზონანსის მაჩვენებელი.

ემოციურ შეგულისხმობებს ვხედავთ აგრეთვე ასმათის განცდაში; როდესაც იგი დაინახავს, რომ ავთანდილი იწყებს ტირილს, ცრემლითვე თანაუგრძნობს მას მძიმე და რთული სულიერი მდგომარეობის დროს.

ცრემლი ორი რაინდის — ტარიელის და ავთანდილის შეხვედრის დროს მოწმობს მათ სულიერ შეთანხმებულობასა და ურთიერთნდობას.

ყელი ყელსა გარდააქედეს, ერთმანერთსა აუტირდეს,
ქარედ შექმნეს იავუნდნი მათნი, თუცა ლალად ღირდეს. (282).

და შემდეგ:

... ყმამან ავთანდილს ხელი შეუპყრა ხელითა,
ერთგან დასხდეს და იტირეს დიდხანს ცრემლითა ცხელითა. (283).

აქ თანაგრძნობის ცრემლი ურთიერთდახმარების და დაცვის სიმბოლური ფიციია. არის შემთხვევები, როდესაც ცრემლი გამოხატავს სასოწარკვეთილებას და ჭეშმარიტ წუხილს. ამ შემთხვევაში გვეკმაყოფილდები ფატმანის პიროვნული რეაქციის ჩვენებით, როდესაც

საც იგი დასტირის ნესტან-დარეჯანის წასვლას, როგორც საკუთარი ქალიშვილის დაკარგვას.

ეს სამწუხარო ფაქტი უკარგავს მას ჯანმრთელობას და სულიერ სიმშვიდეს. ფატმანი ვერ ივიწყებს ნესტანს და ხშირად იგონებს მას. ფატმანის მწუხარება თავისი სიღრმით და სიმძიმით თანაბარია ღვიძლი ადამიანის დაკარგვასთან დაკავშირებული განცდისა:

... მომეშორება მზე, მნათობი სრულად ხმელთა.
სიციცხლე და სულდგმულობა, მონაგები ჩემთა ხელთა;
მას უკანით გაუწყვედლად დება მჭირდის ცეცხლთა ცხელთა,
ვერ გავახმე წყარო ცრემლთა, თვალთა ჩემთა გადმომღვრელთა.

და შემდეგ:

სახლი და შვილი მომძულდა. ვჯდი უგულოთა გულითა,
მას ვიგონებდი მღვიძარე, რა მიმეძინის ლულითა. (1215).

როგორც წესი, სასიამოვნო ემოციებს არა აქვს ფსიქოტრავმის ხასიათი და დაკავშირებული არ არის ასთენიურ განცდებთან. მაგრამ არის შემთხვევები, როდესაც ჯანმრთელი ადამიანი სიხარულით ტირის.

ფსიქოლოგიურად „სიხარულის ცრემლი“ ვლინდება პიროვნული რეგისტრების დონეზე ფაქტებისა და მოვლენების ანტინომური ანალიზის შედეგად. ასეთ შემთხვევაში სიხარულის ემოციები ერთგვარად ექიშება ერთდროულად აღმოცენებულ მომავალი კეთილდღეობის დაკარგვის შიშის გრძნობებს.

რუსთაველის პოემაში ანტინომურ განცდებთან ერთად ასახულია ფსიქოლოგიურად რთული სიტუაციები. მაგალითად, ტარიელის ყოველი დაბრუნება გამოქვეაბულში იწვევს ასმათის დიდ სიხარულს, რომელიც არაფრით არ ჩამოუვარდება სიხარულს მოსიყვარულე დაძმის შეხვედრისას. მაგრამ ასმათის სიხარული ყოველთვის გამწვარებულია გაურკვეველი მომავლით, რის გამო იგი ცხარე ცრემლით ტირის:

ატირდა მალლად ცრემლითა, ზღვათაცა შესართავითა. (221).

ცრემლი ყოველთვის როდია სასოწარკვეთილების, უიმედობისა და უპერსპექტივობის მაჩვენებელი. ამ თვალსაზრისით პოემის გმი-

რთა ტირილი სპეციალურ ფსიქოლოგიურ ანალიზს მოითხოვს. საესებით ცხადია, რომ გარკვეულ პირობებში რაინდების თვალზე მომდგარი ცრემლი არ გამოხატავს მათს დეპრესიულ მდგომარეობას, პირიქით, ამ დროს ისინი სასურველი მიზნის მისაღწევად სავსენი არიან ძალითა და მოქმედების სურვილით. ცრემლი ამხნეებს და ახალისებს რაინდებს და განაწყობს მათ საგმირო საქმეებისათვის.

პიროვნების დონეზე ცრემლი ახალ ფსიქოლოგიურ შინაარსს იძენს, იგი ხდება ვაჟაკობისა და რაინდული ძლიერების სიმბოლოდ. რუსთაველი ამგვარი მხატვრული ხერხით ცდილობს გამოხატოს რომანის გმირთა შეუდრეკელი ძალა. ამით ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ ცრემლი ვერ გატეხს რაინდის სულს და მის ფსიქოლოგიურ მიმართულებას. ცრემლი გმირის განცდების კოლოსალური დაძაბვის გამოხატულებაა, რის შემდეგ იგი აღწევს სულიერი და ფიზიკური ძალების უდიდეს მობილიზებას შექმნილ სიტუაციაზე რეაგირებისათვის.

ადამიანის სულიერი სამყაროს დიდი მცოდნე, გენიალური ქართველი პოეტი ვაჟა-ფშაველა ამბობდა: არა არის რა იმაზე უფრო დიდებული სანახაობა, ვიდრე ცრემლი იმ მამულიშვილების თვალზე, რომლებიც გამსვეალულნი არიან თავიანთი იდეალების განხორციელების რწმენითო.

საქართველოში მინახავს მამაკაცი, რომელსაც აფექტის მდგომარეობაში, თავის ღირსების სრული შეგნების მიუხედავად, გულზე მუშტი დაურტყამს და თვალზე ცრემლი მოსდგომა. ტარიელიც ასევე:

ესე თქვა და მკერდსა ხელნი იკრნა, ცრემლნი გარდმოსწვიმდეს. (222).

უფრო მეტიც, მიიღებს რა ფრიდონისაგან ცნობას ნესტან-დარეჯანის შესახებ, ტარიელი ზელს შემოირტყამს ლოყაში:

ცხენისაგან გარდავიკერ, თავი სრულად გავიციხე,
ჩემთა ლაწვთა დანადენი მე ჩემივე სისხლი ვიციხე. (629).

ცრემლი და მჯილის გულში ცემა ერთნაირად ასახავს რაინდთა სასოწარკვეთილებას და მწუხარების განცდებს, მაგრამ ავთანდილმა ისიც კარგად იცის, რომ განსაცდელში ძალთა მოკრეფაა საჭირო და მართო ცრემლი არ შევლის:

აწ ტირილი არას მარგებს, ცუდად ცრემლი რასა მდიან? (192).

ინტელექტუალური გრძნობის მსგავსად, რომელზეც ლაპარაკობს ვუნდტი, შეიძლება იყოს აგრეთვე ინტელექტუალური ცრემლი პიროვნული რეგისტრის დონეზე. ამ შემთხვევებში განცდები აძლიერებს და ლოგიკურად ამაგრებს პიროვნებათა შორის მორალურ ურთიერთდამოკიდებულებას, ასე მაგალითად, ცრემლი შეიძლება გაჩინდეს სამუდამო მეგობრობის ფიცის დადების დროს.

ტარიელსა და ფრიდონს ცრემლი ადგათ თვალებზე, როდესაც მეგობრობას შეჰფიცავენ ერთმანეთს.

... მავრა მეტად შევებრალე, ტირილითა მესათნოვა;
ვითა შვილი დამადუმა, მემუდარა, შემეპოვა,
თვალთათ, ვითა მარგალიტი, ცრემლი ცხელი გარდმოთოვა. (630).

როდესაც ავთანდილი მიდის ფრიდონთან, მასში ილვიძებს მწველი გრძნობა თინათინის შიმართ. ამ დროს იგი ივიწყებს სინამდვილეს და განსაკუთრებული, ცრემლიანი დაღადით მიმართავს ცას:

მომავალი ცასა შესტირს, ეუბნების, ეტყვის მზესა:
აჰა, მზეო, გეაჭები, შენ, უმძლესთა მძლეთა მძლესა,
ვინ მდაბალთა გაამაღლებ, მეფობასა მისცემ. სვესა,
მე. ნუ გამყრი საყვარელსა, ნუ შემიცვლი ღამედ დღესა. (957).

ცრემლი არ არის ადამიანის სუბიექტური სამყაროს მარტივად ამსახველი საარკე. იგი დაკავშირებულია ღრმა და რთულ ემოციურ ძვრებთან.

პიროვნული რეგისტრის დონეზე ცრემლს აქვს სრულიად განსხვავებული ფსიქოლოგიური მნიშვნელობა. ემოციური რეაქციების მუდმივი თანამგზავრი, ცრემლი, საჭიროებს მრავალმხრივ ანალიზს და ინდივიდუალურ ფსიქოლოგიურ შეფასებას.

განსაკუთრებით რთულ სულიერ მდგომარეობათა პრობლემა პომეაში

ადამიანის ფსიქიკა მუდმივ რეაგირებას ახდენს სუბიექტურ (ენდოგენურ, შინაგან) და ობიექტურ (ეგზოგენურ, სიტუაციურ) გამ-

ლიზიანებლებზე. ამჟამად მოძღვრება ფსიქიკური რეაქციების შესახებ, ე. ი. ფსიქორეაქტოლოგია წარმოადგენს ნორმალური და პათოლოგიური ფსიქოლოგიის დამოუკიდებელ კვლევით მიმართულებას.

ინტერესს რეაქტოლოგიის მიმართ კიდევ უფრო აძლიერებს თანამედროვე პერსონოლოგიის მიღწევები, ვინაიდან პიროვნება ნორმალურ პირობებში გამლიზიანებლებზე უნდა უპასუხებდეს მთლიანად, თავის შესაძლებლობათა უმაღლეს რეგისტრებზე.

მხატვრული, ლიტერატურული სახეების შემოქმედებითი ფსიქოლოგიური ანალიზი საყოველთაოდ აღიარებული ზერხია.

შოთა რუხთაველის უკვდავ ქმნილებაში ვხვდებით რთულ პერტურბაციებს, როდესაც შინაგანი ან გარეგანი ფსიქოლოგიური სიტუაცია ავალებს პიროვნებას ეძიოს აქტიური გამოსავალი შექმნილი პირობებიდან, გადაჭრას ძნელი, ცხოვრებისეული ამოცანა და განტვირთოს ემოციურად დაძაბული ფსიქოლოგიური მდგომარეობა.

ავთანდილი და ტარიელი, ნესტან-დარეჯანი და თინათინი მიჯნურობის ცეცხლით იწვიან, მაგრამ პოემის გმირების უსაზღვრო სიყვარული არ სცილდება პიროვნების ნორმალურ ფსიქოლოგიურ რეაქციათა ჩარჩოებს.

ჩვენ ვვებულობთ, რომ ავთანდილს სევდა შემოჰყრია; დამწუხრებულია არაბთა მეფე, როსტევან:

... დაღრეჯით ზის. სპირსო ფერ-შეცვლილობა. (102).

მაგრამ ორჯე შემთხვევაში მწუხარება არ სცილდება ფიზიოლოგიურ საზღვრებს, ვინაიდან ეს განცდა მთლიანად მოქცეულია პიროვნების სუბორდინაციული კონტროლის გავლენის ქვეშ.

ტარიელისათვის, ნესტანის დაკარგვის შემდეგ, იქმნება რთული სიტუაცია — გამოუვალი მდგომარეობა მიჯნურისათვის. რაინდი ფსიქოლოგიურად იძულებულია უპასუხოს ამას განსვლის რეაქციით და მიატოვოს თავისი სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობა. ტარიელს თან ახლავს ასმათი და მასთან ერთად მოგზაურობს. ისმის კითხვა: ტარიელის ამგვარი გადანაცვლება ხომ არ არის სინამდვილიდან განსვლის ნევროზული რეაქცია, რომელიც პათოფსიქოლოგიაში ცნობილია „ავადმყოფობაში განსვლის“ სახელით.

ტარიელს ეს ნაბიჯი ფსიქოლოგიურად სავსებით გასაგებად

მიმაჩნია და გმირის ამ ქცევაში ვერავითარ ავადმყოფურ გამოვლინებას ვერ ვხედავ.

პოემის შინაარსის მიხედვით ვიცი, რომ ტარიელმა რაინდისათვის მისაწვდომი ყველა ხერხი იხმარა, მაგრამ საწადელს ვერ მიადწია. ის არც შემდეგ იხევს უკან თავისი მიზნიდან, და როდესაც ტოვებს ყველაფერს და გაიჭრება ველად, იმედის ნაპერწკალი გულში მაშინაც არ უჭრება. აღამიანი არ კარგავს იმედს, თუნდაც სასიკვდილოდ იყოს განწირული, სადღაც მაინც შესაძლებლად მიაჩნია გამოსავლის პოვნა.

მართალია, ტარიელი ტოვებს სახელმწიფო მოღვაწეობის სარბიელს, მაგრამ იგი არ ემსგავსება უმიზნო განდევილს. მას მთელი არსებით უყვარს ბუნება და მჭიდროდ არის დაკავშირებული მცენარეთა და ცხოველთა სამყაროსთან. პოემაში მოქმედების ამგვარი განვითარება საჭიროა იმისათვის, რომ მომზადდეს მიჯნურთა შეხვედრის პირობები.

მიჯნურის დაკარგვით გამოწვეულ უმძიმეს სულიერ განცდებს ტარიელი თვითმკვლელობამდე არ მიჰყავს. უდიდესი მწუხარების ზეგავლენით იგი განმარტოებას ეძლევა და სწორედ აქ ნახულობს ოპტიმალურ პირობებს თავისი სულიერი განცდების ანალიზისათვის. ამიტომ ტარიელის ეს ნაბიჯი ფსიქოლოგიურად გასაგებია და გამართლებული.

სასოწარკვეთილება და მძიმე განცდები ტარიელს მიიყვანს იმ მდგომარეობამდე, როდესაც

სამ ღღემლის ვიყავ უსულოდ, ცეცხლი უშრეტნი მწედიან. (35!).

ან

ზოგჯერ შმაგად წამოვიჭრი, სიტყვა მცთარი წამერია. (352).

იმ დროის ექიმები აღნიშნული მდგომარეობის გამო ტარიელს ასეთ დიაგნოზს დაუსვამენ:

აქიშინცა იკვირვებდეს: «ესე სენი რა გვარია?

სამკურნალო არა სჭირს რა, სევდა რამე შემოჰყრია" (352).

ტარიელი მალე თავისუფლდება ავადმყოფობისაგან, ხდება თავისებური თვითგანკურნება და მას გული კვლავ ფოლადივით მტკიცე უხდება. ადვილი გასაგებია, რომ ამ მდიდარ მხატვრულ აღწე-

რილობაში ვერ ვხედავთ ვერავითარ ავადმყოფურ რეაქციას, ვინაიდან არ შეიძლება არ ვერწმუნოთ იმ დროის ექიმებს, რომლებიც აცხადებენ, რომ მსგავსი ავადმყოფობა არ იციან და, მათი აზრით, ტარიელის მდგომარეობა საბედისწერო შემთხვევით უნდა იყოს გამოწვეული.

გარდა ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ტარიელის ავადმყოფობა ერთობ ხანმოკლეა, მაშინ, როცა რეაქტიული მდგომარეობა გრძელდება მანამდე, სანამ არ ამოიწურება უსიამოვნო განცდის მიზეზი.

გასაგებია, რომ ამ შემთხვევაში არავითარ ფსიქიკურ ავადმყოფობაზე ლაპარაკი არ შეიძლება. ავტორი აქ განსაკუთრებული მხატვრული სიძლიერით და თავისებური ხერხებით აღწერს იმ ემოციურ შთაბეჭდილებას, რომელსაც ნესტანის სილამაზე მოახდენს ტარიელზე.

ტარიელის მდგომარეობა, როდესაც მას ავთანდილი იპოვნის მოკლული ლომისა და ვეფხის გვერდით უგონოდ დავარდნილს, უნდა გავიგოთ როგორც ადამიანის მძიმე ფიზიკური გადაქანცვა მხეცთან სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლის შემდეგ. აგრეთვე დასაშვებია ვიფიქროთ, რომ ორთაბრძოლაში ადამიანის გამარჯვება მხეცზე გარკვეული სიმბოლური მნიშვნელობით არის მოყვანილი, ვინაიდან არ არსებობს ბუნებაში არავითარი ცხოველური ძალა, რომელსაც შეეძლოს საბოლოოდ გაემარჯვებინოს ადამიანზე.

ტარიელი არასოდეს ავადმყოფურად არ კარგავს გონებას. მიუხედავად იმისა, რომ ტარიელს ფიქრი იტაცებს იმაზე, ვისი სიყვარულის ცეცხლიც გულში უნთია, მისი ქცევა ყოველთვის სრულყოფილია, ხოლო რეაქციები სიტუაციაზე მთლიანი.

ტარიელი არასოდეს არ კარგავს ორიენტაციას. თუმცა ზოგჯერ ჩაფიქრებულია, როგორც მიჯნური. ამავე დროს შენარჩუნებული აქვს პიროვნული კრიტიკა, როდესაც გული უნდა ექვემდებარებოდეს გონებას და სუბორდინაციის პრინციპი ონტოგენეზური რეგისტრებისა არ იხსნება.

როგორც ცნობილია, ინტელექტის თვისებათა რაოდენობრივი მხარე ჯერ კიდევ არ მეტყველებს სულიერ ავადმყოფურ მდგომარეობაზე. პოემაში უგონობა გაგებულია როგორც ადამიანის ძლიერი ემოციური დაძაბვის მდგომარეობა და არა ავადმყოფობა. ტა-

არიელის აფექტი აღწერილია მაღალოსტატურად, ჰიპერბოლურ ფერებში:

ასრე წვა, რომე არ ჰგვანდა მკვდარი სამარის კარისა.
ორგნიო ჩანს ლები მჭილისა, მართ გულსა გარდნაკარისა. (498).

პოეტური თხრობის მთელ მანძილზე ტარიელი დინჯი, კეთილშობილი და ღიადსულოვანია; იგი ძლიერი პიროვნებაა, სპეტაკი სურვილებით. ტარიელისათვის აფექტური რეაქცია მხოლოდ ეპიზოდია რთულ სულიერ განცდათა რიგში, რაც, თავის მხრივ, მძიმე სიტუაციური ფაქტორებით არის გამოწვეული. ემოციურობა და აფექტურობა მასში მოცემულია როგორც რეაგირების მანერა და არავითარ შემთხვევაში არ უნდა იყოს გაგებული როგორც მისი პიროვნების თავისებურებიდან მომდინარე ქცევები.

ჩემ მიერ ზემომოყვანილი დებულების თანახმად, ტარიელი არ შეიძლება მიეკუთვნოს აგზნებად, ლაბილურ (ისტერიულ) პიროვნებათა ჯგუფს. ვეხები რა პოემის გმირის რთულ სულიერ მდგომარეობას. მიზანშეწონილად მიმაჩნია დავაყენო საკითხი: ხომ არ შეიძლება ტარიელის სულიერი მდგომარეობა შეფასდეს როგორც თავისებურა რეაქტიული დეპრესია. ინტერესი ამ საკითხისადმი იზრდება კიდევ იმ გარემოებით, რომ არსებობს ამ თვალსაზრისით გაშუქებული ნაბეჭდი შრომები.

წინასწარ მინდა აღენიშნო, რომ ამგვარად დასმული საკითხი ვერ უძლებს ვერავითარ კრიტიკას. ყოველი მოქმედება ტარიელისა რაინდობითა და გვირობით არის აღბეჭდილი. ამიტომ იგი არ შეიძლება მიდრეკილი იყოს სულიერი ავადმყოფობისადმი, თუნდაც ხანმოკლე დეპრესიული შეტევის სახით.

პიროვნების ფსიქოლოგიის გენიალური მცოდნე რუსთაველი უნატიფესი სიზუსტით აღწერს არა დეპრესიულ მდგომარეობას, არამედ ადამიანის უმაღლეს ტენდენციებს და მისწრაფებებს. მას აინტერესებს ადამიანის რთული განცდები, პიროვნული ანტინომური რეაქციები და სიტუაციით განპირობებული ფსიქოლოგიური პერტურბაციები.

ჩემ მიერ ფსიქიატრიულ პრაქტიკაში აღწერილია შემთხვევები, რომელთაც განვიხილავ როგორც აქტიური დეპრესიის მდგომარეობას, მაგრამ უნდა აღენიშნო, რომ ამ შემთხვევაში აქტიურობა შეზ-

ღუღუღია, ლიმიტირებულია და ვერ აღწევს ადამიანის მოღვაწეობის რთულ დონეს.

სად არის დეპრესია, როდესაც ტარიელი აქტიურია, შეუდრეკელია და ყოველთვის მზად არის გმირობისათვის! მას შეუძლია ბრძოლაში სისხლით შეღებოს მინდორი:

შენ ველნი წითლად შეპღებენ სრულად სისხლისა მიდენით. (287)

ან მათრახით გაუპოს მტერს თავი. ხოლო ჭეშმარიტ დეპრესიულ მდგომარეობას (იქნება ეს ენდოგენური თუ რეაქტიული ბუნების) თან სდევს უმოძრაობა და ფიზიკურ ძალთა დაძაბუნება.

რაინდის შეხედულება სიკვდილზე:

ჩემად ღონედ სიკვდილისა მეტსა არა არ ვეცდები! (656).

ან

მე სიკვდილსა აღარ ვახსოვ, ვარ მისგანცა განწირული. (284).

გარკვეული რთული პირობებით შექმნილი გუნება-განწყობაა გმირისა.

სინამდვილეში ტარიელის სიტყვებიდან ყოველთვის ჩანს თავისი მდგომარეობის აქტიური შეფასება, რომელიც შორს არის სასოწარკვეთილებისა და დეპრესიამდე მისული განცდისგან.

თვით რაინდიც აცხადებს:

კაცმან საქმე მოიგვაროს, ვეჰ, კმუნვასა ესე სჯობდეს. (107).

ავთანდილის პიროვნული თავისებურებანი

პოემის გმირი, ავთანდილი, კომპაქტურ-მთლიანი, მაღალ-ჰარმონიული პიროვნებაა. მისთვის რაინდული ბრძოლა და დიდსულოვნება მთლიანობაში მოცემული კატეგორიაა. ავთანდილი მიზნად ისახავს ცხოვრების გზაზე ყველაფერი დაუქვემდებაროს ემოციურ-ინტელექტუალურ ანალიზს. წინასწარ მინდა შევნიშნო, რომ ავთანდილი არ არის აბსტრაქტულად მოფიქრებული ფიგურა; იგი ადამიანია ყველა ადამიანური თვისებით, თუნდაც ადამიანურივე „სუსტი მხარეებით“. ავთანდილს არ სძინავს, ღამე ტირის,

მაგრამ გათენებისას უალრესად მშვიდია და სანდომიანი. ყველაფერი ძირითადი აქ პიროვნულ შესაძლებლობათა ძალაშია, ავთანდილი ფაქიზია, ლმობიერი, ნაზი, აღვსილია მეტად თბილი ემოციებით და ძალა შესწევს უხელმძღვანელოს თავის თავს.

თანამედროვე პერსონალოგია ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ პიროვნება იქმნება შრომითს საქმიანობაში, და მისი თვისებები ვლინდება საქმის პროცესში. ვფიქრობ, რომ შემოქმედებისა და გარე სამყაროსთან კავშირის გარეშე ინდივიდუალური მოგვავაგონებს მძინარე ცხოველს, მოკლებულს ყველა სახის შეგრძნებებს (ანალიზატორებს). ასეთი ცხოველი ბიოლოგიური პროსტრაციის მდგომარეობაში იქნება მაშინ, როდესაც ადამიანი სოციალური ძილის მდგომარეობაში აღმოჩნდება.

უალრესად მნიშვნელოვანია ავთანდილის მსოფლმხედველობა. მოქმედების ასპექტში, რომელიც ადამიანის სპეციფიკას შეაღვენს:

არა ვიქმ, ცოდნა რას მარგებს ფილოსოფოსთა ბრძნობისა?! (790).

ავთანდილის შეხედულებათა მიხედვით, მოქმედება ადამიანის პიროვნული მოთხოვნილებაა; ამავე დროს მოქმედება ყოველთვის ემსახურება გარკვეულ მიზანს, რომელიც უნდა წარმოადგენდეს ადამიანის ცხოვრების ძირითად აზრს და პირდაპირ დანიშნულებას. მისი გაგებით მიზნის ძალა უსაზღვროდ დიდია; მას შეუძლია ადამიანი საფლავიდან წამოაყენოს. „აკლდამის ძირზე ყოფნის“ მდგომარეობიდან სრულყოფილ ცხოვრებაში შესვლა მხოლოდ ძლიერ პიროვნებას ძალუძს, რომლისთვისაც გზის მანათობელი იდეებია. მორალი, მოვალეობა და საკუთარი სიტყვის ერთგულება. აქტიური მოქმედება მჭიდროდ არის დაკავშირებული სოციალურის და საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიურის შემეცნების აუცილებლობასთან. ამაზე მიუთითებს ავთანდილი მეფე როსტევეანისადმი მიმართულ ანდერძში. ავთანდილი მოკლებულია სიამაყის გრძნობას; მისი გაგებით, ადამიანი უნდა იყოს თავმდაბალი; ხოლო თავისი გმირული მოქმედების შესახებ იგი მოგვითხრობს როგორც უბრალო და ჩვეულებრივ საქმეზე.

ავთანდილის პიროვნებაში მოვალეობის გრძნობა უმადლეს დონეზეა წარმოდგენილი. მისი სწრაფვა მიზნისაკენ — მოვალეობის შესრულებისაკენ არათუ სუსტდება მოქმედების პროცესში, არამედ

უფრო მეტ ნებელობით დაძაბულობას იძენს, ამაშია ავთანდილის პიროვნების ძლიერება. აღამიანთა მოქმედების შეფასებისას იგი ხელმძღვანელობს პრინციპით — ვინ არის უკეთესი, და არა იმით, თუ ვინ უფრო მაღლა დგას თავისი წარმოშობით. სიტყვა (მეტყველება) სპეციფიკური აღამიანური თვისებაა და ის უნდა ემსახურებოდეს სპეციფიკურ აღამიანურ დანიშნულებას; ამიტომ აღამიანის მიერ მოცემული სიტყვა ყოველგვარ ლითონზე უფრო მტკიცე უნდა იყოს. ავთანდილის წარმოდგენაში სიტყვის გატეხა ყველაზე მდაბალი და ამორალური საქციელის თანასწორია:

ყოელი ცრუ და მოღალატე ღმერთსა ჰგომბს და აგრე ცრუობს. (776).

ნამდვილ აღამიანში, ე. ი. მაღალი მორალის აღამიანში სიტყვის გატეხა იწვევს სინდისის ქენჯნას და არღვევს სულიერ სიმშვიდეს. თანახმად ავთანდილისა, მეგობრობისათვის თავდადება, მოვალეობის გრძნობა, ზრუნვა ღარიბებზე და სხვათა თავისუფლებაზე განხილულ უნდა იქნეს არა მარტო როგორც აღამიანის მაღალი ღირსება, არამედ როგორც მისი ცხოვრების ძირითადი მიზანი.

პატიოსნების, სიმართლის და სათნოების (სიკეთის) პრობლემები, რომლებიც რუსთაველს აღეკვებდა, კაცობრიობისათვის სამარადისოდ რჩება.

ავთანდილი აღნიშნავს, რომ თუ აღამიანს სურს სპეტაკად და ამავე ღროს აქტიურად დაიცვას თავისი მოვალეობა მეგობრისადმი, მან უნდა იცოდეს, რომ

სამი არის მოყვრისაგან მოყვრობისა გამოჩენა;
პირველ, ნდობა სიახლისა, სიშორისა ვერაშოთმენა,
მიცემა და არას შური, ჩუქებისა არ-მოწყენა,
გაველნა და მოხმარება, მისად რგებად ველთა რბენა. (777).

თანამედროვე პერსონოლოგიაში ხაზგასმულია ის გარემოება, რომ ჰარმონიული ფსიქიკა უნდა გაუბრძოდეს ასთენიურ, ე. ი. უარყოფით ემოციებს. აღამიანი ვალდებულია ცუდი დაივიწყოს, გაატაროს უსიამოვნებანი ფსიქიკურ აპარატში, როგორც საცერში, და მესხიერებაში შეინარჩუნოს მხოლოდ დადებითი განცდები. წარმოდგენილ დებულებას განსაკუთრებული ფსიქოპროფილაქტიკური მნიშვნელობა აქვს. ხსენებულ ასპექტში დიდად საგულისხმოა ავთანდილის განწყობა:

... რა კაცსა სოფელმან მისცეს წადილი გულისა,
სსოვნა არა ხაშს ჰქირისა, ვით ღლისა გარდასრულსა. (696).

ნორმალურ და პათოლოგიურ პერსონოლოგიაში პიროვნების ძალის ერთ-ერთ საზომს წარმოადგენს გამოცდა (თავისებური ექსპერიმენტული ცდა) გამძლეობაზე.

ავთანდილის პიროვნება არააუ ძლიერი და მტკიცეა, არამედ გამოირჩევა გამძლეობით ყოველგვარ წინააღმდეგობასთან ბრძოლისას. მისი გაგებით, სუსტსულოვნების და გულგატეხილობის გრძნობა ადამიანისათვის დამახასიათებელი არ არის.

ავთანდილი მოუწოდებს წინააღმდეგობათა გადასალახავად მზადყოფნისაკენ; იგი დარწმუნებულია, რომ ცხოვრება ბრძოლაა და ამიტომ:

მაშა ლხინსა ვინ მოიმკის, პირველ ჰირთა უმუშაკო. (879).

ვაეკაცობისა და შეუპოვრობის გრძნობა წარმატებითი ბრძოლის აუცილებელი პირობაა. ამასთან, აღნიშნული გრძნობა დამოკიდებულია და განსაზღვრულია პიროვნების განწყობით — ადამიანის მორალური ძალით. ავთანდილის თანახმად:

სჯობს სახელისა მოხვევა ყოველსა მოსახვეველსა (799).

შიშის პრობლემა, რომელიც ესოდენ საინტერესოა ნორმალური და პათოლოგიური ფსიქოლოგიისათვის, პოემაში გაანალიზებულია მაღალ აკადემიურ დონეზე. ავტორის მიერ განვითარებული დებულებანი ყურადღასღება პიროვნული რეგისტრების ჟრთიერთზეგაფლენის ასპექტში. ავთანდილი მტკიცედ დგას იმ პოზიციაზე, რომ შიში უნდა დაითრგუნოს.

ხაშს, თუ კაცი არ შეუდრკეს ჰირს, მიუხდეს მამაცურად (154).

ხოლო პოემაში ხაზგასმულია ის გარემოება, რომ ავთანდილი გულით შიშმეუვალია.

ჩაიცვა ტანსა აბჯარი ქცევითა ვეფხებრ მკრჩხალითა.

მას ხელთა კეტი რკინისა ჰქონდა ხელითა ცალითა;

ნავისა თავსა გულითა წადგა შიშ-შეუვალითა,

ვითა მკვრეტელნი ჰვრეტითა, მტერნი დახოცნა ხრმალითა. (1041).

დებულება შიშვეუვალობის შესახებ რუსთაველის გენალოგიკური განკვერთა და 800 წლის შემდეგაც ინარჩუნებს ცოცხალ ინტერესს ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიისათვის.

ამჟამად შეიძლება დადგენილად ჩაითვალოს, რომ გულსა და გონებას შორის ურთიერთობის ანალიზის გარეშე, უფრო ზუსტად. ემოციისა და პიროვნული რეგისტრების ურთიერთგავლენის გარეშე შეუძლებელია დაზუსტდეს შიშის ფსიქოლოგიის საკითხი როგორც ნორმის, ისე პათოლოგიის პირობებში. არავითარ ზეგავლენას არ ძალუძს შეამციროს გულის ხმა შიშის ან სხვა ემოციის დროს. თუ არ იქნება პიროვნული ზემოქმედება, ე. ი. პიროვნული კრიტიკა და ცენზურა.

პოემის მიხედვით ვიცით, რომ ავთანდილმა:

გულსა უთხრის თუ „დათმო“, ამაღ არ ღია ბნდებოდა. (180).

განმეორებით აღვნიშნავ, რომ, გარდა ადამიანის ფსიქიკური აპარატის უმაღლესი დონის პიროვნული რეგისტრისა, არ არსებობს არავითარი ძალა, რომელსაც შეეძლოს უბრძანოს გულს (ე. ი. აფექტურ და ზოგჯერ ინსტინქტურ ცხოვრებას).

პოემაში პიროვნების მარეგულირებელი და წარმმართველი როლის პრობლემა განიხილება მაღალ აკადემიურ დონეზე.

ავთანდილს ჰყავს სატრფო, რომელიც მისთვის არა მხოლოდ მიზანია, არამედ მთელი ცხოვრების შინაარსი; მისთვის ყველაფერია: აწმყოც და მომავალიც. იგი იწვის სიყვარულის კოცონზე, მაგრამ: ძმადნაფიც ტარიელს ჰპირდება:

აღრე მოვალ, არ გაწირავ, არას დავხამ შინა ხანსა. (671).

ავთანდილი სიყვარულის აღშმა გახვეული. მეფე როსტევეანისადმი ანდერძში იგი ხაზგასმით აღნიშნავს:

„სიყვარული აღგვამალეებს“, ვით ევეანნი, ამას ჟღერენ,
შენ არ სჯერხარ, უსწავლენი კაცნი ვითმცა შევაჯერენი (791).

ამ რთულ სიტუაციაში ავთანდილი თავის თავს არ ეკუთვნის, ის მიჯნურისადმი ტრფიალს შეუპყრია, მისი გული თინათინის გულთან ერთად ძგერს, მოჯადოებულია მზეთუნახავის მიერ.

სიყვარულით მოჯადოებულ ავთანდილს განუზომელი ძალით:

...ზიდავს თინათინი. არ არსებობს ძალა, რომელსაც შეეძლოს შესცვალოს ეს ლტოლვა. ავთანდილის წინაშე რთული პრობლემა დგას: რა ქნას, როგორ მოიქცეს?

და აი აქ შოთა რუსთაველის გენია გამოსავალს პოულობს: ავთანდილის რეაქციას წარმართავს პიროვნული კონტროლი. გმირი იგონებს მიცემული სიტყვის ყოველისშემძლეობას და, მიმართავს რა პლატონის ფილოსოფიას, მოჰყავს მისი სიტყვები:

მე სიტყვასა ერთსა გჳადრებ, პლატონისგან სწავლა-თქმულსა:
„სიცრუე და ორპირობა აენებს ხორცსა, მერმე სულსა“ (789).

ხოლო შემდეგ:

...თავია სიცრუე ყოვლისა უბედობისა. (790).

შოთა რუსთაველი მიუთითებს, რომ ადამიანი ყოველგვარ სიტუაციაში და პირობებში მორალისა და მოვალეობის მოტივებით უნდა ხელმძღვანელობდეს და მათ ექვემდებარებოდეს. ავთანდილი აღნიშნული დებულების ბრწყინვალე მაგალითია.

ამგვარად, ავთანდილი, რომელიც მოცულია ყოვლისშემძლე სიყვარულის ცეცხლით, მოქმედებს ღირსეულად. მის ქცევას განაგებს არა ინტელექტუალური სიბრძნე, არა უსაზღვრო გრძნობები და რკინის ნებისყოფა, ან გაუცნობიერებელი ორიენტაცია და ტემპერამენტისა და ხასიათის რეაგირების მანერა, არამედ მაღალი პიროვნული რეგისტრების რეაქცია; ამ დონეზე ცალკეული ფსიქიკური სფეროების გამოვლინება დიალექტიკურად მოხსნილია და ცნება მორალის, მოვალეობისა და შრომის შესახებ წარმართავს ადამიანის ქცევას, სურვილებს და მოქმედებას. ავთანდილის პიროვნებაში შეიქმნა ახალი მოდუსი: წლების მანძილზე მისტირის სატროფოს. გმირის წარმოდგენათა თანახმად მიჯნურისადმი სიყვარული მაღალია, სუფთა და წმინდაა, ამასთანავე სიყვარულის გრძნობა საიღუმლოდ უნდა ინახებოდეს და ამიტომ გმირი საკუთარი განცდების შესახებ შეგობარსაც კი არ მოუთხრობს.

ავთანდილი ამბობს:

... აჰა, შერმადინ, ამაღ მე შენგან მრცხენიან,
ჩემნი საქმენი ყოველნი გცოდნიან, გაგივლენიან,
მაგრა არ იცი, აჰამდის რანიცა ცრემლნი მდენიანი (151)

როგორც ვხედავთ, არსებული ზოგადი დებულება, რომ, თითქმის, აზრის გაზიარება მღელვარებას და ემოციას აქარვებს, მიჯნურობის შემთხვევაში არ მართლდება. სიყვარულის ემოცია, ეს სთენიური განცდა, გარკვეულ ადგილს იჭერს ადამიანის ფსიქიკაში. პიროვნება სიყვარულის ემოციას ინახავს მუდამ საიღუმლოდ, მალავს და იცავს მას.

ავთანდილი იდეალური მიჯნურის განსახიერებაა. განსაკუთრებულ სიტუაციაში, როდესაც იგი ფულით გულისაკენ მიისწრაფვის, მას ძალუძს მოახდინოს ჭეროვანი ორიენტაცია და გონებით გულის ხმას გაუწიოს კონტროლი. გმირისათვის სატრფო გასართობი კი არ არის, არამედ გულზე ცეცხლის მომდები ალი. ავთანდილი აღნიშნავს:

...შენთა მკვრეტთა თავი ხელი, ა, სად აგეს!
ცეცხლთა, მანდით მოდებულთა, გული ჩემი ასადაგეს. (137).

ავთანდილის მორალური ძალა ურყევია მისთვის მეტად რთული სიტუაციის პირობებშიც, როდესაც ის მარტო რჩება ფატმანთან. ავთანდილის ემოციები მტკიცეა. ის დაუმარცხებელი მიჯნურია. მან შესანიშნავად იცის, რომ უფატმანოდ არ არსებობს სხვა გზა ნესტან-დარეჯანის კვალის მისაგნებად და ამიტომ აუცილებელია გამოიყენოს მისი ცნობები მაღალი მიზნებისათვის. ამასთან ერთად, ავთანდილი დარწმუნებულია, რომ ფატმანთან ნაცნობობა მას კატასტროფულ საშიშროებას არ უქადის.

ავთანდილის მაგალითზე პოემის ავტორი გვარწმუნებს, რომ არსებული პიროვნული მოდუსი შემთხვევითად შექმნილი სიტუაციის პირობებში ძნელად ექვემდებარება ცვლილებას. შოთა რუსთაველის მიხედვით, შემთხვევითი გარემოება ზეგავლენას არ ახდენს (და არც უნდა ახდენდეს) ადამიანის მორალურ კოდექსზე.

ტარიელის პიროვნული თავისებურებანი

ვეებოდით რა პოემაში განსაკუთრებულად რთულ სულიერ მდგომარეობებს, ჩვენ ძირითადად შევჩერდით ტარიელის უმძიმეს სულიერ განცდებზე.

აღნიშნული იყო, რომ ფსიქიკური რეაქციის მანერით არ განისაზღვრება პიროვნული შესაძლებლობანი, პიროვნების შინაარსი. ამ ასპექტში მოკლედ შევეხები ტარიელის ქცევის ზოგიერთ გამოვლინებას.

უფრო ობიექტური იქნება მოვესმინოთ ავთანდილს, მაგრამ საჭიროდ მიმაჩნია წინასწარ შევჩერდე ზოგიერთ საკითხზე.

უბედურებისა და ტანჯვის პრობლემა ერთი შეხედვით ნორმალური ფსიქოლოგიის ანალიზის საგანია, მაგრამ იგი განსაკუთრებით საინტერესო და მნიშვნელოვანია ფსიქოპათოლოგიისთვისაც.

როგორ ავლენს თავს ადამიანი, როცა საქმე ეხება პირად და სხვის უბედურებას, საკუთარ და სხვის ტანჯვას? როგორია მისი პიროვნული რეაქციის შინაარსი? აი, ის ძირითადი საკითხები, რომლებიც დასმულია თანამედროვე ფსიქოლოგიასა და ფსიქიატრიაში. ასეთ შემთხვევაში ავადმყოფური პიროვნული რეაქცია, როგორც წესი, ხდება წყარო სხვადასხვა ნევროზისა, ფსიქონევროზისა და რეაქტიული ბუნების არანორმალური სულიერი აბერაციისა.

სიხარული თავისი ფსიქოლოგიური და ფსიქოპათოლოგიური მექანიზმებით ნორმასა და პათოლოგიაში წარმოდგენილია უფრო სადად. მწუხარებისა და ბოღმის ემოციებთან შედარებით იგი არ იწვევს ადამიანის სულიერ ცხოვრებაში ღრმა ძვრებსა და ასთენიურ, ემოციურ გადანაცვლებებს.

ფსიქიკურ მანომეტრს შეუძლია აიტანოს ყოველგვარი ძაბვის სიხარულის ემოცია, მაშინ, როდესაც ასთენიური აფექტების დროს, ემოციების ძლიერი და არაჩვეულებრივი ზემოქმედება მანომეტრის უკიდურეს გადაძაბვას იწვევს: ვითარდება მოსხლეტა — პიროვნება მიდის სრულ ფსიქო-ფიზიკურ ინვალდიზაციამდე, რაც არაიშვიათად მთავრდება სიკვდილით. პიროვნება ან თვითონ ისპობს სიცოცხლეს და თვითმკვლელობაში პოულობს მოსვენებას, ანდა ვითარდება ფსიქოზი. ჩვენთვის, ფსიქოპათოლოგებისათვის, პიროვნების ძალის, მისი ამტანობის და მძიმე ემოციურ მდგომარეობათა მიმართ თავისებური ფსიქოპათოლოგიური იმუნიტეტის საზომი ქცევის რეაქციებია: მხედველობაში მაქვს, თუ რამდენად არ იცვლება ამ დროს ადამიანი, ინარჩუნებს სიმშვიდეს და რამდენად მედგრად ხვდება და იტანს ტანჯვის განცდებს.

აღსანიშნავია, რომ ადამიანის მორალური ზერხემლის სიმყარე,

თავის მხრივ, განისაზღვრება პიროვნულ შესაძლებლობათა ძალით, სიღრმითა და სიმდიდრით, ყველაზე უფრო დიდსულოვნების, მორალური სიმტკიცის, კეთილშობილების ძალითა და იმის შეგნებით, რომ ადამიანი, როგორც საზოგადოებრივ-სოციალური ერთეული, ცხოვრობს არა მარტო თავისთვის, არაჰედ, უწინარეს ყოვლისა, საზოგადოებისათვის.

მორალური და ძლიერი პიროვნების მქონე ადამიანისათვის პრაქტიკულად უფრო მნიშვნელოვანი თავისებურება ის არის, რომ იგი განსაკუთრებით დადებით ზეგავლენას ახდენს სხვებზე. იზიარებს რა სხვის მწუხარებას, ადამიანი თვით ინაწილებს მას და ამ გზით დამამშვიდებლად მოქმედებს.

აღნიშნულ ორ ასპექტში უთუოდ საინტერესოა ტარიელის პიროვნება: შეუცვლელი — ტანჯვაში, მშვიდი — ზღვა ცრემლთა დენის დროს და შემამსუბუქებელი სხვისი სევდისა.

ავთანდილი აღნიშნავს:

სახე ხარ მზისა ერთისა, ზეცით მნათისა ზენისა,
რათგან ვერ შეგცვლის პატივი ეგზომთა ცრემლთა დენისა (297).

ტარიელის ფსიქიკური აპარატის აღნიშნულ თავისებურებებში ჩვენ ვხედავთ ზოგადადავიანურ პიროვნულ ხაზებს.

შოთა რუსთაველის მონაცემებს ტარიელის პერსონის შესახებ აქვს განსაკუთრებული ზნეობრივი, თანაც ფსიქოპროფილაქტიკური მნიშვნელობა (იმდენად, რამდენადაც ყოველ ზნეობრივ დებულებას აქვს ფსიქოპროფილაქტიკური ინტერესი). იგი მნიშვნელოვანია აგრეთვე დღევანდელი დღის ფსიქოპათოლოგიის თეორიისა და პრაქტიკისთვისაც.

როგორც ვხედავთ, ტარიელი განსაკუთრებით ძლიერი პიროვნებაა, მდიდარი მორალური შინაარსით და მოვალეობის მაღალა შეგნებით. მის პიროვნებას არ ახასიათებს სიმკაცრე, ის დიდსულოვანია, რბილი, კეთილი და სინანულით განიცდის, რომ თითქოს უშიზოდ მოუხდა მტრის დასჯა. მას კარგად ესმის, რომ სიმკაცრე და შურისძიება სისუსტის გამომხატველია.

პარამონიული პიროვნება არ შეიძლება იყოს ცალმხრივად რბილი, განურჩევლად განწყობილი ყველას მიმართ.

ტარიელი დარწმუნებულია თავის თავში, მან იცის თავისი შე-

საძლებლობანი და საჭიროდ თვლის მკაცრად დაისაჯოს ის, ვინც არ ასრულებს თავის მოვალეობას.

ტარიელის პიროვნება არის „უმაგრესი რვალისა“ (563). ამასთან ერთად, ის ბრძნულად იქცევა, როდესაც ინდოეთის მეფე ფარსადანს განუცხადებს, რომ მას აინტერესებს არა მისი ქალის ბედი, არამედ სამეფოს მომავალი და ამიტომ გახდა იძულებული სისხლით გასწორებოდა მომავალ სასიძოს.

საკუთარი ტრფობის საკითხი ტარიელს სახელმწიფო მნიშვნელობის პრობლემამდე აჰყავს. ამ მიდგომით ფარსადანის გარშემო შექმნილ სიტუაციაში ის ორ მომენტს იგებს: პირველი — მტკიცდება, რომ ნესტანს ბრალი არ მიუძღვის სასიძოს მოკვლაში, მისი მონაწილე არ არის, ამიტომ სამეფო კარიც თავისუფალი უნდა იყოს ბრალდებისაგან, მეორე — ფარსადან მეფეს უღვიძებს პატრიოტულ გრძნობას სამეფოსა და ხალხის მომავალზე.

ვფიქრობ, ფარსადანი იძულებული იქნებოდა გადაეხინჯა საკუთარი პოზიციები ტარიელის ღრმად დიპლომატიური, შინაარსიანი სიტყვების შემდეგ:

შენი ქალი არად მინდა, გაათხოვე, გამარიდე!
ინდოეთი ჩემი არის, არვის მივსცე ჩემგან კიდე!
ვინცა ჩემსა დაშევილოს, მისით მასცა ამოფხვრიდე,
სხვას მეშველსა გარეგანსა, მომკალ, ვისცა ვინატრიდე! (566).

როგორც აღნიშნული იყო, პიროვნების თავდაჭერილობა და ამტანობა ფსიქიკური აპარატის ძალის ყველაზე უფრო ჭეშმარიტი და სარწმუნო მაჩვენებელია.

ტარიელს გადააქვს ისეთი ძლიერი ფსიქიკური დარტყმა, რომელსაც ვერ შეედრება მისი წარსული ცხოვრების ვერც ერთი მძიმე ფსიქიკური მდგომარეობა. არც ერთი ფსიქიკური ტრავმა არ შეიძლებოდა ყოფილიყო რაინდისათვის ისე მწარე და კატასტროფული, როგორც ოფიციალური დადასტურება ინდოეთის მეფისა და დედოფლის გადაწყვეტილებისა სიძედ მოეყვანათ ხვარაზმელი მეფისწული. პიროვნებისათვის ასეთ სამწუხარო ცნობას შეუძლია მიიყვანოს ადამიანი სულიერ აშლილობამდე, თვითმკვლელობამდე.

ფსიქიკური ტრავმის შედეგად, რაინდი, ფაქტიურად, მიწასთან არის გასწორებული. ის ფერფლად არის ქცეული, მაგრამ საბოლო-

ოდ მაინც იმარჯვებს პიროვნების ძალა. ტარიელი, მართალია, იძლევა მწუხარე თანხმობას, მაგრამ იმავე წუთიდან ინახავს სათანადო გზებს საცხოვრებო მიზნის განხორციელებისათვის.

ზოგიერთი მოსაზრება ტარიელის ემოციურობის, აფექტურობის, გარკვეული თავდაუქერლობის შესახებ, ჩემი ღრმა რწმენით, ეხება მხოლოდ მისი რეაქციების გარეგნულ მხარეს და მათ არსებითი კავშირი არა აქვთ პიროვნების შინაარსთან და ხასიათის თავისებურებასთან.

თანამედროვე პერსონალისტური ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიის მასალით და პირადი მეცნიერულ-პრაქტიკული გამოცდილების საფუძველზე ვფიქრობთ, რომ ემოციურ-ლაბილურ, ოდნავ არაწონასწორ პიროვნებას არასოდეს და არავითარ სიტუაციაში არ შეუძლია გამოავლინოს ტარიელის მსგავსი დიდსულოვნება. ამიტომ ყოველგვარი მოსაზრებანი რაინდის მიმართ ამ ასპექტში არ შეიძლება იყოს მიღებული.

ავთანდილის მსგავსად, ტარიელსაც სიცრუე და ორგულობა მიაჩნია წყაროდ ყოველი ბოროტებისა, რომლის ჩამდენი დაუზოგავად უნდა დაისაჯოს.

ხატაეთის მმართველს, რომელიც აღმოჩნდა დაუნდობელი მოღალატე, ტარიელი ბოროტმოქმედს (ვერაგს) უწოდებს. ამავე დროს ის აღფრთოვანებულია ინდოეთის მეფის, ფარსადანის, დიდსულოვნებით, იმ თბილი, თავაზიანი, ზრდილობიანი დამოკიდებულებით, რომელსაც იგი იჩენს წარსულში ბოროტმოქმედის, მაგრამ ამჟამად ტყვედმყოფის მიმართ. მისთვის მამაციის მიერ ჩადენილი ასეთი სიკეთე ადამიანობის უმაღლესი გამოხატულებაა. მას უნდა დაუპირისპირდეს უხამსობა, როდესაც „კაცუნა“, ნაცვლად შეწყალებისა, პატიებისა, სუსტის წინაშე გადაიქცევა გააფთრებულ ლომად.

ჩვენ ვხედავთ, რომ რაინდის თანახმად, დიდსულოვნება, როგორც ადამიანის მოთხოვნილება, მის აუცილებლობად უნდა გადაიქცეს.

ტარიელის მორალური პიროვნული მოდუსი გარაკვეცებული აღიარებისა და აღფრთოვანების ღირსია, ვინაიდან დიდსულოვნების ასეთ რეაქციას ის ავლენს ძლიერი აფექტური დაძაბულობის მდგომარეობაში, როდესაც ადამიანს არ ძალუძს ანალიზი გაუწიოს სხვის ქცევას.

თანამედროვე პერსონოლოგიაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თე-

ორიულ და პრაქტიკულ საკითხად ვთვლი მშობლებისა და შვილების ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემას. მშობლების სიყვარული შვილებისადმი ფსიქოლოგიურად გასაგებია და ბიოლოგიურად განპირობებული (თავისი გვარის გაგრძელება). საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიურად უფრო საინტერესოა შებრუნებული ვექტორი, ე. ი. მადლიერების, პატივისცემისა და სიყვარულის გრძნობები მშობლების მიმართ. შვილები ვალდებული არიან მტკიცედ დაიცვან აღნიშნული დებულება და არ იქონიონ არავითარი პრეტენზია და უკმაყოფილება მშობლების მიმართ.

ჩემ მიერ აღნიშნული ზოგადდამიანური პრობლემა „მამებისა და შვილების“ სათანადოდ დასმული და გადაჭრილია შოთა რუსთაველის გენიალურ პოემაში.

ტარიელის მამა, სარიდანი, თავისი სურვილით ინდოეთის მეფეს, ფარსადანს, აძლევს თავის სამეფოს და ამით საკუთარ შვილს მემკვიდრეობის უფლებას ართმევს. როგორი მოსაზრებითაც არ უნდა ეხელმძღვანელა სარიდანს, ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს ტარიელის, როგორც მემკვიდრის, უფლებების შელახვის მომენტს. მაგრამ ამ საკითხშიც რაინდის მორალური მხარე შეუვალა. პოემაში არ მოიპოვება ადგილი, რომელიც შვილის მხრივ უფლების შელახვისა და უკმაყოფილების გრძნობაზე მიუთითებდეს. უფრო მეტიც, ტარიელი ღრმა პატივისცემით არის გამსჭვალული მამის მიმართ. ის ამაყობს და აღფრთოვანებულია თავის მამით, როგორც მეომრით, რომელსაც განსაკუთრებული სიმამაცე და იშვიათი შეუპოვრობა ახასიათებს. სიყვარულით იგონებს ტარიელი თავის მამას და ამბობს:

მას არა ვკვავ ასრე, ვითა მე სხვა კაცი არა მგავსა. (317).

ავთანდილი ახასიათებს ტარიელს, როგორც სიყვარულის ცეცხლით აგზნებულ მიჯნურს.

ვეფხისა ტყავი აცვია, ცუდად უჩნს სტავრა-ნახლები,
აღარა ნახავს სოფელსა, ცეცხლი სწევას ახალ-ახლები. (690).

ტარიელმა განდევნა თავისი ფსიქიკიდან ყოველივე, ის შეპყრობილია მხოლოდ ერთი მიზნით — მოძებნოს ნესტანი. ამასთან, მასში მიზანი წარმოდგენილია პიროვნების დონეზე დიდი ნებითი დაძაბულობის სახით.

მის გარშემო შექმნილი ურთულესი სიტუაციის გამო რაინდი ზღბა მონა თავისი გულისა: მოუხედავად ამისა, ის მზად არის ბრძოლისათვის.

ტარიელი არ შეიძლება ჩაითვალოს არაწონასწორ და ემოციურ, ლაბილურ პიროვნებად: მისთვის უმძიმეს სიტუაციაში, როდესაც გამოჩნდა რეალური მეტოქე, ტარიელი ამოწმებს თავის გულს, მრძნულად აწონ-დაწონის სიტუაციას და მხოლოდ ამის შემდეგ მიიღებს გარკვეულ ტაქტიკურ გადაწყვეტილებას.

ავთანდილის პიროვნულ თავისებურებათა გადმოცემისას ხაზი გაესვა იმ გარემოებას, რომ სიყვარულის ემოცია პიროვნების თავისებური ფაზოვლინებაა, რომელიც არ საჭიროებს სხვისათვის გაზიარებას. ასეთ შემთხვევებში საქმე გვაქვს ერთგვარ ფსიქოლოგიურ შინაგან თვითწვასთან. ეს მდგომარეობა ტარიელის პიროვნებისათვის, რომლის გარშემო შეიქმნა მიჯნურის უფრო რთული სიტუაცია, მძიმდება. ტარიელს უჭირს არამტოუ მაშინვე შეუდგეს თავისი გრძნობის ისტორიის გადმოცემას, არამედ საუბარსაც კი გაუბრბის ამ თემაზე. ის ეუბნება ავთანდილს:

მე თუ ვიტყვი, დამწავს ცეცხლი ცხელი, შემქმს ალად, მურად. (300).

ზემოთ განხილული საკითხი უშუალოდ დაკავშირებულია პიროვნების ასთენიურ ემოციათა თვითრეპროდუქციისა და ექსპერიმენტული რეპროდუქციის პრობლემასთან ნორმასა და პათოლოგიაში.

ფსიქოლოგიური ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ტარიელის სახით საქმე გვაქვს მდიდარ, ძლიერსა და მაღალმორალურ პიროვნებასთან. ავთანდილის სიტყვებით რომ ვისარგებლოთ, ტარიელი:

ვინ უნახა-ქმნის გონება ყოველთა კაცთა მნახისა. (688).

თინათინისა და ნესტან-დარეჯანის პიროვნული თავისებურებანი

ოჯახის წევრთა შორის ურთიერთსიყვარული, ურთიერთგაგება და ურთიერთპატივისცემა აუცილებელი ფსიქოლოგიური პირობაა მისი მონოლითერობისათვის. როგორც აღვნიშნეთ, მშობლების ემოციები შვილების მიმართ და, პირიქით, შვილებისა მშობლები-

სადმი, უზრუნველყოფს ოჯახის მორალურ ძალასა და სიმტკიცეს. შვილების პიროვნების განვითარების ნორმალურ პროცესში მნიშვნელოვანი და საპასუხისმგებლოა დედ-მამის როლი. ამასთან უნდა გვახსოვდეს, რომ შვილის აღზრდაში მამის დამსახურებასთან ერთად წამყვანი როლი ეკუთვნის დედას. ყველაზე ტკბილი, ყველაზე ამაღლებულია დედის სიტყვა.

ამ ასპექტში საინტერესო და საყურადღებოა როგორც თანამემამულე, ისე უცხოელ ფსიქონევროლოგთა პოზიციები. თანახმად მათი შეხედულებისა, ადამიანის ფსიქოდინამიკური განვითარება ადრეულ ასაკშივე იწყება, თანაც, ინდივიდუუმის ონთოგენეზის ნორმალური მსვლელობის პროცესში უმეტესად და ძირითადად გადამწყვეტ როლს დედის პიროვნება ასრულებს. დედა „მთავარი კანონმდებელია“ შვილების მორალური კოდექსის ჩამოყალიბებაში, მათში შრომის სიყვარულის, სინდისისა და მაღალსულოვნების ჩანერგვაში. დიდი, პასუხსაგები და კეთილშობილურია მისი როლი: ის ზრდის შვილებს, ქმნის ოჯახურ მყუდროებას, ზრუნავს ოჯახის კეთილდღეობაზე და ამავე დროს მამის მხარდამხარ აქტიურად მონაწილეობს თავისი ქვეყნის შრომითა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

შოთა რუსთაველი მთელი პრინციპულობით წარმოადგენს ქალის მაღალ საზოგადოებრივ-სოციალურ სახეს და აყენებს გარკვეულ დებულებას დედაკაცის მამაკაცთან სრული თანასწორუფლებიანობის შესახებ. თეზისი, წამოყენებული რუსთაველის გენიის მიერ ჯერ კიდევ XII საუკუნეში, ჰუმანიზმის გარიჟრაჟზე, გულისხმობს დედაკაცთა და მამაკაცთა შორის თანასწორუფლებიანობის აუცილებლობას, როგორც საზოგადოებრივი უფლებრიობის მიხედვით, ისე ადამიანის პიროვნების ინდივიდუალურ შინაგან შესაძლებლობათა შეფასების თვალსაზრისითაც.

პოემაში ნათლად ჩანს, რომ ქალის, ისევე, როგორც მამაკაცის, პიროვნებაში იმედები, მისწრაფებანი და ინტერესები უმაღლესი მოთხოვნილებებით განისაზღვრება.

ქალის პიროვნული მოღუსიც ემყარება პიროვნების შეგნებას. შრომის, მორალისა და მოვალეობის შესახებ.

ამ ასპექტში მინდა შევჩერდე თინათინისა და ნესტან-დარეჯანის პიროვნულ რეაქციებზე.

მუდმივი და უსაზღვროა თინათინის სიყვარული ავთანდილისადმი. მიუხედავად ამისა, მას შეიპყრობს განსაკუთრებული ძლიერი, კეთილშობილური სურვილი, დაეხმაროს მოგზაურ რაინდს, გაიგოს მისი ჭმუნვის, სევდისა და ცრემლთა საიდუმლოება; თინათინს ჰყოფნის სულიერი ძალა წინადადება მისცეს თავის სატრფოს— ავთანდილს მოძებნოს უცხო ჭაბუკი, ამისათვის სამი წელიც რომ დასჭირდეს.

უნდა აღინიშნოს, რომ თინათინის გადაწყვეტილება არ არის სენსაციური, იგუგებარი ახირება (ყინი) ან სატრფოს მამაცობის გამო-საცდელი ხერხი, არამედ მაგალითია პიროვნების მაღალ, კეთილშობილურ განზრახვაზე გადასაცვლებისა, რაც შეეძლო მხოლოდ მძლავრ მამაკაცს.

თინათინი თავისებური ავტორია ავთანდილის სახელთან დაკავშირებული ურთულესი ეპოპეისა.

განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია შემდეგი ფსიქოლოგიური დეტალი; სამი წლის მოლოდინის ემოციას შეუძლია ფოლადის გულიც კი გაბზაროს, მაგრამ თინათინი იძლევა მტკიცე პირობას, დარჩეს ერთგული თავისი აზრის, სურვილების და ოცნებისა. იგი მტკიცედ არის დარწმუნებული თავის შესაძლებლობებში, საკუთარი სულის ძალასა და ძლიერებაში. მოვეუსმინოთ თინათინს:

შენგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო გაამყარე. (131).

სამსა ძებნე წელიწადსა იგი შენი საქმეარი. (132).

კოკობი და დაუფრკვენელი ვარდი დაგხედე დაუმჯნარი (132).

მხოლოდ ახლად შექმნილ პიროვნულ მოდუსს, გამსჭვალულს-მოვალეობისა და კაცთმოყვარეობის ჭეშმარიტი გრძნობებით, შეუძლია გამოაჯლინოს მსგავსი გმირობა სახიფათო თავგანწირვისათვის.. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მხოლოდ ძლიერი პიროვნების კრიტიკას და კონტროლს შეუძლია აღმოადგენილი გულის თუნდაც დროებით-დაოკება.

თუ ანგარიშს გავუწევთ იმ გარემოებას, რომ ჩვეულებრივად ქალის ემოციები უფრო ძლიერი და მგზნებარეა, ცხადია, თინათინის გრძნობა ავთანდილისადმი ნაკლებად ცვალებადია და ამიტომ პიროვნებისაგან უფრო აქტიურ კონტროლს მოითხოვს.

სულიერი რეაქციების სფეროშიც მეორდება საყოველთაოდ ცნო-

ბალი შოკმედების და უკუმოკმედების ურთიერთკავშირების პრინციპი. როგორც ჩანს, თინათინისათვის უფრო ძნელი იყო გულისხმის მიყუჩება, ვიდრე ავთანდილისთვის.

მეორედ განშორება ფსიქოლოგიურად გაცილებით ძნელი გადასატანი ხდება, მაგრამ თინათინის პიროვნება მედგრად ხვდება განცდას, რომელიც ფაქტიურად ადამიანის სულიერი აპარატის გამძლეობის პირდაპირი ფსიქოლოგიური ექსპერიმენტია.

ღრმად უსმის რა სიტყვის მაღალი აზრი და გრძნობს რა მოვალეობის ძალას, თინათინი თავშეკავებით, გმირულად ხვდება ავთანდილის გადაწყვეტილებას მეორედ განშორების შესახებ, რომელიც უფრო სახიფათოა, საშიში და გაურკვეველია შედეგის მხრივ.

მწარედ, მაგრამ ვითარების სრული გაგებით მიმართავს იგი საყვარელ ადამიანს:

შენ არ-გატეხა კარგი გვირს ზენაარისა, ფიცისა,
ხამს გასრულება მოყვრისა სიყვარულისა მტკიცისა;
ქებნა წაშლისა მისისა, ცოდნა ხამს. მართ უიცისა,
ჩემი თქვი, რა ვქმნა ბნელ-ქმნილმან, მზე მიმეფაროს მი, ცისა? (706).

პიროვნული გამოდის წინა პლანზე, გრძნობა ექვემდებარება ფსიქიკური აპარატის უმაღლეს რეგისტრებს და ქალწული რაინდს სამახსოვრო საჩუქარს მიაწვდის. თინათინის ეს საჩუქარი ავთანდილისათვის დარიგების, გზის წმიდა დალოცვის, უსაზღვრო სიყვარულისა და მომავლის იმედის სიმბოლოა.

თინათინის პიროვნების მაგალითზე ავტორი გვიჩვენებს, რომ ფსიქიკური რეაქციების მხრივ არ არის განსხვავება დედაკაცსა და მამაკაცს შორის, რაც განსაკუთრებით თვალსაჩინოა რთული სიტუაციის ვითარებაში; ავტორის მიხედვით მათში გრძნობა ერთნაირად შეიძლება დაექვემდებაროს პიროვნულ რეგისტრებს.

ნესტან-დარეჯანის პიროვნების გაგებისათვის საჭიროა წარმოვიდგინოთ ცხოვრების სიტუაცია, რომელიც ქმნის საერთო ფსიქოლოგიურ ფონს გმირი ქალის სულიერი რეაქციებისათვის.

ნესტანის ირგვლივ, თინათინთან შედარებით, რთული, ძნელი და გაურკვეველი გარემოება ვითარდება.

პატრიოტული გრძნობით გამსჭვალული და ცნობისმოყვარეო-

ბით ავსილი თინათინი თანხმდება, რომ ავთანდილი შეუდგეს უცნობი ჩაინდის ძებნას.

სულ სხვა განცდა აქვს ნესტანს. ისიც გზავნის თავის მიჯნურს — ტარიელს — საგმირო საქმეებზე, თუმცა ეს უკანასკნელი დაკავშირებულია უფრო რთულ, სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის პატრიოტულ ამოცანებთან.

ნესტანი, როგორც გულად მეზობლს, სთხოვს ტარიელს, მკაცრად დასაჯოს მოღალატენი, რადგან ღალატი მისთვის მოვალეობის ანტინომიური ცნებაა.

მიჯნურისადმი წერილში ნესტანი აუწყებს, რომ იგი მთელი თავისი არსით მას ეკუთვნის, მაგრამ მისთვის მიჯნურობის ცნება დაკავშირებულია აქტიურ მოქმედებასთან, ბრძოლასა და გამირობასთან.

თავისი სულის სიძლიერით იგი ამშვიდებს მიჯნურს, ამხნეებს, აღაფრთოვანებს მაღალი პიროვნული საქმეებისათვის, ნათელ, კონკრეტულ ამოცანას ავალებს მას.

ტარიელისადმი წერილში ვკითხულობთ:

მე შენი ვარ, ნუ მოჰკვდები, მაგრა ბნელა ცული მძულსა. (376).

სჯობს, საყვარელსა უჩვენენ საქმენი საგმირონია (377).

შენგან ჩემისა ქმრობისა წინასცა ვიყავ მნდომია (378).

ნესტანის სიყვარულის ემოციის გამოხატულება და დაძაბულობა განსაკუთრებით მაღალ საფეხურს აღწევს. უნდა აღინიშნოს, რომ ნესტანი სულით მაღალი ადამიანია და ამიტომ მასში ემოციური იმყოფება უმაღლეს ფსიქიკურ დონეთა კონტროლქვეშ, პიროვნული რეგისტრების საკმაო სუბორდინაციაში.

პიროვნული მკაცრი გავლენისა და პიროვნული კონტროლის უშუალო ზემოქმედების გარეშე არ შეიძლება დავუშვათ, რომ ნესტანის მდგომარეობაში, როდესაც ემოციურ განცდათა სიმძაფრე თითქმის ხორციელ შეგრძნებათა ხასიათს იღებს, შეიძლებოდა ლაპარაკი საგმირო საქმეებსა და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ამოცანებზე.

ნესტანის განსაკუთრებულ ემოციურ გამოვლინებაში ჩანს არა მარტო პიროვნების განსაზღვრულად წამყვანი როლი, არამედ აგრეთვე ემოციები, რომლებიც თავის მხრივ აღწევს პიროვნულ რეგისტრებს, განიცდის რა სიმბოლურ გარდატეხას ფსიქიკური აპა-

რატის მაღალ დონეზე. ასე მაგალითად, სიყვარულის ემოცია იღებს სიცოცხლის ეკვივალენტს, ე. ი. გულის ცემის ხასიათს. ამ საფუძველზე ნესტანისათვის სიყვარული, სიცოცხლე და გული თანაფარდი ცნებებია, როდესაც შესაძლოა დაეუშვათ გაცვლა გულუმბა და სიცოცხლეთა შორის, რაც ფსიქოლოგიურად თავგანწირვას უღრის. მივმართავთ ნესტანის სიტყვებს:

გული მომეც გაუყრელად, ჩემი შენთვის დაიკრე. (414).

ვჩერდებით რა პერსონოლოგიის პრობლემებზე შოთარუსთაველის პოემაში, არ შეიძლება გულუბრყვილოდ ვირწმუნოთ, რომ გმირებისა და გმირი ქალების ფსიქიკური ცხოვრების მოძრაობათათვის მიდის წინასწარ განსაზღვრული, მარტივი გზით და საქმიფარგლება მხოლოდ პიროვნული რეგისტრების სუბორდინაციის მექანიზმებით.

საჭიროა გვახსოვდეს, რომ პერსონოლოგია შეადგენს ფსიქოლოგიურ ძიებათა ყველაზე რთულ და მძიმე დარგს ნორმასა და პათოლოგიაში.

რუსთაველს, როგორც ადამიანის ფსიქიკის უბადლო, გენიალურ მცოდნეს, აინტერესებდა სულიერ რეაქციათა უმაღლესი გამოვლინებანი: აინტერესებდა ყველაზე ადამიანური, უფრო ზუსტად, სპეციფიკურად ადამიანური, ე. ი. პიროვნული ფუნქციები.

სწორედ პიროვნების ფსიქოლოგიის ასპექტშია მოყვანილი პოემაში ფრიად მდიდარი, ძვირფასი მასალა. ჩვენ ვხვდებით რთულ პიროვნულ გადანაცვლებებს; აღწერილია ურთულესი შეჯახებანი ფსიქიკური აპარატის ცალკეულ დონეთა შორის, მაშინ, როცა გარეგნულად თითქოს მარტივი ვასაგები გამოვლინებანი გამოწვეულია ღრმა ფსიქოლოგიური პერტურბაციებით. ვხვდებით ისეთ ფსიქიკურ რეაქციებსაც, როდესაც სუბორდინაცია დროებით იხსნება, ფსიქიკური რეაქციები ჩვეულებრივ ემოციურ-აფექტურ რეგისტრებზე მიმდინარეობს.

ამ პლანში საინტერესოა ნესტანის ძლიერი, ღრმად ემოციური რეაქცია ტარიელის საქციელზე, რომელმაც, უფრო რაციონალური მოსაზრებით, არ გამოიჩინა აქტივობა თავისი სავარაუდო მეტოქის მიმართ.

ნესტანი აღშფოთებულია ტარიელის რეაქციით, მისი დუმილით

და, არ უსმენს რა რაინდს, საყვარელ ადამიანს ნაჩქარევად უყენებს დაუსაბუთებელ ბრალდებას. ნესტანი პირდაპირ, მოურიდებლად მიმართავს, რომ იგი, როგორც ქალი, მასში შეცდა, ტარიელის საქციელში დალატი შენიშნა.

ახლადშექმნილი ფსიქოლოგიური სიტუაცია ტარიელის მიმართ ემოციურად იმდენად ძლიერია, რომ ნესტანი მზად არის ფსიქიკური ტკივილი მიაყენოს მას.

საკმარისი იყო მოესმინა დამამშვიდებელი, გარკვეული განმარტებანი ტარიელისა, რომ ნესტანი, ერთი შეხედვით, ემოციურ-აფექტური რეაქციებისადმი განწყობილი, უეცრად იცვლება, მასში იმარჯვებს პიროვნული.

კრიტიკულ მომენტში, როცა მიჯნურისათვის რეალურ საფრთხეს ხედავს, ქალწულს ჰყოფნის ნებისყოფა მოიკრიბოს საღი გონება და მიმართოს:

...გონიერი, ხამს, აროდეს არ აჩქარდეს. (539).

მან არამცთუ შეცვალა „რისხვა წყალობით“, არამედ დაუსაზა ტარიელს მოქმედების გეგმა და გზა. დარწმუნებულია რა საერთო იმედების გამარჯვებაში, ქალწული მოუწოდებს რაინდს, გამოიჩინოს შეუპოვრობა მიზნის მიღწევაში.

მიემართოთ ნესტანს:

არ დაეჩერებ მე შენსა დალატსა, ორგულობასა,
უარის ქმნასა ღმრთისასა, ამისთვის არ მადლობასა;
იაჯღი თავსა ჩემსა და მორკმით ინდოეთს ფლობასა!
მე და შენ დავსხდეთ ხელმწიფედ, სჯობს ყოვლსა სიძე-სძლობასა! (537).

სულის ასეთ დაძაბულ მდგომარეობაში, როდესაც დგება ყოფნა-არყოფნის საკითხი, ნესტანი იჩენს დიდსულოვნებას, არ ივიწყებს კაცთმოყვარეობის გრძნობას და მიმართავს ტარიელს ფიზიკურად მოსპოს მხოლოდ მეტოქე, ხოლო —

რა მოვიდეს, სიძე მოკალ, მისთა სპათა აუწყველლად,
ქმნა მართლისა სამართლისა ხესა შეიქმს ხმელსა ნელლად. (542).

ნესტანის მაგალითზე ვხედავთ, რომ სულიერ რეაქციათა მიმართულება განისაზღვრება პიროვნული ქცევით. ჩემი აზრით, ამ ასპექტშივე უნდა ივანისაზღვროს ფსიქოპათოლოგიისათვის მნიშვნე-

ლოვანი ემოციური რეაქციების, მოულოდნელ აფექტურ აგზნებათა და განტვირთვითა პრობლემა.

ფატმანის სიტყვებით, ნესტანს უნდა ჰქონდეს რკინისებური ნებისყოფა და ამასთან ერთად მაღალი ემოციებით გამსჭვალული კეთილშობილური სული. მას და მხოლოდ მას შეეძლო გაეძლო ძნელად ასატანი ტანჯვისათვის:

მას ხორცელი ვით გასძლებს სხვა, კიდეგანი ქვისაგანი (1147).

ამგვარ სიტუაციაში ადამიანი, ჩვეულებრივად, ვერ ერკვევა დაროგორც წესი, უვითარდება მელანქოლია (დეპრესიული ფსიქოზი), ან ამთავრებს ცხოვრებას თვითმკვლევლობით.

ნესტანის ფსიქიკური რეაქცია არ სცილდება ფიზიოლოგიური გუნება-განწყობის დაქვეითების ფარგლებს: ცუდად სძინავს, ჰკარგავს სახის ფერს და:

ძლივ ვეაჩეთ დაღუმება, დავაღუმეთ, დავააჰეთ,
ჩვენ მივართვით ხილი რამე, მაგრამ ვერა ვერ ვაჰამეთ. (1160).

იგი არათუ ერკვევა სიტუაციაში და შეუძლია მოქმედება, არამედ, თითქმის, აუმხედრდა კიდეც თავის მწარე ხვედრს.

ამგვარი რეაქცია, ე. ი. ქმედითი აქტივობა ფაქტების და მოვლენათა ლოგიკური ანალიზით გულის უმძიმესი ტანჯვის ფონზე, არ შეიძლება მიეწეროს მხოლოდ რკინისებურ ნებისყოფას ან ემოციურ განწყობას.

აქ ქმედითი აქტივობა დაკავშირებულია პიროვნულ ორიენტაციასთან და იმყოფება პიროვნული კონტროლის რეგისტრების ქვეშ, მხოლოდ მონოლითურსა და ძლიერ პიროვნებას (რომელსაც ღრმა წარმოდგენა აქვს ადამიანის მორალზე, მოვალეობასა და დანიშნულებაზე) შეუძლია გვიჩვენოს ისეთი მძლავრი და უძლეველი სულიერი ძალის მაგალითი, რითაც ხასიათდება ნესტანის პიროვნება.

გმირ ქალს მშვენივრად ესმის, რომ ადამიანის ცხოვრებაში მთავარია ბრძოლა მიზნისათვის, საჭიროა წინააღმდეგობათა დაძლევა. სიცოცხლის დასარულება „დანის დარტყმით“ ყოველთვის მოესწრება. ნესტანის აზრით:

სიკვდილამდის ვის მოუკლავს თავი კაცსა მეცნიერსა?
რა მისჯირდეს, მაშინ უნდან გონებანი გონიერსა! (1191).

„ვეცილი“ — ეს არის ნესტანის საბოლოო ფსიქოლოგიური და ლოგიკურ-ფსიქოლოგიური გადაწყვეტილება. ის ჩადრით იფარავს სახეს, სთხოვს ფატმანს რაშს და ამნაირად თავს იკრძნობს თავისუფლად.

ვებები რა ნესტანის პიროვნებას, ფანზრახული მაქვს შევჩერდე სოციალურ-ფსიქოლოგიურად განსაკუთრებით მნიშვნელოვან და შემოქმედებითად საინტერესო პრობლემებზე, რომელიც წამოაყენარუსთაველის გენიამ ჭერ კიდევ XII საუკუნეში: მხედველობაში მაქვს დებულება ორმაგი სიკვდილის შესახებ.

ჩვენ ვხედავთ, რომ ერთი სიკვდილი გარდუვალაია, მაგრამ მეორე სიკვდილი ადამიანის პიროვნებისათვის მორალურად უფრო მწარე და კატასტროფულია.

ამასთან, მინდა გავიხსენოთ, რომ ჩვენი საუკუნის დასაწყისში პროვნებისათვის მეორე სიკვდილის კატასტროფულობაზე მიუთითებდა გამოჩენილი პედაგოგი, ფსიქოლოგი და მორალისტი იაკობ გოგებაშვილი.

ნესტანს სიკვდილი არ აშინებს: მისთვის ტარიელი ცხოვრების ერთადერთი მიზანი, იმედი და სიხარულია.

ყველაზე მეტად მას ეშინოდა ორმაგი სიკვდილისა, რომ ცოცხალმა არ შეიტყოს მიჯნურის სიკვდილის ამბავი.

მე რომ მკირს, კმარის, ნუ მომკლავს ამისთავე სწორითა:

მას მკვლარსა ვნახავ, მოკვდები მე სიკვდილითა ორითა. (1290).

ნესტანი ფატმანის მეშვეობით ცდილობს დააჭეროს ტარიელი, რომ ქაჯები უჩვეულო წესით იბრძვიან და ამიტომ მათთან ბრძოლა უსაფუძვლოა. ის თხოვს ტარიელს არ აჩქარდეს და წინდახედული იყოს.

ნესტანის პიროვნება კეთილშობილურია მშობლების მიმართაც. იგი ღრმა მწუხარებით განიცდის ძვირფასი მამის სიკვდილს, მწარედ ტირის და შემდეგ სიხარულში, ბედნიერებაში მყოფი მწარედ იგონებს, რომ მამის უღირსი შვილი იყო.

მოვეყე, მამაო, მე შენთვის შვილი ყოველთა უარე,

ვერა გამსახურე ასულმან, ვერცა რა შეგაგუარე. (1591).

რასაკვირველია, ეს ასე არ არის: ნესტანი სუფთაა, სულით მაღალი და კეთილშობილურია. არამცთუ სინამდვილეში, ფიქრითაც არა-

სოდეს ყოფილა უღირსი შვილი. ნესტანი მხოლოდ შეყვარებულია და გმირულად უძლებს სიყვარულის რთულ ეპოპეას.

უკმაყოფილებას გრძნობა ფსიქოლოგიასა და ფსიქოპათოლოგიაში ცნობილია კომპლექსის ან კომპლექსური განცდების სახელწოდებით.

კომპლექსი, როგორც წესი, გულისხმობს უსიამოვნო (ასთენიურ) ემოციას. არსებობს აგრეთვე კომპლექსური გამოთქმები, რომლებსაც მე ვთვლი მძალაღკეთილშობილურ ან ამამაღლებელ კომპლექსურ გრძნობებად. გასაგებია, რომ აქ მხედველობაში არა მაქვს ფსიქასთენიური მერყეობა ან ფარისევლური გამოთქმანი საკუთარი თავით უკმაყოფილების შესახებ.

შვილები მოწოდებული არიან იწვოდნენ მშობლების მიმართ კეთილშობილური კომპლექსით, რომ შეეძლოთ უკეთესი ყოფილიყვნენ მშობლების ანდერძის განხორციელებაში.

ალტაცებას იწვევს ის გარემოება, რომ ჰუმანიზმის გარიჟრაჟზე რუსთაველი მთელი სიცხადით აყენებს მშობლების მიმართ შვილების ე. წ. კეთილშობილური კომპლექსის პრობლემას.

მამებისა და შვილების პრობლემა მარად საჭირობოროტოა და მართლაც, რა შეიძლება იყოს უფრო კეთილშობილური და მაღალი, ვიდრე პრობლემა იყო შენი მშობლების, შენი წინაპრების ღირსეული შეშკვიდრე!

ჩვენს დროში მიკროსოციოლოგია, რომელიც წარმოადგენს როგორც სოციალურ, ისე სოციალურ-ფსიქოლოგიურ საკვლევ დარგს, პირველ ყოვლისა გულისხმობს ოჯახის წევრთა შორის ურთიერთობის ფსიქოლოგიას.

მე მსურს, რომ ახალგაზრდობას მუდამ ახსოვდეს რუსთაველის მაღალი იდეები მშობლების მიმართ შვილების კეთილშობილური კომპლექსის შესახებ.

ზოგადი ხასიათის პენიპენები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ

მიჯნურობის პიროვნული ფსიქოლოგიის შესახებ

პოემაში ნათლადაა ნაჩვენები, რომ სიყვარულის ემოციას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს სთენიურ და ასთენიურ განცდათა შორის.

ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიის მონაცემების თანახმად, სტენიური ან ასტენიური ემოციების მქონე პიროვნება საჭიროებს ხალხთან ურთიერთობას, რაც განსაკუთრებით დადებითად მოქმედებს ასტენიურ განცდებზე. ურთიერთობის შედეგად დარდი და მწუხარება გარკვეულად ფერმკრთალდება, კარგავს დაძაბულობის ხარისხს.

რუსთაველის მიხედვით, სიყვარულის ემოცია საიდუმლოდ ინახება, ფრიად სუბიექტურია პიროვნებისათვის. უფრო მეტიც, იგი გამოირჩევა თავისი სინაზით, ვერ ითმენს უცხო ხელის მიკარებას. აღამიანი ცხოვრობს თავისი სიყვარულით, წმინდად ინახავს მას. პოემიდან ვრწმუნდებით, რომ სიყვარულის ემოცია მისი მტარებლისათვის წარმოადგენს ფსიქოლოგიურ სტიმულატორს.

ჩემ მიერ ხაზგასმული დებულება მთლიანად ემყარება სულიერ რეაქციათა ფსიქოლოგიურ დაკვირვებებს და ფენომენოლოგიურ აღწერას, აღნიშნული ფენომენოლოგიური მასალა გადმოცემულია ისეთი დამაჯერებლობითა და მხატვრული სიცხადით, რომ თამამად შეიძლება მოთავსდეს ექსპერიმენტულ-ფსიქოლოგიურ ძიებათა გვერდით.

მე ვჩერდები სიყვარულის ემოციის ფსიქოლოგიაზე იმიტომ, რომ შოთა რუსთაველის ფორმულა — სიყვარულის ემოცია ინახება საიდუმლოდ, გამართლებას პოულობს ფსიქოპათოლოგიის მიმართ თითქმის კანონის ძალით.

აღნიშნული თეზისი თავისუფლად შეიძლება გადავიტანოთ პათოლოგიურ სულიერ რეაქციათა სამყაროში. ჩემთვის, როგორც ფსიქოპათოლოგისათვის, აღნიშნულ ფსიქოლოგიურ დეტალს არსებითი მნიშვნელობა აქვს რეაქტიული ბუნების სულიერ ტანჯვათა მიზეზისა და შინაარსის გახსნის საქმეში, როდესაც ფსიქოტრავმის სახით წამოწეულია სიყვარულის ემოცია.

ამგვარ ფსიქოლოგიურ მასალაზე ჩვენ ვხედავთ, რომ ავადმყოფები გაუბრბიან ფსიქოანალიზს, არ ხსნიან თავიანთი სიყვარულის სამყაროს, ხოლო ზოგჯერ კლინიკური გამოკვლევებისას ხლართავენ გზებს, ცდილობენ აგვაცილონ მნიშვნელოვან და ძირითად მიზანს.

მე მგონია, რომ რუსთაველის სახელთან დაკავშირებული დებულება სიყვარულის ემოციის ფსიქოლოგიის შესახებ გამოყენებულუნდა იქნეს კლინიკურ შემთხვევათა შემდგომი შემოქმედებითი ანა-

ლიზისათვის როგორც ფენომენოლოგიურ, ისე ექსპერიმენტულ-ფსიქოლოგიურ ძიებათა ასპექტში.

სიყვარულის ემოცია, რომელიც წარმოადგენს მიჯნურის ძირითად განცდას და პიროვნების ცენტრშია, გამოირჩევა ფსიქოლოგიური მექანიზმების დამახასიათებელი თავისებურებით. შალვა ნუცუბიძეს მოყვანილი აქვს ცნების შემდეგი განმარტება:

„მიჯნური“ — შეყვარებული, სიტყვა არაბული სიტყვის „მიჯნუნ“ — სიყვარულისაგან იგახლებულის ქართული აღქმაა.

თანახმად რუსთაველისა, მიჯნური შეპყრობილია სიყვარულის ემოციის ცეცხლით, სასტიკად იტანჯება განცდებისაგან, მაგრამ, ამავე დროს, არ ძალუძს და არც სურს თავი დააღწიოს ამ განსაკუთრებულ სიტუაციას.

ახლად შექმნილი პიროვნული მოდუსი ადამიანს ისეთ მდგომარეობაში აყენებს, რომ მისი მოქმედება და ქცევა ირგვლივ მყოფთათვის გაუგებარი და მიუღებელია, მაგრამ მიჯნურისათვის იხსნება შეგრძნებებითა და ემოციებით მდიდარი სიცოცხლის „მარადიული სამყარო“. აქ ყურადღებას იპყრობს აფექტური დაძაბულობის ხარისხი, რომელიც არსებითად განსხვავდება ავადმყოფური ფსიქიკური რეაქციებისაგან.

მოვეუსმინოთ ავტორს:

სიღვს მიჯნურსა ფათერაკი, საწუთროსა დაანავლღებს,
მაგრა ბოლოდ ლხინსა მისცემს, ვინცა პირველ ჳირსა გასიღებს;
მიჯნურობა საჳიროა, მით სიკვდილსა მიგვაახლებს,
გასწავლულსა გააშმაგებს, უსწავლულსა გაასწავლებს. (915).

აქვე შევნიშნავ, რომ ჩვენს დროშიც წერენ გაუგებარი, უაზრო, ანუ „პათოლოგიური სიყვარულის“ შესახებ, მაგრამ სიყვარულის ემოციის რაოდენობრივი დაძაბულობა, ჩვეულებრივად, არ აღწევს ავადმყოფურ მდგომარეობას. ავადმყოფური მდგომარეობა, ძირითადად, დამოკიდებულია პიროვნულ პათოლოგიურ ძვრებზე და არა მხოლოდ ფსიქიკური რეაქციის რაოდენობრივ მხარეზე.

პოეზიდან ჩანს, რომ „მიჯნურობა“ ადამიანს აამაღლებს, უმაღლეს ტენდენციებს უფითარებს მას. აღნიშნული თავისებურება, რაზედაც ამახვილებს რუსთაველი ყურადღებას, მნიშვნელოვანია თანამედროვე პერსონოლოგიის პოზიციებიდან. მე დარწმუნებული

ვარ, რომ მიჯნურობა არის ერთ-ერთი გამოხატულება ე. წ. ინტელექტუალური ჯრძობისა. შეეყარებული ტარიელი ახალ პიროვნებად იქცევა, მაგრამ თვისებრივად არ იცვლება. ამასთან ახალი მიზანსწრაფვა არ ახდენს გავლენას მის ძირითად პიროვნულ ტენდენციებზე.

ავთანდილი ასევე იმეორებს:

ვარ მიჯნური, ხელი ვინმე, გაუწყველად სულთა დგმისად. (250).

რუსთაველის მიხედვით, მიჯნური უნდა წარმოადგენდეს სიბრძნის (ე. ი. ინტელექტის), სიმშვიდის (ე. ი. ემოციური წონასწორობის) ან საბრძოლო შემართების (ე. ი. ნებისყოფის) ჰარმონიულ შერწყმას; ამასთან, მისთვის აუცილებელია გარეგნული სილამაზე.

ამ გავებით, მიჯნური ფსიქოფიზიკური ჰარმონიის მტარებელია. აღნიშნული თვისებების გარეშე ადამიანი ცუდი მიჯნურია.

როგორც ვხედავთ, მიჯნურობა ემყარება მდიდარ და ჰარმონიულ, განვითარებულ პიროვნებას.

მიემართოთ ავტორს:

მიჯნურსა თვალსა სიტურფე ჰმართებს, მართ ვითა მზეობა.

სიბრძნე, სიმდიდრე, სიუხვე, სიყმე და მოცალებობა,

ენა, გონება, დათმობა, მძლეთა მეზრძოლთა მძლეთა;

ვისცა ეს სრულად არა სკირს, აკლია მიჯნურთ ზნეობა. (23).

ამელავნებს რა თავის დამოკიდებულებას — „მძულს უგულოდ სიყვარული“, რუსთაველი მოუწოდებს ერთგულებისა და სიწმიდისაკენ მიჯნურობაში.

მიჯნურის სულიერი სამყაროს შესახებ რუსთაველი აღნიშნავს, რომ ძნელია შეცნობა: „მიჯნურობა არის ტურფა, საცოდნელად ძნელი გვარი“ (24). სავსებით სწორია — ძნელია ადამიანის ისეთი რთული ფსიქოლოგიური მდგომარეობის არსში წვდომა, როგორსაც სიყვარულის ემოცია წარმოადგენს. აქ აუცილებელია საგულდაგულო დაკვირვება სათანადო მეთოდების გამოყენებით. შოთა რუსთაველის შენიშვნა მიმაჩნია გენიალურ წინსწრებად, საწინააღმდეგოდ იმისა, რომ ემოციის ფსიქოლოგიის პრობლემა არ შეიძლება გადაწყვეტილ იქნეს გულუბრყვილო-მექანიცისტური ხერხებით. კარგი იქნებოდა, რომ ეს დებულება ხსომებოდათ ე. წ. სემიოლოგიის თანამედროვე მიმდევრებსაც.

რუსთაველის ეპოქის მხატვრულ ლიტერატურაში არსებობდა აზრი, თითქოს სიყვარული (მით უმეტეს სიყვარულის ძლიერი ემოცია) არ ექვემდებარება პიროვნული რეგისტრების კონტროლს. რუსთაველის პოემაში ამგვარი პოზიცია დაგმობილია. მიჯნურისათვის აუცილებელია ჰარმონიული ფსიქიკა, მაგრამ პიროვნული იერ-არქის გარეშე შეუძლებელია ფსიქიკური აპარატის ჰარმონია.

პოემაში მიჯნური და გმირი განხილულია ერთსა და იმავე ფსიქოლოგიურ დონეზე, მათ შორის ისმება თავისებური, პიროვნული ტოლობის ნიშანი. ადვილი წარმოსადგენია, რომ გულადი მიჯნური მოვალეა გამოავლინოს პიროვნული ქცევა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, საქმე გვექნება არა გულად მებრძოლთან, არამედ ადამიანთან, რომელსაც ახასიათებს ბრმა და შემთხვევითი აქტივობა.

მიჯნურის რთულ სულიერ სამყაროში ჩახედვა შეუძლია მხოლოდ მიჯნურს; უფრო მეტიც, ავთანდილის სიტყვებით:

კვლა მიჯნურსა მიჯნურისა კირი უჩნდეს კირად დიდად. (703).

თანამედროვე ნევროლოგიური და ნეიროფიზიოლოგიური კვლევით დასტურდება, რომ ქერქული აპარატი, მეტადრე ადამიანის ქერქული აპარატი, სუსტი და უსუსურია ქერქვეშას შესატყვისი სტიმულაციის ან ქერქვეშას არასპეციფიკური დინამოგენეზის გარეშე. იგულისხმება იმ ქერქვეშა ნერვული იმპულსების გავლენა ქერქზე, რომელნიც გარკვეულ დონეზე ამყოფებენ ქერქული აპარატის ტონუსს. თუ გავატარებთ შემოქმედებით პარალელს ნეიროდინამიკურ და ფსიქიკურ მოქმედებათა შორის, აშკარა გახდება, რომ ადამიანის პიროვნება საჭიროებს თავისებურ ფსიქოდინამოგენეზს.

ფსიქიკა, რომელიც მოკლებულია ამგვარ ფსიქოდინამიკურ გავლენას, მოგვაგონებს სუსტ, ამორფულ, უნებისყოფო, უმოქმედო და სოციალურ-ფსიქოლოგიურად აბსოლუტურად ზარმაც, მცირეფასოვან სუბიექტს.

ყოველი სამუშაო, ფიზიკური იქნება ის თუ ფსიქიკური, მოითხოვს გარკვეულ პიროვნებისეულ განწყობას, პიროვნების დაძაბვას. ყოველ დადებით ემოციას, მაგალითად შემოქმედებითი შრომის სიხარულს, შეუძლია შეასრულოს აქტიურად მოქმედი ფსიქოდინამოგენეზის როლი. აქ რუსთაველი ამყდავენებს გენიალურ შორსმჭვრეტელობას, გამჭირაზობას, როგორც ეს შესაველიდან ჩანს,

ავტორს სურს აღიჭურვოს მიჯნურის გზებით და სულიერი ცეცხლით, შემოქმედებით დასახული მიზნის კეთილად დაგვირგვინებისათვის. მიჯნურობა არა მარტო ემოციური გზნებაა, არამედ უპირველეს ყოვლისა, პიროვნების შემოქმედებითი განწყობაა აქტიური მოქმედებისათვის.

მიჯნურობა არა მარტო ქარიშხალი, განცდათა ქარტეხილია, არამედ პიროვნული გმირობა:

მაგრა წესია, მიჯნური მიჯნერსა შეებრალების,
შენ საყვარელსა, გაგყარო, ესე რად გენაცვალების! (229).

მხოლოდ ემოციური განწყობით არავის შეუძლია ემსახუროს მეგობრობა-ძმადნათფიცობის მაღალ მიზანს აეთანდილის, ტარიელისა და ფრიდონის დარად. ასევე არავის არ შეუძლია მსხვერპლად გაიღოს თავისი სიყვარული თანათინივით და ნესტანივით; არ შეუძლია მსხვერპლად გაიღოს სიყვარულის ემოციები, რადგან ადამიანისათვის ძნელია სულიერი განცდების გადალახვა მაშინ, როდესაც გრძნობა ინსტინქტების თვისებას იღებს.

გმირულ რეაქციებში პირველ პლანზეა ფსიქიკური აპარატის უმაღლესი რეგისტრები; ვლინდება პიროვნული რეაქციები (მოვალეობა, სინდისი, სიტყვის ძალა), რითაც სწორედ შესაძლებელი ხდება ემოციების მართვა და გრძნობის დაქვემდებარება ადამიანის მოვალეობისადმი.

პიროვნული რეგისტრები და ემოციური გამოვლინებანი

ფსიქოლოგიის ზოგადი და კერძო პრობლემების განხილვის დროს მე ხშირად ვუბრუნდები გონებისა და გრძნობის ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემას. ფენიალური პოემა შეიცავს აურაცხელ მასალას, რომელიც მრავალმხრივ აშუქებს პრობლემას: „ინტელექტი და ემოცია“, „გონების ხმა“, „გულის ხმა“. აღნიშნული საკითხი შეადგენს ზოგადსაკაცობრიო მარადიული ძიების საგანს.

საგანგებოდ, უზომო სიღრმემდე, ფაქიზად და პრაქტიკული სიცხადით გაშუქებული ეს პრობლემა ნიადაგ მომარადობელია, რადგანაც ეხება ბრძოლას ადამიანის გონებასა და ადამიანის ვნებას შო-

რის. საბოლოოდ, აღნიშნული ბრძოლა შეადგენს იმ ფონს, რომელზედაც ვითარდება ფსიქიკური რეაქციები — ფსიქიკური აპარატის რეაგირების შინაარსი და მიმართება ნორმასა და პათოლოგიაში.

ადამიანის ონთოგენეზს, უფრო მეტიც, ადამიანის ქმნალობას, როგორც სოციალურ-ფსიქოლოგიურ კატეგორიებს, იქით მივყავართ, რომ ბრძოლა გონებასა და ვნებას შორის უნდა მიმდინარეობდეს პიროვნული რეგისტრების დონეზე. აღნიშნულ დონეზე ბრძოლა სპეციფიკურად დამახასიათებელი, და ამიტომ, აუცილებელია ადამიანისათვის.

პიროვნულ დონეზე ბრძოლის სიმძაფრე ნიველირდება, რბილდება, უფრო მეტიც, ექვემდებარება ცენზურას, კრიტიკასა და კონტროლს: შეიძლება ითქვას: ადამიანში ითრგუნება ცხოველი, ხმას იმაღლებს მორალი, მოვალეობა და სინდისი. რკინის ლოგიკით და კონკრეტული ფაქტების ბრწყინვალე აღწერილობით რუსთაველის გენია ადასტურებს, რომ ემოციები და მიზიდულობანი კონტროლს ექვემდებარებიან და იხშობიან პიროვნების მაღალი რეგისტრებით.

როგორც ცნობილია, ემოციისა და ინტელექტის ცალკეული გამოვლინებანი იხსნება პიროვნული რეგისტრების დონეზე და გვევლინება ერთიანი პროცესის სახით, რომელიც ცნობილია ინტელექტუალური გრძნობის სახელწოდებით. აქ ინტელექტუალური და ემოციური ერთმანეთს ერწყმის ფსიქოლოგიური ამაღლების სახით.

მიჯნურის ემოციური სტატუსი იმდენად გამსჭვალულია პიროვნულით, რომ, ჩემი აზრით, შესაძლებელია მასზე, როგორც ინტელექტუალურ გრძნობაზე, მსჯელობა. უკანასკნელისათვის დამახასიათებელია არა პედონური პრინციპი გრძნობათა ორვექტორულობით (სასიამონო—უსიამონო), არამედ—გრძნობათა ერთვექტორულობა; მხედველობაში მაქვს ამაჰალლებელი, გამამხნევებელი, დამამშვიდებელი, აგრეთვე შემოქმედებითად ამაღელვებელი გრძნობები.

სიყვარულის მაღალი ემოციების თავისებურებათა შესახებ მოვუსმინოთ თვით ავტორს:

მოშიარე არა ჰქვიან, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად. (17).

ყოვლსა მისთვის ხელოვნობდეს, მას აქებდეს, მას ამკობდეს, მისგან კიდე ნურა უნდა, მისთვის ენა მუსიკობდეს. (18).

მას ერთსა მიჯნურობასა კვეიანნი ვერ მოხვდებიან. (21).

რუსთაველის მიხედვით, ემოციური გამოვლინებანი უფრო ადვილად ექვემდებარება ზეგავლენას, და თვით ფსიქიკური ტკივილიც ადვილად მოიხსნება, როდესაც ადამიანს ეძლევა აქტიური მითითება: ისწრაფვოდეს და მოქმედებდეს. ქმედითმა პროგრამამ შეიძლება გადაატანინოს ადამიანს არა მარტო ჩვეულებრივი დარდი, არამედ ორმაგი ტანჯვა.

უფრო მეტიც, დებულება, რომ შრომა და ქმედითობა წარმოადგენს საუკეთესო მეთოდს დეპრესიის მკურნალობისათვის, თანამედროვე ფსიქონევროლოგიისათვის აქსიომალურია.

ავთანდილის სიტყვებით:

ვერ ვაჩენდი აქანამდის, კირსა ჩემგან დაფარულსა,
აწ მიბრძანა საიმედო, ამაღ მხელავ მხიარულსა. (152).

„მიცან ამბავი მის ყმისა დაკარგულისა...“
მომცა წამალი გულისა, აქამდის დადაგულისა. (153).

პიროვნულის ემოციურზე აქტიური ზემოქმედების ბრწყინვალე მაგალითად უნდა ჩაითვალოს ავთანდილის განწყობა და მისი საბოლოო გადაწყვეტილება — იყოს ბოლომდე მტკიცე.

როდესაც ავთანდილი მიემართება ზღვისპირით, ის მთლიანად შეპყრობილია აზრით — როგორმე მიაგნოს ნესტანის კვალს. მას, რასაკვირველია, თინათინის უსაზღვრო სიყვარული სწევას და ამოქმედებს, სხვა ყველაფერი შხამზე უმწარესია.

რაინდი სასოწარკვეთილებამდე მიდის:

რად სიცხე გულსა ნიადაგ გწევას გმირთა სამს ალებისა,
რად გული კლდისა ტინისა შემქმნია სამ სალებისა! (1026).

მაგრამ ავთანდილი კონტროლს უწევს თავის ემოციურ მდგომარეობას; მან კარგად იცის, რომ სხვა გზა არ არის. სასოწარკვეთისა და სუსტსულოვნების გზას, პირიქით, შეუძლია მრავალი კრილობის მოყენება.

რაინდი რჩება ურყევი და ასე ფიქრობს:

არ შეუძლია ლახვარსა დაჩენა სამსა ლებისა. (1026).

თინათინის და ნესტან-დარეჯანის, ამ შესანიშნავი ქალების გარდა შოთა რუსთაველი იძლევა ისეთი ქალების ბრწყინვალე აღწერას, რომელთა ემოციური ქცევა შორს დგას მოვალეობისა და მაღალი მორალის მოთხოვნებისაგან. ამ შემთხვევაში ქცევა არ ისაზღვრება უმაღლესი პიროვნული რეგისტრებით და ბატონობს გრძნობა.

პოეტის სიტყვით, ასეთი ქალი:

გილიზღებს და შეგიკვეთებს, მივინდობს და მოგენდობის,
მართ ანაზღად ვილაღატებს, — გაჰკვეთს, რაცა დაესობის, —
მით დიაცსა სამალავი არასთანა არ ეთხრობის. (1081).

ამასთან, თუ:

დამალვასა ეცდებოდა, მაგრა ჭირთა ვერ მალვიდა. (1082).

გასაგებია, აქ ლაპარაკია პიროვნულ შესაძლებლობათა უკმარობაზე. ამ პლანში ყურადღების ღირსია აგრეთვე ის ვითარება, რომელიც იქმნება ავთანდილის ირგვლივ. რაინდი თავისი სილამაზით იპყრობს გულანშაროს სამეფოს ქალებს, მათი სათაყვანებელი ხდება:

ზოგი ნდობით შეპფრფინვიდეს, ზოგნი იყენენ სულ-წასრულად,
მათთა ცოლთა მოიძღვრენს ქმარნი, დარჩენს გაბასრულად. (1075).

ავთანდილს კარგად აქვს წარმოდგენილი პიროვნებასა და გრძნობას შორის ფსიქოლოგიური კოლიზიების სირთულე. მას ესმის, რომ მიზნის მისაღწევად, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია პიროვნული კონტროლი — გაკაქება და თავის თავის ფლობა.

მოგვყავს მისი სიტყვები:

გულო, გიჯობს გაუმაგრდე, თავი სრულად გაიკლდეო,
ნუთუ მოგხვდეს ნახვა მისი, სულთა სრულად ნუ დაჰლეო. (921).

პიროვნული რეგისტრის და სიყვარულის ემოციის ფსიქოდინამიკური ურთიერთგავლენის პრობლემის ანალიზის დროს განსაკუთრებით საინტერესოდ მიმაჩნია განხილულ იქნეს შიშის ემოციის ფსიქოლოგია.

ნორმაში შიშის ემოციის შედეგად პიროვნება ინვალიდდება, პიროვნებისეული ხერხემალი ტყდება, ადამიანის ქცევა და მოქმე-

დება მხოლოდ თავდაცვის და პიროვნული კეთილდღეობის შენარჩუნების წერილმანი მოსაზრებებით განისაზღვრება.

შიშის ფსიქოლოგიის შესახებ რუსთაველი იძლევა ღრმა ფსიქოლოგიური ცოდნით გამსჭვალულ მითითებებს.

ავტორი აღწერს ვითარებას (ავთანდილი ანადგურებს მეკობრეებს), როდესაც შიში ხდება სიყვარულის წყაროდ. რასაკვირველია, სიყვარულს აქ ვგულისხმობთ ბრჭყალებში. გასაგებია, რომ აქ საქმე გვაქვს არა სიყვარულის ემოციასთან, არამედ შიშისაგან დაძაბუნებულ პიროვნებასთან.

რუსთაველის თანახმად, პიროვნება შიშის კორექციას უნდა ახდენდეს. ის გვაფრთხილებს:

შიში ვერ გიხსნის სიკვდილსა, ცუდნიღა დაღრეჩანია (1603).

ძმადნაფიცობის პიროვნული ფსიქოლოგიის შესახებ

ადამიანებს შორის ღრმა და უანგარო ძმური სიყვარული ანუ ძმადნაფიცობა წარმოადგენს მეგობრობის, ჰუმანური ურთიერთობისა და სამაგალითო კაცთმოყვარეობის უმაღლეს ფორმას.

როგორც ფსიქოლოგიური ცნება, ის ასახავს პიროვნების ყველაზე კეთილშობილურ სურვილებსა და ტენდენციებს. ძმადნაფიცობა წმინდად ინახავს ნაკისრ მორალურ ვალდებულებას; ის მზად არის ყოველ წამს და ყოველგვარ ვითარებაში სიცოცხლე გასწიროს მეგობრობისათვის.

სიტყვის მიცემა სამუდამო დაძმობილებაზე, ეს არა მარტო მოქალაქეობრივი აღთქმაა ან მეგობართა შორის მორალური ხელშეკრულება, არამედ ამით პიროვნება გადაირთვება მოქმედების განსაკუთრებულ მოდუსზე, მოვალეობაზე ახალი წარმოდგენებით. ამოცანები, რომლებიც წარმოიჭრება ძმადნაფიცის წინაშე, უკიდურესად დიადი და კეთილშობილურია, მაგრამ ამავე ღროს უსაზღვროდ პასუხსაგები.

ძმადნაფიცობა ადამიანისაგან მოითხოვს მაქსიმალურ აქტივობასა და თავდადებას.

მივპართოთ პოემას:

... ვინცა კაცმან ძმა იძმოს, თუ დაცა იდოს,
ხაზს თუ, მისთვის სიკვდილსა და ჳირსა თავი არ დაჰრიდოს. (306).

რუსთველოლოგიური კვლევით დადგენილია, რომ ძმადნაფიცობა წარმოადგენს ხალხთა მეგობრობის ზოგადსაკაცობრიო პრობლემის კერძო ცნებას, რომელიც სოციალურ და სოციალურ-ფსიქოლოგიურ კვლევასთან არის დაკავშირებული.

მე მანტერესებს ძმადნაფიცობის კერძო, ინდივიდუალურ-ფსიქოლოგიური მხარე პერსონალისტური პოზიციებიდან.

ძმადნაფიცობა გმირობაა, ამიტომაც უმაღლესი პიროვნული წარმოდგენებით უნდა ვხელმძღვანელობდეთ.

მხნეობა და ფსიქიკური ჰარმონია ძმადნაფიცობისათვის ქმნის ძირითად ფსიქოლოგიურ ფონს.

ყოველ ძმადნაფიცი თავისთავად ძლიერი და კეთილშობილია, მაგრამ როდესაც ისინი ერთად მოქმედებენ, მაშინ სიდიადე ძმადნაფიცებისა და მათი ფსიქოფიზიკური შესაძლებლობანი უსაზღვროა. ძმადნაფიცობის ცნების ფსიქოლოგიური არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ძმური მეგობრობით გაერთიანებული პიროვნებანი უძლეველი არიან; აქედან, მეგობრობა როგორც ფიზიკური, ისევე მორალური გამარჯვების წყარო და საწინდარია.

პოემაში სამი რაინდის ძმადნაფიცობა გვევლინება როგორც აღამიანთა ურთიერთობაში პიროვნული ჰარმონიის მაგალითი, იგრძნობა ფსიქიკური და ფიზიკური ჰარმონია, როდესაც ტარიელი, ფრიდონი და ავთანდილი ერთად მიემართებიან:

სამ თვეს ვლეს, — ღმერთსა მათებრივ სხვა რამცა დაებადოსა!
მოეგებინან, მტერობა ვერავენ დაიჭადოსა!.. (1578).

პოემაში ვხედავთ, რომ სიყვარულის უმაღლესი ემოციები მეგობრობის, ძმადნაფიცობის შემაკავშირებელი რგოლია, ამასთან, ყოველ ლიათონზე უფრო მაგარი რგოლი. ამიტომაც გრძნობენ განსაკუთრებულ წუხილს, როცა მეგობარი ტოვებს მეგობარს.

რუსთაველი გვაფრთხილებს:

მოშორვება და მოყვრისა გაყრა კაცისა მკლველია,
ვინცა არ იცის, არ ესმის, ესე ღლე როგორ ძნელა! (942).

პიროვნული სიყვარულის მნიშვნელობის როლი მეგობრობისათვის დაუფასებელია.

სიყვარული არა მარტო აკავშირებდა, ამხნეებდა, გზას აძლევდა რუსთაველის გმირებს, არამედ უძლეველ ფიზიკურ და ფსიქიკურ ენერგიასაც აღუგზნებდა მათ. სწორედ მეგობრული სიყვარულის წყალობით გაუძლეს გმირებმა მრავალი ბრძოლისა და შეტაკების ეპოპეას და გადარჩნენ.

ეხება რა თავის და ავთანდილის თავგადასავალს, ტარიელი ხაზს უსვამს, რომ საჭირო არ არის ამბის გრძლად თხრობა, და საქმის კეთილად დაგვირგვინებას ისინი უნდა უმადლოდნენ სიყვარულს.

რაინდი ამბობს:

ესენია მხნელნი ჩვენნი, აწ არა გვცალს გრძლად უზნება,
ამათგან გვაქვს ჩვენ ერთავე სიცოცხლისა მოპოვნება. (1631).

მეგობრობის სიყვარული, მისთვის დახმარების აღმოჩენა, აი, ძმადნაფიცობის კრედო: „კაცსა მოყვრისა გაწირვა“, ამბობს ავთანდილი, „ახ, მოუხდების, ახ, ავად“ (1565).

ხაზგასმული იყო, რომ ძმადნაფიცობა, როგორც ფსიქოლოგიური ცნება, დაკავშირებულია რაინდთა პიროვნულ მოქმედებასთან.

პოემაში მოცემულია ქალთა ტიპები, რომლებიც ხასიათდება ძლიერი პიროვნული თვისებებით და მაღალი წარმოდგენებით მოვალეობასა და მორალზე.

მეგობრობის ფრძნობა და ძმური სიყვარული აერთიანებს ავთანდილსა და ტარიელს. მაგრამ სიყვარულისა და მეგობრობის ასეთივე ფრძნობები ახასიათებთ ნესტანსა და თინათინსაც. თუმცა აღნიშნულმა მეგობრობამ თინათინსა და ნესტანს შორის მიიღო რეალური გაფორმება მხოლოდ ეპოპეის გამაჩვენებით დაგვირგვინების შემდეგ, როცა ისინი შეხვდნენ და გაეცნენ ერთმანეთს. თინათინსა და ნესტანს შორის იმდენად ძლიერი და ღრმა მეგობრობა დამყარდა, რომ მათთვის ძნელი შეიქმნა განშორება.

რუსთაველი წერს:

ერთმანერთისა გაყრილნი ქალნი ორნივე, ღობილნი,
ერთმანერთისა დად-ფიცნი, სიტყვისა გამონღობილნი,

მკერდითა მკერდსა შეკრულნი, ყელისა გარდაქდობილნი,
ტიროდეს; მათთა მკვრეტელთა გულიმცა ესხნეს წდობილნი. (156ქ).

მართლაც თინათინი და ნესტანი დაკავშირებული არიან სიყვარულისა და ურთიერთგაგების გულწრფელი გრძნობებით, და ისინი დები გახდნენ. ხაზგასმით მინდა აღვნიშნო, რომ ნესტანისა და თინათინის პიროვნული დამოკიდებულება არ შეიძლება განისაზღვროს მხოლოდ მათი პირადი ნაცნობობის პერიოდით და მას ქრონოლოგიურად ვერ მივაკუთვნებთ მხოლოდ ეპოპეის დასასრულს. ამგვარი დასკვნა არ შეიძლება გამართლებული ყოფილიყო ბრძოლებისა და ძიებათა ხანგრძლივი ისტორიის ფსიქოლოგიური სკვლებით, როდესაც თინათინი არა მარტო ფორმალურ თანხმობას, არამედ საბრძოლო დავალებას აძლევს ავთანდილს, რათა დაეხმაროს ტარიელს. ნესტანის პოვნაში. მე ეს ფსიქოლოგიურად უკვე მეგობრობის დამყარებად მიმაჩნია.

ეს მეგობრობა სიძლიერით, სიღრმითა და დაძაბულობით, ისევე, როგორც თავისი მორალური შინაარსით, მიმდინარეობს პიროვნული რეგისტრების უმაღლეს დონეზე და თამაშად შეიძლება რაინდთა დამძობილებას გავუტოლოთ.

„ძმადნაფიცობის“ პრობლემასთან ერთად, საკითხის წამოჭრის თვალსაზრისით, ვფიქრობ, შეიძლება დაისვას პრობლემა „დადნაფიცობისა“. შემოქმედებითი აზრის მიმართვა ამ მხრივ მოკლებული არ იქნება ფსიქოლოგიურ ინტერესს.

ამგვარი ძიება გამართლებულია თვით პოემის დედააზრით. რუსთაველი დაწვრილებით ჩერდება პიროვნულ-ემოციურ მეგობრობაზე არა მარტო მამაკაცთა და დედაკაცთა შორის, არამედ ქალსა და კაცს შორისაც. უკანასკნელ შემთხვევაში, სიყვარულის ფორმა აყვანილია ადამიანის ფსიქიკის ყველაზე მაღალ რეგისტრებამდე და სავსებით ეკვივალენტურია დისა და ძმის უწმინდესი გრძნობებისა.

მამაკაცსა და ქალს შორის მეგობრობის პიროვნული მოდუსის ჩამოყალიბება განსაკუთრებით მაღალი სოციალური შეფასებისა და გულწრფელი მორალური აღტაცების ღირსია.

პოემა გვარწმუნებს, რომ ასმათი ჭეშმარიტად ღვიძლი მორალური და არა მარტო ტარიელისა, არამედ მოვლენათა განვითარების პროცესში იგი ასეთივე ღვიძლი და ხდება ავთანდილისთვისაც.

მიემართოთ ტექსტს:

ავთანდილს ასმათ ჩამოჰყვა, ზენარით ეუბნებოდა,
მუხლთა უყრიდა, ტიროდა, თითითა ეხვეწებოდა,
ადრე მოსლესა ჰვედრებდა, მართ ვითა ია ჰნებოდა. (670).

ასმათი შეპყრობილია რაინდთა პიროვნული ემოციებით, იგი არა მარტო ცხოვრობს ამ განცდებით, არამედ იწვის ამ მიზნებისათვის. ასმათი ინაწილებს რაინდთა მწუხარებასა და უბედურებას და ასევე აღფრთოვანდება მათი გამარჯვებითა და სიხარულით.

ასმათს ღვიძლი მებრძოლი დის ყველა თვისება გააჩნია. უფრო მეტიც. მისთვის მეგობრობას ღრმა აზრი აქვს, თვლის მას მაღალი მორალურ-სოციალური და ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური შინაარსის შემცველ სპეციფიკურ ადამიანურ მოთხოვნილებად.

ასმათი იგონებს ხატაეთის მთებზე არსებულ წარწერას:

ვინ მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია.

რუსთაველმა გენიალურად წამოაყენა და სათანადოდ განავითარა ადამიანთა ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემები, საფუძვლად დაუდო მათ სიყვარულის, კეთილშობილებისა და მეგობრობის პრინციპები.

ჰუმანიზმის პირველი იდეების გარიჟრაჟზე რუსთაველმა გაამდიდრა ადამიანის აზროვნება ახალი წარმოდგენებით ადამიანთა შორის ჭეშმარიტი მეგობრობისა და სიყვარულის შესახებ.

ჩვენ ვრწმუნდებით, რომ სიყვარულსა და მეგობრობას, რომლებიც დაფუძნებულია უმაღლეს პიროვნულ მისწრაფებებზე, შეუძლიათ შექმნან ისეთი პარამონიული სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფონი, როდესაც

ავის მქმნელნი დააშინეს, კრავნი კრავთა ვერ უწოდეს,
შიგან მათთა საბრძანისთა თხა და მგელი ერთად სძოდეს. (1664).

ფსიქოლოგიკური კორელაციათა ზოგიერთი საკითხის შესახებ

გენიალური მოაზროვნის შემოქმედებას ახასიათებს მარადიული ინტერესი მის მიერ წამოყენებული პრობლემისადმი.

მაგრამ არის მეორე, არანაკლებ მნიშვნელოვანი თავისებურებაც- მხედველობაში მაქვს გენიოსის შემოქმედებითი შინაგანწყურება. როდესაც თავისი დროის ცოდნის ყოველმხრივი აღქმით და საგანთა და მოვლენათა არსში შემოქმედებითი ინტუიციური ჩაწვდომით იგო აყენებს ისეთ პრობლემურ საკითხებს, რომლებიც დასაბამს აძლევს ძიების ახალ, მანამდე უცნობ უბნებს და რომლებიც კვლევის განხორციელებას პოულობს მრავალი წლის (ზოგჯერ საუკუნეთა) შემდეგ.

შოთა რუსთაველის გენია არა მარტო წამოჭრის და გარკვეულად წყვეტს მარად ცოცხალ პრობლემებს, არამედ სახავს ახალ საკვლევ პრობლემებსაც. ამ მხრივ უფლებას მივცემ ჩემს თავს შეეჩერდე ზოგიერთ საკითხზე, რომელთაც კავშირი აქვთ სამედიცინო ფსიქოლოგიასა და ფსიქო-პათოლოგიასთან.

პოემაში წამოყენებულია დებულება:

მას მკურნალმან რაგვარ ჰკურნოს, თუ არ უთხრას, რაცა სჭირდეს?! (1083).

პოეტი ამით ხაზს უსვამს, რომ საჭიროა ექიმს მოუყვეთ ავადმყოფობის შესახებ, ანუ მართებული მკურნალობისათვის აუცილებელია, თანამედროვე ენით რომ ვთქვათ, ზუსტი ანამნეზი. ამავე დროს საკითხის უფრო ღრმად განხილვისას ნათელი ხდება, რომ რუსთაველს მხედველობაში არა აქვს ჩვეულებრივი ანამნეზური ცნობები. ექიმს უნდა მოვახსენოთ, „რაცა სჭირდეს“, ანუ აუცილებელია ავადმყოფმა გაუხსნას ექიმს თავისი სუბიექტური სამყარო.

პოემის კონტექსტიდან ადვილად ვგებულობთ, რომ ავტორს მხედველობაში აქვს ფსიქოლოგიური (ფსიქიკური) და არა ფიზიკური გაჭირვება. ამიტომ ექიმისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ავადმყოფის სუბიექტურ განცდათა ანალიზს, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ფსიქოლოგიურ ანალიზს.

მთელი თანამედროვე თეორიული და პრაქტიკული ფსიქოპათოლოგია დაფუძნებულია სულიერ აშლილობათა სუბიექტური და ობიექტური გამოვლინების ფსიქოლოგიურ ანალიზზე. როგორც ვხედავთ, ფსიქოლოგიური ანალიზის საწყისები შორეულ წარსულშია.

დაკვირვება და ანალიზი შეადგენს იმ მეთოდურ გზებს, რომლებითაც სარგებლობს სულის გენიალური მცოდნე ადამიანის სუბიექტური (ფსიქიკური) სამყაროს შინაარსისა და კანონზომიერებათა

არსში ჩაწვდომისათვის. პრობლემებისადმი სწორი მიდგომა და ფსიქოლოგიის სფეროში ღრმა ცოდნა საშუალებას აძლევს რუსთაველს არ განაცალკეოს სულიერი და ფიზიკური (ფიზიოლოგიური) და დასვენას ფსიქოფიზიკური კორელაციების, ურთიერთკავშირებისა და დინამიკური ურთიერთმოქმედების პრობლემური მნიშვნელობის საკითხი.

მორალური აღტყინებისა და განდიდების ყოველ საფეხურს თავისი ფიზიოლოგიური წინამძღვრები აქვს. არც ერთ ადამიანს არ ძალუძს მოწყდეს „მიწიერ“ მოთხოვნილებებს.

პოემაში სათანადო აღვილი ეთმობა ადამიანის სომატიკას, ადამიანისა, რომელიც, თანახმად რუსთაველისა, ადამის, თავისი წინაპრის, შვილია და აღვსილია ადამიანური მიზიდულობებით და კვების ინსტინქტით.

ავთანდილის შესახებ ვგებულობთ:

აგრეთა ჰამა მოუნდის ადამის ტომთა წესითა. (195).

დებულება სომატიკურისა და ფსიქიკურის მთლიანობის შესახებ თავის ძალას ინარჩუნებს ადამიანის სიცოცხლის მთელ ონტოგენეზურ პროცესში. თუმცა, თანახმად ავტორისა, ჰარმონია და პროპორცია ფიზიკურსა და ფსიქიკურს შორის ირდევია სიბერისას, რომელიც

ქირთა უფრო მწელია. (36).

რუსთაველი აღნიშნავს, რომ სიბერის ღროს მთავრდება წრე:

სიბერე მახლავს, დავლიენ სიყმაწვილისა დღენია. (62).

ფიზიკური თანდათან კნინდება; ფსიქიკური შესაძლებლობანი: ჰკნება უფრო მოგვიანებით და ადამიანი ჯერ კიდევ არ კარგავს მომავლისათვის პასუხისმგებლობის გრძობას; ჩნდება ზრუნვა თავისი მუშაობის პერსპექტივაზე; ზრუნვა ოჯახისა და მისი წევრების მომავალზე და ა. შ.

ყოველივე აღნიშნული, უეჭველად, მნიშვნელოვანია თანამედროვე სამეცნიერო-კვლევითი უბნისათვის, რომელსაც გერონტოლოგია და გერიატრია ეწოდება და ეხება დღევანდელი დღის მაკრო-მიკროსოციოლოგიის ზოგად და კერძო საკითხს.

პოემაში აღძრული საკითხი მოქნილი და მკვრივი სხეულის ანუ მისი დინამიკურობისა და პლასტიკურობის შესახებ შეიცავს მოვლენის როგორც ფიზიკურ, ისე ფსიქიკურ მხარეს და ეხება ფსიქო-ფიზიკურ კორელაციათა საკითხს.

სულასა და სხეულის ურთიერთკავშირის თანამედროვე შეხედულებათა შუქზე შემოქმედებით ინტერესს არ არის მოკლებული პოემა-ს დებულება:

მე ვუთხარ: „ღაო, შენგან ვევე ამა გულისა წამალსა“. (398).

ჩვენს დროში წერენ ფსიქოლოგიური და მედიკამენტური ფსიქოთერაპიის შესახებ. მხედველობაშია ფსიქოთერაპიული ზემოქმედება როგორც სიტყვის, ისე სამკურნალო პრეპარატის საშუალებით. უფრო მეტიც, უკანასკნელი 10—15 წლის განმავლობაში შეიქმნა დამოუკიდებელი მედიკურ-ბიოლოგიური უბანი, რომელსაც ფსიქო-ფარმაკოლოგია ეწოდება. იგი აწარმოებს თეორიულ და პრაქტიკულ ძიებას, რათა მოიძებნოს ისეთი სამკურნალო საშუალებანი, რომლებიც უშუალოდ იმოქმედებს ცალკეულ ფსიქიკურ ფუნქციებზე. ამ მიმართულებით, უკვე პრაქტიკულად არის განხორციელებული ფსიქოზების დროს დეპრესიულ მდგომარეობათა მკურნალობა სამკურნალო პრეპარატებით. ამ კვლევას უშუალო კავშირი აქვს ფსიქოფიზიკურ კორელაციათა პრობლემასთან.

ამრიგად, ფორმულა „სულის წაშალი“ აღსავსეა ღრმააზრიანი შინაარსით და, უეჭველად, გენიალური განჭვრეტაა იმისა, რაზეც მუშაობს თანამედროვე კვლევითი აზრი.

გასაგებია, რუსთაველის ეპოქაში არ იყო და არც შეიძლება ყოფილიყო სათანადო მედიკურ-ბიოლოგიური მონაცემები და ავტორს ძირითადად უხდებოდა ესარგებლა გულუბრყვილო წარმოდგენებით სხეულისა და სულის ურთიერთკავშირის შესახებ; მაგრამ ადამიანის ფსიქიკის ღრმა ცოდნა რუსთაველს გენიალური წინაგანჭვრეტის შესაძლებლობას აძლევს კულტურის სხვა დარგებშიც.

სპეციალურ შემოქმედებითს ინტერესს წარმოადგენს რუსთაველის აზრები გულისა და სულიერ განცდათა ურთიერთკავშირის შესახებ. აღნიშნულ ასპექტს, როგორც ფსიქოფიზიკურ პრობლემას განსაკუთრებული შემოქმედებითი ანალიზი ესაჭიროება, ვინაიდან

ქართულ მეტყველებაში სიტყვა „გული“ მრავალმნიშვნელოვანი სემანტიკის შემცველია.

უეჭველია, რომ ხალხური შეხედულებანი ამა თუ იმ ორგანოს ნორმალური და პათოლოგიური მნიშვნელობის შესახებ დაფუძნებულია მრავალსაუკუნოვან დაკვირვებათა საღ გამოცდილებაზე და მნიშვნელოვანია მედიკურ-ბიოლოგიური დარგის თანამედროვე მუშაკებისათვისაც.

საჭიროდ მიმაჩნია ფართო სამეცნიერო საზოგადოებრიობას მოვაგონო ქართველი ხალხის ისტორიულად ჩამოყალიბებული შეხედულებანი ადამიანის ორგანიზმისათვის გულის როლისა და მნიშვნელობის შესახებ.

სისხლის მიმოქცევის ფიზიოლოგიასა და პათოლოგიაში გულის მუშაობას ცენტრალური და წამყვანი ადგილი უჭირავს.

ცნება სიკვდილისა დაკავშირებულია გულის გაჩერებასთან, გულის ცემის შეწყვეტასთან.

ქართველ ხალხს სავსებით განსაკუთრებული წარმოდგენა აქვს გულზე, რაც დასტურდება იმ გარემოებით, რომ სიტყვა „გულს“ ქართულ ენაში აქვს განსაკუთრებით მდიდარი სემანტიკური წარმონაქმნები.

სიტყვა „გულის“ მეშვეობით ქართული ენა გადმოსცემს სულ სხვადასხვაგვარ ფსიქოლოგიურ ფუნქციებს.

ეს მონაცემები შექმნილია თვით ხალხის მიერ. მოკლებული არ იქნება აქტუალურ ინტერესს გულისსხლძარღვთა სისტემის დაავადებაში ფსიქიკური ფაქტორების როლის დაზუსტება.

ფსიქოსომატიკურ ურთიერთდამოკიდებულებათა კლინიკის პრობლემაში ყურადღებას იპყრობს სიტყვა „გულიდან“ წარმოქმნილი სიტყვების, გამოთქმების, წარმოდგენებისა და ცნებების სემანტიკური ანალიზი.

ქართველი ფსიქოლოგის, ა. ფრანგიშვილის მიხედვით, სიტყვა „გულისა“ და მისი წარმონაქმნების მეშვეობით ქართული ენა გამოხატავს ცალკეულ ფუნქციებსა და რაღაც მოვლენებს, რომელთაც კავშირი აქვთ ემოციის, ყურადღებისა და ინტელექტის სფეროებთან.

საჭიროა ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ ჩვენ, რა თქმა უნდა, ფსიქოლოგიურ ტერმინებსა და ცნებებს არ ვუკავშირებთ გარკვეულ სოციალურ კატეგორიებს. ქართული ენის ლექსიკა განსაკუთრებით

მდიდარია. ხშირად ვხვდებით სინონიმებს. საჭიროა მივეუთითოთ ცალკეულ შემთხვევებზე, სადაც სინონიმურ განსაზღვრებს საფუძვლად უდევს სიტყვა „გული“, ასე მაგალითად, „გულჩვილი“ („მლმობელი“), „გულშემატკივარი“ — დ. ჩუბინაშვილით.

პოემაში წამოყენებული დებულებანი მიუთითებენ გარკვეულ კავშირზე გულსა და ასთენიურ (უსიამოვნო) განცდებს შორის: ლაპარაკია სულიერ ტკივილზე, გულის ბოღმაზე, გულის ჭრილობებზე. აქ გული და სულიერი წარმოდგენილია როგორც ერთი მთლიანი ფსიქოლინაზიკური პროცესი. გასაგებია, რომ ასთენიური ემოცია წმინდა სულიერი პროცესია, რომლის დროს გულის მნიშვნელობა ხაზგასმულია როგორც მეტად მგრძობიარე ორგანოსი. რომელიც, იძლევა უსიამოვნო ფიზიკურ შეგრძნებებს.

პოემაში ვკითხულობთ:

მოდი, კმუნვა გამიქარვე, გულსა წყლულსა მეწამლეო. (105)

ან

გული მისი უნახავი, ტირს და სულთქვამს, ვაებს, უობს,
არას კაცსა არ იახლებს, ვრიდების, ჰკრთების, ქსუობს. (776).

ასთენიურ განცდათა სიღრმე ავტორის მიერ გადმოცემულია გულის შეგრძნების საშუალებით.

ბოღმის, მწუხარების და, საერთოდ, უბედურების ემოციური მდგომარეობის გადმოცემისათვის ფიზიკურ-ფიზიოლოგიური საშუალების გამოყენების ხერხი მეცნიერულად არის გამართლებული.

თანამედროვე ფსიქოპათოლოგიამ და ფსიქოლოგიამ კარგად იცის, რომ დაბოღმიანებისა და მწუხარების დროს (იქნება იგი ფიზიოლოგიური თუ პათოლოგიური), როგორც წესი, ადგილი აქვს არასასიამოვნო შეგრძნებათა აქტურებას გულის მხრივ (სიმძიმე გულის არეში, „ლოდი გულზე“ და ა. შ.).

რუსთაველის წარმოდგენით, ფსიქიკურმა ტკივილმა (მწუხარება, დარდი) შეიძლება მიიღოს ფსიქოლოგიური დარდის ხასიათი, რომელიც გულს მრავალ ჭრილობას მიაყენებს.

გული უფროვე დამიჭრა ათიათასმან დანამან (358).

რუსთაველის მითითებანი გულის შეგრძნებათა როლის შესახებ როგორც დეპრესიის ფიზიკური კორელატისა, სრულ აღიარებას პოულობს თანამედროვე ფსიქოპათოლოგიაში.

უფრო მეტიც, დეპრესიისა და გულის მხრივ, შეგრძნებათა ურთიერთკავშირის თვალთახედვით, ისახება შემდგომი მნიშვნელოვანი კვლევები ფსიქოპათოლოგიის დამოუკიდებელი შემოქმედებითა დარგის სახით, რომელსაც მე ვუწოდებ პალეოფსიქოპათოლოგიას.

პიროვნება და ფსიქოლოგიური ანტინომიები

თუ ფსიქიკური აპარატისათვის დამახასიათებელია მთლიანი, ინტეგრაციული მოქმედება, რომელიც თანაბრად არის წარმოდგენილი მის ყოველ დინამიკურ საფეხურზე, ეს თავისებურება კიდევ უფრო სპეციფიკურია პიროვნულ რეგისტრებზე.

ფსიქიკის მთლიანობა აუცილებელი პირობაა უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქციებისათვის.

ასმათის პირით რუსთაველი გადმოგვცემს თავის მრწამს ფსიქიკური აპარატის მთლიანობის შესახებ:

გული, ცნობა და გონება ერთმანეთზედა ჰკიდიან:
რა გული წაეა, იგიცა წაეღენ და მისკე მიდიან. (848).

ამ განსაკუთრებით ზუსტ და ლაკონიურ ფორმულაში პოულობს სათანადო ასახვას თანამედროვე თვალსაზრისი პიროვნების ინტეგრაციული მოქმედების შესახებ.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფსიქოღინამიკური პროცესების ძვრადობით განპირობებულა ფსიქიკური აპარატის სწრაფი ანალიზურ-სინთეზური მუშაობა.

ფსიქიკურ გამოვლინებათა მთლიანობა და ძვრადობა, რომელიც ასე დამახასიათებელია პიროვნულ დონეზე, ქმნის ფონს ანტინომიური ფსიქოლოგიური რეაქციებისათვის.

ფსიქოლოგიური ანტინომიების გენეზური ფესვები და დინამიკური მექანიზმები ძნელად ექვემდებარება ანალიზს (გაგების, შთაგონებისა და ახსნის ფსიქოლოგიის ჩვეულებრივ პოზიციებს).

აქ საქმე გვაქვს გადანაცვლებათა ურთულეს ფსიქოლოგიურ პროცესებთან, ძირითადი, პიროვნული მრწამსის შენარჩუნებისათვის.

პოემაში წარმოდგენილია უმდიდრესი ფაქტობრივი მასალა, რომელსაც კავშირი აქვს ანტინომიათა ფსიქოლოგიურ პრობლემასთან.

ჰარმონიული პიროვნება მოწოდებულია სათანადოდ აწონ-დაწონოს ფაქტები (ანალიზი-სინთეზი), გამოამყდავენოს საჭირო ორიენტაცია ყველაზე რთულ გარემოცვაში და პირადი სუბიექტური სამყაროს განცდებში. ამიტომ ჰარმონიული ფსიქიკური აპარატის მქონე პიროვნება შაბლონურ ფსიქიკურ რეაქციებს არ ამყდავენებს.

მუღმივი შეფასებისა და დაძაბული ორიენტაციის პირობებში ფსიქოლოგიური პროცესები ხშირად ეჯახება პიროვნების საწინააღმდეგო განცდებს (ტენდენციებს, სურვილებსა და მიზიდულობებს). ამით ადამიანის ფსიქიკურ აპარატში იქმნება კონფლიქტურ განცდათა გარკვეული კვანძი, რომელიც მოითხოვს ლოგიკურ გადაწყვეტას და ფსიქოღანამიკურ განმუხტვას. რაც უფრო რთულია სუბიექტური და ობიექტური სიტუაცია, მით უფრო მწვავედ, ღრმად და კონფლიქტურად გამოიყურება ანტინომიური რეაქციები.

ავთანდილი ერთსა და იმავე დროს არის კეთილიც და სულგრძელიც, მაგრამ, სიტუაციასთან დაკავშირებით, მას შეუძლია გამოამყდავენოს იშვიათი სიმკაცრე და გულცივობა.

პოეტი წერს:

მკვრეტელთა მზე და მებრძოლთა მხეცი და ვითა ზარია,
ბექდიოთრთ თითი მოჰკვეა, ქვესკნელთ მიწასა გარია,
ზღვათაჲ სარკმლით გასტყორცა, ზღვასა ქვიშათა დარია,
მისთვის არცა საღ სამარე, არცა სათხარად ზარია. (1116).

ავთანდილს, კეთილშობილ რაინდს, შეუძლია მკაცრად დასაჯოს გარყენილი ქალი. ამას მოითხოვს მორალისა და მოვალეობის სწორედ მაღალი გრძნობები.

ის ერთგული მიჯნურია, მაგრამ დასახული მიზნისათვის (ნესტანის შესახებ ცნობების გაგება) იგი ფატმანს, თითქოს, თანაუგრძნობს.

ფსიქოლოგიურად საინტერესოა ფატმანის ანტინომიური რეაქციები. მას თავდავიწყებით უყვარს ავთანდილი.

მოქმედების შემდგომი განვითარების პროცესში ფატმანი იშვიათ სულგრძელობას იჩენს. იგი არამცთუ შურს არ იძიებს ავთანდილზე და არ ამტყუნებს მას, არამედ არავითარ საყვედურს არ გამოთ-

ქვამს, მზად არის დაეხმაროს და ხელი შეუწყოს რაინდს დასახულო მიზნის მიღწევაში.

დედაკაცისა და მამაკაცის პიროვნული ფსიქოლოგიის ერთიანობის შესახებ

რუსთაველის დებულება, რომელიც მან წამოაყენა ჰუმანიზმის გარიჟრაჟზე,

ლევკი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია. (39)

ხაზს უსვამს ქალისა და კაცის თანასწორობის აუცილებლობას. გასაგებია, რომ თეზისი სოციალური თანასწორობის შესახებ არ შეიძლება არგუმენტარებულ იქნეს მხოლოდ წმინდა ჰუმანიზმის მოსაზრებებით, მხოლოდ მორალური ხასიათის ტენდენციებით.

აქ საჭიროა ფაქტები, რომლებიც მიუთითებს თვით საკითხის დაყენების ლოგიკურ აუცილებლობაზე.

უეჭველია, როგორც რუსთაველის ეპოქაში, ისე მის შემდეგაც, ყოველი საღად მოაზროვნე ადამიანი ნათლად ერკვევა, რომ მამაკაცი და დედაკაცი ერთმანეთისაგან განსხვავდება თავისი ფსიქოლოგიური თავისებურებებით. ცალკეული სქესის წარმომადგენლისათვის მათი ქარაქტეროლოგიური თავისებურებანი შეადგენენ როგორც სიამაყეს, ისე მშვენებას.

თანასწორობის პრობლემა უნდა განვიხილოთ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ასპექტში, როდესაც ორივე სქესი თავის სურვილებში, მისწრაფებებში, ტენდენციებში, მოთხოვნილებებსა და ზოგად განწყობებში ხელმძღვანელობს პიროვნული ცნებებით ადამიანის შრომის, მოვალეობის, მორალისა და სინდისის შესახებ.

სწორედ ამ თვალსაზრისით არის წამოჭრილი პოემაში პრობლემა ერთიანობისა და თანასწორუფლებიანობის შესახებ.

ეპოპეის მთელი მსვლელობა მიუთითებს, რომ მისი ყველა გმირი — მამაკაცი თუ ქალი, უმაღლესი პიროვნული თვისებების მტარებელია და წარმომადგენს სრულყოფილი ადამიანის (მოვალეობა, მორალი, სინდისი) გარკვეულ მაგალითს. ერთგულება, მიზნისათვის თავდადება და მამაცობა შეადგენს ასმათის პიროვნულ თავი-

სებურებებს, რომლებიც ისევე მყარი და დაუმარცხებელია, როგორც ავთანდილისა და ტარიელის მისწრაფებანი და სურვილები.

ასმათი სიკვდილამდე ერთგულია ტარიელისა. ამავე დროს, იგი მზად არის წმინდად შეინახოს რაინდის საიდუმლოება.

ავთანდილის მოთხოვნაზე, გაანდოს მას უცნობი რაინდის საიდუმლოება, გმირი ქალი ამაყად უპასუხებს:

... ეგე ღონე მოიგონე მეტად ავი:

თუ არ მომკლავ, არ მოვკვდები, მრთელი ვარ და მოუკლავი;

რად რა გითხრა, საღამდისცა ვიყო ჳირთა უნახავი?

კვლა თუ მომკლავ. სასაუბროდ აღარ მედგას ზედან თავი. (240).

და შემდეგ:

ჩემი სიკვდილი შენ ჩემად პატიჟად ნურად გგონია,

მით რომე დამხსნი ტირილსა, შემშრების ცრემლთა ფონია,

ჩაღად მიჩნს ყოელი სოფელი, მისთვისე შემიწონია.

ვერ გიცნობ, ვინ ხარ, ვის გითხრნე სიტყვანი მისანდონია? (242)

კვლავ მინდა ხაზგასმით აღვნიშნო: თინათინის, ნესტანის და ასმათის პიროვნული განცდები ისევე სულით ძლიერი, მაღალმორალური, სულგრძელი და კეთილშობილურია, როგორც ავთანდილის, ტარიელისა და ფრიდონისა.

ამაშია პოემის გმირ ქალთა და მამაკაცთა შორის ფსიქოლოგიური თანასწორობა და ერთიანობა.

პიროვნულ თავისებურებათა ღრმა ფსიქოლოგიური ანალიზის საშუალებით რუსთაველი ბრწყინვალედ ამტკიცებს ქალთა და მამაკაცთა თანასწორობას, მათი იდეების ჰუმანურ შინაარსსა და პროგრესულობას.

პიროვნული ფსიქოლოგია როგორც

ზოგადსაბავბრიო პრობლემა

რუსთაველი, როგორც გენიალური შემოქმედი — ფსიქოლოგი, ეხება ყველაზე რთულსა და არსებით, სოციალურ-ფსიქოლოგიურ პრობლემებს. იგი თითქოს გეოლოგიური წერაქვით გადაგვიშლის და აღმოგვიჩენს სულ სხვადასხვაგვარ სულიერ გამოვლინებათა გე-

ნეზისის. ჩამოყალიბების, ონტოლოგიური ბუნებისა და საზოგადოებრივი ღირებულების საკითხს.

რუსთაველის ფსიქოლოგიურ შემოქმედებითს ძიებაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს პიროვნულ ფსიქოლოგიას, რომელიც პოემაში წამოყენებულია როგორც ზოგადსაკაცობრიო პრობლემა.

ადამიანის პიროვნების ძირითადი თვისებებია ცნებები მოვალეობის, მორალისა და შრომის შესახებ. თანახმად რუსთაველისა, ადამიანი ვალდებულია სათუთად და წმინდად ატარებდეს ამ სპეციფიკურად ადამიანურ თავისებურებებს, დამახულად ემსახურებოდეს მათ და ყოველდღიურად ხელმძღვანელობდეს თავის მოღვაწეობაში.

არის რა პიროვნული სიყვარულის აპოლოგეტი, რუსთაველი ავითარებს თეზისს, რომ სიყვარული მოვალეობისა და მორალის წყაროც არის და შედეგიც. უფრო მეტიც, პრაქტიკაში სიყვარულს, როგორც ადამიანის მორალის უმაღლეს გამოვლინებას, აქვს თავისი ასახვა: ერთსა და იმავე დროს სიყვარულით იწყება ადამიანის ყოველგვარი საქმიანობა, და მითვე მთავრდება. აღნიშნულ ფსიქოლოგიურ დეტალს მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის საზოგადოებრივ-შრომით მოღვაწეობაში. სავსებით მართებულია, ყოველ შრომითს რეაქციას თან უნდა ახლდეს გატაცება და სიყვარული; შრომის შედეგები ადამიანს ანიჭებს თავისი საქმით კმაყოფილებისა და სიყვარულის გრძნობას.

ირკვევა, რომ სიყვარული არის დასაწყისი და დასასრული ამაღლებული და კეთილი გამოვლინებებისა. რომლებიც შესაძლებელია გამომქლავდეს ადამიანში. თანახმად რუსთაველისა, პიროვნება მოწოდებული და ვალდებულია ხელმძღვანელობდეს ცნებებით მოვალეობისა და მორალის (სიყვარულის) შესახებ და მუდამ იყოს აქტიურ შრომითს საქმიანობაში.

შრომითი მოღვაწეობა არის ის ბრძმედი, რომელშიც ჩაისახება, ვითარდება, იწრთობა და ყალიბდება ადამიანის პიროვნება.

შრომა ადამიანისათვის არა მარტო მოვალეობა და მოთხოვნაა; იგი როგორც მისი სპეციფიკური თავისებურება, წარმოადგენს მისთვის სიხარულს და მშვენებას, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის სიცოცხლის აზრს, დანიშნულებასა და შინაარსს.

თავს ნებას მივცემ გავაკეთო რამდენიმე ზოგადი ხასიათის შენიშვნა.

შრომა არა მარტო დასაწყისია ადამიანის სულიერი და ფიზიკური ჯანმრთელობისა, არამედ წყაროა მატერიალური კეთილდღეობისა.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ტალანტის მქონე ადამიანი ბევრს და დაძაბულად მუშაობს თავის თავზე.

თუ ეგრეთ წოდებული ნიჭიერი ადამიანი ზარმაცია, ის ორმაგად ღირსია საზოგადოებრივი გაკიცხვისა, ვინაიდან იგი მარხავს ბუნებრივ სიმდიდრეს, რის მორალური უფლებაც არა აქვს.

ნიჭიერების ცნება არაფრით არ ეგუება წარმოდგენას სიზარმაცეზე. ნიჭით აღსავსე არ შეიძლება ზარმაცი იყოს. თავის მხრივ, შრომით შემოქმედებითი გატაცება უეჭველად გარკვეული ტალანტის არსებითა ნიშანია.

შემოქმედი პიროვნებისათვის ძირითადი ამოცანაა მიზნის ღირსეულად მიღწევა.

რუსთაველი ავითარებს აბსოლუტური სიკეთის იდეას და მის გამარჯვებას ბოროტებაზე. ავტორი პიროვნების წინაშე სვამს ამოცანას — ირწმუნოს უსაზღვრო სიკეთე და იხელმძღვანელოს ამ იდეით.

მტკიცედ უნდა გვახსოვდეს, რომ არავითარი ემოცია, თუნდ სიკეთის რწმენაც. არ შეიძლება მოქმედი პრინციპი გახდეს, თუ არ განმტკიცდება პიროვნების წარმოდგენებით მოვალეობასა და მორალზე.

როცა აფექტის მდგომარეობაში პიროვნული ორდინაცია იხსნება, მაშინ ადამიანი თავისი რეაქციით მხეცს ემსგავსება.

როგორც ვხედავთ, ყველასათვის და ყოველგვარ მდგომარეობაში აუცილებელია პიროვნების ცენზურა, მისი წარმმართველი და მაკონტროლებელი როლი.

განუმეორებელი მხატვრული ხერხით და ამავე დროს განსაკუთრებული დამაჯერებლობით რუსთაველი გვიჩვენებს, რომ შრომის, მოვალეობის, მორალისა და დიდსულოვნების ცნება ადამიანის ყველაზე დამახასიათებელი (სპეციფიკურად დამახასიათებელი) თავისებურებაა.

ამით რუსთაველის გენიის მიერ ჯერ კიდევ XII საუკუნეში მთელი საღრმით დასმულია პიროვნების პრობლემა.

ნაჩვენებია პიროვნული სრულყოფისადმი მისწრაფების სიღრმე; პოემაში ფართოდ არის მოყვანილი პიროვნული აბერაციება.

პიროვნების პრობლემა მუდმივი და უკვდავია, როგორც ფსიქიკური აპარატის არსისა (მისი ბუნების, შინაარსის კანონზომიერების მექანიზმების) და მისი ონტოგენეზურად უმაღლესი ფსიქოლინაპიკური დონის საკაცობრიო ფსიქოლოგიური პრობლემა.

უფრო მეტიც, პიროვნება წარმოადგენს აგრეთვე მარადიულ ზოგადსაკაცობრიო სოციალურ-ფსიქოლოგიურ პრობლემას იმდენად, რამდენადაც ისმება ადამიანის ადგილის, მნიშვნელობისა და დანიშნულების საკითხები.

აღნიშნული პრობლემები და მათთან დაკავშირებული საკითხები ცოცხალ მეცნიერულ და პრაქტიკულ ინტერესს წარმოადგენს ჩვენს დროში, როდესაც მაკრო-მიკროსოციოლოგიური საკითხების ფსიქოლოგიური ასპექტი იზიდავს მკვლევართა ფართო წრის აქტიურ შემოქმედებით ყურადღებას.

პერსონოლოგიური გამოკვლევის საფუძველზე დადგენილად ითვლება, რომ პიროვნების სპეციფიკური თავისებურებანი — შრომა, მოვალეობა და მორალი—არ წარმოადგენს ერთიმეორისაგან გათიშულ ცნებებს. პირიქით, მოქმედ პიროვნებაში მითითებული სამი კატეგორია ურთიერთდაკავშირებულ ჰარმონიაში მქლავნდება, ერთიმეორეს განაპირობებს.

შრომის მოთხოვნილება ადამიანში ქმნის სოციალურ-ფსიქოლოგიურ მიმართულებას, რის საფუძველზეც გამომუშავდება ადამიანის მორალური კრედიტო.

თავის მხრივ, მორალური განწყობა, როგორც მძლავრი ფსიქოლინამოგენეზი, ალაფრთოვანებს და დადებითად განაწყობს პიროვნებას შრომისათვის.

შრომა და მორალი მოუწოდებს ადამიანს თავის გადაწყვეტილებაში, მსჯელობაში, შეფასებაში, მოქმედებასა და ქცევაში იხელმძღვანელოს მხოლოდ მოვალეობის გრძნობით.

ამგვარად, პიროვნულ დონეზე შრომის, მოვალეობისა და მორალის კატეგორიები წარმოდგენილია ერთიანი სპეციფიკური ადამიანურ-ფსიქოლოგიური სისტემის სახით.

იქმნება ფონი სიყვარულისა და სიქველის გრძნობის განვითა-

რებისათვის, როდესაც ადამიანი თავის წმინდა მოვალეობად თვლის იზრუნოს სხვაზე და ყოველთვის მზად იყოს, დაეხმაროს მას.

მუშაობა, ნაკარნახევი მხოლოდ ინსტინქტური მოთხოვნილებებია. ექსახურება ვიწრო პრინციპს ინდივიდუუმის ან ინდივიდუუმების თვითდაცვისათვის და თვითშენახვისათვის.

აქვე გვსურს შევხვთ მორალისა და მეცნიერების ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემას. გამოჩენილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე პ. მელიქიშვილი აღნიშნავდა, რომ ერთგულება, სიყვარული და პატივისცემა წარმოადგენენ იმ ძირითად ფსიქოლოგიურ თვისებებს, რომელსაც მოითხოვს მეცნიერება.

გასაგებია, რომ ზემოთქმული თავისებურებანი ადამიანის მორალური კრედოსაგან გამომდინარე პიროვნული კატეგორიებია.

გამიგონია ზოგჯერ, რომ მეცნიერი, რომელსაც დიდი ზნეობრივი სიფრთხილე მოეთხოვება, უარყოფს იმ ურთიერთობას, რომელიც ქვეშაირებად არსებობს მეცნიერებასა და ეთიკას შორის. ამ დამოკიდებულებას უგულვებელყოფა არაა სწორი, თუნდაც, იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც მხედველობაში გვაქვს პოზიტიური ურთიერთდამოკიდებულება.

ყოველი შრომა, მათ შორის, მეცნიერულიც, აუცილებლად ითვალისწინებს მაღალ მორალურ თვისებებს და სულიერ სისპეტაკეს. სინაუნლას ღირსია ის მეცნიერი, ვინც ამ ქვეშაირებას ანგარიშს არ უწევს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჰუმანიზმის იდეა შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ და მხოლოდ მაღალ პიროვნულ დონეზე.

ჰუმანიზმი ანუ ადამიანობა, როგორც სპეციფიკური თავისებურებანი, ძირითადად გულისხმობს ორგვარ დამოკიდებულებას, სახელდობრ, ადამიანის სიყვარულს და პატიოსნებას მოქმედებასა და ქცევაში.

ორივე ეს სპეციფიკური თავისებურებანი, ე. ი. სიყვარული და პატიოსნება, წარმოადგენს ფსიქიკური აპარატის უმაღლესი განვითარების შედეგს და აქვს უექველად დიდი ფსიქოპროფილაქტიკური მნიშვნელობა და დანიშნულება ადამიანის ცხოვრებაში.

კეთილი და სიყვარულით აღსავსე დამოკიდებულება ადამიანისადმი არა მარტო ხსნის კანიბალიზმის ნიშანს, არამედ ხელს უწყობს ისეთი ფსიქოლოგიური მოდუსის ჩამოყალიბებას, როდესაც უსი-

მოვნო განცდები ეძლევა დავიწყებას და ადამიანი იხსომებს მხოლოდ დადებითსა და სასიამოვნო განცდებს.

რაც შეეხება პატიოსნების კატეგორიას, აქ საჭიროა ორი მომენტის გახსენება: პირველ რიგში, პატიოსნების საშუალებით ხორციელდება მატერიალური თუ სულიერი სიმდიდრის დაგროვება; და მეორე, პატიოსან კაცს სძინავს მშვიდად და იგი მოკლებულია სინდისის ქენჯნას.

აღნიშნულ მომენტებს აქვს ღრმა ფსიქოპროფილაქტიკური აზრი. ამ მხრივ საინტერესოა ანტინომური თეზისი ერთი ცნობილი მწერლისა: „პატიოსნურად მძაგს, მაგრამ გულწრფელად მიყვარს“.

შრომას პიროვნულ დონეზე, რომელიც წარმოადგენს ადამიანის უმაღლეს სოციალურ-ფსიქოლოგიურ გამოვლინებას, აქვს უფრო ფართო და შორეული დანიშნულება, და არ ისაზღვრება თავდაცვის ინსტინქტით.

პირიქით, ადამიანის შრომითი მოღვაწეობა, ფიზიკური იქნება ის თუ ინტელექტუალური, ანიჭებს მას უდიდეს კმაყოფილებას საზოგადოებრივი მოვალეობის შესრულებაში.

შრომითი პროდუქცია ემსახურება არა მარტო ინდივიდუუმის, არამედ მთელი საზოგადოების ფიზიკური და სულიერ-მორალური კეთილდღეობის საქმეს. ამასთან, შრომის ნაყოფი, როგორც სულიერი და მატერიალური სიმდიდრე, დიდხანს რჩება.

გენიის პროდუქცია კი, როგორც ადამიანური აზრის გიგანტური აღმაფრენა, მარადიულია.

მინდა აღვნიშნო კიდევ ერთი ფსიქოლოგიური დეტალი: შრომის, მოვალეობისა და მორალის ადამიანი აღსავსეა კეთილშობილებისა და დიდსულოვნების გრძნობებით: იცის თავისი ადგილი და დანიშნულება; ოპტიმისტურად ბედნიერია თავისი ცხოვრებით და თავის სოციალურ შრომით მოღვაწეობაში პოულობს კმაყოფილებას, ბედნიერებას, აგრეთვე მომავლის რწმენას. შემოქმედებითი შრომა და მოვალეობის გრძნობა შეადგენს იმ სუბიექტურ-ფსიქოლოგიურ პირობებს, რომლებიც შეიძლება ადამიანმა გამოიყენოს თავისი სულიერი ცხოვრების იდეალისა და მიზნის შექმნისათვის, და არა მარტო ფიზიკური არსებობისათვის.

არის სულ საწინააღმდეგო ფსიქოლოგიური სიტუაცია, როდესაც ადამიანი უსაქმურობის, სიზარმაცისა და სიცრუის გავლენაში

ექვევა. ამგვარი პიროვნება მოვალეა ისწრაფოდეს შრომისადმი, რომელიც წარმოადგენს სიბილწის, სიმდაბლისა და ადამიანის ყოველი მანკიერების ერთადერთ მძლავრად მოქმედ სამკურნალო საშუალებას. შრომა და მოვალეობა ქმნის ნამდვილ ადამიანს.

შოთა რუსთაველის გენიამ რვა საუკუნის წინათ შექმნა ქარგა, რომელშიც ჩააქსოვა ადამიანთა შესანიშნავი სახეები, მოვალეობისა და მორალის გრძნობებით. ამით მან არა მარტო დაადასტურა, რომ მოვალეობა და მორალი რჩება მუდმივ ცხოველ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ თავისებურებებად; რუსთაველი იძლევა მოქმედებათა გეგმას, რისთვისაც უნდა ისწრაფოდეს ადამიანი და რაშიაც მდგომარეობს ადამიანის სრულყოფის საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიური შინაარსი.

ტუშანიზმის, კაცთმოყვარეობის, არა მარტო ცალკე ადამიანთა, არამედ სხვადასხვა ხალხთა და მათ წარმომადგენელთა შორის ძმობისა და მეგობრობის იდეა, განვითარებული ე. წ. აღმოსავლეთის რენესანსის განთიადზე. ცხადია, მოითხოვდა შესაფერ ფსიქოლოგიურ და სოციალურ-ფსიქოლოგიურ დასაბუთებას.

როგორც ცნობილია, იდეები თავიანთ პრაქტიკულ განხორციელებას პოულობენ რეალურ და კონკრეტულ მაგალითებზე.

რუსთაველის პოემა აღვსილია მუდმივი შემოქმედებითი ინტერესით პერსონოლოგიისთვისაც.

მ. ჯანაშვილი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ შოთა რუსთაველს აუცილებლად ჰყავდა თავისი შემოქმედებითი წინამორბედი. მას ხელთ გააჩნდა აგრეთვე გარკვეული ლიტერატურული ნიმუშებიც.

ნიკო მარის მიხედვით, შ. რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანის“ ესოდენ დიდი პოპულარობა იმით აიხსნება, რომ იგი ასახავს ქართველი ერის სულიერ სამყაროს და გამოხატავს მის მისწრაფებას. ჩვენის აზრით. ქართველი ხალხის სიყვარული „ვეფხისტყაოსანისადმი“ მხოლოდ ამით არ განისაზღვრება. ცნობილია არა ერთი მხატვრული ნაწარმოები, რომელშიც მშვენივრად არის აღბეჭდილი ერის ეთნოფსიქოლოგია, მაგრამ იგი არასდროს არ გამხდარა ხალხის საზოგადოებრივ-ფსიქოლოგიური ცხოვრების მოდუსი.

ისმის კითხვა: რით უნდა აიხსნას, მართლაც, ის გარემოება, რომ რუსთაველის პოემამ ეროვნული რელიქვიის, კანონისა და სწავლების ხასიათი მიიღო? როგორ მოხდა, რომ მთელი რვაასი წლის მან-

ძილზე ქართველი ერი სწორედ ამ პოემით ხელმძღვანელობდა თავისი ისტორიის ბედნიერებისა თუ ავბედითობის დროს! რაა მიზეზი, რომ იგი ერს მორალურ კოდექსად გადაექცა?

არცთუ ისე ცოტაა მხატვრული ნაწარმოები, რომელიც თავისი ფსიქოლოგიური პრობლემატიკითა და მხატვრულ-ესთეტიკური სიძლიერით ფასდაუდებელ საგანძურს წარმოადგენს კაცობრიობისათვის. მიუხედავად ამისა, ბევრ მათგანს მაინც არ გააჩნია ზოგადფსიქოლოგიური კოდექსის ხასიათი.

ზემოაღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით ინტერესმოკლებული არაა ლ. ფოიხტვანგერის შეხედულებანი, რომელსაც იგი ავითარებს რომანში „იუდეველთა ომი“. იგი შენიშნავს, რომ მსოფლიო ისტორიის მანძილზე სახელმწიფოები იქმნებოდნენ და იღუპებოდნენ; შენდებოდა ციხე-სიმაგრეები და ტაძრები, მაგრამ ისინიც ასევე ინგრეოდნენ და ა. შ. არაფერი არ იყო მუდმივი, გარდა ერთისა — „კანონი“ და „სწავლება“ იყო და არის სამარადჟამო.

გასაგებია, რომ ამ შეხედულებას ვერ დავეთანხმებით. მიწაზე აშენებულ და ცისქვეშ არსებულ კედლებს, ციხესიმაგრეებსა და ტაძრებს უდიდესი მნიშვნელობა აქვთ ყოველი ერის სულიერი სიძლიერის დახასიათებისათვის. ისინი ხომ მატერიალურ ძეგლებს წარმოადგენენ და თავისებური ისტორიული დოკუმენტაციაა. ამასთან ერთად, ისიც უეჭველია, რომ „სწავლებას“ ანუ მოძღვრებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ხალხთა ფსიქოლოგიისათვის.

რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ სწორედ ისეთი თავისებური მოძღვრება იყო ქართველი ერისათვის, რომლითაც იგი ხელმძღვანელობდა საუკუნეების მანძილზე. უნდა აღვნიშნოთ, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ უდიდესი გავლენა მარტო იმით კი არ იყო შეპირობებული, რომ მასში ზოგადსაკაცობრიო იდეებია ასახული და მხატვრული თვალსაზრისით ხელთუქმნელი შედეგია. ამ პოემის უნივერსალური ხასიათი განისაზღვრება იმით, რომ აქ, ისე, როგორც არსად, გენიალურადაა მოცემული პიროვნების შინაარსი, დანიშნულება და მისი მნიშვნელობა. მითითებულია, რომ ყოველი პატრიოტი თავისი ერისა უნდა ხელმძღვანელობდეს პიროვნების ისეთი სპეციფიკური თავისებურებებით, როგორიცაა შრომა, მორალი და მოვალეობა.

პარსონოლოგიური პრობლემები სულხან-საბა ორბელიანის ვემოქმედებაში

მეცნიერი, ლინგვისტი, ლექსიკოლოგი, ფილოსოფოსი, მორალისტი, მწერალი, საზოგადო მოღვაწე, მგზნებარე და უებრო პატრიოტი, დიდი ადამიანი, მოქალაქე, ბრძენი მოაზროვნე, აი ვინაა სულხან-საბა. ასეთი იყო, არის და ასეთად დარჩება იგი ქართული ეროვნული კულტურის ისტორიაში.

სულხან-საბას უხდება მოღვაწეობა მეჩვიდმეტე და მეთვრამეტე საუკუნეთა იმ პერიოდში, რომლის შესახებაც დავით გურამიშვილი გვაუწყებს „ქართლის ჭირსა ვერვინ მოსთვლისო“.

ერისათვის ყოველი მტერი მძიმე ასატანი და საშიშია, მაგრამ, როდესაც თავისი სისხლი და ხორცი, შუბლი და გული, თავისი აზრი და გრძნობა, თავისი მკლავი და მარჯვენა გაჯოჯოხდება, ეს ყველა ჭირ-ვარამზე უმძიმესია... როდესაც ადამიანი კარგავს ყველაფერ ადამიანურს და გადაიქცევა მხეცზე უარეს საშინელ სატანად.

ამ პერიოდში სპარსულ-ყიზილბაშური ცხოვრების შედეგად ხალხში ისპობა ეროვნული ტრადიციები, ადამიანი მორალურად ბრმადდება—ნადგურდება და ზდება ხორციელ სურვილთა სრული მონა.

ძარცვისა და მონობის ობიექტურ სიტუაციაში ადვილად იკიდებს ფეხს „დღევანდლობის“ ფსიქოლოგია, როდესაც მომავალზე ფიქრი და ზრუნვა მთლიანად ისპობა, და ადამიანი ფიქრობს მხოლოდ და მხოლოდ დღევანდელ ნეტარებაზე, ვერ გრძნობს მწარე ლუკმას და მოცულია მოხვედის სურვილებით... იმდროინდელი პოლიტიკურ-ეკონომიური ვითარება ქმნის, ჰამლეტის სიტყვები რომ ვიხმართ, „დროის მორალურ ამოვარდნილობას“. („моральный вывих времени“). იქმნება დრო, როდესაც ვაჟას თქმით სულს ეკიდება ობი, ხოლო სინდისი ჟანგდება.

თუ რა მორალურ კატასტროფამდე შეიძლება მივიდეს ადამიანი, საემარისია გავიხსენოთ მეჩვიდმეტე საუკუნის გარემოება, როდესაც: გამაჰმადიანებულმა ერეკლე პირველმა (ნაზარალიხანად წოდებულმა) ირანის ჯარებით დაიკავა ქართლის ტახტი. ხოლო 1723 წელს ქართლის მეფემ, გამაჰმადიანებულმა კონსტანტინემ ლეკების დაზმარებით აიღო და გადასწვა თბილისი.

ასეთ სოციალურ, ეკონომიურ და ფსიქოლოგიურ სიტუაციაში სულხან-საბა ევლინება ერს როგორც მოღვაწე-პატრიოტი, ერის-ვარამის მოქირისუფლე... იგი პირველ რიგში ცდილობს ხალხს გაუღვიძოს მაღალი წარმოდგენები მოვალეობაზე, ნდობაზე, სიკეთეზე. სიყვარულზე, სიმართლეზე. იგი ცდილობს ხალხს გაუღვივოს პატრიოტული გრძნობები, რათა მთელი თავისი ძალითა და ღონით ებრძოდოს უგვანობას და არაკაცობას. იგი მთლიანად ემსახურება დეონტოლოგიის პრობლემებს და ოცნებობს გაამკვირივოს ქართველი კაცის პიროვნება, აღამაღლოს იგი და გახადოს ზნესრული. სულხან-საბა ორბელიანის მოღვაწეობაში და შემოქმედებაში დიდად ყურადღება ეთმობა დეონტოლოგიური ფსიქოლოგიის პრობლემებს. მის შემოქმედებას განსაკუთრებული ინტერესი აქვს თანამედროვე პერსონოლოგიური ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიისათვის.

მნიშვნელოვანი მეცნიერული გამოკვლევები სულხან-საბას ფსიქოლოგიური შეხედულებების შესახებ ეკუთვნის ჩვენს გამოჩენილ ფსიქოლოგს ალექსანდრე ფრანგიშვილს. შალვა ნუცუბიძე კი ამათ შესახებ წერს: „ს. ს. ორბელიანმა შეადგინა არა ფილოსოფიური განმარტებითი ლექსიკონი, არამედ ფილოსოფიური ცნებანი ჩართულია საერთო ლექსიკონში, რომელიც ცოდნის ენციკლოპედიის მაგვარია.

საბას ლექსიკონში ისეთი დარგის ცნებათა მასალის შესწავლის-ნიადგზე, როგორიცაა ფსიქოლოგია, გამოთქმულია მეცნიერებაში აზრი, რომ, მიუხედავად ფსიქოლოგიურ ცნებათა საერთო ლექსიკონში ჩართვისა, ფსიქოლოგიური შეხედულებანი ს. ორბელიანისა შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც ფსიქოლოგიური სწავლის ერთგვარი სისტემა¹.

¹ შალვა ნუცუბიძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია. ტომი მეორე. საქართველოს აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი, 1958, გვ. 237.

ცნობილია, რომ ორბელიანის ქადაგებანი არ წარმოადგენს ორიგინალურ ნაწარმოებს ვიწრო გაგებით... მაგრამ აქ საქმე გვაქვს ისეთი ღონის, სიღრმის, მჭევრმეტყველებისა და მიზანდასახულობის ორატორთან. რომ მისი მიმართვა საზოგადოებისათვის იქნებოდა უქველად ახალი სიტყვა.... სიტყვა ანგარიშგასაწევი, შესასმენი, უყოყმანოდ მისაბაძი, გულთბილად მისაღები და ზნეობრივად ძვირფასი. ამავე დროს აღნიშნულ ნაწარმოებში არის ის, თუ რა აწუხებს ავტორს, რით ცხოვრობს და რას ემსახურება იგი. აქაა მისი სულითქმა, სინდისის ხმა, გულისნადების გადაშლა და წმინდა მოწოდება, რათა ხალხმა იცნოს თავისი თავი, შეიგნოს და იწამოს სამშობლოსათვის თავდადების აუცილებლობა, „ჰომილისტიკა“ ანუ ქადაგებანი იმ დროისათვის წარმოადგენდა ინფორმაციის ერთ-ერთ აქტურ გზასა და საშუალებას. ორბელიანი მოუწოდებდა ერს სამშობლოს ჰირი შეუმსუბუქონ და ეროვნული იარა მოუშუშონ.

ქადაგებათა სემანტიკური სპექტრი გაშლილია ენციკლოპედიზმის პრინციპზე: აქ წარმოდგენილია მეცნიერება (ლინგვისტიკა, მხატვრული ლიტერატურა, ფოლკლორი), რიტორიკა (თეორია და პრაქტიკა), თეოლოგია, ფილოსოფია, ფსიქოლოგია, მორალისტიკა და დეონტოლოგია.

შალვა ნუცუბიძე წერს: „ს. ს. ორბელიანი მრავალმხრივი მწერალი და მოაზროვნე იყო. როგორც ასეთი, იგი თვალსაჩინოა მორალური ფილოსოფიის სფეროში, სადაც მას ცხოვრების საკითხები აქვს სააზროვნო თვალსაზრისით განხილული. აქ მიეკუთვნება მისი არაკების მორალური გაგება-ინტერპრეტაცია“.¹ და იქვე: „რა თქმა უნდა ავტორის გონებრივი ვითარებისათვის მნიშვნელოვანია მორალური ფილოსოფიის მოტივები და მიზანდასახულობაც და პედაგოგიკური შეხედულებანიც. ისინი არა მარტო არკვევენ ს. ს. ორბელიანის გონებრივი მუშაობის არეს, არამედ თანამედროვე ვითარების ანარეკლს, იდეოლოგიურ ასახვას წარმოადგენენ. ავტორი, ჩანს, მორალურ ფილოსოფიასაც არ უყურებდა განყენებულად და აქ იმდენად მხილების მიზნები არ ჰქონდა მხედველობაში, რამდენად თანამედროვეებზე ისეთი ზეგავლენა, რაც საბოლოო ანგარიშში, იმავე აღმზრდელობით მიზნებს ისახავდა“².

¹ შ. ნუცუბიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 236.

² იქვე.

სულხან-საბას ვაგებით ბუნებაში არსებობს კეთილი მიზნობრივობა და კეთილი წონასწორობა. არაკი „მთიელი და კაკლის ხე“ ილუსტრაციაა აზრისა, რომ ყოველ საგანს თავისი ადგილი აქვს, თორემ კაკალი რომ ყოფილიყო ნესვის სიმძიმისა და მოცულობისა, იგი ადამიანს თავს გაუჭყლუტდა. ავტორი მიგვითითებს შევიცნოთ ბუნება და პირველ რიგში ჩვენი თავი, რათა საკუთარი მოქმედება ყოველთვის გააზრებულ-მოთქმებული იყოს.

ილიას წარმოდგენით ორბელიანს უნდოდა ეთქვა: „მე ზღაპარს გეუბნებო და სიბრძნეს კი გამცნობო“, ხოლო ჩემი „სიცრუე ნამუსიანიაო“.

სულხან-საბას შემოქმედებაში სიცრუე მხოლოდ ქარგაა, დედა-აზრი კი ღრმა ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური, სოციოლოგიურ-ფსიქოლოგიური, მორალისტურ-ფსიქოლოგიური და დეონტოლოგიურ-ფსიქოლოგიური ძარღვის მქონეა.

ორბელიანი ისწრაფვს და იღწვის ახალგაზრდობის მორალური სიფაქიზისათვის.

„სიბრძნე სიცრუისა“ თავისი სათაურით, კონსტრუქციითა და შინაარსით ფასდაუდებელ ინტერესს წარმოადგენს პერსონოლოგიური ფსიქოლოგიისათვის.

უწინარეს ყოვლისა აქ უნდა იყოს აღნიშნული ის გარემოება, რომ სულხან-საბას შემოქმედებითი გენია წარმოდგენილია მეტად მარტივი, ნათელი, თვალსაჩინო და ცოცხალი მაგალითებით, რომლებიც ანდამატური ძალით მსმენელთ აიძულებს ჩაფიქრდნენ, მოიკრიფონ ყურადღება და გამოიტანონ სათანადო დასკვნა. მაგალითებში მოცემული სწავლება და საერთოდ განზოგადებული ფორმულები თავისუფალია მშრალი, მოსაბეზრებელი მენტალობისაგან და წარმოდგენს უქვევლად გამართლებულ და ყველაზე ევრისტიული ზეგავლენის გზას—არაკების სახით გადმოცემული სიბრძნე უფრო ადვილად ხვდება გულს. აქ ავტორის მიზანსწრაფვას ემატება ძალა და ზეგავლენის შესაძლებლობა. აღნიშნული ფორმით მოწოდებულ მორალისტურ და დეონტოლოგიურ დებულებებს უფრო ქმედითი ფსიქოპრაფილაქტიკური მნიშვნელობა აქვს.

საჭიროა ხაზგასმით იყოს აღნიშნული ის გარემოება, რომ ორბელიანის უსაზღვრო შემოქმედებითი ძალა მკვეთრად ჩანს როგორც ორიგინალურ, ისე ნათარგმნ ნაწარმოებებში. ალექსანდრე ბარამიძის

აზრით, სულხან-საბა ორბელიანი როდია „ქილილა და დამანას“ მხოლოდ გამლექსავი. იგი ნამდვილი შემოქმედი ავტორია (ან თანაავტორი) ამ ჩინებული წიგნის ქართული რედაქციისა. „ქილილა და დამანას“ დამუშავების პროცესში ნათლად გამომჟღავნდა სულხან-საბა ორბელიანის იშვიათი დახელოვნება ლექსთწყობაში, მისი ფართო პოეტური ერუდიცია, დახვეწილი გემოვნება. უზადო შემოქმედებითი ნიჭი და, ბოლოს, მისი ასაკისათვის უჩვეულო მგზნებარება და ტემპერამენტი.

სულხან-საბა მოქმედების ფსიქოლოგიის უებრო წარმომადგენელია.

იგი გვაფრთხილებს, რომ ხმაურით, ხმამალალი ყეფითა თუ ყივილით სოფლად არაფერი გაკეთდება და აუცილებლად საჭიროა ინიციატივა და მოფიქრებული ქმედობა. ჩვენ ვრწმუნდებით, რომ ცნებას „ანაკლეზო“¹ მოსდევს იმედგაცრუება, ბოღმა და დეპრესია; ამიტომ ტირილი და ცრემლით მოთქმა უნდა შეიცვალოს შრომით, გარჯით.

ორბელიანი სვამს საკითხს: „რომელსა კაცსა ჩასდებია საქმელი უხელოდ, რომელსა შემოსია სამოსელი გაურჯელად“².

ავტორი გვაფრთხილებს, რომ უმოქმედობა ოქროს ქვად აქცევს, ხოლო ავად ქონება არქონებაზე უარესიაო.

ორნახევარი საუკუნით ადრე ორბელიანის შემოქმედებითმა ინტუიციამ წამოაყენა დებულება, რომელიც მხოლოდ ჩვენი დროისათვის იქნა ექსპერიმენტული მეცნიერების მიერ დადასტურებულ-აღიარებული.

მე მხედველობაში მაქვს თეზისი, რომ შრომა არა მარტო სულიერი საუნჯის, არამედ ნივთიერი ღოვლათის საწინდარია.

ორბელიანი სრულიად გასაგებად წერს: „მუშაკნი, მომთმინენო სიცხეთა და სიცივეთანი, ვითარ ოფლთა ღენითა განაქარევენ და

---

¹ „ანაკლეზო“ ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს ყვირილს, მოთქმით ტირილს, ხმამალლივ შველას, ცრემლით ჩივილს. რუსული თარგმანია: поднимать крик, рыдать, со слезами жаловаться кому-либо на что-либо; оплакивать, вызывать.

² სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტომი I, „საბჭოთა საქართველო“. თბილისი, 1959, გვ. 14.

განდევნიან უმაშვნოთა ჰაერთა და მავნეთა სნეულებათა. და იშვი-
ათ არიან მუშაყნი შრომისა მომთმენენი სნეულ, არამედ, რომელნი
უდებ და მკამელ და უთმინო არიან, იგინი არიან სნეულ და მონა
მკურნალთა და მკვენესელ და მევალალე და ვერცლა მოითმენენ სნე-
ულებათა მათთა“¹.

დოსტოევსკიზე ბევრად ადრე სულხან-საბამ მოგვაწოდა ფორ-
მულა სიზარმაცისა და სიამაყის ბილწიერების შესახებ. როგორც
ვიციტ დოსტოევსკიმ მხოლოდ გასული საუკუნის ოთხმოციან წლებ-
ში, პუშკინის საზეიმო დღეებთან დაკავშირებით საჯაროდ წამოაყენა
დებულება: „Трудись праздный человек, смиришь гордый че-
ловек“.

მორალურად ამოვარდნილი პიროვნების გასაგებად სულხან-საბა
შესძახის: „ჰოი სიმდაბლეო კეთილო და მრავალფასო და არა ადვი-
ლად სავაჭრებლო“.

ჰოი, სიმდაბლეო პატიოსანო, რომელი არა არს სასყიდელი....

ჰოი, სიმდაბლეო უპოვარო, რომელი არა იპოვების“...²

აღნიშნული მოწოდებანი ანტიპოდია შურისა და მოხვეჭის. ხო-
ლო სიმდაბლე უნდა იყოს პიროვნული თვისებებით ნაკარნახევი,
მოვეუსმინოთ ავტორს:

„ჰოი, დიდი და საკვირველი სიმდაბლე, პატიოსანი და საქებელი,
სიმდაბლე ძნელად მოსავაჭრებელი და ადვილად საპოვნელი“³. და
იქვე „სიმდაბლე არს სიმდიდრისაგან სიმცირისა ნდომა, რომელ არს
სიმაღლისაგან დაბლა ჩამოსვლა, და არა უდიდესისა და უდიდესისა
წადილი. სიმდაბლე არს ამპარტავნებისა მოკვეთა აღუზავებლობა“⁴.
ხოლო ამპარტავანება არის მეტად უარყოფითი და საზიანო თვისება,
რომელიც ადამიანს აძდაბლებს მორალურად და უკარგავს მის არსე-
ბობას აზრსა და დანიშნულებას.

სულხან-საბა წერს: „ამპარტავანება ესე არს თვისის ნაქმარის
მამწონებელი და უმსავასო დიდების მოყვარე, გულმალალი და სწავ-

¹ სულხან-საბა ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, თხზულებანი, ტომი III, „საბჭოთა საქარო-
ველო“. თბილისი, 1963, გვ. 50.

² ი ქ ვ ე, გვ. 53.

³ ი ქ ვ ე, გვ. 54.

⁴ ი ქ ვ ე.

ლის მოთაქილე“¹. და იქვე: „ამპარტავანება არს საზოგადო ყოველ-
თა კაცთათვის, რამეთუ მდიდართა შორისცა იქმნებიან ამპარტავანი
და გლახაკთავანიცა, აზნაურთავანიცა და უაზნონი, უღირსთა სიმაღ-
ლისა მღომელნი“².

ავტორი ამასთანავე გვაფრთხილებს, რომ კეთილი საქმე და კე-
თილი მოქმედება ყველაფერია, ხოლო ზვაობა არაფერია: „ნუ, საყ-
ვარელნო, ზვაობა ოდესცა მოგიხდეს, მიირბინე საფლავად და შთაი-
ხედენ სამარხოთა მკვდართასა, სადა არიან ერთბაშად ძვალნი შიშ-
ველნი ზვავთა და მდაბალთანი, მეფეთა და გლახაკთანი, აზნაურთა
და მონათანი, შვენიერთა და უშვეერთანი, მწყაზართა და გონჯთანი,
და მაშინ განქარდეს ზვაობა შენი“³.

ამასთან ერთად ადამიანის ცხოვრებაში ყველაზე მაღალი, პატიო-
სანი და კეთილი განცდა არის სიყვარულის ემოცია, რომელიც ადა-
მიანს ამშვიდებს, აკეთილშობილებს და ქმნის ურთიერთპატივისცე-
მისა და ურთიერთმზრუნველობის სიტუაციას. სულხან-საბა მიგვი-
თითებს: „ჰოი, დიდ არს სიყვარული და ყოვლისა სათნოებისა უაღ-
რესი და ყოველთა მადლთა უდიდებულესი და ყოველთა კეთილთა
უკეთესი და ყოველთა პატიოსნებათა უწარჩინებულ“⁴. უფრო მე-
ტიც: სიყვარული თურმე ყოფილა უტყუარი ფსიქოპროფილაქტიკუ-
რი საშუალება. სულხან-საბა გვაფრთხილებს — სიყვარულის გარე-
შე დაძაბუნდებიო: „ყოველს კაცსა სიყვარულს უნდა აჩვენებდე,
თვარა, რა გაუმტერდე და ვედარ შეიძლო, დაძაბუნდები“⁵.

პატივი და სიყვარულის გრძნობა პირველ რიგში უნდა გამოვი-
ჩინოთ მასწავლებელთა და მშობელთა მიმართ, ხოლო ყოველ ღირ-
სეულ გამზრდელს შეუძლია უთხრას თავის მოწაფეს: „მე ჩემი
ცოდნა, თუ რამ ვიცოდი, შენ გასწავლე და მე ჩემთვის აღარა შევი-
ნახე რა. აწ ვიცი, ხელთა გყვეარ და ბევრს ავსაც მიზამ“⁶. სიავე
შეგირდის მხრივ ყველაზე საძრახია.

სულხან-საბას ნათლად აქვს წარმოდგენილი, რომ მშობელთა

¹ სულხან-საბა ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, დასახ. ნაშრომი, ტომი IV, 1965, გვ. 56.

² იქვე.

³ ტომი III, გვ. 223.

⁴ იქვე, 1963, გვ. 92.

⁵ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი I, 1959, გვ. 123.

⁶ იქვე, გვ. 135.

გრძნობები შეიღისადმი პირობადებულა სოციოლოგიურად და ბიოლოგიურად. პირიქით, უფრო პრობლემურია შებრუნებული ვექტორი: შეიღთა დამოკიდებულება დედ-მამასთან. ამ მხრივ ორბელიანი იჩენს განსაკუთრებულ სიმტკიცეს და ცდილობს შეიღთა მორალური ჰოდუსი აამაღლოს. იგი შეიღისაგან მოითხოვს თავგანწირვას, რაც სიმბოლურად უღრის საჭიროებისას სამშობლოსათვის თავდადებას.

აღნიშნული ურთულესი პრობლემის ზუსტ გადაწყვეტას ჩვენ ვხედავთ შემდეგ ლაკონიურ ფორმაში: „შეიღმან ეგრე მოახსენა: თუცა შენ გერგება, ჩემი თავი და შენისა ჳირისამც ნაცვალ იყოს, აჰა, დამკალ, მამა შეიღსა შობს და შეიღი მამას ველარაო“¹.

სიყვარულისა და მამა-შეიღობის პრობლემის შემდგომ ორბელიანი ეხება სოციალურ-ფსიქოლოგიურად დიდად მნიშვნელოვან საკითხს ამხანაგობის მიზნისა და დანიშნულების შესახებ. ადვილი წარმოსადგენია, ადამიანთა შორის სიყვარულის გრძნობა ბადებს და ადვილებს ამხანაგობას, ხოლო უკანასკნელი სიყვარულის ზოგადი პრინციპის გარეშე ფუჳი და უსაგნოა. ამნაირად სიყვარული და ამხანაგობა ერთი მთლიანი პერსონოლოგიური კატეგორიაა.

ყოველგვარი გაზვიადების გარეშე შეიძლება ითქვას, რომ სულხან-საბას განმარტება ამხანაგობის ცნებისა არა მარტო აგებულია მაღალ სოციოლოგიურ, მორალურ-დემონტოლოგიურ და ზოგადფსიქოლოგიურ პრინციპებზე, არამედ თავისი ფორმით წარმოადგენს წარმტაც სიმფონიას, სადაც მოისმის ადამიანის დამამშვიდებელი და აჰამაღლებელი ჰანგები.

მოუფსმინოთ ავტორას: „თუცა მფრინველს ეგოდენი გონი აქვს, წინასწარ გამოიკითხავს საქმესა, შენ ხომ კაცი ხარ და მეფის წინ აღზრდილი, რად იქმ უგვანსა, რად არ დაადუმებ ცუდის საუბრისაგან ენასა.

კარგი ამხანაგი ადვილად არ იშოვების, იათად ვერავინ იყიდის, გზაზედ ცუდად არ იშოვების.

ამხანაგი ციხე წყლიანია, ზღუდე მაღალია, სიმაგრე დაურღვეველია.

ამხანაგი ლხინი ფრიალია, სიხარულთა გამამდიდრებელია, სუფრათა შემამკობელია.

¹ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი I, 1959, გვ. 89.

ამხანაგი გულთა ნათელია, თვალთა ჩინია, მკლავთა ძალია და ზურგთა მომბმელია.

ამხანაგი მტერთათვის მაზიანებელია, მოყვარეთათვის საიმედოვნება, უცხოთა თანა გამოსაჩენია და მეცნიერსა თანა მოსამსახურება.

ამხანაგი მარტოსათვის ხმის გამცემია, ჯართათვის მარგებელია და ცოტას კაცთა შემაქცეველია.

ამხანაგი ჭირში მომხმარია, სნეულებაში მკურნალია, სიკვდილში თავის წამგებია.

ამხანაგის უკეთესსა შენ რას იშოვნო. რად გძულან, რად ეშუღვლი, რად ეკამათები. მე მრავალი კარგი კაცი მინახავს, მამაშვილობასა და ძმობას გაპყროდეს და ამხანაგს შესწყობოდეს.

ამხანაგში თუ არ სიყვარული, საქმიანობა არა არის რა¹.

ქეშმარიტი ამხანაგობა გულისხმობს გულწრფელობის გრძნობის აუცილებლობას, რომლის ანტიპოდიც არის ფლიდობა.

ადამიანის პიროვნებისათვის, როგორც იერარქიულად ყველაზე მაღალი აპარატისათვის, სპეციფიკურად დამახასიათებელია ინტეგრაციის, მთლიანობის პრინციპი. ორბელიანის თანახმად მსგავსი მთლიანობა და ფსიქოღინამიკური ურთიერთსმენა აუცილებლად სავალდებულოა საზოგადოებისათვის.

არაკში „ოთხი ყრუ“ ავტორი მხატვრულად, ამავე დროს დიდი დამაჯერებლობით აგვიწერს ვითარებას, რომ საჭიროა ურთიერთშესმენა, ურთიერთგაგება, დღევანდელი ენით რომ ითქვას საჭიროა მორალურად ფაქიზი კომუნიკაციები. ხოლო დიდად კატასტროფულია ვითარება, როდესაც „დიდნი და პატარნი, ყველანი, ყველანი დაყვრებულვართ“ (ტომი I, გვ. 28); თორემ რატომ არ გვესმის ურთიერთძახილი (მაღალი თუ დაბალი ხმით) და რატომ ხმას არ ვიღებთ, რამ დაგვამუნჯაო.

სულხან-საბა აღნიშნავს, რომ კაცი თავის მოქმედებაში უნდა იჩენდეს სიდარბაისლეს, სიდინჯეს და საჭიროა ყოველი საქციელის გააზრება და აწონ-დაწონა, ხოლო ემოციური სიჩქარე და დაუფიქრებლობა მარად საზიანოა. ამის მაგალითია ობოლი ბავშვისა და დედის ბაასი: „იყო ერთი ობოლი მარტვილი. რა მოიზარდა, დედას ჰკითხა:

¹ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი I, გვ. 123.

— დედავ, ყოველს კაცს მამა უვის, მე რად არა მყავს.

დედამ უთხრა:

— შეილო, შენცა გყვანდა, მაგრა წყალმან დაარჩო.

შვილმან უთხრა:

— მას წყალზე ხიდი არ იღვა, მას ზედ გასულიყო.

დედამ უთხრა:

— იღვა, მაგრა შორს იყო.

შვილმან უთხრა:

— ასრე შორს იყო, რომ აქამდის ევლო, ვერ მოუარდა.

დედას გაეცინა და ეგრე უთხრა:

— თუ მაგდენი გაესინჯა, არც კი დაირჩობოდა¹.

როგორც ვიცით, ქართველი ერის დიდების პერიოდში რუსთაველის მიერ პიროვნების მაღალ დონეზე გაშუქებულია ცრემლის ანუ ტირილის პრობლემა. პოემა „ვეფხისტყაოსანში“ ტირილი გარკვეულ სიტუაციაში გვეხატება როგორც შეტევითი ვაქეაცური რეაქციის სიმბოლო; ზოგჯერ წარმოდგენილია როგორც თანაგრძნობის ურყევი ნიშანი; ზოგჯერ ცრემლი ძმადნაფიცობისა და დადნაფიცობის ლოგიკური დასაბუთებაა; ხალო ზოგჯერ ცრემლი სიმბოლური შევედრებაა დასახული მიზნის გამარჯვებისათვის. ამნაირად ტირილი რთული პროცესია, რომელიც ადამიანის პიროვნების დონეზე ღებულობს სულ სხვადასხვა მიზნობრივ შინაარსს.

ქართველი ერის ურვისა და ვარამის პერიოდში სულხან-საბას მიერ ხელახლად ისმება რთული პრობლემა ცრემლისა და ტირილის შესახებ. ხსენებული პრობლემა ორბელიანის მიერ აგრეთვე განიხილება პიროვნების მაღალ რეგისტრზე, მაგრამ აქ ტირილს ეძლევა უფრო ქმედითი სახე და იგი განიხილება ანტიპოდურ რეაქციასთან დაპირისპირებით.

თანახმად დღევანდელი პერსონოლოგიური წარმოდგენებისა, ყოველი პიროვნული კატეგორია გვევლინება ანტაგონისტურ შეჯახებათა კიდილში, რის შედეგადაც ძლიერდება და ღრმავდება მოვლენათა არსის წვდომა. შეუღლებულად მიმდინარე ორი ანტაგონისტური მოვლენა არა მარტო ამდიდრებს ჩვენს წარმოდგენებს გარკ-

¹ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი I, გვ. 81.

ვეულ ასპექტში, არამედ ამ გზით მოვლენის გავლენა გარემოზე უფრო ქმედითი და შედეგიანი.

ჩვენი დროის ცნობილი ფსიქოლოგი ზიგმუნდ ფრეიდი აღნიშნავდა, რომ ადამიანი სიტყვისათვის ძნელად მისაწვდომი არსებაა და მას სჭირდება ჯოხიო.

ფრეიდი არ არის მართალი, ჯოხისა და შიშის გზა ეს ცხოველის სპეციფიკაა და არა ადამიანისა. ასეთი მიმართებით ადამიანი არ სწორდება, არამედ უფრო მრუდდება, მორალურად შიშვლდება და ცხოველის დონეს უახლოვდება. მაგრამ ფრეიდი მართალია, რომ ლიტონი სიტყვა, მით უმეტეს რთულ სოციალურ ვითარებაში, ადამიანისათვის ძნელად შესასმენია.

სულიერი ცხოვრების დიდ მკოდნესა და მესაიდუმლეს ორბელიანს კარგად აქვს გათვალისწინებული სიტყვის ძალა და ამიტომ იგი ცდილობს ტირილ-სიცილისა თუ სიცილ-ტირილის საშუალებით მოახდინოს გავლენა ადამიანის პიროვნებაზე, დაანახოს მისთვის შეუქმნეველი და გააგონოს მისთვის გაუგონარი. მოვეუსმინოთ ავტორს:

„ორნი კაცნი იყვნენ ქალაქსა ერთსა. ერთი წამდაუწუმ სულ ტიროდა და ერთი სრულობით იცინოდა, რომე მოწყენილს ვერავინ ნახავდა.

ჰკითხეს მოტირალს კაცსა: ავზე და კარგზე, საცინელზე და სატირელზე სულ რატომ სტირიო.

მან ეგრე თქვა: რა ვქნა, ეს სოფელი მოკლეა, ყოველნი კაცნი ამ საწუთროს საქმეს შვრებიან, საუკუნო სასჯელი დაუვიწყებიათ, და მით ვტირი, ყოველნი ჯოჯოხეთს იშენებენო.

ვერმე მას მოცინარეს კაცს ჰკითხეს: შენ რა გაცინებსო.

მან ესრე თქვა: ეს სოფელი მოკლეა, ყოველნი კაცნი ავს შვრებიან. კარგს არ იქმონენ. ყოველ კაცს ვუქადაგე, ვურჩიე, ვერა დავაჭერებინე რა და აწ სიცილს ძალი მივეც. მეც რომ ზრუნვით თავი მოვიკლა, რას მარგია და ან მათი რა სარგებელია.

მის მსგავსად, შენთვის გაუტრევე, ვიწუხე, ვინაღველე, გასწავლე, ჩემი ვერა მოგასმინე რა; ახლა მეც სიცილს ძალი მივეც“¹.

მე მსმენია დებულეება: ზნეობრივი მოსაზრებით სწორია, მხო-

¹ ორბელიანი, ტომი I, გვ. 136.

ლოდ საქმიანი მოსაზრებით არაა სწორიო. ყოველად დაუშვებელია ასეთი გათიშვა. შეუძლებელია არსებობდეს რაიმე დადებითი საქმიანობა ზნეობრივობის გარეშე; ხოლო ყოველი სიკეთე უნდა თავდებოდეს მადლობის გრძნობით.

ავტორი წერს:

„ერთი გლახაკი კაცი მივიდოდა გზასა. ნახა ორი გველი — ერთი შავი და ერთი წითელი, იბრძვის და შავი ერეოდა.

და თქვა მან კაცმან: ამ წითელს ექირვება მოხმარება და მოვეხმარებო.

მივიდა შავს გველს ჯოხი დაჰკრა და მოკლა.

მოვიდა წითელი გველი, თავი ადგილზედ დაუკრა და კალთას კბილით მოეკიდა და გაზიდა. გაჰყვა ეს კაცი. ერთის კლდის ქვაბში მიიყვანა. ეგზომი განძი აჩვენა, მეფეს არა ჰქონდა იმდენი, და გაამდიდრა კაცი იგი“¹.

ვაჟას სწორედ ორბელიანის არაკზე უთქვამს: გველმაც კი სიკეთე დაინახა და შეიგნო და შენ ადამიანო რატომ დაკარგე სინდის-ნამუსიო.

სულხან-საბა ეხება სინანულისა და საყვედურის კატეგორიებს. რომლებიც აგრეთვე შეადგენს პერსონოლოგიური ძიების საგანს.

ავტორი ჩერდება მარგებელ სინანულზე, როდესაც პიროვნების დონეზე ხდება მოვლენათა ანალიზი, რასაც მოსდევს აფექტური განტვირთვა და მდგომარეობის გამოსწორება:

— „სინანული ეს არს მარგებელი: რაჟამს ცოდვილი ადრე მოეგოს თავსა თვისსა და გონებათა თვისითა, განიხილავდეს და შესტირობდეს“².

მაგრამ პერსონოლოგიაში ცნობილია აგრეთვე ზიანის მომტან-ანუ ურგებელი სინანული, რასაც მოსდევს პესიმიზმი, იმედგაცრუება, სასოწარკვეთილება, შეუქცევადი ბოღმა, ღრმა დეპრესია და შესაძლოა თვითმკვლელობაც.

სულხან-საბა, როგორც მოქმედების ფსიქოლოგიის წარმომადგენელი, საყვედურს განიხილავს როგორც მეტად დაუშვებელ და უარყოფით ფსიქოლოგიურ მოვლენას. მისი გაგებით „სამადლო საქ-

¹ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი I, გვ. 114.

² ტომი III, გვ. 85.

მე მალვითა სჯობს“ და დაუშვებელია ვითარება, როდესაც „კაცმან შენზე სამსახური ქმნას, იკვებდეს და ზვაობდეს“ (ტომი I, გვ. 53). თუ სიკეთე გაკეთდა, კარგია, მაგრამ თუ ადამიანი საყვედურით დავახრჩეთ, სჯობდა კარგი საქმე არ გაკეთებულიყო. მოქმედება და ზრუნვა ეს არის ადამიანის ძირითადი ამოცანა, მოწოდება და დანიშნულება. ამიტომ ყველას თავისი საფიქრებელი, სადარდო ანუ სანაღვლო უნდა ჰქონდეს. „უნაღვლო და უზრუნველი კაცი არა არს პირსა ყოვლისა ქვეყანასასაო“. (ტომი I, გვ. 35). ირკვევა, რომ ვერავითარი ქეიფი და განცხრომა ადამიანს ვერ აკმაყოფილებს და ნაღველს ვერ ხსნის. ადამიანი დაბადებულია შრომისათვის, ზრუნვისათვის, კეთილი საქმისათვის და არა სიამოვნებისათვის, ჰედონისტური ცხოვრებისათვის. თურმე სამოთხის სიტუაციაც ადამიანს ნაღველს ვერ უსპობს.

მოვუსმინოთ ავტორს:

„მივიდა წალკოტსა ერთსა, დილა მშენიერსა მრავალი კარგი ინახებოდა, ზღუდე თეთრის მარმარილოსი ედგა. შევიდა, ნახა კორდი ზურმუხტისა მსგავსი, ზედან ყვავილნი სურნელნი. ბუღბულთა ყეფა. იადონთა სტვენა, შაშვთა მღერა, მერცხალთა ჭიკჭიკი. ყურთა უამესი არა ისმოდა რა, არცა თვალთაგან სახილველი ინახებოდა, შუა თალარი შემკობილი იდგა. წყალნი და წყარონი ამონი დიდოდეს“.

ათნი კაცნი სხდეს, ზოგნი ჭაბუკნი, ზოგნი მსცოვანნი. წინა ტაბლა შემკობილი, დიდად ინარებდენ. ყვავილთა ფშვანი. ხილთა ფხვრანი; ფრინველთა ხმანი, ღვინოთა სმანი შეიწყობოდეს, მათში შექირვებისა ნიშანი არა იპოებოდა.

რა მივიდა, მეფე, მოეგებნეს, დასვეს. საში დღე ესეთი ღზინი აჩვენეს, უკეთესი არ ეგებოდა.

უთხრა მათ მეფემან: უნაღვლოთა კაცთა ვეძებდი და აჰა თქვენ გპოვეთ.

მათ მოახსენეს: ჩვენ უნაღვლონი არა ვართ, ყოველთა მწუხარეთა უსაწყლესი გიპოვნივართო¹.

ჰედონიზმის ანუ სიამოვნების პრობლემასთან ახლოს დგას ადა-

¹ სულხან-საბა ორბელიანი, თხზ., ტომი I, გვ. 35.

შიანის მიზიდულებათა ანუ ვნებათა ჟინის საკითხები, და პირველ რიგში, სიმთვრალე (ლოთობა).

სულხან-საბა განსაცვიფრებელი ინტუიციით ეხება ხსენებულ პრობლემას და მისი თეორიული და პრაქტიკული მოსაზრებანი არასდროს არ დაკარგავენ აქტუალობას და მარად საინტერესო იქნებიან მედიცინისათვის და პირველ რიგში ფსიქონევროლოგიისათვის.

ორბელიანის თანახმად სიმთვრალე შეიძლება იყოს ღვინითა (ლოთობა) და უღვინოდ. უქანასკნელი ფორმა გულისხმობს მიზიდულებათა და ინსტინქტურ მოთხოვნილებათა აღვირახსნილობას.

მისი აზრით პირველ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ფიზიკურ მოწამვლასთან, ხოლო მეორე შემთხვევაში — ფსიქოლოგიურ მოწამვლასთან. უღვინო მოწამვლისას პიროვნება ეშვება დაბალ საფეხურზე, სავალდებულო პერსონოლოგიური კატეგორიები ითარგუნება და ადამიანი ხდება თავდაუქერელ ვნებათა და ბოროტი განზრახვების მსხვერპლი, რასაც ჩვეულებრივად მოსდევს სოციალურად საშიში მოქმედებანი (შესაძლოა კრიმინალიც).

ორბელიანი წერს:

„მთვრალი იყო ჰეროდე არა ერთითა სიმთვრალითა, არცა მართო სთროდა ღვინითა, არამედ ღვინითა სთროდა და უღვინოთაცა მთვრალი იყო, რამეთუ ხუთნი არიან მთვრალობანი: ერთი ღვინისა მიერ და ოთხნი უღვინოდ. ხოლო მას ხუთითავე სიმთვრალითა სთროდა:

მთვრალ იყო ღვინითა და შებრუჟულ...

მთვრალი იყო სიძვისა გულისთქმითა, ვინაითგან ენება ძმისცილისა შერთვა.

— მთვრალი იყო ამპარტავანებითა,

— მთვრალი იყო ნდომითა, ვინაითგან უნდოდა ცოდათა დიდი. და რაცა საქმე უნდეს კაცსა კეთილი გინა ბოროტი წუხილი არღარა აცადებს გულისხმისყოფად, არამედ უფრორე დაათრობს ღვინისა უმეტეს.

— მთვრალ იყო გულისწყრომითა,

— არა ძმაო, არა არს მემთვრალობა სტუმართა და მოყვასთა მოყვარეობა, არამედ ფრიალი სიძულვილი, ვინაითგან:

შეიყვან სახლთა შენთა კაცსა ბრძენსა და კეთილად მხედველსა, პატიოსნად გონიერსა და ტკბილად მოუბარსა, დაუგებ ტაბლასა, არა

ზომიერ ასმევ და არცა საწყურვალთა ასმევ, რათამცა კეთილი-
იყოს, არაჲდ გარდამეტებით ასმევ და გარდამეტებით ასმევ და
გარდარევით აჰმევ და ასხამ ღვისოსა, ვითარცა ყვიბართა შინა.
მოღლების სიბრძნე ღმრთისაგან მინიჭებული, და აღერვის თვალ-
ნი კეთილად მხედველნი, არ არა ესმის აღერსი სხვათა და თვით-
უბნობს, ვითარცა ხელი. ოდეს აღივსის, იწყის ჭლოყინაჲ და აღმო-
თხევაჲდ, ვითარცა თხიერმან პირგახასსნილმან“¹.

სულხან-საბა გვაფრთხილებს ვებრძოლოთ როგორც ღვინით, ისე
ულვინო ლოთობას: „ჰოი საყვარელნო, ისმინეთ მოციქულისა და-
ნუ დაითვრებით ღვინითა და ნუცალა დაითვრებით უღვინოდ, რამე-
თუ უღვინოდ სიმთრვალე უძვირეს არს ღვინითა სიმთრვალესა. ღვი-
ნისა სიმთრვალე იქმნების უქვეს ეამ ოდენ, ხოლო ბოროტ ტრფია-
ლებისა სიმთრვალე — მარადის დღე და ღამე; ღვინისა სიმთრვალე
მცირედ ეამ მიუღებს ცნობასა, ხოლო ბოროტი გულისთქმათა სიმ-
თრვალე სრულობით განაცოფებს კაცთა; ღვინისა სიმთრვალე რო-
მელსაჲმე ეამსა აჰპარტავან ჰყოფს კაცსა; რომელსაჲმე ეამსა დაამდაბ-
ლებს, ხოლო აჰპარტავნებისა სიმთრვალე სიმადლისაგან ქვე ჩამოაგ-
დებს, ვითარცა ზეცის მიერ ეშმაკთა; ღვინისა სიმთრვალისა ნდობა
მრავალგზის აღემატების და მრავალგზის მოაკლდების, ხოლო თვი-
სისა ნდომისა სიმთრვალისა მიდევნები არცა წუთსა ერთსა მოაკლდე-
ბის, არამედ შობს ცოდვასა; ღვინისა სიმთრვალისა მრისხანება ად-
რე მომშვიდნების, ხოლო რისხვისა სიმთრვალე იქმს კაცისა კლვასა,
ანუ ბრძოლასა ანუ გინებასა“².

სულხან-საბას კარგად ესმის, რომ მხოლოდ დადებითი მაგალითე-
ბის ილუსტრაციით ვერ ხერხდება დაცემული, დაშლილ-დანგრეული
მორალური მოღუსის გამოსწორება-აღდგენა. ამიტომ იგი საზოგა-
დოებას იშვიათი სიღრმითა და სიზუსტით უხატავს უგვანო პირ-
თა სულიერ სამყაროს.

დადებითი და უარყოფითი, ღირსეულის და უღირსის, კარგისა და
ავის, ბოროტებისა და სიკეთის, მაღალისა და დაბალის, სიტკბოსი და
სიმწარის ურთიერთდაპირისპირება უფრო ქმედითი გზაა სულხან-
საბას წმინდა მიზნების მისაღწევად. ორბელიანი ეხება ანგარებას,

1 სულხან-საბა ორბელიანი, ტომი III, გვ. 196—197.

2 იქვე, გვ. 198.

არაკაცობას, მოხვეჭას, შიშს, სიმხდალეს, მრუშობას, სიძუნწეს, სულმდაბლობას, სულმოკლეობას, მედიდურობას, გაუტანლობას, ვერაგობას, დალატს და უგევანობის სხვა მრავალ სახეს:

დღემდე მსოფლიო მწერლობაში უგევანობის ფსიქოლოგიის (психология пошлости) ცოდნის მხრივ დოსტოევსკის ბადალი არა ჰყავს.

ჩემი ღრმა რწმენით ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ითქვას. რომ უგევანობის ფსიქოლოგიურ პრობლემათა დაზუსტებაში სულხან-საბა არამცთუ დოსტოევსკის უთანატოლდება, არამედ მასზე მაღლა დგას.

იგავის „მეფე და ვაზირის“ თანახმად ბოროტ საქმეს უსათუოდ ბოროტება მოსდევს, ეკლის მთესველს—ეკლიანი „მადლობა“, ხოლო ცილისწამება და დასმენა ქვეყანას ბუგავს. „ყოველი კაცი ხარბია“ (ტომი I, გვ. 19), მაგრამ ყოველი კაცისათვის ურყევია პრინციპი: „თავიანთ ნაქმარი მათვე გადახდა“.

დოსტოევსკიზე ბევრად ადრე ორბელიანი ამტკიცებს, რომ დებულება „ყველაფერი ნებადართულია“ („всё дозволено“) ადამიანისათვის კატასტროფულია.

როდესაც ადამიანი სირცხვილს კარგავს, იგი გველზედ უარესია: „უბრალოსას, თუ გველი ცდილობს, არა აწყინოს რა, შენ ხომ ადამის ტომი ხარ. ჩვენ შენთან შეცოდება არა გვიცს რა, და ნურც ეგრე გესლით გვშხამავ, თვარა უბრალოს ღმერთი არ მოიძულებს და არც შენის გულისას უზამს“¹.

ამასთან ერთად ყველაზე საზარელია ფარისევლური ლოცვა: „კაცი ვინმე იყო ყოვლისა ბოროტისა მოქმედი და დიდად მლოცავი. რო ბოროტისაგან მოიცალის, დაიწყის ლოცვა და ტირილი“².

მაგრამ მტკიცედ უნდა გვახსოვდეს, რომ მონანიებას სჭირდება საქმე ისე, როგორც არასდროს.

ორბელიანი გვიჩვენებს, რომ ფარისევლობისა და ფლიდობის ფსიქოლოგიაში მთავარია გულწრფელობისა და სინდისის შინაგანი ხმის უქონლობაო. ამ მხრივ საყურადღებოა „ორი მოლას“ ამბავი. როგორც ვიცით, ორი სპეციალისტი, ანუ ორი თანადარგის მუშაკი

¹ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი I, გვ. 127.

² ი ქ ვ ე, გვ. 19.

არც ისე იშვიათად მოსისხლე მტრები არიან; მაგრამ ამ იგავში ნაჩვენებია საქციელი მოლასი, რომელიც დაეხმარა თავის მტერს. მოლამ მტერი ორმოში სიკვდილს გადაარჩინა და შექმნა სიტუაცია იმ მიზნით, რომ მოეცილებინა გარყვნილებისა და ცოლის ღალატის ლაქა. იგი ეუბნება თავის მტერს: „მერმე მან მოლამ ასე უთხრა: შენც იცი, როგორი მტერი ვარ შენი, მაგრამ ეს ამისათვის გიყავ, მეც: ავის მქმნელი არ ვეგონო ვისმე, რომე ჩემის სახის მსგავსება გაქვს, მისთვის მოგარჩინე, შენც მოლა ხარ და მეცაო“¹.

ადვილი გასაგებია, მოლა მოქმედებს არა მაღალი პიროვნული-კატეგორიების კარნახით (მოვალეობა, სიკეთე, დიდსულოვნება), არამედ ფარისევლური მოსაზრებით—ვინმემ რამე ცუდი არ იფიქროსო. უნდა ითქვას, რომ ხსენებული იგავის სენტენცია თუმცა ფარისევლურია, მაინც გარკვეულად ასსარგებლო იქნებოდა ავბედობის დროს, როდესაც სულხან-საბა ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა.

სულხან-საბას ე. წ. დამდაბლების შემთხვევები მიაჩნია საზოგადოების მორალის დასეტყვის შედეგად, როდესაც უგვანო პიროვნება ფიქრობს მხოლოდ სხვის ჩაგვრაზე და ქალწულთა გახრწნაზე.

„დამდაბლება არს სიმაღლისაგან ჩამოსვლა; კვალად დამდაბლებად ითქმის გული მაღალი დაიმდაბლოს, კვალად დამდაბლებად ითქმის დაჩაგროს ვინმე, გინა ქალწული გახრწნას“².

დამდაბლებასთან ორგანული კავშირი აქვს მლიქვნელობას, რომლის შესახებაც ავტორი იძლევა ზუსტ და ნატიფ ანალიზს.

„მეფისა თანა მყოფი კაცი და ზამთარ დიდ ცეცხლთან მჯდომი სწორია. თუ ახლოს ზის, სიცხე დასწვავს და თუმცა შორს წავა, ყინვა დაჰზრავს. მეფისა თანა მყოფსა კაცსა ხუთნი ძნელნი საქმენი უნდა სჭირდეს:

ერთი: რომე ორის თვალისაგან ერთი ასეთი მხედველი უნდა იყოს, რომე ასის თვალისაგან უმეტესს ხედვიდეს და მეორის თვალით ბრმისაგან უბრმესი იყოს.

მეორე: აგრევე ცალი ყური ასმინოს და ერთი დაიყრუვოს.

მესამე: გული ფუნდუქისაგან უდიდესი ჰქონდეს, რაც ყურიდამ შევიდეს, დაიგროვოს და შეინახოს.

¹ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი IV, გვ. 25.

² ო ქ ვ ე, გვ. 197.

მეოთხე: რომელიც არ ვარგიყოს, გავონილი არა თქვას და რომელიც კარგი და ჭკუათ საფერი იყოს, იგი გამოიღოს და თქვას.

მეხუთე: ასეთი ენა ჰქონდეს, თაფლი და სამსალა ორივე სდიოდეს¹. და შემდეგ ავტორი იქვე განაგრძობს:

„მეფეთა თანა მყოფთა სამნი საქმენი უნდა სჭირდეთ:

პირველად: რომელიც კაცი უყვარდეს, იგი არ შეასმინოს, თვარა სიყვარულით არ შეისმენს და შეხ დაზიანდები;

მეორედ: ვისიც სიტყვა იამება, შენც უქო, თვარა თუ უძაგო, არ ეძაგება და შენ გასცრუვდები;

მესამედ: ამას სცდილობდე, რომელიც მისი გულითაღია, იგი გაიერთო, თვარა დღე დაგიმოკლდება“².

ადვილი დასაჯერებელია, უგვანო უგვანოს ეძებს, ხოლო ეშმაკი ხედავს ეშმაკს, მათ რიგებს ავსებენ გაიძვერა და მსუნაგი ადამიანებზე, რომელნიც ხშირად სამოსს იცვლიან და გვევლინებიან მლოცველ პილიგრიმებად. ამით მათი ბუნება არ იცვლება და ვესლიანობა არ ისპობა.

იგავში „მოძღვარი მელა“ წარმოდგენილია ამორალობის მეორე დიდი პრობლემა: მხედველობაში მაქვს ვითარება, როდესაც მოძღვარი ტეხს სამწყოს წევრთა მიერ განდობილ აღსარებას.

როგორც ჩანს, ფლიდი აღსარება და მისი გამოყენება მატერიალური კეთილდღეობისათვის სულხანს ძლიერ აწუხებდა. ადვილი წარმოსადგენია რთულ სოციალურ და ეკონომიურ ვითარებაში აღსარებას გამოიყენებდნენ მოხვეჭის მიზნით.

აქვე ავტორი დაასკვნის, რომ საბოლოო შედეგი კატასტროფულია იმავე მოძღვარისათვის; ფორმულა ერთია: ავსა და ბოროტს მიეძღვნება შესაფერისი. როგორც იგავიდან ირკვევა, დაჩეჩქვილმა მელამ განუტევა სული.

მიუხედავად ამორალობის სიმძიმისა, იგავში იგრძნობა დადებითი მომენტიც. უღირსი მოძღვარი მაინც იგრძნობს თავის უგვანობას, ბოროტებას, სიბილწეს, ავხორცობას, გახრწნილობას და სიკვდილის წინ მოასწრებს თქმას: „რასაც მოძღვარს აღსარება სამოწმოდ გაუხნდია, უარემსიც დაემართება“.

1 ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი I. გვ. 20.

2 ი ქ ვ ე, გვ. 59.

ადამიანთა შორის პირად ურთიერთობათა განხილვისას ფსიქო-პათოლოგიაში ცენტრალური ყურადღება ეთმობა დავის და საერთოდ მოღავეობის პრობლემას. ორბელიანის თანახმად მოღავეობაში მნიშვნელობა აქვს გარემო სიტუაციას, მაგრამ წამყვანი როლი უნდა დაეთმოს თვითონ პიროვნების ინდივიდუალურ განწყობას, მის მიერ ძალთა მოკრების შესაძლებლობას და ასეთი გზით ვითარების ობიექტურ შეფასებას. უეჭველად სწორია დებულება: „შენ თავი დაანებე და სხვა აღარ შეგედავებაო. „ორნი ამხანაგნი ნადირობდნენ. ხევი იყო და ხეეს გაღმა-გამოღმა როინებდნენ. ერთს ამხანაგს დათვი შეპოქიდა... ქვეშ ჩაიდვა. მეორე ამხანაგმან უყივლა: გაუშვი ეგ დათვი და წამოდი, სხვა საქმე გვიძსო.

მან დაუძახა: დათვი არ მიშვებს, თვარა მე წელანვე გავუშვებ-ლოო.

— იმისი არ იყოს, შენ არავის ეშვები და არ აწყნარებ, თვარა შენი საუბარი არცა ვის იამება და არცა ვის ეხალისება“¹.

არაკაცური საქციელი ხშირად დაკავშირებულია ფიზიკური ყოფიერებუ მრავალ საკითხთან, და პირველ რიგში მოხვეჭისა და ანგარების სურვილებთან. ხსენებული გარემოება მაღალ მეცნიერულ დონეზე განიხილება ორბელიანის შემოქმედებაში. მისი განმარტებით „ანგარი უსამართლოდ შემკრებელი ესე არს უსამართლოდ შემკრებელი და მომხვეჭელი, ანგარი და უძღები არს მომხვეჭელი და უსამართლოს ამღებელი და მქამელი გლახაკთა“².

მოხვეჭა და დავრდომილობა პიროვნული კვთების შედეგია. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა ვითარება, როდესაც სიმდიდრე იწვევს დავრდომილობას და ადამიანის დაგლახაკებას: „დავრდომილი, რომელი სიმდიდრისაგან დაცემულ იყოს და დაგლახაკებულ იყოს“³.

მოხვეჭის გრძნობა უსაზღვრო და შეუჩერებელია, ამიტომ მას მე განვიხილავ როგორც „მოხვეჭის ამოცს“. მსგავსი პირი გამსჭვალულია მხოლოდ ერთი აზრით. სხვა მხრივ იგი აბსოლუტურად ბრმაა. ამიტომ სრულიად გასაგებია ქურდი მკერავის ლოგიკა. მოვეუსმინოთ ავტორს: „ერთი მკერვალი იყო დია ქურდი. რაც ნაქსოვი

¹ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი I, გვ. 81.

² ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი IV, გვ. 59.

³ ი ქ ვ ე, გვ. 166.

გამოსკრის, ბევრი მოიპარის. ღამესა ერთსა ნახა სიზმარი: პირთა ზე ამოსლოდა და ყოველი ნაპარავი ნაქერი ზედ ეკიდა რტოთა. რა გაეღვიძა, შეშინდა. შვილს უთხრა: როდესაც შემეტყო მაკრატელთა ხმარებასა შიგან პარვა, ზე მომაგონეო.

ერთმან დიდებულმან ერთი უცხო ოქროქსოვილი გამოაქრევინა. რა პარვა დაიწყო, შვილმან ზე მოაგონა. ეწყინა მკერვალსა და მაკრატელი პირში ჩასცა, ეგრე უთხრა: ამისთანა ნაქსოვი როდის ეკიდა მას ხეზედანო¹.

ქურდი მკერავი მოცულია ერთი ფიქრით; იგი მისტიკური შიშისაგან დაზღვეულია. ამავე დროს იგავთა შინაარსი გვარწმუნებს, რომ ანგარების ლუკმა მწარეა; ხოლო მოხვეჭა წარმავალია, ქრება უკვალოდ და შესაძლოა მისგან აღარაფერი დარჩეს. ავტორი წერს: „იყო დიდვაჭარი ერთი, რომელი ღმერთსა არა ესვიდა. გასცა ყოველი თვისი მონაგები და პური იყიდა: მომავალსა წელსა უკეთუ დამცირდეს, ერთსა სამ-ოთხად გავყიდიო.

მომავალსა წელსა უმრავლესი მოვიდა. კვალად იყიდა იაფად, გონებდა, სხვას წელს გავყიდი უკეთაო. ყოველთა წელთა უმრავლესი და უმრავლესი მოვიდა. და დაულბა ყოველი პური მისი და განქარდა ყოველი მონაგები მისი. აღარა დარჩა რა“².

სულხან-საბას შემოქმედებაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სიტყვას, მის საზოგადოებრივ მნიშვნელობას და მორალურ ხვედრით წონას. იგი დიდებულად ანვითარებს უძველეს ფილოსოფიურ ფორმულას, რომ სიტყვის შინაარსი (სემანტიკა) ანტაგონისტური ბუნებისაა. სიტყვა შეიძლება იყოს ყველაზე უტკბილესი ან უმწარესი კატეგორია. ორბელიანი წერს: „ესეთი სიტყვის სიტკბო ჰქონდა, მხეცთა კაცთა მსგავსად მოაქცევდის, ტინთა ცვილებრ დაადნობდის და მფრინველთა კაცებრ აუბნებდის“³.

სულხან-საბას კარგად ესმოდა სიტყვის როგორც ფსიქოთერაპიული, ისე ფსიქოტრავმული მნიშვნელობა. უფრო მეტიც, მისი გაგებით ავი სიტყვა და ავკაცობის პრობლემა ერთ მთლიან კატეგორიას წარმოადგენს.

¹ ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ტომი I, გვ. 24.

² ი ქ ვ ე, გვ. 14.

³ ი ქ ვ ე, გვ. 7.

ენით დაკოდვა მეტად მძიმეა, ენით მიყენებული ტრავმა ხშირად ფიზიკურ ტრავმაზე უფრო ძნელი ასატანია; ამიტომ მეტყველების ლერძს უნდა შეადგენდეს სიღნისი, ნდობა და მოვალეობის გრძნობა. კარგად უნდა გვახსოვდეს დათვის მიერ თქმული სიტყვები: „შენის ცულით დაკოდლი თავი გამიმთელდა და შენის ცოლის ენით დაკოდლი გული არაო“.

ჩვენ უკვე შევიჩერდით საკითხზე, თუ რა უფრო ქმედითი და ძლიერია: სიტყვა თუ ჭოხი. როგორც უკვე ვთქვით, ჩვენი დროის ცნობილი ფსიქოლოგი ზიგმუნდ ფრეიდი უფრო ჭოხის ძალისაყენ იხრება!

ფრეიდზე ბევრად ადრე სულხან-საბა მიუთითებდა: „ვიდრემდის შენთვისაც შინდის ჭოხს არ მოსჭრიან, შენს მანკიერს ენას ვერავინ დაადუმებს“¹.

კარგად უნდა გვახსოვდეს, რომ ცნებას ჭოხის ძალა-მნიშვნელობის შესახებ სჭირდება მტკიცე კორექცია. ჭოხი, შეშინება და დაშინება მოქმედებს მხოლოდ მდაბალ პირებზე, კაცუნებზე, არაკაცებზე, ხოლო იქ, სადაც წარმოდგენილია პიროვნების სპეციფიკა და მაღალი პიროვნული კატეგორიები, ჭოხი სრულიად უმოქმედოა.

უეჭველად საინტერესოა აგრეთვე ორბელიანის პოზიციები ენით მიყენებული კრილობის შებრუნებისა, აღდგენადობისა ანუ რევერზიბილობის შესახებ.

ენით წყლულის მოშუშების შესახებ სულხან-საბა გვამცნობს: „ჯდღოდ ენით მკვდარი ენამ ველარ აღადგინოს და აღარც ენით წყლულს ელხინოს“².

ავტორი უეჭველად სწორია, რომ მორალური ტრავმა მძიმე მოსაშუშებელია. მაგრამ აქვე საჭიროა გავიხსენოთ პიროვნების დონის ყოვლად შემძლებელი უნარი. თუ ენით მიყენებული კრილობა გადამუშავდა პიროვნების დონის ბრძმედში, არაა გამორიცხული მორალური კრილობის შეხორცება. დიახ, არაიშვიათად უნაწიბურო ფსიქოლოგიური შეხორცება.

საკმაოდ ფართოა პიროვნული სპექტრის შესაძლებლობა, მაგრამ ორბელიანი გვაფრთხილებს, ნუ ვიქნებით გულუბრყვილოდ რბილნი

¹ სულხან-საბა-ორბელიანი, ტომი I, გვ. 132.

² იქვე, გვ. 32.

უღირსთა მიმართ, ვინაიდან ისინი მეტად საშიში არიან თავიანთი ვერაგობით, ცბიერებითა და დაუნდობლობით. ავტორი წერს: „შეუმცნებელს უსუსურად ნუ ეჩვენები“¹.

უგვანობა საშიში მოვლენაა, იგი საჭიროებს მტკიცე შერკინებას, რათა დაძლეულ იქნეს... უგვანობის და უხამსობის მიმართ მორალურ ძალებთან ერთად საჭიროა აგრეთვე ფიზიკური ზეგავლენაც.

სულხან-საბა, როგორც პერსონოლოგიური ფსიქოლოგიის პრობლემათა უდიდესი მცოდნე, ამომწურავად იძლევა კაცურ და არაკაცურ, ადამიანურ და არაადამიანურ ქცევათა ანალიზს საზოგადოებრივი მორალის შუქზე. იგი გვაწვდის დებულებას: „ძველთაგან თქმულა: არას კაცს კარგის მოქმედებისათვის კარგი არ უქმნიაო და მის მაგიერ ავი მიუგია“².

ხსენებული ფორმულა არანაირად არ შეიძლება მივიღოთ როგორც ავტორის ღრმა პესიმიზმი და ხელჩაქნეული გულგატეხილობა. პირიქით, სულხან-საბა მოგვიწოდებს ვიფიქროთ მომავალზე და არ დავკარგოთ ადამიანისადმი ნდობა და პატივი. იგი მიგვითითებს: „კარგისათვის კარგი არავის უქმნია, ნუ ამბობ“³. აქვე გვაფრთხილებს და გვიჩვენებს: „მაგრამ კაცისა დიდის სიკეთე იგია, რომე სიავე არ იმახსოვროს და სიკეთით დაფაროს“⁴.

წარმოდგენილ ფორმულებს აქვს არა მარტო ზოგადი დეონტოლოგიურ-მორალისტური, არამედ განსაკუთრებულად დიდი ფსიქოპროფილაქტიკური აზრი და მნიშვნელობა.

უეჭველად შესაძლო და მოსახერხებელია ავი დავივიწყოთ, დავიხსოვოთ მხოლოდ კარგი და ავს მიუზღოთ სიკეთე. მაგრამ ხსენებული დებულების განხორციელება შესაძლოა მხოლოდ და მხოლოდ პერსონოლოგიურ დონეზე პიროვნების ძალთა მობილიზაციის გზით.

საჭიროა აღინიშნოს, რომ ყოველ შემოქმედებაში უკვე არსებული ცოდნა და ავტორის შეხედულებანი ურთიერთს ერწყმება და ყალიბდება ახალი ორიგინალური კრედო. ხოლო ფსიქოლოგიურ დებულებათა ორიგინალობის განხილვისას საჭიროა მხედველობაში

¹ სულხან-საბა ორბელიანი, ტომი I, გვ. 93.
² იქვე, გვ. 113.
³ იქვე, გვ. 115.
⁴ იქვე, გვ. 72.

იყოს მიღებული აგრეთვე დროისა და ადგილის ფაქტორები. სულხან-საბას დეონტოლოგიურ-ფსიქოლოგიური მრწამსის მნიშვნელობა ძლიერდება და მრავლდება დროის ფაქტორთა ვითარებით. უგვა-ნობა ყოველი დროისა და სიტუაციისათვის შესაძლო მუწუკია, რომელიც დაუყოვნებლივ უნდა ამოიწვას და დაიშანთოს.

სულხან-საბა დეონტოლოგიურ-პერსონოლოგიური ფსიქოლო-გიის, ესე იგი მოქმედების ფსიქოლოგიის ბრწყინვალე წარმომადგე-ნელია. მისი შემოქმედება უკვდავად აქტუალურია, ვიდრე არსებობს ადამიანი თავისი კაცური და არაკაცური თვისებებით.

პერსონოლოგიური პრობლემები ნიკოლოზ ბაკათაშვილის პედაგოგიკაში

ფსიქიკური აპარატის მთლიანი და ინტეგრირებული მუშაობა წარმოადგენს პარპონიული პიროვნების წანამძღვრებს. პიროვნება თავის ყოველდღიურ მოქმედებაში მოწოდებულია უსმინოს შინაგანი სინდისის ხმას და უნგაროდ ემსახუროს სიყვარულის, მეგობრობის, ძმობისა და პატრიოტიზმის მაღალ იდეებს.

აღვნიშნავთ, რომ პიროვნების ცალკეულ გამოვლინებათა შესწავლისათვის ნორმასა და პათოლოგიაში უეჭველად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება იმ ფსიქოლოგიურ მასალას, რომელსაც გვაწვდის მხატვრული ლიტერატურა. ფსიქოლოგისა და ფსიქოპათოლოგის ეს თავისებური ექსკურსი სასარგებლოა როგორც გარკვეულ ფსიქოპათოლოგიურ პრობლემათა დაზუსტებისათვის, ასევე ლიტერატურულ გმირთა ფსიქოლოგიური ანალიზისათვისაც.

ჩვენი ცოდნის თანამედროვე დონეზე განსაკუთრებით აუცილებელია შემოქმედებითი სიმბიოზი მეცნიერებასა და ხელოვნებას შორის. მხატვრული ფსიქოლოგიის მასალები (ლიტერატურის, მუსიკისა და ფერწერის) შეიძლება ფართოდ იქნეს გამოყენებული სხვადასხვა ფსიქოლოგიური პრობლემის მეცნიერული ანალიზისათვის. ზოგჯერ ისინი უფრო ღრმად, ფართოდ და მრავალფეროვნად გვიჩვენებენ ადამიანის სუბიექტური სამყაროს ურთულეს შინაარსს, მის უღრმეს ლაბირინთებს.

მხატვრული ფსიქოლოგიის კლასიკური და გენიალური წარმომადგენელია შოთა რუსთაველი, რომელიც პოემა „ვეფხისტყაოსანში“ ეხება პიროვნების გამოვლინებათა რთულ მხარეებს.

უდავოა, რომ თავისი სიღრმითა და შინაარსის სირთულით ფსი-

ქიკური სამყარო შეუდარებლად უფრო რთული პრობლემაა, ვიდრე ფიზიკური რეალობა. ამ მხრივ მხატვრული ფსიქოლოგიის მონაცემები უადრესად ობიექტურ და ღრმა ანალიზს მოითხოვს. ყველასათვის უეჭველი დებულებაა, რომ მხატვრული შემოქმედება არის არსებულის ასახვა, იმ გარეშე სიტუაციის ქვრეტა, რომელშიც ავტორი იმყოფება. ეს ასახვა რთული და უშუალოა. დავსძენთ, რომ გენიოსთა შთაგონების მარადიულობა და ზოგადკაცობრიულობა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ მათთვის ცხოვრების პირობები წარმოადგენს მხოლოდ ქარგას, რომელზედაც იქსოვება არა მარტო პირადული (სასიამოვნო ან უსიამოვნო, ბედნიერება თუ უბედობა), არამედ მუდამ ახალი და ცხოველმყოფელი საწყისი. შევნიშნავთ, რომ ჩვენს შრომაში, რომელიც ეხება შოთა რუსთაველის პერსონოლოგიურ შეხედულებებს, დასმულია შემდეგი პრობლემა: რით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ რუსთაველის პოემამ მიიღო ქართველი ხალხისათვის ნაციონალური საუნჯის რელიქვიის, პატრიოტული კოდექსის, კანონისა და მოძღვრების ხასიათი, რომლითაც სარგებლობდა იგი მთელი რვა საუკუნის მანძილზე საკუთარი ბედნიერებისა თუ უბედობის ქამს.

პოემის უკვდავება განპირობებულია იმით, რომ მასში, როგორც გენიალურ მხატვრულ ნაწარმოებში, ადამიანის ფიზიკური და ფსიქიკური ღირებულების პრობლემებია დასმული და ნათლად არის ნაჩვენები პიროვნების მნიშვნელობა, შინაარსი და დანიშნულება. რუსთაველის გენია ყოველთვის დიდ გავლენას ახდენდა შემოქმედებით აზროვნებაზე. ქართული მხატვრული ლიტერატურის ისტორიამ არაერთი მაგალითი იცის ასეთი ცხოველმყოფელი ზეგავლენისა. მას თავისი დიდი წინაპრის ღირსეული მემკვიდრეები აღუზრდია.

პერსონოლოგიური თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და ვაჟა-ფშაველას მხატვრული შემოქმედება.

ილია ჭავჭავაძემ ნ. ბარათაშვილის შემოქმედების კლასიკური შეფასება მოგვცა; მან აღნიშნა, რომ ბარათაშვილის მწუხარება, გოდება და ვედრება ზოგადსაკაცობრიო ხასიათისაა. ბარათაშვილი თავის ფიქრთა პასუხს ეძებდა არა მარტო საკუთარ გულში, არამედ მთელი კაცობრიობის გულისთქმაში.

პატრიოტული სიამაყის გრძნობით უნდა აღინიშნოს, რომ 1893

წელს, განჯიდან ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნეშტის გადმოსვენებამ შიილო დიდი, ეროვნული ხასიათი. იმდროინდელი პრესა აღფრთოვანებით წერდა: ერმა მუხლი მოიყარა თავისი მომავლის წინასწარმეტყველის წინაშე, ხოლო ხალხი კუბოს თავყვანსა სცემდა როგორც წმინდანის ნეშტსო.

ქართული ეროვნული კულტურის დიდი მოამაგე ილია ჭავჭავაძე იძლევა შემდეგ ფორმულას ბარათაშვილის შესახებ: „მისნი გულისთქმანი, მისნი გრძობანი, მისნი ჭიკინი და მწუხარებანი უფრო საყოველთაო, საკაცობრიო არიან, ვიდრე კერძონი, ვიდრე მისი საკუთარი გულისანი. მისი კვნესა კაცობრიობის კვნესაა, მისი ჩივილი კაცობრიობის ჩივილია, მისი ვერმიწვდენა სურვლისა კაცობრიობის უღონობაა“. და შემდეგ, მგოსანი თავისი ფიქრებით პასუხს ეძებდაო „მართო თავის გულში კი არა, მთელის კაცობრიობის გულში“¹.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი ადამიანის სულიერ განცდათა უდიდესი მცოდნეა. მის მიერ დასმულ ზოგადსაკაცობრიო პრობლემებს უშუალო კავშირი აქვს პერსონოლოგიასთან.

პოეტი აღიარებს ადამიანის სულიერი სამყაროს უაღრეს სირთულეს. ამასთან მიუთითებს, რომ გარეგანი ასახვა ანუ მოვლენის ფენომენოლოგიური შესწავლა გარკვეულ წინააღმდეგობაშია მის შინაარსთან. ამ დასკვნამდე მიდის პოეტი მკაცრი გონებრივი განსჯის შემდეგ. ბარათაშვილს მრავალგზის აღუნიშნავს, რომ ხშირად, ერთი შეხედვით, მაღალ გრძობათა მიღმა უსულგულობა იფარება, ხოლო სულიერი სილამაზე ცნობიერების ფარდა ყოფილა.

პოეტის გულისთქმაში, ისე როგორც აღსარებაში, მოცემულია მორალურად დაბალი ადამიანის შეფასება. ამასთან ერთად მისი დასკვნა მოკლებულია ყოველგვარ აფექტურ-ემოციურ შეფარდებას და წარმოადგენს ლოგიკურ დასაბუთებაზე დამყარებულ დებულებას. აი, რას წერს ბარათაშვილი, ჭერ კიდევ 26 წლის ჭაბუკი, მაიკო ორბელიანისადმი 1842 წლის 31 ოქტომბერს მიწერილ ბარათში: „ვინც მაღალის გრძობის მექონი მეგონა, მას სული არა ჰქონია, ვისიც გონება მრწამდა ზეგარდმო ნიჭად, მას არცთუ განსჯა ჰქონია; ფისიცა ცრემლნი მეგონებოდნენ ცრემლად სიბრალულისა, გამომე-

¹ ი. ჭავჭავაძე, თხულებანი, ტ. III, გვ. 211.

ტყველად მშვენიერის სულისა, თურმე ყოფილან ნიშანნი ცბიერობისა, წვეთნი საშინელის საწაჰლავისა! საღ განისვენოს სულმა, საღ მიიღრაკოს თავი?! ვიცი, გაიცინებ, ასე გეგონება, დამწვარი ვლაპარაკობ. ჭეშმარიტად, მაიკო, ასე გულცივად ჭერ განსჯა არა მქონია, ასეთი თავისუფალი ფიქრი მაქვს და ასეთი მტკიცე გული, რომ სამოცი წლის მოხუციც ვერ იქნება ჩემისთანა უსყიდველი მსაჯული“.

ახალგაზრდა პოეტის სახით ჩვენ ვხედავთ ბრძენ ადამიანს, რომელმაც შეიცნო ამქვეყნიური ცხოვრება და ადამიანის სულისკვეთება. ნ. ბარათაშვილი ადამიანთა ვნებების, მისწრაფებებისა და მათი სულიერი სამყაროს დიდი მცოდნეა. ამ მხრივ მის იდეებთან ძლიერ ახლო დგას შექსპირისა და დოსტოევსკის შემოქმედება.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ნ. ბარათაშვილის პირადი ავბედითობა წარმოადგენდა მისი ცხოვრების მხოლოდ პლასტიკურ და არაგენეზურ მხარეს. პირადი ცხოვრების წარუმატებლობამ მოახდინა მისი პოეტური შემართების მობილიზაცია, რითაც იგი უფრო ღრმად და ყოველმხრივ ჩასწვდა ადამიანთა ჟრთიერთობის სოციალურსა და ფსიქოლოგიურ სიმრუდეს.

ნ. ბარათაშვილი ეხება ისეთ საკითხებს, რომელთაც უშუალო დამოკიდებულება აქვთ ადამიანის არსებობისა და დანიშნულების პრობლემებთან. ნაღველი, სასოწარკვეთილება და იმედგაცრუება მის მიერ განხილულია მაღალ პიროვნულ დონეზე. აქ იგი გულისხმობს პატრიოტიზმს, მოქალაქეობრივ ვალდებულებას და თავისი ერისადმი უანგარო თავდადებას...

ბარათაშვილის მიერ განვითარებულ ზოგადფსიქოლოგიურ პრობლემას ეხმაურება თ. დოსტოევსკის გამოთქმები. დოსტოევსკის თანახმად, სატანაც კი, ეს ყველაზე უხამსი და მდაბალი არსება, კარგავს პიროვნულ, სპეციფიკურ თვისებებს და ამოტივტივდება რაღაც მხეცური, ზოოლოგიური. დოსტოევსკი წერს: „მხეცი არასდროს არ შეიძლება იყოს ისე სასტიკი, როგორც ადამიანი, ისეთი არტისტული, ისე მხატვრულად სასტიკი. ვეფხვი მხოლოდ გლეჯს... მას თავშიც არ მოუვიდოდა ადამიანი მიეჭედა ყურებით, რომ შესძლებოდა კიდეც ენ“.

ბარათაშვილის შემოქმედებისათვის ყველაზე დამახასიათებელია კაცთმოყვარეობის იდეა. მისი პოეზია მოწოდებაა ადამიანის სიყვარულისა და პატივისცემისადმი.

ჯერ კიდევ სტუდენტობის წლებში, ბარათაშვილისადმი მიძღვნილ ლექსში, ილია ჭავჭავაძე იძლევა მისი შემოქმედების ღრმა და ლაქონიურ განსაზღვრას. ჭავჭავაძის თანახმად, ბარათაშვილის პოეზია არის „ზღვა გული, სიყვარულის სხივქვეშ გაშლილი“.

პიროვნული ფსიქოლოგიის პოზიციიდან საყურადღებოა მარტოობის ანუ „სულის ობლობის“ პრობლემა.

პიროვნება სოციალურ-ფსიქოლოგიური კატეგორიაა და ამიტომ არ შეუძლია დარჩეს საზოგადოების, კოლექტივის გარეშე. ამასთან ერთად, იგი გამუდმებულად უნდა იყოს მოქმედებაში, მისთვის ღირსეულის ძებნაში:

ეძიე, ყმაო, შენ მხედრი შენი,
ვინძლო იპოვო შენი საშენი!
(„ხმა იღუპალი“)

პოეტის მიმართვა თავისებური პროგრამული დავალებაა; მისი მოწოდება აგებულია შეუზღუდავად სინდისის ხმის მოთხოვნაზე. ბარათაშვილი სევამს საკითხს ამავე ლექსში:

ნუთუ ხმა ესე არს ხმა დენისა
შეუწყალისა სინდისისა?!

როგორც ამას ხაზს უსვამს ილია ჭავჭავაძე, ნიკოლოზ ბარათაშვილი უკვდავია. მის შემოქმედებაში წინ არის წამოწეული პიროვნული ფსიქოლოგიის პრობლემები ადამიანის დანიშნულებისა და არსებობის აზრის შესახებ.

ადამიანი ვალდებულია გაჰყვეს ცხოვრებას, უსმინოს მშობლის ხმას, იზრუნოს ხალხზე, საზოგადოებაზე, სამშობლოზე და რაც მთავარია, საზოგადოებაში მყოფ მიცვალებულს არ უნდა ჰგავდეს: მოქმედების გარეშე ადამიანი შეიძლება აღმოჩნდეს „უძლურ მომაკვდავთა“ კატეგორიაში, ანუ, ბარათაშვილის სიტყვით, „გლახ მოკვდავნი“. ლექსში „ფიქრნი მტკვრის პირას“ პოეტი წერს:

მაგრამ რადგანაც კაცი გვქვიან — შეილნი სოფლისა,
უნდა კიდევთ მივდიოთ მას, გვესმას მშობლისა.
არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნვოს.

პატივისცემის, სიყვარულისა და ურთიერთზრუნვის იდეები წარმოადგენს ღერძოვან საკითხებს ბარათაშვილის პერსონოლოგიურ

ქიებაში. მაგრამ ამ მხრივ ყველაზე არსებითსა და მთავარს წარმოადგენს ნდობის პრობლემა, როგორც პოეტის შემოქმედების ფილოსოფიური და სოციალურ-ფსიქოლოგიური კრედო.

როგორც ცნობილია, ნდობის საკითხი უშუალოდ დაკავშირებულია ადამიანის მორალური სისპეტაკის პრობლემასთან.

ბარათაშვილის თანახმად, როდესაც ადამიანს ეკარგება ნდობა საზოგადოებისა, ეშინია, კრთის, არ იცის, ვის მიმართოს, ვის გაუზიაროს ფარული განცდები და იქმნება სიტუაცია შიშისა; როდესაც კიოხვის ნიშნის ქვეშ აღმოჩნდება ადამიანის ფიზიკური და სულიერი არსებობა, მაშინ ისმის საკითხი, რა გაკეთდეს, და საით წავიდეს იგი? და თუ „აღარა აქვს მას ნდობა ამა სოფლის, ეშინიან, იკრძალვის, არღა იცის, ვის აუწყოს დაფარული მან გრძნობა“, აქ ჩვენს წინ წამოიჭრება პიროვნების ზოგადსაქაცობრიო პრობლემა, რომელიც გულისხმობს ნდობას და გარკვეულ თავისუფლებას. შიშისა და უნდობლობის ვითარება ქმნის არსებობისათვის კატასტროფულ პირობებს; ამიტომ „სულით ობლობა“ არის განსაკუთრებული ვარამი ადამიანის არსებობისათვის.

პოეტი მოგვიწოდებს აქტიური ბრძოლისაკენ და პიროვნულ-სპეციფიკური თავისებურებების გვირული შენარჩუნებისათვის.

ამგვარი კატასტროფული სიტუაციის დროს არსებობს სამი გამოსავალი: ან დარღვისაგან ფიზიკური სიკვდილი; ან ადამიანის მორალურ-ფსიქოლოგიური განადგურება, გაუხამება, როდესაც ადამიანი ჭამს „მწარე პურს“, ანდა, ბოლოს, მომავლის მტკიცე რწმენით აღსავსე აქტიური ბრძოლა. უადგილო არ იქნება აქ გავიხსენოთ დოსტოევსკის გამონათქვამი სიმბდალისა და უხამსობის შესახებ. იგი წერს: „სმერდიაკოვი უმდაბლესი ბუნების და მხდალი ადამიანია. იგი მხდალი კი არა, ქვეყანაზე არსებული ყველა სიმბდალის ჯამია, ორ ფეხზე მოსიარულე, იგი დაბადებულია ქათმისაგან“.

უსიამოვნო, ასთენიური ემოციებით დატვირთული ინდივიდუუმი, თუ არ მიდის დეპრესიამდე, არ მიდის უიმედო სასოწარკვეთილებამდე, ღრმა პესიმიზმამდე და როდესაც ერთადერთ გამოსავალს სიკვდილი წარმოადგენს, მაშინ ასეთი სიმტკიცე მხოლოდ პიროვნულ დონეზე ხორციელდება.

პიროვნების დონე სწორედ ის ბრძმედია, რომელშიაც მაღალი და ბრძნული პოზიციებიდან შეიძლება გადახარშული იყოს ცხოვრე-

ბისეული ნაღველი, რომელშიც შეიძლება დაიწვას უხამსობა, სიმდაბლე და ცხოვრებისეული ინსტინქტები.

პიროვნული ბრძმედი გადახარშავს და საბოლოოდ დაფერფლავს ყველაფერ მდაბალს, არაადამიანურს და აღავსებს ადამიანს შემოქმედებითი შერკინების ცეცხლით, განსაზღვრავს მოქმედებისათვის საჭირო ცხოვრების გზას.

ნ. ბარათაშვილი ეძებს კაცს, ღირსეულ ადამიანს და სვამს პრობლემური ხასიათის კითხვას:

ვინ არის იგი, ვისთვის გული ერთხელ აღევსოს,
და რაც მიეღოს ერთხელ ნატყრით, ისი ეკმაროს?!

მდაბალი ადამიანის გაუმადლოება თუ მოვალეობის გრძნობით აღვსილი ინდივიდის მუღმივი, დაუშრეტელი, შეუჩერებელი შრომითი წინსვლა და შემოქმედებითი ძიებანი. პასუხი განსაზღვრება პიროვნების დონით ადამიანის სპეციფიკურ თვისებათა გამოკვეთით.

აწმყოს სიმრუდისა და უსამართლობის ბარათაშვილისებური გაკიცხვა, აქტიური უარყოფა, რადიკალური შებრძოლება და ასეთი სამყაროდან განსვლა ახლისაკენ, ახალი სამყაროს ძიება, ეს არის არა იმედგაცრუებული, სუსტი, მხდალი და მშიშარა ადამიანის განსვლა, არამედ გენიოსის მიერ დასახულ სიძნელეთა გადალახვის აუცილებლობა, როდესაც მას ვერ აშინებს ვერანაირი მტერი, ვერ აშინებს ხევდრი უპატრონო ადამიანის სიკვდილისა; მას არ აშინებს აზრი, რომ შეიძლება ვერ დაიმარხოს თავის მამულში, წინაპართა საფლავებს შორის; არ აშინებს სატრფოს მწუხარე ცრემლის დაკარგვა, არარსებობა, ტიალი მინდვრის პირობებში ყორანის მესაფლავეობა; შავბედს აქამომდე არ ემონა და „არც აწ ემონოს შენი მხედარი“. ეს ძიება საჭიროა იმისათვის, რათა ადამიანმა ამცნოს, გაუზიაროს სხვას გულის საიდუმლო.

ნ. ბარათაშვილი იწვის ისეთი ვითარებისათვის, როცა შესაძლო იქნება ადამიანის ნდობა, თავისი საიდუმლოს გაზიარება და თავისუფალი, ყოველგვარ ლიმიტაციას და შეზღუდულობას მოკლებული აზროვნება. მაგრამ ასეთი შერკინება შესაძლოა, და უფრო რეალურია, არ დამარცხდეს; გამარჯვებული შემოქმედებითი ბრძოლის გაჭიმული სიმი, მოსალოდნელია, უფრო გაწყდეს; მაგრამ მო-

მავლისათვის მებრძოლს და მოჰაველის მორბედს ასეთი ბრძოლის ტრაგიკული დასასრულის შესაძლებლობა არ აშინებს; იგი კი არ აფერხებს მის გეგმებს, არამედ უფრო ამკვირვებს და აფოლადებს მის მიერ დასახული ბრძოლის ურთულეს, უმძიმეს და უმწარეს გზას.. ნიკოლოზ ბარათაშვილის აზრით, ცხოვრების სვლის შეჩერება არანაირად არ შეიძლება. ბრძოლა, უეჭველად, შედეგიანად დამთავრდება, ხოლო ეს დიადი ბრძოლა უნდა ხორციელდებოდეს პრინციპით, რომ წინა კაცი უკანა კაცის ხიდია. პოეტი დაასკვნის:

ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულისკვეთება,
და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო მაინც დარჩება,
და ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს
და შეუპოვრად მას ჰუნე თვისი შავის ბედის წინ გამოუქროლდეს!

სოციალურ-ფსიქოლოგიური სიმრუდისა და უუფლებობის აქტუური უარყოფა არ წარმოადგენს სუსტი და მხდალი პიროვნების განსვლას სინამდვილისაგან. პირიქით, ასეთ რეაქციაში უეჭველად ჩანს სიძნელეების გადალახვის აუცილებლობა.

ბრძოლის დასახული გეგმა, რომელიც ითვისისწინებს მოსალოდნელ სიძნელეებს, არის არა მარტო მაღალმორალური ხასიათის ემოციური განწყობა, არამედ ძლიერი პიროვნების გადაწყვეტილება — გმირულად დასძლიოს ყოველგვარი სიძნელე და აიტანოს ყოველი ნაკლებობა, რათა განხორციელდეს ნდობის, ღირსებისა და თავისუფლების იდეები.

ხაზს ვუსვამთ, რომ ასეთი მიზანდასახული ბრძოლისა და გმირული თავგანწირვის გეგმა შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ პიროვნების დონეზე. პიროვნული სიყვარული ბარათაშვილის შემოქმედებაში შეფასებული უნდა იქნეს როგორც ინტელექტუალური გრძნობა. უკანასკნელი მოკლებულია სომატო-სენსორულ შეგრძნებებს და წარმოადგენს თავისებურ შერწყმას (ამალგამას, ლეგირებას) გონებრივ-მკვრეტელობითი და გედონისტური აღქმისა. იქმნება პირობა საგნებისა და მოვლენების ინტელექტუალურ-ემოციური შეფასებისა პიროვნულ დონეზე. სიმბოლური შედარებისა და დაპირისპირების გზით ინდივიდუუმს აქვს შესაძლებლობა გარემოს უფრო მკვეთრი აღქმისა და ფართო ორიენტაციისა.

რათა გვაჩვენოს ადამიანის სამყაროს სოციალურ-ფსიქოლოგიუ-

რი სიმახინჯე, ნ. ბარათაშვილი მიმართავს ბუნებას, რომელიც თავი-
ხი სიფაქიზითა და სისპეტაკით სინამდვილის სრულ წინააღმდეგო-
ბას წარმოადგენს. პოეტის დამოკიდებულება ბუნებასთან სიმბოლუ-
რია. სიმბოლური ენა მას საშუალებას აძლევს არა მარტო შეიგრძ-
ნოს, არამედ ჩასწვდეს, მოუსმინოს უსულო საგანთა საუბარსაც; ამ
მხრივ პოეტის პიროვნულ სიმბოლოკას გარკვევით ესიტყვება ვაჟა-
ფშაველას შემოქმედება. როგორც ცნობილია, ემოციურ-ინტელექ-
ტუალური ეფექტის გაძლიერებისათვის ვაჟა-ფშაველა იყენებს წყა-
როს, ქვის, ველის, ფოთლებისა და ფესვების ენას. ეგრეთ წოდებუ-
ლი პანთეისტური ანალიზი წარმოადგენს მხოლოდ შემოქმედებით
ხერხს და არავითარი კავშირი არ აქვს გარკვეულ ფილოსოფიურ
მსოფლმხედველობასთან.

ნ. ბარათაშვილი წერს:

მთაო ცხოველო, ხან მცინარო,
ხან ცრემლიანო,
გულდახურულთა მეგობარო, მთავ ღრუბლიანო!
(„შემოღამება მთაწმინდაზედ“)

და შემდეგ, ლექსში „ჩინარი“:

მრწამს, რომ არს ენა რამ საიდუმლო
უსაკოთაც და უსულო შორის,
და უცხოველეს სხვათა ენათა
არს მნიშვნელობა მათის საუბრის!

ამასთან, უსულო საგნების შეგრძნებანი, მსჯელობა და დიალო-
გები როდია პროტესტი ცივილიზაციისა და ურბანიზმის წინააღმ-
დეგ. როგორც აღვნიშნეთ, სიმბოლიკა აძლიერებს პოეტურ შთაბეჭ-
დილებებსა და ადამიანთა არსებობის სრულიად სხვადასხვა მხარეთა
მხატვრულ ინტერპრეტაციებს.

ადამიანთა ტრაგიზმის არსი გახსნილია ლექსში „სულო ბო-
როტო“, სადაც იგი ამბობს:

რა ვარ აწ სოფლად დაშთენილი უსაგნოდ, მარტო,
კვლით ურწმუნო, გულით უნდო...

პოეტი აღნიშნავს, რომ ცხოვრებაში ყველაზე არსებითია ადა-
მიანთა ურთიერთკავშირი, ურთიერთმახლობლობა და ურთიერთგა-
გება.

ბარათაშვილის შემოქმედებაში მოცემულია სიყვარულის გრძნობის და შეყვარებულის განცდების ანალიზი. პოეტი შემოქმედებითად იმეორებს თავისი დიდი წინაპრის, გენიალური შოთა რუსთაველის იდეებს ამ საკითხთან დაკავშირებით.

ბარათაშვილის მიხედვით, ეს ემოციები აკეთილშობილებენ და ამალაგებენ შეყვარებულებს, მათ სულს ჭეშმარიტი სილამაზითა და შთამაგონებელი სინაზით მოსავენ. იქმნება გარემო უკვდავებისა და მარადიული სიჭაბუქისათვის; ვგებულობთ, რომ სულში მოცემულია თვით უკვდავება, რომელსაც ვერ მოსპობენ ვერც შემთხვევითობანი და ვერც უაჰთა მსვლელობა. ამ აზრს პოეტი განსაკუთრებით ხაზს უსვამს ლექსში „რად ჰყვედრი კაცსა“:

თვით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგომარებს,
მას ვერც შემთხვევა და ვერც ხანი ვერ დააბერებს.

ბარათაშვილი ყურადღებას აქცევს სიყვარულის გრძნობის ორ ფორმას, რომლებიც მოცემულია ფსიქიკური აპარატის სხვადასხვა დინამიკურ დონეზე. დაბალ დონეზე სიყვარულის გრძნობას აქვს ხორციელ-გრძნობითი ხასიათი და ახლოა ინდივიდუუმის ინსტინქტურ მოთხოვნილებებთან. უმაღლეს დონეზე კი ვლინდება ნამდვილი სიყვარული, რომელიც ატარებს უფრო ინტელექტუალური ემოციის ხასიათს. აქ საინტერესოა ბარათაშვილის გაკიცხვა იმ მანდილოსანთა, რომელთაც მხოლოდ წარიტაცებთ ტენდენცია გარეგნული ფორმალური სილამაზისა. როდესაც ქალს ავიწყდება თავისი ძირითადი მოქალაქეობრივი მოვალეობა და ხელმძღვანელობს დევიზით:

ჯანი გავარდეს აწ შვილსაც, მამულს,
ოღონდ ვაამოთ ჩვენს საკუთარ გულს;
რის ქართველობა, რა ქართველობა!..

ბარათაშვილის თვალსაზრისით, აღამიანი მოვალეა აიტანოს ყოველგვარი შეზღუდვა და გასაჭირი ზოგადსაკაცობრიო ინტერესებისათვის. იცხოვროს ურთიერთდობით, სიმართლითა და გულწრფელობით.

მაღალი პერსონოლოგიური იდეების ზოგადსაკაცობრიო პრობლემების სიღრმის მიხედვით ბარათაშვილი შეიძლება დავაყენოთ რუსთაველის, შექაპირის, გოეთესა და დოსტოევსკის გვერდით.

უცხადებს რა ბრძოლას სიყალბეს, სიცრუეს, უხამსობას, უნდობ-

ლობისა და შიშის სიტუაციას, პოეტი სახავს ნამდვილი ადამიანური მოქმედების გმირულ გზას, ე. ი. სულიერი დასვენებისა და სიმშვიდის სიტუაციისაკენ მიმავალ გზას.

თუ რუსთაველი იძლევა გენიალურ დებულებას მოვალეობისა და პიროვნული სიყვარულის შესახებ, თუ შექსპირი ჰკიცხავს სიცრუესა და შურს, თუ გოეთე აღიარებს წესრიგის აუცილებლობის პრინციპს, თუ დოსტოევსკი გვიჩვენებს მდაბალი და უხამსი ადამიანის შინაარსს, თუ ტურგენევი ამტკიცებს, რომ სიპართლე მაღლა დგას ჭეშმარიტებაზე, ნიკოლოზ ბარათაშვილი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ადამიანთა შორის უნდობლობის სიტუაცია და სულიერი ობლობა აუტანელია და საჭიროა ნათელი მომავლისაკენ სწრაფვა.

ბარათაშვილის პერსონოლოგიური იდეები ისტორიულად დაკავშირებულია რუსთაველის იდეებთან ადამიანის მნიშვნელობისა და დანიშნულების შესახებ.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის შემოქმედებაში ჩვენ ვხედავთ დიადე წინაპრის ღირსეულ მემკვიდრეს.

პერსონოლოგიური პრობლემები ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებაში

ილია ჭავჭავაძისათვის დამახასიათებელია მრავალმხრივი ნიჭი. იგი არის მგოსანი და პროზაიკოსი, ლინგვისტი და ისტორიკოსი, ფსიქოლოგი და ეტნოფსიქოლოგი, პუბლიცისტი და კრიტიკოსი, მასწავლებელი და დამრიგებელი, გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე და განმანათლებელი, თავისუფლებისა და პატრიოტული სიყვარულის მლალადებელი...

ილია ჭავჭავაძეს აინტერესებდა თავისი ხალხის კულტურული, სოციალური და ეკონომიური ყოფიერების პრობლემები...

საქართველოს ცხოვრებაში არ ყოფილა არც ერთი შემოქმედებითი წამოწყება, რომელსაც არ შეხებოდა დიდი ჰუმანისტის მძლავრი კალამი.

თავის ავტობიოგრაფიული ხასიათის წერილში ილია გვაცნობებს: „ამის გარდა ბევრი წერილია კიდევ ჩემ მიერ დაწერილი საპოლიტიკო, საპუბლიცისტო, საკრიტიკო და საპოლემიკო შინაარსისა, აგრეთვე წერილები საპედაგოგო საგნების შესახებ“¹.

ილია ჭავჭავაძე გახლავთ ფუძემდებელი თანამედროვე სინთეზური მიმართულებისა, რომელიც მიზნად ისახავს შეისწავლოს მთლიანი ადამიანი (totus homo) და ამით დაამყაროს მტკიცე და მჭიდრო კავშირი მეცნიერებასა და ლიტერატურას, მეცნიერებასა და ხელოვნებას შორის. უფრო მეტიც, ილიას მთელი შემოქმედება ბრწყინვალე მაგალითია იმისა, რომ გადაუღებელი, საჭირო და აუცილებელია სიმბიოზი მეცნიერულ ფსიქოლოგიასა და მხატვრულ ლიტერატურას შორის.

¹ ი. ჭავჭავაძე, თხზ., ტ. IX, 1957, გვ. 313.

ილიას აზრით, თუ პოეტი საკმარისად არ ერკვევა მეცნიერების საკითხებში, მარტო ცარიელი ნიჭი ვერ უთარგმნის ცხოვრების წიგნსა. ამასთან ერთად მეცნიერება და ხელოვნება მოწოდებულია პასუხი გასცეს ცხოვრების ყოველ საჭირბოროტო საკითხს. მოვლემინოთ ავტორს: „მეცნიერება და ხელოვნება, რომელნიც დღე-მუდამ ზედ დასტრიალებენ ცხოვრებასა, რომ ყოველი ცვლილება მისი ცნობიერად გადმოიღონ, რომ ყოველი ყვაილი მისი მოჰკრიფონ, შეიტყონ, რისთვის არიან იგინი და რანი არიან, — მეცნიერება და ხელოვნება სხვადასხვა გზით იყისრებენ ახალის ვითარების ახსნასა, ცნობაში მოყვანასა“¹. და შემდეგ განაგრძობს: „მეცნიერება და ხელოვნება — ეს ორნიც ერთ და იგივეს მსახურებენ“². „მეცნიერებას და ხელოვნებას ჩვენ ვუყურებთ, როგორც ცხოვრების გასამჯობინებელ ღონისძიებათა ..... ჩვენ მეცნიერებას და ხელოვნებას მოვთხოვთ არსებითსა პურსა ცხოვრებაში გამომცხვარსა და მშვიერთათვის მოსახმარებელ და გამოსადეგს“³.

პატრიოტული სიამაყის გრძნობით უნდა ითქვას, რომ გენიოსის ცნების ილიასეული განმარტება მთლიანად ასახავს მისი პიროვნების ღვაწლსა და მისწრაფებას. ჩვენ ვკითხულობთ: „შორმხედველობა, დროებაზედ უფლობა მარტო გენიოსის საქმეა. ის თავის თაჲმამს სვლაში შემოიბღერტავს ხოლმე მტვერსა, რომელიც ჩვენისთანა კაცსა უფარავს საგნის მნიშვნელობასა, გულ-უშიშრად მიდის წინ, როგორც ბელადი წინ მიუძღვის ხალხსა და უნათებს თავის ჭკუის სხივებითა გზასა“⁴.

მწერლის საზრუნავ საგანს შეადგენს ისტორიისა და სოციოლოგიის, ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის, ლინგვისტიკისა და პედაგოგიის, მეცნიერებისა და ტექნიკის და ამასთან ერთად თავისი საქმეობლობისა და ხალხის კეთილდღეობის პრობლემები.

მთელი თავისი მორალური და ფიზიკური არსით ილია ჭავჭავაძე ემსახურებოდა ხალხს, მის ინტერესებს და ამიტომ მოიპოვა დიდი პატივისცემა და გულწრფელი სიყვარული როგორც სამშობლოს მამამ.

¹ ი. ჭავჭავაძე, ტომი III, სახელგამი, თბილისი, 1953, ვვ. 60.

² იქვე, გვ. 63.

³ იქვე, გვ. 68.

⁴ იქვე, გვ. 57.

მისი მოღვაწეობის სპექტრი გვანცვიფრებს სიღრმით, მრავალ-მხრივობით, სიდიადით და იმსახურებს განსაკუთრებულ შემოქმედებით ყურადღებას პერსონოლოგიის იდეათა შუქზე.

უწინარეს ყოვლისა უნდა აღვნიშნო, რომ ილია შოთა რუსთაველისეული სულისა და გრძნობის, აზრისა და გონების, სურვილისა და სწრაფვის, შოვალეობისა და შეგნების, გმირობისა და სულგრძელობის, პატრიოტიზმისა და თავდადების, სიყვარულისა და სიძულვილის, ძმადნაფიცობისა და დადნაფიცობის აპოლოგეტია.. „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით ილია ჭავჭავაძე იძლევა ტირილისა და საერთოდ ცრემლის პრობლემის არა მარტო ღრმა ფსიქოლოგიური ანალიზს, არამედ ცრემლს განიხილავს პერსონოლოგიური სხვადასხვა დონის შუქზე: „დიდი მწუხარება ცრემლს უშრობს კაცს, პატარა კი ცრემლს ადენს; დიდს სიხარულს ხშირად ცრემლი მოჰყავს და პატარს კი—დიმილი; დიდი გულისტქმა, ჭეშმარიტი გრძნობა მუნჯია, უტყვია, და პატარა კი ყბედი და ლაქლაქა“¹.

პერსონოლოგიურად განსაკუთრებულად საინტერესოა ილიას აზრი ტარიელის სულიერი თვისების—მისი გულისტქმის შესახებ.. ჩვენ ვგებულობთ, რომ გულისტქმის კაცს ძალუძს დაიმორჩილოს, ჭკუა და გონება. პერსონოლოგიიდან ვიცით, რომ დამორჩილების ასეთი ძალა მხოლოდ პიროვნების ხვედრია; ამიტომ შინაარსეულად, ილიას ცნება გულისტქმის შესახებ გულისხმობს პიროვნების თანამედროვე გაგებას. ავტორი წერს: „კარგს, გონებაშახვილს და გამჭრიახს ფსიქოლოგს, რომ ეს ძლიერება და ძალღონიერობა ტარიელისა აცოდინოთ და ამასთან ეს უეცარი შემოყრა გულისა დაწვრილებით უამბოთ, — პირდაპირ მოგახსენებთ, რომ ტარიელი დიდის-გულისტქმის კაცია, იმისთანა გულისტქმისა, რომელიც ჭკუას, გონებას მთლად იმორჩილებს, როგორც ზარი, ელდა, მეხი..... ეს თვისება გულისტქმისა რუსთაველმა ძლიერ კარგად იცის და ამიტომ აქებს იმ კაცს, ვინც გულისტქმას იმორჩილებს და ეურჩება“².

პიროვნულ პრობლემებს სიმართლისა და ჭეშმარიტების, და აგრეთვე პატიოსნებისა და უფლების შესახებ პოეზიაში უკავია ცენტრალური ადგილი.

¹ ი. ჭავჭავაძე, ტომი III, სახელგამი, თბილისი, 1953, გვ. 172.

² იქვე, გვ. 170.

მგოსნის თანახმად სიცოცხლე ყოველივე უღელზე მძიმე და სა-
შინელია, როდესაც ხშირად ხდება სიმართლის სიტყვის დათრგუნვა:

„შენ ვერ გაიგებ მეტყველის ტანჯვას,
როცა სიტყვასა მართალს გულში კლავს...
აქ, მენდე, ლაბავ, ჩემი უღელი
შენს უღელზედა უფროა ძნელი“¹.

მგოსანი მოგვიწოდებს, რომ პატრიოტის ძირითადი მიზანია ემსა-
ხუროს სიმართლეს, ჭეშმარიტებას და ამით ხალხის ცხოვრებაში და-
ტოვოს ღრმა კვალი:

„დაე თუნდ მოკვდე, არ შეშინია,
მაგრამ კი ისე, რომ ჩემი კვალი
ნახონ მათ, ვინცა ჩემს უკან ვლიან,
თქვან: აღასრულა მან თვისი ვალი“².

ორ სურვილს შორის ბრძოლის პრობლემა, როდესაც ისმება
საკითხი „სამშობლო“ თუ „შვილი“, პოულობს პატრიოტულ გარ-
დაწყვეტას ადამიანის პიროვნების დონეზე. სახელდობრ, აქ პიროვ-
ნული ცნება პატრიოტული მოვალეობის შესახებ აძლევს მანდილო-
სანს შესაძლებლობას დასძლიოს ბიოლოგიურად პირობადებული
დედობრივი გრძნობა. ჩვენ ვხედავთ, რომ შვილი დედისათვის და-
კარგულია, თუ იგი სამშობლოსათვის არ არის ერთგული, ხოლო
დედას არ ჰყვარებია თავისი ძე, თავისი შვილი, თუ იგი არ მიუტანს
მას სამშობლოს მსხვერპლად. მიემართოთ მგოსანს:

„დედათა გული ჩვილი
მამულისთვის მაგრდება,
რად მინდა იგი შვილი,
თუ მისთვის არ მოკვდება;
ვისაც ძე არ შეუკლავს,
როს მამულს სჭირებია,
შვილო, იმ ვაგლახ დედას,
შვილი არ ჰყვარებია“.

1 ი. კ ა ვ ქ ა ვ ა ძ ე, ტომი I. ლექსები, პოემები, „გუთნის დედა“. სახელგამი,
თბილისი, 1951, გვ. 15.

2 ი. კ. ვ. ე, „დაე თუნდ მოკვდე“, გვ. 99.

აქ პატრიოტიზმი განხილულია მაღალ პიროვნულ დონეზე, ხოლო სამშობლოს სიყვარულის წმინდა საქმეში დედაკაცი და მამაკაცი აბსოლუტურად თანაბარნი არიან.

ილიასათვის ქართველი ერი, ანუ მისი სიტყვებით რუსთაველის ხალხი, უნდა იყოს მთლიანი, შეკრული ერთი აზრითა და გულით... უნდა იყოს, „განუყოფელი ქართული „გაპარჯება“. ხოლო „ვაი იმ ხალხს, რომელსაც საერთო ძარღვი გაუწყდა; ვაი იმ ქვეყანას. საცა საერთო ძარღვში სისხლი გაშრა, საცა ყველაში თითო არ არის და თითოში—ყველა, საცა თვითეული ყველასათვის არ ჰფიქრობს და ყველა თვითეულისათვის, საცა „მე“ ხშირია, და „ჩვენ“—იშვიათი“¹.

პირველ რიგში უნდა დავიცვათ დედა-ენა, ქართული მეტყველება, ენა რუსთაველისა და აქ დაუღვერობა ყოვლად დაუშვებელია.

მოუესპანოთ ილიას: „რომ არა გვეყვანდნენ რუსთაველი, ალ. ჭავჭავაძე, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, გრიგოლ ორბელიანი, კიდეც პო, გვეყვანან, რატომ არა ვსწავლობთ იმათ მშვენიერს ენას. დაუღვენელები ვართ ქართველები და კიდეც ეგ მოგვიღებს ბოლოს, თუ ჩვენ საუბედუროდ არ გავსწორდებით როდისმე“².

ფსიქიკური პროცესები, რომლებიც დაკავშირებულია მუდმივ ანალიზთან და დამაბულ ორიენტაციასთან, ხშირად უპირისპირდება ინდივიდუულის განწყობას, ტენდენციებს, სურვილებს და მიზიდულობებს. ამის შედეგად ადამიანის ფსიქიკურ აპარატში წარმოიშობა კონფლიქტურ განცდათა გარკვეული კვანძი, რაც მოითხოვს ლოგოკურ ამოხსნას. რაც უფრო რთულია სუბიექტური და ობიექტური სიტუაცია, მით უფრო ღრმად და მწვავედაა წარმოდგენილი კონფლიქტური ბუნების ანტინომური რეაქცია. ამიტომ გამოჩენილ მწერალთა მხატვრულ ფსიქოლოგიაში განსაკუთრებული სიმდიდრით წარმოდგენილია ანტინომური ბუნების შეჯახებანი, მსჯელობანი და გადანაცვლებანი. ხსენებულ ასპექტში ილია ჭავჭავაძის პოეზია და პროზა მოითხოვს სპეციალურ ფსიქოლოგიურ ანალიზს.

მოთხრობაში „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“ ჩვენ ვხედავთ ანტი-

¹ ი. ჭავჭავაძე, ტ. III, გვ. 76.

² იქვე, გვ. 15.

ნომური რეაქციის ბრწყინვალე მაგალითს პიროვნების დონეზე. ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ბოროტების დამახსოვრება გმირისათვის არ არის დამახასიათებელი; რომ გმირი უნდა იყოს კეთილშობილი და დიდსულოვანი ყოველი სიტუაციის პირობებში, ხოლო შურისძიება და უსიამოვნო აფექტის დახსომება არის დაბალ და წვრილმან ადამიანთა ხვედრი. მოხუცმა მებრძოლმა ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილმა ჩამოაგდო ცხენიდან თავისი მოწინააღმდეგე და დასცა იგი მიწაზე, მაგრამ უმაღლვე ჩამოხტა, ააყენა მტერი და უთხრა: ნუ გეშინია, თავს არ მოგკვეთავ, ცოლვაა შენი სიკვდილი, წადი მშვიდობითო. ჭავჭავაძის გმირის მსგავსად ვეჟა-ფშაველას გმირი ალუდა ქეთელაური აგრეთვე იჩენს განსაკუთრებულ კეთილშობილებას და დიდსულოვნებას.

მაღალი ჰუმანიზმი და გულწრფელი კაცთმოყვარეობა, რაიც ახასიათებს ჭავჭავაძის მოთხრობის გმირ-მანდილოსანს ოთარაანთ ქვრივს, ხორციელდება ანტინომიური ქარაქტეროლოგიური თვისებების საშუალებით.

ილია ჭავჭავაძე არის მოქმედების ფსიქოლოგიის გამოჩენილი წარმომადგენელი მხატვრულ ლიტერატურაში. მისი აზრით შრომისა და წესრიგის კატეგორიები უნდა განსაზღვრავდეს და მიმართავდეს ადამიანის სულიერი ცხოვრების მთელ შინაარსს. ამასთან ერთად ჩვენ ვხედავთ, რომ შრომის კატეგორიის მოსპობის შედეგად ადამიანი შეიძლება დაეშვას ბიოლოგიურ საფეხურამდე.

მოქმედების ფსიქოლოგიის იდეები განსაკუთრებული სიცხადით და ლოგიკური სიმტკიცით მოცემულია მოთხრობაში „გლახის ნაამბობი“. ჩვენ აქ ვხედავთ, რომ უსაქმურობა, ფუქსაეატობა და ლიტონი ჰედონიზმი შესაძლოა გახდეს მიზეზი უგვანო მოქმედებათა, სურვილთა და საბოლოოდ ადამიანი მიიყვანოს კატასტროფამდე, როდესაც ყველაფერი დადებითი და სუფთა ისპობა.

ილია ჭავჭავაძის თანახმად უსაქმურობა წარმოადგენს ყველაზე საშინელ და აუტანელ მანკიერებას ცხოვრებაში. იგი წერს:

„ყველას გაუძლებ, როგორ კლდე ქვისა
ბედთანა ბრძოლა ვით მეშინება ...

ხოლო ჩემ თავის არაფრობისა
არ ძალმძის. ძმანო, ვერ რით გაძლება“¹.

შრომა და წესრიგი ქმნის მტკიცე რწმენას მომავლისადმი და ამასთანავე სახავს მდიდარ ოპტიმისტურ მომავალს.

ახალგაზრდობას უნდა ახსოვდეს, რომ მთავარია ცხოვრებაში მოქმედება და მუდმივი წინსვლა. მგოსანი აფრთხილებს ახალგაზრდობას, რომ ბედნიერია ის, ვინც ნაყოფიერად იყენებს დროს.

„შრომის პრინციპი ერთნაირად ეხება როგორც მამაკაცს, ისე დედაკაცს. ოთარაანთ ქერივი გვეუბნება: „თუ არ გაუგონიათ, ეხლა გაიგონო... შითამ მე რითა ვარ ნაკლები იმ დამძალ გოგიაზედ. თუ იმისასა ჰშვენის ბარი და თოხი, მე რალა დარდულალა გადამკიდებია... რა საპყარი და დავარდნილი მე მნახესო“².

რკინის ნებელობით შრომისადმი ოთარაანთ ქერივი ინახავდა თავისი ოჯახისა და თავისი მეუღლის სახელსა და პატივს. ჩვენ ვიგებთ რომ: „კვირა არ გავიდოდა, რომ ოთარაანთ ქერივს არ ჩამოელო ეს იარალი და გულდადებით არ გაეწმინდა. როცა ამას შეუდგებოდა, გეგონებოდათ პლოცულობსო, ისე გულდასმით, კრძალვით და სასოებით დაუწყებდა ხოლმე წმენდასა. რაც ქმარი მოჰკვდომოდა, მას აქეთ სულ ასე ექცეოდა ამ იარალსა. სულთმობრძავი რომ ყოფილიყო, მაინც ერთს კვირას ისე არ გაატარებდა, რომ არ დაეწმინდა, არ დაეკრიალებინა, ცხვრის ღუმით არ გაეპოხა და იანე არ დაეკიდნა თავის ადგილას. ხოლო ერთხელაც ისე არ გაუწმენდია, რომ თვალში ცრემლი არ მოჰრევოდეს, გული არ ამოსჯდომოდეს და არ ატირებულყოფს. გატყდა შუაზედ ჩვენის წუთისოფლის უღელიცა, მოგიკვდა, ოთარაანთ ქერივო, ტოლდასადები მეუღლე, დარჩი ცალად“³...

მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ ილია ჭავჭავაძე გვიმტკიცებს, რომ ყოველი ჰუმანიზმი და მასთან გულთბილი მგრძნობიარობა კარგავს თავის მიზანს და დანიშნულებას პიროვნების აქტიური მოქმედების გარეშე.

¹ ი. ჭავჭავაძე, ტომი I, ლექსები, პოემები, „ბევრი ვიტანჯე“. სახელგამი. თბილისი. 1951. გვ. 44.

² ი. ჭავჭავაძე, ტომი II. მხატვრული პროზა, „ოთარაანთ ქერივი“. სახელგამი. თბილისი. 1950, გვ. 256.

³ იქვე, გვ. 259.

ავტორის თანახმად მორალი პოულობს ნამდვილ განხორციელებას მხოლოდ და მხოლოდ აქტიურ მოქმედებაში.

ზოგჯერ მამობრივ ზრუნვასაც აქტიური დახმარების გარეშე შეუძლია უარყოფითი შედეგის მოცემა. ბოროტებასთან და უსამართლობასთან ბრძოლა არ შეიძლება წარმოებდეს მხოლოდ ემოციური თანაგრძნობის გზით, აქ საჭიროა აქტიური მოქმედება. საზოგადოებრივი ბრალდება გვესმის შემდეგ სიტყვებში: „პატარები ვიყავით ყველა ხედავდა, რომ თვალნათლივ გვძარცვავდნენ, არავინ არ გამოგვესარჩლა, არავინ მოგვეშველა, არავინ ხმა არ ამოიღო. ჩვენი ცოდვა ყველამ დაიღო კისრად. მამინაცვალმა კი არა, თქვენ ყველამ გაგვძარცვეთ ჩვენ, თქვენ ყველამ მოგვიღეთ ბოლო“. და შემდეგ: „განა შენ კი ამხანაგი არა ხარ ჩემის მამინაცვლისა. განა შენც კი არ დაშირჩე ერთად-ერთი ძმა. განა შენ კი არ მიიყვანე ის სარჩობელამდე. „შვილი გაოცდა, მამას ცივმა ოფლმა დაასხა. — მე რა შუაში ვარო, — დაიძახა კენესით და თრთოლვითა შეშინებულმა პეტრემ. პეტრე მთლად ცახცახებდა. მართლად ჩვენი ბებერი პეტრე რა შუაში უნდა იყოს“¹.

✓ საკითხი სულისა და ხორცის ურთიერთკავშირის შესახებ პერსონოლოგიის ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა. პიროვნება მოწოდებულია მიმართოს და გარკვეული კორექცია გაუწიოს ინსტინქტებს და მიზიდულებებს.

რით შეიძლება დასრულდეს ალტერნატიული ბრძოლა ორ საწყის შორის: ფსიქიკურსა (პიროვნული) და ბიოლოგიურს (ინსტინქტები, მიზიდულებანი) შორის.

ხსენებული, განსაკუთრებულად რთული, მძიმე და მასთან ერთად მნიშვნელოვანი, პრობლემა გენიალურად შექმნა ილია ჭავჭავაძის პოემაში „განდეგილი“².

ავტორს ნათლად აქვს წარმოდგენილი პიროვნული კონტროლის საზღვრები და შესაძლებლობანი. იგი გვაფრთხილებს, რომ გული

¹ ი. ჭავჭავაძე, ტომი II. „სარჩობელაზედ“. გვ. 212, 214. სახელგამო. თბილისი. 1950 წ.

² ი. ჭავჭავაძე, ტომი I. ლექსები, პოემები. „განდეგილი“. სახელგამო, თბილისი, 1951.

თავისებური და იღუმალი რეაქციების მქონეა; რომ გულისათვის სიტყვა ზოგჯერ წარსული თოვლის მსგავსია.

პოემა „განდეგილში“ წარმოდგენილია სიტუაცია, როდესაც ინდოვიდუუმის ფსიქიკამ, სიტყვამ და მორალურმა განწყობამ უნდა დასძლიოს ფიზიოლოგიური საწყისი.

ასეთი დასკვნისათვის ყველა პირობაა მოცემული. როგორც ვიცით ამ სოფლისაგან წასული ბერი დასახლდა შორს, სადღაც მთებში. ავტორი მიუთითებს:

„ოდესღაც ტაძარს იმ გაუქმებულს
მეუღაბნოე შეჰკედლებია;
საიქიოსთვის ეს სააქაო
დაუთმია და განშორებია“¹.

და შემდეგ:

„სულით გაწმენდილ და განბანილი.
ღღეღა-ღამ ლოც. თ. გოდებით, გვემით
ხორცი სულისთვის უწამებია,
და ვით ჰურჰელი იგი წყმენდილი
ცრემლით ურეცხავს უსველებია“².

ამნაირად შექმნილია პირობები, რომელთაც შეეძლოთ ბერის აბსოლუტური გარანტია ყოველგვარი შემთხვევითობისაგან, ხორციელი სურვილებისაგან და მაცთურობისაგან.

მაგრამ შემთხვევითმა გარემოებამ შექმნა ახალი ვითარება: გამოქვაბულში ბერთან მოხვდება მწყემსი გოგონა.

ეს მოულოდნელი სტუმარი აღმოჩნდა მშვენიერების განსახიერება; ავტორი წერს:

„ყოვლად ძლიერი მშვენიერება.
თქმულა მხეციც კი გაფთრებული
მის წინ დატკებდა და დაწყნარდება“³.

პოემა გვაუწყებს, რომ ასეთი სილაჰაზის წინაშე არც ერთ ცოცხალ არსებას არ შეეძლო თავის შეკავება:

¹ ი. ჯავახიანი. ტ. I, „განდეგილი“, გვ. 206.

² იქვე.

³ იქვე.

„ქალს კვლავ ეძინა ნეტარის ძილით,
ძილში ჩაყოლილს ფიქრს, თუ ოცნებას
ბაგე გაეპო ლაღის ღიმილით.
იმა ღიმილის გრძნეული ჯაღო
ზედ დასაკდომად კოცნას იწყევლა
და იმა წვევის მაცდურობასა
ხე-არსთა ძალიც ვერ გაუძლებდა“...

ვერ გაუძლო აგრეთვე მწირმაც:

„და ვერ გაუძლო საწყალმა მწირმა:
და დაიხარა თავი თუ არა,
უცებ გაშეშდა... ეპა, წაწყმედავ,
ეს რა სურვილი გულს გაიტარა...
ნუთუ იძლია. არა და არა...
მის სასოება არ დაუძღურდეს
და რაცა სწყურდა აქამდე მის სულს,
იგივე უნდა ბოლომდის სწყურდეს...
არა და არა... არ აიყრის მადლს,
და სულს, ღვთისაგან უკვე მიჩნეულს,
არ ანაცვალებს და არ დაუთმობს
ხორცს, ესდენ ღვაწლით და ტანჯვით ძლეულს“¹.
(გვ. 221).

ვხვდებით მოულოდნელობას: ბერი დამარცხდა და ხორციელმა საწყისმა გაიმარჯვა. ამნაირად ინსტინქტური მიზიდულება დაუძლეველი შეიქმნა.

შეეძლო თუ არა ილაა ქვეყანაძეს ასეთი დასკვნის გამოტანა. რომ პიროვნება მარცხდება ინსტინქტით; რომ ხორციელი თუ ფიზიკური ძლიერია პიროვნებაზე.

რასაკვირველია არა. ამ პოემაში ლოგიკური სიმტკიცით ნაჩვენებია, რომ პიროვნული კატეგორიები მოვალეობის, სინდისის და მორალის შესახებ კარგავენ თავის მნიშვნელობას და დანიშნულებას, თუ აღამიანი არ იმყოფება აქტიურ მოქმედებაში და მოწყვეტილია შრომას, გარჯას.

ხალხიდან და სასარგებლო შრომითი მოქმედებიდან განსვლა ყოველთვის მთავრდება დამარცხებით; ამით აიხსნება ბერის, განდევნილის სამწუხარო დასასრული.

¹ ი. ჯავახიძე, ტ. 1, „განდევნილი“, გვ. 220.

მალალი სურვილი და სულიერი სწრაფვა უსარგებლოა შრომითი კავშირების გარეშე. პიროვნების სამსახური ყოველთვის დაკავშირებულია რეალურ ცხოვრებასთან და სიკეთე მქლავნდება მხოლოდ მოქმედებაში.

ამით ილია ჭავჭავაძემ გენიალურად განსჭვრიტა თანამედროვე შრომათერაპიის თეორიული საფუძვლები.

ილია ჭავჭავაძე მოქმედების ფსიქოლოგიის ბრწყინვალე წარმომადგენელია და ამიტომ მის შემოქმედებაში ყველგან და ყოველთვის განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი გარჯას—შრომას.

მისი აზრი გარჯისა და სინდისის ოფლის შესახებ წარმოდგენს შრომის ჰიმნს, რომელიც არის არა მარტო მოწოდება, არამედ მოქმედების პროგრამა კაცური კაცის დანიშნულებისა. მოუხსმინოთ ავტორს: „ვაუკაცობა უნდა შრომისა, რომ ოფლი ჰღვაროს. კიდეც ვიტყვი, ქვეყანა ეხლა იმისია, ვინც ირჩება და ვინც იცის წესი და ხერხი გარჯისა, ვინც უფროთხილდება ნაშრომს, ვინც იზოგავს ნღვაწს... ხმლით მოსეულმა ვერა დაგვაკლო-რა,—შრომით და გარჯით. ცოდნით და ხერხით მოსეული-კი თან გაგვიტანს, ფეხ-ქვეშიდამ მიწას გამოგვაცლის, სახელს გაგვიქრობს, გაგვიწყვეტს, სახსენებელი ქართველისა ამოიკვეთება და ჩვენს მშვენიერს ქვეყანას, როგორც უპატრონო საყდარს, სხვანი დაეპატრონებიან. შრომასა და გარჯას, ცოდნასა და ხერხს ვერავინ-ლა გაუძლებს, თუ შრომა და გარჯა, ცოდნა და ხერხი წინ არ მივაგებეთ, წინ არ დავახვედრეთ, წინ არ დავუყენეთ... ეხლაც ომია, ხოლო სისხლის ღვრისა-კი არა, ოფლის ღვრისა, ომი უსისხლო მშვიდობიანი, წყნარი... ეს ომი შრომისაა, და ვითარცა შრომა-პატიოსანია, ნამუსიანია, და ისეთივე თავმოსაწონებელი, თავგამოსაჩენი, როგორც უწინ თოფისა და ხმლის ომი იყო, ვაუკაცობა ამისთანა ომში ბევრით წინ არის სისხლის ომის ვაუკაცობაზე. ვაუკაც გულადზე მშრომელი სამის გაფრენით მეტიაო, იტყოდა გლეხკაცი“¹.

ილია ჭავჭავაძის სიტყვები ილია ოქრომჭედლიშვილის ღვაწლის შესახებ შეადგენს თანამედროვე პერსონოლოგიის წამყვან იდეას. ოქრომჭედლიშვილს თამამად შეეძლო ეთქვა: „ჩემის მხნეობით

¹ ი. ჭავჭავაძე, ტ. V, გვ. 13.

ვძლიე წყალსაც, ცეცხლსაც, ნიაღვარსაც, არაფერს შევეუშინდი, არაფერს გავეჭეცი, საქმე საქმეზე მივიყვანე და ჩემი გავიტანეო. გაიტანა და მერე როგორ. არა მდაბალი ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით. საქმიანი კაცობაც ეს არის. გამრჩელი და მშრომელი ამისთანა მხნე კაცს ეთქმის¹. ჭავჭავაძის შემოქმედებაში შრომის ანუ გარჯის გრძნობა გაშუქებულია მაღალ პერსონოლოგიურ დონეზე და იგი შეფასებული უნდა იყოს როგორც პიროვნული ბუნების განცდა, ესე იგი ინტელექტუალური გრძნობა.

განსაკუთრებულად საინტერესოა ის გარეგნობა, რომ ორი სახის ინტელექტუალური გრძნობა—გარჯა და პატრიოტიზმი—მოცემულია ერთი მთლიანი პიროვნული კატეგორიის სახით. ილიას აზრით გარჯა და პატრიოტიზმი ურთიერთშერწყმული, ურთიერთგანუშორებელი და ურთიერთგანმსაზღვრელი ფსიქოლოგიური ცნებებია. იგი წერს: „თვითეულის ჩვენგანის გული ერთს გრძნობაზედ არის ასხმული და ეგ გრძნობა ის პატივისცემაა, რომელსაც ყოველი მამულისშვილი გულში უნდა მოწიწებით ინახავდეს და სამართლიანად შესწირავდეს ქვეყნისათვის გამრჩელსა და მოამაგესა“².

პიროვნების ფსიქოლოგიაში ცენტრალური ადგილი უკავია დეონტოლოგიას. ესე იგი მოძღვრებას სინდისის სიფაქიზესა და საერთოდ ადამიანის ზნეობრივი შინაარსის შესახებ. სხენებული პრობლემა განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია დღეს, როდესაც ტექნიკურმა აზროვნებამ და კიბერნეტიკულმა მანქანებმა თითქმის დათრგუნა ადამიანის სულიერი სითბო, მისი გრძნობა და გულისტქმა, ხოლო ორი მსოფლიო ომის შედეგად მოხდა ესოდენ ღრმა ფსიქოლოგიური ძვრები, რომ შეირყა ტრადიციული წარმოდგენები ადამიანის სიცოცხლის მიზნის, აზრის, მნიშვნელობისა და დანიშნულების შესახებ. ამიტომ დეონტოლოგიის მნიშვნელობა დღეს საყოველთაოდ აღიარებულია.

ეროვნული სიამაყის გრძნობით უნდა ითქვას. რომ ილია ჭავჭავაძე დეონტოლოგიის ერთ-ერთი უდიდესი წარმომადგენელია, იგი ეხება და ჭეროვნად წყვეტს ზოგადფსიქოლოგიურ, მსოფლიო მნიშვნელობის პრობლემებს. ავტორი ნათლად გვიჩვენებს, თუ რა არის

¹ ი. ჭავჭავაძე, ტ. IV, გვ. 260.

² ი. ჭავჭავაძე, ტ. IX, გვ. 259.

ადამიანის დანიშნულება და ურყევი ლოგიკით გვიხატავს კაცური კაცის მდიდარ, ნათელ და მაღალ ბუნებას.

ჯერ კიდევ რუსთაველის დროიდან, და კიდევ უფრო ძველთაგან მომდინარე დეონტოლოგიურმა იდეებმა შეინახა ქართველი კაცის პატრიოტული სული, მისი გულადი ვაჟკაცობა, სინდისის ოფლის პატრივისცემა და შეუდარებელი კეთილშობილება. ხოლო ეს იდეები ილიამ გააღვივა, განამტკიცა და აუცილებლობის სამოსით შემკული მოგვაწოდა მუდმივ სახელმძღვანელოდ.

ილია გვასწავლის, რომ მთავარია კაცური ხასიათი, ესე იგი ადამიანის პიროვნების დონე და მისწრაფება და არა ცენზი, თუ სახელმწიფოებრივი სამოსი. იგი წერს: „არიან ბევრნი დიდხარისხოვანნიცა, მეცნიერნიცა, მოღვაწენიცა, მწერალნიცა, და არ არიან მხოლოდ ხასიათის კაცნი, კაცნი გულთა სრულნი. მძლედ მობურთაღნი ქვეყნიერობის მოედანზედ მარტო დიდ-ხასიათის კაცნი არიან. ქვეყნის ღერძს მარტო ის ატრიალებს, ვისაც მიჰმადლებია გულთა-სრულობა, დიდ-ხასიათობა, იმისდა მიუხედავად, — ტრიალი ემარჯვათ, თუ ემარცხათ. ყოველივე დიდებული საქმე, რითაც-კი კაცობრიობა ჰქადაულობს და თავს იწონებს, ქმნილია ხასიათიან კაცთა მიერ და არა ვისმე სხვისაგან. ამიტომაც ხასიათიან კაცის წინაშე ყველა უნებლიეთ თავს იხრის მოწიწებით და სასოებითა; ამიტომაც ყველა, დიდი და პატარა, უკან მისტირის, როცა ამისთანა კაცი მიდის უკან დაუბრუნებლად და სამუდამოდ“¹.

ყოველი ადამიანი ვალდებულია იფიქროს თავის კაცობაზე, გაამართლოს თავისი არსებობა. ამიტომ თანახმად ილიასი „აქედამ დიდი საბტომი არ არის იქამდე, რომ კაცმა თვალი შიგნით ჩაიბრუნოს და თავის გულში დაიწყოს იმის პასუხის ძებნა თუ, — რისთვისა ვარ; რა გამიკეთებია. „რით მომიგონოს ჩემმა შემდეგმა. დიახ, ამისთანა მაგალითი მოგვივლენს ხოლმე თავისთავის განკითხვის დღესა, გვწვრთნის, გვასწავლის, გვზრდის...“² „ხოლო მართალიც არის. კაცურის კაცობის თავი-და-თავი ღირსება ეს ორი გრძნობაა: თუ სამართლიანი ხარ და კაცთმოყვარე, მაშინ ყველაფერი ხარ“³.

¹ ი. ჭავჭავაძე, ტ. IX, გვ. 223.

² ი. ჭავჭავაძე, ტ. IV, გვ. 230.

³ იქვე, გვ. 299.

მსგავსად ივანე ტურგენევისა, ილია მართალ გულისთქმას ქეშ-
მარიტებაზე მალლა აყენებს. აი რას წერს იგი დიმიტრი ყიფიანის
შესახებ: „ერთმა ჩვენმა მეგობარმა გვითხრა: იგი იყო კაციო, რომე-
ლიც თავის დღეში არ იტყოდა „ჰოს“, როცა მისი გული ამბობდა
„არას“; ძნელია უკეთესად გამოთქმა ადამიანის ღირსებისა; დიას,
დიმიტრი ყოფიანი იყო მართალი კაცი; იმიტომ, რომ მართალი მარ-
ტო ის არის, რომ „ჰო“ არა სთქვა, როცა გული „არას“ ამბობს.
„მართალიო, — ამბობს ერთი ჰკვიანი კაცი, — ის კი არ არის, რომ
კაცმა სთქვას, რაც ქეშმარიტია, არამედ ისა, რასაც ვფიქრობთ და
რაც გულში გვაქვსო“¹.

ილიას თანახმად კაცი მარტო თავის თავზე არ უნდა ზრუნავ-
დეს. მისი წმინდა მოვალეობაა სხვაზე ფიქრი. და იგი ვალდებულია
გამოეხმაუროს, გამოესარჩლოს სხვას, როცა ხედავს უსამართლო-
ბას. „ერთხელ და ორჯელ არ შეგვხვედრია. რომ კაცი კაცს უსაბუ-
თოდ ჰლანძღავს და ლაფში სერის და როცა გამოსარჩლებია ვინმე.
უკითხავთ, „შენი რა არისო“ — ჩემი რა უნდა იყოს, არც-კი ვიც-
ნობო.— „თუ არ იცნობ შენს სხვისთვის რად იჭაჭებიო“. — „იმი-
ტომაო, რომ ისიც კაცია და უსაბუთოდ შებღალვა კაცის ნამუსისა
უნამუსობაა, და თუ დღეს ის ამოგიღია ნიშანში, ვინ გვითავდებებს,
რომ ხვალ სხვას ვისმე მაგ დღესვე არ დააყენებო“².

ყველაზე საშინელებაა უგვანობა, როდესაც ადამიანი ზნეობრივად
შიშვლდება, კარგავს ნამუსს და ცდილობს არაკაცური გზით ლელოს
გავიდეს. ცდილობს დააკაყოფილოს მხოლოდ თავისი ბინძური
ზრახვები, გადაწყვეტილებანი და ადამიანს გასრესს, ვით ჭიანჭველას.
უწმინდური იარაღს ხმარება უნდა ამოიწვას, დაიშანთოს, დაიდა-
ლოს... აი, რას ამბობს ილია: „პატიოსანს, ნამუსიანს კაცს ხელთა
აქვს მარტო პატიოსანი და ნამუსიანი სახსარი მტრის მოგერიებისა
და გაძლოლისათვის. თუ არ ამისთანა სახსარს, იგი ხელს არა ჰკი-
დებს, თუ არ ამისთანა იარაღს, იგი სხვას არას ჰკადრულობს, და
ამის გამო უფრო ჰრჩეობს დამარცხებულ იქმნას უნამუსო მტრისა-
გან, ვიდრე უწმინდურის იარაღით ეჭიდოს და გაიპარჯვოს,
უსირცხვს და უნამუსო კაცს-კი ამისი დარდი არა აქვს: ოღონდ თა-

¹ ი. ჭავჭავაძე, ტ. IV, გვ. 222.

² ი. ჭავჭავაძე, ტ. VIII, გვ. 262.

ვისი გაიტანოს და ყოველგვარს საძაგლობას ჰკადრულობს, ყოველგვარს უკადრის იარაღს ხელსა ჰკიდებს“¹. და იქვე: „სამარცხვინო გამარჯვებას ისევ პატიოსანი დამარცხება სჯობია, როგორც ნაძრახს სიცოცხლეს — სახელოვანი სიკვდილი“².

ამასთან ერთად გულითადი აზრი ის არის, რომ სასჯელი ზღვევად არ იყოს, სამაგიეროს გადახდას არ მოასწავებდეს.

ილია მიგვითითებს, რომ ზნეობრივი სიფაქიზე განსაკუთრებულად მოეთხოვება ლიტერატურას, ხოლო მორალური გახრწნილობა უსაზღვროა, „როცა ლიტერატურა — ეგ ადამიანის ჰქუისა და ზნეობის საგანძე, — შეიკედლებს მაგ საძაგლობას, როცა მბებზლარს თავის კარს გაუღებს ხოლმე, მაშინ თვით საზოგადოების გახრწნილება ცხადია და სულთ-მობრძაობა მისის წყობისა უეჭველია“³.

ერწმუნდებით, რომ ნამუსის შებღალვა, ნამუსის ახდა, კაცის სახელის გატეხვა ისეთი დიდი უბედურებაა, რომ აქ ბრძოლაში ლიტერატურამ არავის არ უნდა დაუთმოს იოტის ოდენაცა.

ილია აგვიწერს უგვანო შექმნევეას, უსაზღვრო „დოსტოვეშჩინას“, როდესაც „კაცმა სინდისიკ უხდა დაივიწყოს, ნამუსიკ უნდა ჩვარში გამოჰკრას, პატიოსნებაც ჰგმოს, ერთის სიტყვით, ყოველს ღეთაებურს ნიჰს ადამიანისას უნდა გაღუღგეს“⁴.

ილია გენიალური ფსიქოლოგიური დაკვირვებებით გადმოგვეცემს ვითარებას, როპელიც უნდა შეფასდეს, შექსპირის გმირის ჰამლეტის სიტყვები რომ ვინმაროთ, როგორც „დროის ღრძობა-ამოვარდნა“.

მორალური მარაზმი, ესე იგი „დროის ამოვარდნილობა“ უსაზღვრო კატასტროფაა. აქ ბრძოლა უნდა მიმდინარეობდეს ორი მიმართულებით: ცუდი მაგალითი საჭიროა გაიკიცხოს, ხოლო კარგი მაგალითები გამრავლდეს, რათა საზოგადოებას ჰქონდეს მორალური საყრდენი, სინდისის საბჯენი.

ილიას დეონტოლოგიური იდეები შეიძლება შეჯამდეს მის მიერვე შოწოდებული ფორმულით: „არის ზოგიერთი იმისთანა ზნეობრივი კანონი, რომელიც კაცთა ერთმანეთობით ცხოვრებას საძირ-

¹ ი. ჰავცი ავადე, ტ. VIII, გვ. 22.

² იქვე.

³ იქვე, გვ. 8.

⁴ იქვე, გვ. 20.

კვლად უღევს და რომელიც ყველასათვის ერთნაირად სავალდებულოა, რა დასისა და რწმენისაც გინდა იყოს“¹. აღნიშნული ერთნაირად სავალდებულო ზნეობრივი კანონი დაფუძნებულია პერსონოლოგიურ კატეგორიებზე.

ილიას თანახმად ცხოვრების ზნეობრივ კანონს ჰქმნის ხალხი. მას უყვარს ხალხი, ოპტიმისტურად სჯერა ხალხის და აქვს მისი იმედი. ავტორის რწმენით ხალხი წყაროა სულიერი საუნჯისა: მიმართეთ ხალხს, ისწავლეთ მათგან, იცოდეთ, სულიერი სალარო ხალხშიაო... იგი გვაფრთხილებს: „ჰკუა რომ დიკარგოს, ხალხში უნდა მონახოთ. სულიერს გაძნს კაცობრიობისას აქა აქვს თავისი სალარო და ლოდიკაც—ეს უკეთესი ნიჭი ადამიანისა, — აქა ჰპოულობს თავის სადგურსა“².

დღეს კულტურის ყოველ უბანზე წამოჭრილია მეტად მნიშვნელოვანი შემოქმედებითი პრობლემა, რომ ძიების სინთეზურმა კვლევამ უნდა დაფაროს ვიწრო ანალიზური ხასიათის მიმართულებანი. საჭირო ხდება ადამიანის შესწავლა მთლიანობის ასპექტში.

ხსენებული გზა-წესის აუცილებლობა და პერსპექტიულობა ილიამ გენიალურად განსკვრიტა ჯერ კიდევ მეცხრამეტე საუკუნის დასასრულს. უფრო მეტიც, პიროვნების მთლიანობის პრობლემას იგი აზროვადებს და მსჯელობს ხალხის, ერის მთლიანობის ეროვნულ მნიშვნელობაზე. ხოლო ერის მთლიანობის მძლავრ და უტყუარ დუნდაბს წარმოადგენს მისი ისტორია. წარსულის შემოქმედებითი ტრადიციები აწმყოსი და მყობადის მტკიცე საფუძველია. ილია წერს: „ყოველი ერი თავისი ისტორიით სულდგმულობს. იგია საგანძე, საცა ერი პოულობს თავისის სულის ღონეს, თავისის სულის ბგერას, თავის ზნეობითს და გონებითს აღმატებულებას, თავის ვინაობას, თავის თვისებას. ჩვენის ფიქრით, არც ერთობა ენისა, არც ერთობა სარწმუნოებისა და გვარტომობისა ისე არ შეამსკველებს ხოლმე ადამიანს ერთმანეთთან, როგორც ერთობა ისტორიისა“³. პიროვნულად მტკიცე ადამიანს მუდამ სწამს თავისი ჩანაფიქრი; იგი

¹ ი. კავკავაძე, ტ. IX, გვ. 304.

² ი. კავკავაძე, ტ. VIII, გვ. 272.

³ ი. კავკავაძე, ტ. IV, გვ. 9.

არ უშინდება არც კიბვას, არც ლანძღვას, არც მუქარას და თავისი სიმართლით ჩადის საფლავში.

ილია ჭავჭავაძის პერსონოლოგიური იდეები მნიშვნელოვანი მეცნიერული განძია ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიისათვის. ჩვენ ვეცნობით მოქმედი პიროვნების სულიერ სამყაროს, ადამიანის მნიშვნელობასა და დანიშნულებას. ჩვენ ვეცნობით კაცური კაცის ფაქიზ სულიერ საუნჯეს... ჩვენ ვიგებთ, რომ უგვანო ადამიანის სულიერი სიბინძურე დიდი „შინაგანი სატკივარია, სანაღვლოა“.

პერსონოლოგიური პრობლემები ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში

ვაჟა-ფშაველას მხატვრულ ნაწარმოებებს აქვს განსაკუთრებით ღრმა, ზოგადფსიქოლოგიური, სოციალურ-ფსიქოლოგიური და ეთნოფსიქოლოგიური მნიშვნელობა.

ავტორის შემოქმედებითს მიღწევებს ხელი შეუწყო არა მარტო მის მიერ მხატვრული ლიტერატურის, ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის ამომწურავმა ცოდნამ, არამედ საკუთარი ხალხის საყოფაცხოვრებო წყობის, ზნე-ჩვეულებების, მდიდარი კულტურის, წარსულისა და აწმყოს იშვიათმა წვდომამ, საქართველოს განუსაზღვრელმა სიყვარულმა.

პოეტი შესანიშნავად გრძნობდა ადამიანის შინასამყაროს, ესმოდა მისი მისწრაფებები და იდეები.

ვაჟა-ფშაველა აღფრთოვანებით უმღერდა კეთილშობილებას, სულგრძელობას და ადამიანის სიყვარულს, მაგრამ სასტიკად გმობდა სიმდაბლესა და უხამსობას. საუკუნოებით ჩამოყალიბებული თემური წყობის ფსიქოლოგიის გენიალური მცოდნე, იგი ხედავდა, რომ ცხოვრების დაუწერელი მორალური კანონი წარმოადგენს თემური წყობილების სულიერ და ფიზიკურ საფუძველს. ამავე დროს, პოეტი სულგრძელობასა და კაცთმოყვარეობას, როგორც პიროვნულ თავისებურებებს, თემური ფსიქოლოგიის მოთხოვნილებებზე მაღლა აყენებს.

პოეტი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ პერსპექტიული მომავლის საწინდარი უნდა იყოს მორალური სისპეტაკის იდეა და ამიტომაც მიუღებელია ყოველგვარი რელიგიური ან ვიწრონაციონალური მოქმედება.

ვაჟა-ფშაველა არა მარტო დიდი პოეტი, პროზაიკოსი და დრამა-

მატურგი, არამედ უნიკიერესი პუბლიცისტი და ეთნოოციოლოგი, ფოლკლორისტი და ენათმეცოდნე, ეთნოგრაფი და ეთნოფსიქოლოგი. სიმართლის პრობლემას პოეტი ჭეშმარიტების პრობლემაზე მალა აყენებს და კატეგორიულად წინააღმდეგია ადამიანის მორალური კოდექსის გაბინძურებისა.

პატრიოტული სიამაყით ვაჟა-ფშაველა აღწერს მთიელთა პიროვნულ თვისებებს, მათს სულგრძელობას და კეთილშობილებას მშვიდობიან ცხოვრებასა და ბრძოლაში, ჰუმანურ ტრადიციებს გმირული თავგანწირვისა სამშობლოსათვის, სიმართლისათვის და კაცთმოყვარეობის იდეისათვის.

პოეტი ხაზგასმით აღნიშნავს:

არც ის მგონია ბიკობა,
ვისაც ერევი, ახრჩობდე.
ბიქს მაშინ დაგიძახებდი,
რომ სხვის დამრჩეულსა სწამლობდე¹.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებას პერსონოლოგიისათვისაც განსაკუთრებული ინტერესი აქვს. როგორც ცნობილია, მხოლოდ პიროვნების დონეზე შესაძლოა განხორციელდეს იდეები სულგრძელობისა და კეთილშობილების, მომავლის რწმენა, ოპტიმისტური დაყენება და გულისთქმის, ე. ი. გრძნობების კონტროლი. პოეტის მიმართვა გულისადმი არის პიროვნების მოწოდება, რათა იგი იყოს მედგარი და გაუკეთოს მობილიზაცია თავის ძალთა შესაძლებლობებს:

გულო, გაკლდევი, გამაგრდი,
ნისლი ნუ გადაგეფარა:
თუ აქამომდე გავქელით,
ღღეს მტერი გაგვტეხს ველარა².

სიცოცხლე ადამიანისათვის ნიშნავს, რომ მოძმე უყვარდეს და უერთგულოს გაჭირებაში.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში წარმოდგენილია სილამაზის

¹ მასალები ციტირებულია ვაჟა-ფშაველას ანთომეულიდან. ტ. I, „ის კი არ არის ბიკობა“, თბილისი. 1967, გვ. 271.

² ტომი II, „გულო, არ გატყდე“, გვ. 141.

ფსიქოლოგიის ნატიფი და, ამავე დროს, ღრმა და ლაპიდური განმარტება. ხაზგასმულია, რომ კეთილგანწყობილება პიროვნების ყველაზე დიდი სილაპაზნეა, ხოლო შური მახინჯთა ხვედრია.

პოეტი ადამიანს თითქოს აფრთხილებს, რომ სილამაზე ყოველთვის სძულთ გონჯებს, ხოლო სიკვდილი იმისათვის, რაც ადამიანს ყველაზე მეტად უყვარს და ეცოდება, იგივე სიცოცხლეა.

სპეციფიკურ პიროვნულ თვისებებთან პირდაპირი კავშირი აქვს ურთიერთზრუნვის, ურთიერთპატივისცემის პრინციპებს, აგრეთვე ადამიანთა შორის გულითად და სულიერ დამოკიდებულებას.

არც ერთი წამოწყება, არც ერთი ინიციატივა, არც ერთი საქმე დადებითად არ დასრულდება, თუ მათში ფსიქოლოგიურად არაა ჩაქოვილი გული და სული. სინდისის ჩუმი, შინაგანი ხმა, როგორც სუბიექტური კონტროლი, უეჭველად განაპირობებს ადამიანის შრომის ხარისხს, ამ მხრივ პრინციპული მნიშვნელობა ენიჭება ვაჟა-ფშაველას დებულებას ადამიანის სულისა და გულის შესახებ. იგი გვაფრთხილებს, რომ ყველა კაცს არა აქვს სული და გული, თუმცა ყოველი ადამიანი სუნთქავს და დადის ორ ფეხზე... გვაფრთხილებს, რომ საჭიროა ბრძოლა უსულგულობასთან.

ეს სიტყვები განსაკუთრებით უნდა ახსოვდეთ ექიმებს, უპირველეს ყოვლისა, ფსიქიატრებს.

ვაჟა-ფშაველას თანახმად, სულს ჟანგი უნდა ჩამოკაშოროთ და უნდა ვეცადოთ, არ დაიფაროს იგი კიდევ უფრო მეტი ჟანგით და ღბით. ადამიანი არ უნდა იყოს უგულო, უსულო, კამეჩივით სქელკანიანი.

პათოფსიქოლოგიაში ვხვდებით რთულ, დახლართულ და მრავალნაირ სულიერ პერტურბაციებს. განვითარების პროცესის ანალიზის დროს, ე. ი. სხვადასხვაგვარი პათოფსიქოლოგიური გამოვლენების განვითარების ახსნისას საჭიროა გვახსოვდეს ვაჟა-ფშაველას აზრი, რომ ყოველ ვნებას, ყოველ გრძნობას აქვს თავისი ბუნება, თავისი განვითარება, დაბადების ჟამი, ყრობის, ჭაბუკობის, მოწიფულობის და სიკვდილის დრო — და ეს ყოველივე ადამიანს უნდა ჰქონდეს მხედველობაში.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში სოციოლოგიურ-ფსიქოლოგიური პრობლემები მკიდროდ არის დაკავშირებული პერსონოლოგიურთან.

პოეტი ჩერდება თემური ფსიქოლოგიისა და ინდივიდუალური ფსიქოლოგიის ურთიერთდაპირისპირებისა და შეჯახების პრობლემაზე. პოემაში „სტუმარ-მასპინძელი“, აგრეთვე, სხვა ნაწარმოებებშიაც, გატარებულია ძირითადი აზრი, რომ ადამიანი, რომელიც ხელმძღვანელობს მოვალეობისა და მორალის პიროვნული კატეგორიებით, ისტორიულად დაკანონებულ თემურ ხალხურ ტრადიციებზე მძალდა უნდა იდგეს და გამოიჩინოს მულგრძელობა.

ლიტერატურაში გავრცელებულია აზრი, თითქმის არსებული სოციოლოგიური ამოცანის ასეთი გადაწყვეტა იყოს პოეტის ხარკი კრპთაყვანისმცემლობისადმი, უკეთ რომ ვთქვათ, ქრისტიანობის წინარე პერიოდის თემური ტრადიციებისადმი. ხსენებული შეხედულება ჩვენ მიგვაჩნია მეტად მცდარად. გადაჭრით უნდა ითქვას, რომ პოეტის შემოქმედებაში არანაირად არ ჩანს უკან დახევის არავითარი კვალი; პირიქით, თემურ-ფსიქოლოგიური ტრადიციების ფონზე წინ წამოწეულია პერსონოლოგიური ხასიათის პრობლემები.

ვაჟა-ფშაველა ავითარებს და აღრმავებს კლასიკურ თეზისს: ადამიანი ჯერ უნდა იყოს მოქალაქე და შემდეგ პოეტი.

გენიალური მწერლის შემოქმედებაში ერთგვარ ასახვას პოულობს შოთა რუსთაველის იდეა მოვალეობასა და მორალურ სიწმინდეზე. შექსპირის წარმოდგენა სიცრუესა და შურზე, გოეთეს აზრე წესრიგისა და ცხოვრების პარმონიის შესახებ, ნიკოლოზ ბარათაშვილის იდეა ნდობისა, ტურგენევის დებულება სამართალზე და დოსტოევსკის შეხედულება ადამიანის უგვანობაზე.

ვაჟა, როგორც არაფინ სხვა, იძლევა ანალიზს უმაღლეს პიროვნულ დონეზე ადამიანის მნიშვნელობისა და დანიშნულების ურთულესი ფსიქოლოგიური პრობლემის შესახებ.

ვაჟა-ფშაველა, ჯერ კიდევ ბავშვობის წლებში, ითვისებს შოთა რუსთაველის, დავით გურამიშვილის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის მოწინავე იდეებს და, ამ მხრივ, თავისი გენიალური წინაპრების ღირსეული მემკვიდრე ხდება. შემთხვევითი არ არის, რომ სწორედ დიდ მწერალმა და საზოგადო მოღვაწემ, ილია ჭავჭავაძემ, პირველმა მხაქცია ყურადღება ჯერ კიდევ უცნობი მთიელის ტალანტს.

ვაეას პოემების გაცნობის შემდეგ ილია ჭავჭავაძემ საჯაროდ განაცხადა, ძველი თაობის პოეტებმა აღარ უნდა აიღონ კალამი ხელშიო.

როგორც ცნობილია, გეოგრაფიული პირობების გამო ფშავ-ხევესურეთი და თუშეთი ისტორიულად უფრო დაკული იყო საქართველოს სხვა რაიონებთან შედარებით, რის გამოც მთის ხალხმა წმინდად შეინახა თავისი დიალექტი და ქართველი ერის ტრადიციებში მთამ აგრეთვე შემოინახა შოთა რუსთაველის უკვდავი საერთო-საქართველო იდეები მოვალეობასა და ვალდებულებაზე, სინდისსა და პატიოსნებაზე, კანონსა და წესრიგზე; შემოინახა იდეები სიყვარულისა და სიძულვილის, თავგანწირვისა და ღალატის, სიძარტლისა და უზენობის შესახებ.

აღწერდა რა თავისი გმირების მოქმედებას, ვაჟა-ფშაველას შესანიშნავად ესმოდა, რომ მხოლოდ ძლიერ პიროვნებას შეუძლია დიმილით შეეგებოს სიკვდილს.

შოთა რუსთაველის გენიალურ პოემაში ცრემლის პრობლემის განხილვისას ვწერდით, რომ ცრემლი მუდამ სასოწარკვეთის, მწუხარებისა და მომავლის უიმედობის მაჩვენებელი როდია. ამ მიმართულებით, რუსთაველის პოემა სპეციალურ ანალიზს მოითხოვს. ჩვენ ვხედავთ, რომ გარკვეულ პირობებში რაინდთა თვალეზზე მომდგარი ცრემლი პიროვნების დეპრესიას არ გამოხატავს. ცრემლი, როგორც ემოცია, სიმხნევებს მატებს რაინდებს და საგმირო საქმეებისაკენ მოუწოდებს.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში ვხვდებით პიროვნულ დონეზე ცრემლის პრობლემის შემდგომ ანალიზს. მოთხრობაში „ბათურის ხმალი“ ავტორი შემდეგნაირად აგვიწერს ერთ-ერთი გმირის, ხეტეგ ტირილსა და მწუხარებას: „გმირის ტირილი გაშვარებული ვეფხვის რუხრუხსა ჰგვანდა, რომლისთვისაც ვიღაც თავხვდ მონადირეს ლეკვები მოუპარავ. შეილები მამებარი აწყდება აქეთ-იქით, აღუღებული სისხლი ყელში ებჯინება; რომ ნამდვილი მტერი ვერ უპოვნი, ხესა და ქვასა ჰღრღნის, მიწას ჰღაღრაჟს კლანჭითა. ეს ტირილი უფრო წყველა-კრულვა იყო მტრის, ბრახში და ნალველში ამოვლგებული, ცრემლით განბანილი. მაგრამ ეს ცოტაა ხეტეს გლოვის დასასურათებლად: ეს ვეფხვი უნდა იქცეს ცრემლის მფრქვეველ საღკლდედ თავისი სიმტკიცით და შეუდრეკელობით, მხოლოდ მას შერჩეს მსგავსება ვეფხვისა. ეს ორი საგანი შეაზავეთ ერთად ოცნებაში,

ადინეთ ცრემლი, ალაპარაკეთ; მხოლოდ, ამ გლოვისა და ვაების დროს, სრულად, უკლებლად შერჩეს სიმტკიცე, გაუტეხლობა, დიდებულება კლდისა, ეს იქნებოდა სრული სურათი ხეტეს გლოვისა, მისი მოაზრებობისა“¹.

ამ განმარტებაში მოცემულია განცდათა უფაქიზესი პერსონოლოგიური ანალიზი.

იმისათვის, რომ სევდის და მწუხარების უამს შეინარჩუნო მოქმედების სიმტკიცე, ნებელობის ურყეობა და სულის სიდიადე, უსიამოვნო (ასთენიური) ემოცია პიროვნულ დონეზე უნდა ვითარდებოდეს.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში მოცემულია მოვალეობის კატეგორიის, როგორც პიროვნული სპეციფიკის, გენიალური ფსიქოლოგიური ანალიზი. ადამიანის ცხოვრების ძირითადი მიზანია ხალხისა და სამშობლოს სამსახური. პოეტი ხაზს უსვამს, რომ მოვალეობით განპირობებული მოქმედება აწმყოთი არ შემოიფარგლება. იგი არ წყდება და სამარადისო გმირული ხასიათის მაგალითს იღებს. ვაჟა წერს: „ბათური ფშავში, თავის სამშობლოში საკაცით მოიტანეს ბრძოლის ველიდან თანამოძმეებმა და დიდის აზბით მიაბარეს მშობელ მიწას. მოზარეთა ზარი დედამიწასა სძრავდა, მათებს ქედს ახრევინებდა და ცრემლს ადენდა. ბევრმა ლამაზმა ქალმა და რძალმა მოიკრა ხშირი ყორნის ბოლოსავით შავი თმა, თორმეტ ნაწნავად დაწნული, ნიშნად ღრმა მწუხარებისა. საკაცეს თან მოაყოლებდენ ბათურის ცხენს, — რახტში ჩამჯდარს; ცხენსაც კი ჯავშანი ეცვა, ზედ არავინ იჯდა. უნაგირის ტახტებზე იყო დაკიდებული გმირის რკინის სამოსელი: პერანგი, ჩაჩქანი, საფუხრეები, სამკლავე საჩერნეები, ხანჯალი, მშვილდი რქისა და საისრეები. თავად ბათურსაც მტრის ისარმა მოუღო ბოლო. გააფთრებულს ბრძოლაში, ხმლის ქნევის დროს, ისარი დაჰკრეს ილიის ძირში, რადგან იმას არ უფარავდა ჯაჭვი..“

„... მაგრამ ხალხი ხმალზე უფრო ბევრსა ლაპარაკობდა, ბათუ-

¹ ტომი VII, „ბათურის ხმალი“, გვ. 116.

რის ხმალზე: ქარქაშიდან ამოდის და ქარქაშიანი სწუხს, მიცვალე-
ბულის მეკრდიდან აქეთ-იქით გადად-გადმოდისო“¹.

მაგრამ ყველაზე განსაცვიფრებელი ის იყო, რომ თემის წევრებ-
მა დაინახეს: „ღამით, როცა ყველას ღრმა ძილით ეძინა, ცეცხლიც
ღველფზე შეხვეული, ნაცარმიყრილი, მთელ დარბაზში წყვლიანი
გამეფებული, ხმალი თავისთავად ამოწვდილა ქარქაშიდან და დაუწ-
ყია ჰაერში ნავარდი, პრიალი ისე, როგორც მას ბრძოლის დროს
ატრიალებდა ბათური. შემდეგ თავისთავადვე ჩაგებულა ქარქაშში.
ამ აზბის მნახველი რამდენიმე წვერი იყო ოჯახისა ცალ-ცალკე,
ზოლო მაგალითი არა ყოფილა, ხმლის ნავარდი ორს ერთად ენახა“².

იგასაგებია, ფსიქოლოგიურად ჩვენ საქმე გვაქვს თემის სურვილ-
თან, წმინდად შეინახოს და უკვდავყოს ხსოვნა ბათურის გმირობი-
სა. ხალხი მოუწოდებს, მიჰბადონ მის გმირულ საქციელს.

ბათურის ხმალი მხოლოდ მაშინ დამშვიდდა, როდესაც სათემო
ღროშის გვერდით მოათავსეს.

პოეტის შემოქმედებაში წინ წამოწეულია მაღალკუმანური პატ-
რიოტიზმის პრინციპი, რომელიც ადამიანს მოუწოდებს, პატივი
სცეს და უყვარდეს, როგორც თავისი, ისე სხვა ერი. ვაჟა აღნიშნავს,
ჩვენ არავის ვართმევთ სამშობლოს და ჩვენც ნურავინ შეგვედავე-
ბაო.

მსგავსი პატრიოტული გრძნობა შეიძლება კვალიფიცირებულ
იქნეს როგორც ინტელექტუალური ემოცია პიროვნულ დონეზე.

ნამდვილი პატრიოტი ვალდებულია იყოს სულგრძელი და არ
ემონოს სიბერეს.

პოეტი წერს:

ისევ მტერი ვარ იმისა,
ვისაც ღღესნამღე ვმტერობდი, —
იგივე მიყვარს, იგივე,
ვისაც ამ სოფლად ვრჩეობდი.
სანამა ეცოცხლობ, გულში მაქვს, —
კეთილსა ვყვანდე ზიარად:
ვერ მივცემ მტერსა მამულსა
საჩიფვანად, დასაზიანად...

¹ ტომი VII, „ბათურის ხმალი“, გვ. 114.

² იქვე, გვ. 117, 118.

ნუ გეგონებათ, დავლანდი, —
ჯერ ისევა ვარ ფხიანად¹.

ვაქას თანახმად, პატრიოტული გრძნობა დროის ცნების გარეშეა.
პოემა „ბახტრიონის“ გმირი ამბობს:

დედაო, დედაშვილობამ,
მეც ბერი ვნახე კირია.
ოც წელს სრულ სხვისშვილად ვარ,
სამშობლო გამიწირია².

მაგრამ იგი ისევ იტანჯება, როგორც მისი თანამოძმენი:

... კახეთი
მისცეს ქარსა და ნიავსა;
საცა ჰსურთ, ყურძენსა სკამენ,
საცა — კანჭურს და ქლიავსა,
აწიოკებენ ქალ-რძალსა,
ნამუსსა ხდიან ძალადა,
ჰკრეფავენ, ურჯულოები,
სილამაზესა დალადა.
არა ჰზოგავენ, დედილამ.
ვინც კი მაუათ თვალადა.
მთელი კახეთი ქცეულა
ჩიქილამობილ ქალადა³.

გმირის მწუხარება უსაზღვროა, მაგრამ ასევე უსაზღვრო და უტეხია მისი გადაწყვეტილება დაეხმაროს თუშ და ფშავ-ხევსურ თანამოძმეებს დამპყრობლებისაგან სამშობლოს განთავისუფლებაში. პოეტის წარმოსახვაში თავისი ხალხის სიყვარულის პიროვნული გრძნობა მარად ახალგაზრდაა.

მშობლიურ გრძნობას, პატრიოტიზმთან ერთად, პირდაპირი და მოკიდებულება აქვს ადამიანის მორალურ სიწმინდესთან.

ვაქა-ფშაველა ბავშვთა სოციალურ-ფსიქოლოგიური პროფილის ფორმირებაში წაყვეან როლს ანიჭებს დედას. ამით იგი შემოქმედებითად წინასწარ განსჭკრეტს ფსიქოლოგიისა და პათოფსიქოლოგიის თანამედროვე დაყენებას.

¹ ტომი I, „დამსეტყვე, ცაო“, გვ. 312.

² ტომი III, „ბახტრიონი“, გვ. 146.

³ იქვე, გვ. 147.

ჯავარას მაგალითზე („მოკვეთილი“) ვეცნობით დედას — პატრიოტს, რომელიც, თავის სამშობლოზე მწუხარებით მოსილი, ცდილობს ვაჟიშვილს გაუღვივოს უმადლესი ემოციები. სამშობლოს საზღვრებს გარეთ ცხოვრებით კმაყოფილი ბაბა ამშვიდებს დედას. შემდეგი სიტყვებით: „აბა, დედავ, ძალიან რო სტიროდი და იმდულრებოდი, სააქოდ როცა გამოვემგზავრეთ, რა გვქონდა სატირალი? რა გვიჭირს. კარგად ვართ; პური აქაც არის, ვაჟო, წყალი. გაიძახი გიჟივით: ვაჰმე, ჩემო ფშავის-ხევო, ვაჰმე, ჩემო ფშავის-ხევო! — ქისტეთი რით არი ნაკლები შენს ფშავის-ხევზე? აქ უკეთესი მთებია, აქაც ცივი წყაროებია, მამ, რაღას სწუწუნებ, შე საწყალიო?“¹

დედაშვილურად უხსნის რა ვაჟს, რომ ადამიანის სუნთქვა, ცოცხალი გულისცემა არ განისაზღვრება მარტო პურითა და წყლით, ჯავარა ეუბნება ბაბას: „ვენაცვალე ჩემს ფშავის-ხევს, ის მაინც სხვაა... აქ მე, შვილო, მარტო ვგევივარ ცოცხალს, განა ცოცხალი ვარ, განა ცოცხალია ჩემი გული?! ე ქისტის კაცები განა მეკაცებიან, ან დედაკაცები მედედაკაცებიან? ქაჯებად მიჩანან თვალში, სუ, დედაშვილობას, მაგას როგორ ამბობ, ცოდვა არ არის? ვაჰმე, ჩემო საორბევ, ჩემო დეკიან-გორო! ვაჰმე, ჩემო არაგვო, შენი ხეივლი ველარ გავიგონე, ეს მესამე წელი მიდის. ნეტავი ერთხელ კიდევ მაჩვენა იქაურობა თვალით; აქ როგორ უნდა დავიმარხო, ვისთან უნდა დავიმარხო, სადაური სად მოკვცდე! მალლობა შენთვის, უფალო, ალბათ, ეს იყო ჩვენი წერა, ეს იყო ჩვენი ბედი, ვაჰმე! დედაშვილობას, აღარ თუ მოგაგონდება მამ თავის ქვეყანა? თავისი სალოცავეები, აღარ თუ, გინდა იქ ყოფნა, თვის ძმებში, თვის თემში?“²

ვაჟა-ფშაველა გვიჩვენებს აგრეთვე მშობლისადმი შვილის ემოციის ძალას. ხაზგასმულია, რომ ცრემლით დანამული დედობრივი ალერსი და სიყვარული ისეთ მტკიცე დამოკიდებულებას სჭედს, რომლის დათრგუნვა არც ცეცხლით და არც მახვილით არ შეიძლება..

ფშაველი ჯარისკაცის წერილში დედისადმი ვკითხულობთ:

¹ ტომი VII, „მოკვეთილი“, გვ. 296.

² იქვე.

როცა მისწყდება თოფის ხმა
და ზარბაზნების გრიალი,
გრძნობები დამიყუჩდება,
არ მესმის ბრძოლის ზრიალი,
ფიქრით შინა ვარ... საჩეჩლის
კბილების მესმის წკრიალი.
გიცქერ, მატყლსა სჩეჩ, ფარტენას
ცრემლი გისველებს ტიალი!
ეგ ხომ ჩემ საჩოხედ გინდა!
ნაკურთხი დედის ცრემლითა
არ გაიჭრება მახვილით,
არ დაიწვება ცეცხლითა¹.

*

შოთა რუსთაველის მსგავსად, ვაჟა-ფშაველა დიდი შემოქმედებითი ძალით აშუქებს ძმადნაფიცობის პიროვნული ფსიქოლოგიის, აგრეთვე ქალისა და კაცის პიროვნული ფსიქოლოგიის პრობლემებს. შაგრამ ამ საკითხების განხილვის დროს ყურადღებას აპყრობს შემდეგი: შოთას პოემაში ძმადნაფიცობის და პიროვნული ერთიანობის იდეის ფსიქოლოგიური ფორმირება ხორციელდება დროის გარკვეულ პერიოდში.

რუსთაველის შემოქმედებაში ვხვდებით ისეთ მომენტებს, როდესაც კაცთმოყვარეობის და მოვალეობის უმაღლესი იდეები პოულობენ საჭირო ლოგიკურ განხორციელებას.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში აღწერილია ისეთი რთული და ტრაგიკული სიტუაციები, რომ დრო არ რჩება ამა თუ იმ მომენტის აწონ-დაწონისა და საჭიროა სწრაფი მოქმედება. ამავე დროს გმირები პოულობენ გზას, რომელიც განსაზღვრულია პიროვნული მოთხოვნილებებით.

პოემაში „ბახტრიონი“ კვირია მიმართავს ლელას:

შენ და მე ძმა, ლელაო!..
თუნდა მიმიღე მამადა.
ჩემს ესე დატყვებასა
ნუ ჩამომართმევ ავადა...
მე და შენ, ღაო, ესრე ვქნათ,
მეც თავს არ ვზოგავ, იცოლე!

¹ ტომი II, „ფშაველი ქარისკაცის წერილი“, გვ. 269.

ჩვენ ჯარზე უწინ წავიღეთ,
შენაც ჩემთანა ხვიდოდე.
ჩვენ ორნი წავალთ ერთადა —
მივმართოთ თათრის ბინასა!.

სული უმაღ ცნობს სულს, გული გრძნობს გულს, და ლელა პა-
სუხობს:

მზადა ვარ, შენი ჰირიმე,
როგორც სჯობ, იცი უკედა,
მე კი გონება არ მიჭრის,
გამხდარს დარდ-ბოღმის ბუდედა.
მტრის ჯავრი გულში მიღვია
შავს ალაზნის გუბედა.
ეგრ იყოს, როგორც შენ ამბობ.
უარს არ ვიტყვი მაგაზე,
ოღონც დააბას ჩვენ ჯარმა
თათრები ვირის ბაგაზე,
იმოდენს როგორ არ შეძლებ,
რო დამკლან დედის კალთაზე?...

აღწერილი რეაქცია შორსაა ე. წ. მოკლე ჩართვის ტიპის, სწრაფი გადართვისაგან. ხსენებული დასკვნა უეჭველად შედეგია თავისი ხალხის მიმართ ძლიერი პატრიოტული გრძნობისა.

ვაჟა აღნიშნავს, მეტად დიდია მამოძრავებელი ძალა და მისი შესაძლებლობანი, როდესაც იგი ხელმძღვანელობს უმაღლესი პიროვნული კატეგორიებით.

ვაჟა-ფშაველა ნაწარმოებებში გვიმტკიცებს, რომ ქალსა და კაცს ერთნაირად შეუძლიათ ემსახურონ შრომის მოვალეობასა და მორალის პრინციპებს. საჭირო შემთხვევაში ქალი მოწოდებულია შესარულოს მამაკაცის საქმე.

პოემა „ბახტრიონის“ გმირი ქალი სანათა აღვსილია მწუხარებით, მაგრამ მას სწამს, რომ ქალის მოვალეობაა არა წუხილი, არამედ მოქმედება. მოვუსმინოთ მას:

¹ ტომი III, „ბახტრიონი“, გვ. 164—165.

² იქვე, გვ. 166.

ჩემ რა იკითხვის, დედილას,
 უკლოსი, ბედით შვიისა,
 დავკარგე ყველა თვის-ტომი,
 ვინაც კი მყვანდა თავისა...
 წარღვნა დაგვეცა ხოშარელთ
 წყეულის თათრის ჯარისა.
 მამრთა შააკლეს მტერს თავი,
 ხსენება გასწყდა კაცისა.
 გასუქდა ხოშარის გორი
 სამარეებით ხშირითა.
 ვინც დავრჩით ცოცხლად, დიაცნი,
 დახოცილებსა ვსტირითა.
 ჩვენ რო გენახავენ მტირალთა,
 ბაღღებიც ატირდებიან;
 გლოვის მიზეზსა გვეითხავენ
 დედებს რომ გვაკვირდებიან;
 არ მიიღებენ პასუხსა,
 უფრორე აყვირდებიან...
 ვინ ემსახუროს მაშ ხატსა?
 მაშ, ვინ აუნთოს სანთელი?
 მაშ, ვინ დაგვიკლას საკლავი?
 ვინ მოაკმიოს საკმელი?!
 უკაცურთ კაცობა გემართებს,
 მანამ სული გვჩრავ პირშია.
 ხატიც შავგინდობს ცოდვასა,
 რო გენახავს გასაქირშია!

პატრიოტული გრძნობებით გამსჭვალული ქალი ურყევია თავის
 გადაწყვეტილებებში. იგი დედის გულს და სიყვარულს შვილისადმი
 უმორჩილებს პიროვნების კონტროლს.

„მოკვეთილის“ გმირი ქალი ჭავარი იძულებულია აღიაროს მწა-
 რე ფაქტი, რომ მისი შვილი, ბახა, სამშობლოს მოღალატეა. მან შე-
 მოიყვანა მტერი მშობლიურ მხარეში და ამით ჩაიდინა შეუწყნარე-
 ბელი დანაშაული.

•

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებას არავითარი საერთო არა აქვს სიმ-
 ბოლიზმთან. პოეტი თუმც ხშირად მიმართავს უსულო სამყაროს

¹ ტომი III, „ბახტრიონი“, გვ. 144—145.

„ხმებს“ ან ცხოველთა ენას, მაგრამ იგი შორსაა ფილოსოფიური პანთეიზმისაგან.

მისი გადახრები და ექსკურსები მხოლოდ მხატვრულ ხერხს წარმოადგენს საგნებისა და მოვლენების რეალური აღქმის გასაძლიერებლად. შედარებითა, დაპირისპირებითა და მოვლენათა იდენტიფიკაციის შემთხვევაში პოეტი ოსტატურად მიმართავს სიმბოლიკურ აღწერას და ასევე სიმბოლიკურად ასახავს ფსიქიკური აპარატის მრავალ გამოვლინებას.

უმანკო ბუნება თავისი უშუალოებითა და უმწიკვლობით წარმოადგენს უცილობელ ლოგიკურ დოკუმენტს შესაძლო ფსიქოლოგიური პერტურბაციების ურთულესი მექანიზმებისათვის; კვანძის გასკვნისა და გახსნისათვის, ფსიქიკურ პროცესთა მიქცევისა და უქუქცევისათვის.

სწორედ ბუნების მაგალითებზე ბუნების წილში პოეტი გვიჩვენებს თანაგრძნობისა და გაკიცხვის, სიყვარულისა და სიძულვილის, დიდსულოვნებისა და სუსტსულოვნების, სიხარულისა და ცრემლის, სამართლისა და უსამართლობის, ღირსებისა და მანკიერების ზოგადფსიქოლოგიურ ბუნებას.

ამგვარი, შემოქმედებითი გზით ავტორს საფუძველი ეძლევა დარწმუნებით წამოაყენოს ორი თეზისი: 1. უმაღლესი და კეთილშობილური გამოვლინებანი შეინიშნება ბუნებაშია. ამიტომაც ადამიანი ვალდებულია არ ჩამორჩეს ბუნებას თავისი მორალური სიწმინდითა და სასარგებლო მოღვაწეობით. 2. ადამიანი ვალდებულია ახსოვდეს, რომ უმაღლესი და კეთილშობილური ქცევა წარმოადგენს მის აუცილებელ თანამგზავს, ბუნებრივ კატეგორიებს. ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში პიროვნული ფუნქციები, პირველ რიგში, ჰუმანიზმი, კაცთმოყვარეობა, სიბრალულის და თანაგრძნობის ემოციები ბრწყინვალედაა ნაჩვენები ცხოველების, ჩიტებისა და მცენარეების და ასევე, უსიცოცხლო სამყაროს მაგალითებზე.

ალეგორია ე. წ. „ზოოფსიქოლოგიზმისა“ და „პანთეიზმის“ მეშვეობით იძლევა საშუალებას უფრო ღრმად და სრულად გადმოგვეცნოს სუბიექტური სამყაროს პროცესების აზრი და შინაარსი ადამიანის პიროვნების დონეზე.

პანთეისტური სტილი, ე. ი. ბუნებისადმი მიმართვა წარმოადგენს ვაჟა-ფშაველას თავისებურ შემოქმედებით კრელოს. თანახმად პოე-

ტის თვალსაზრისისა, ადამიანები და ბუნება წარმოადგენს ერთ მთლიანს. „გარეშე ბუნებისა და ადამიანთა ცხოვრებისა არ არის პოეზია: ვისაც კარგად ესმის ბუნება და ცხოვრება, თუნდა ლექსებს, ღრავებს, რომანებს არ სწერდეს, მაინც პოეტია. არ შეიძლება კაცთა ცხოვრებაში ისეთი რამ მოვლენა დავასახელოთ, რომ მისი მსგავსი თვით ბუნებაშიც არ მოიპოვებოდეს...

„როგორც კაცთა საზოგადოება გვაძლევს მარტოოდენ მავნებელს ადამიანს, წევრს, აგრეთვე ბუნება — სხვადასხვა გესლიან ქვეწარმავალთ, რომელნიც ჩვენ გვეზიზღება...“

„რაც უნდა განვითარების უმაღლეს მწვერვალს მიღწიოს კაცობრიობის ცხოვრებამ, მაინც მასში უნდა სჩანდეს ისევ ბუნება საერთოდ... ჩვენ ბუნებაში ვართ — იგი ჩვენშია. საით, როგორ შეგვიძლიან იგი თავიდან ავიშოროთ, იმას გავექცნეთ, დავემალნეთ?! ცოცხალნიც მისი ვართ, მკვდარნიც...“

„რამდენადაც ნიჭიერია მწერალი, რამდენადაც მაღალი და დიდებულია მისი გრძობა, გონება, იმდენად სავსებით ჰხატავს იგი ბუნებას არჩეულ ტიპის მეოხებით. შექსპირი იმიტომ არის დიდებული ყველა მგოსანთა შორის, რომ ბუნება სავსებით გამოსჰვირს იმის ნაწერებში. ამ მხრივ შეჰხედეთ საგანს, ვნახოთ, თუ არ დამეთანხმობთ...“

ყველაფერი, რასაც ბუნებრივობა ეტყობა: სიძულვილი თუ სიყვარული, შური, მტრობა, სიმამაცე და სიმხდალე, ქველობა თუ სიძუნწე და სხვ. და სხვ., იქ უსათუოდ პოეზიაა. ყველაფერს თავისი გასამართლებელი საბუთი აქვს, მიზეზი, გარემოება. მწერალს ეს მუდამ უნდა ახსოვდეს, რომ ბუნებრივ კანონს არ უმტყუნოს. წესიერება ბუნებისა დაიცვას — ისე უნდა გადმოგვეცეს სურათი, რომ არა ვსთქვათ, — ეს ყოვლად შეუძლებელია, ეს ბუნების წინააღმდეგიაო¹.

მცირე ფორმის მოთხრობაში, „შვლის ნუკრის ნაამბობი“ ვაჟაფშაველამ განსაკუთრებული სიღრმით, თვალსაჩინოდ და დამაჭერებლად დაგვიხატა უთანასწორო, გულცივი ბრძოლა სუსტი, უმწეო არსებისა, ერთი მხრივ, და ფიზიკურად ძლიერ, ამა ქვეყნის უღმო-

¹ ტომი IX, „სად არის პოეზია?“, გვ. 394, 395, 396, 397.

ბელი წარმომადგენლისა, მეორე მხრივ, გამახვილებულია ყურადღება ადამიანის როლისა და მოვალეობის მიმართ.

შექსპირისა და დოსტოევსკისათვის დამახასიათებელი დრამატიზმის ძალითაა ნაჩვენები, თუ ზოგიერთი ადამიანის მოქმედებარამდენად უფრო მიძიმეა, უფრო მწარე და უგულო, ვიდრე სტიქიური უბედურება.

თვალნათლივ ვხედავთ, რამდენად უფრო მკაცრი შეიძლება იყოს ადამიანის მოქმედება პიროვნული მორალის კონტროლის გარეშე. ჰედონისტური დაკმაყოფილების პრინციპის ქარბობისას, ვიდრე სტიქიის ან ნადირის მოქმედების შედეგი.

უსუსურობა, უმწეობა გამოხატულია ბუნების ფონზე, სოციალურ-ფსიქოლოგიური პირობების გარეშე, ამიტომაც უფრო მკვეთრად გაიკიცხება ადამიანის უღირსი მოქმედება.

შვლის ნუქრის მდგომარეობა ტრაგიკულია. იგი ამბობს, როგორც აღსარებას: „გზადაკარგული დავდივარ. აი, დახედეთ ჩემს სისხლიანს ფეხსა, — ეს, წყლის დასაღვეად რომ ჩავედი ხევში, მაშინ ვიტყინე... გული მიწუხს... გული... საბრალო დედაჩემი! მანამ დედა მყვანდა ცოცხალი, სულ ალერსში ვყვანდი: ძუძუს მაწოვებდა, მიალერსებდა, მათრთხილებდა. რაღა მეშველება მე, საბრალოს, ეხლა! ძუძუს აღარ ვწოვ, მხოლოდ ბალახის ნამსა ვსუტავ დილით და საღამოთი, როდესაც ნამია, და რძის ნდომას იმითი ვიკლავ უპატრონო რომ ვარ, სულ მეშინიან, ვკანკალებ, მუდამ დღე სიკვდილს ველი, გზაარეული დავეხეტები... ღმერთო, რამდენი მტერი გყავს...“ „გენაცვალე, ტყეო! შენ ბევრს მშველი, თორემ აქამდის ჩემის ქათიბის ბეწვიც არ იქნებოდა“...

„რას გიშავებ, ადამიანო, მითხარი, რას? რა დავიშავა საბრალო დედაჩემმა, რა შეგისევა, რა შეგიჭამა, რომ მოჰკალი და უპატრონოდ დამაგდე, დამაობლე?! ოჰ, ადამიანებო! თქვენს ხერხსა და ღონეზე ხართ დაიმედებულნი და ჩვენი ჭავრი არა გაქვსთ... არა ჰგრძნობთ, რომ ჩვენც გვიყვარს თავისუფლება, არა ჰგრძნობთ თქვენის შეუბრალებელის გულით, რომ ჩვენც გვიყვარს სიცოცხლე, ბუნება: ფოთლის შრიალი, წყლის ჩქრიალი, რომელსაც სულგანაბული ეგრე ხშირად ყურს ვუგდებ ხოლმე, ბალახის ბიბინი და ტყის ცხოველებთან ერთად ნავარდობა... შენ კი, ოჰ, ადამიანო!.. თვალებდასისხლიანებული, გაფაციცებული დამეძებ მე და ჩემს ფერს სუსტ-

სა და უპატრონოს ათასს სხვას... იარაღი გაქვს, მოგვეპარები, მუხთლად გვკრავ ტყვიას და გამოგვასალმებ წუთისოფელს....¹

აშავე ნაწარმოებში დიდი სითბოთი და ექსპრესიითაა გადმოცემული დედის გრძნობები, მისი თავგანწირულება. იგივე ექსპრესიით ჩერდება ვაჟა-ფშაველა საწინააღმდეგო ვექტორზე: ემოციები შვილებისა მშობლების მიმართ.

მოთხრობაში „პატარა მწყემსის ფიქრები“ ვეცნობით ყრმა მოჯამაგირის ბედს. მასში ნიშანწყალიც კი არ არის მშობლების მიმართ უკმაყოფილების. მას მხოლოდ ერთი სურვილი აქვს: „ეპ, ნეტავი მშობლები ცოცხლები მყვანდნენ და რა ვუყოთ!“².

საკითხები აღამიანის არსებობის დინამიკური მთლიანობის შესახებ წარსულში, აწმყოსა და მომავალში უშუალოდაა დაკავშირებული გერონტოფსიქოლოგიის პრობლემებთან.

ვაჟა-ფშაველას შესანიშნავად ესმის ევოლუციური კანონის უცილობლობა, ცოცხალი არსება იბადება, განვითარებაში აღწევს თავის აპოგეას, ბერდება და კვდება. ოღონდ ისმის კითხვა, როგორ მოვიქცეთ, რომ ღრმა ფიზიკური მოხუცებულობის დროს შევინარჩუნოთ ბრძნული სიბერე.

მოთხრობაში „ხმელი წიფელი“ გადმოცემულია მეზობელი ხეების ზერელე დამოკიდებულება ბებერ წიფელთან. მათ დაივიწყეს მისი აღრინდელი სიდიადე, თაკილობენ მის მოპაკვდაობას და ხშირად ამბობენ: „ნეტავი შენ არ გვაუშნოებდეთ!“ არ იციან უგუნურმა ხეებმა, რომ ხალხს ჯერ არ დაუფიწყნია ხმელის წიფელის სახელი, კიდევ ახსოვს მისი სიდიადე:

განა ყველა, რაც ხმელია,
კაცისგან საწუნარია?!
ათას ცოცხალსა ბევრჯელა
ათჯერ სჯობს ერთი მკედარია³.

ალბათ, ქიებიც მრავლად დაბუდდნენ ძველ ხეში და როგორც ჩანს, არც ალერსი და არც წყენა წიფელზე უკვე აღარ მოქმედებს. ხოლო სიმბოლური მოხუცის წინაშე ვაჟა-ფშაველა აყენებს დილე-

¹ ტომი V, „შელის ნუკრის ნაამბობი“, გვ. 13—14.

² იქვე: „პატარა მწყემსის ფიქრები“, გვ. 31.

³ იქვე, „ხმელი წიფელი“, გვ. 80.

მას, გადატყდეს, მაგრამ არ გადაიღუნოს და თავის მდგომარეობაზე ფიქრის დროს არ დაივიწყოს მომავალი.

ავტორის თანახმად, მომავლის რწმენა, არის რწმენა: „ხმელი წიფელი შეუშფოთრალა სდგას, არც ავს იტყვის, არც კარგს, სდგას გაშტერებული; იმან არც სიბრალული იცის, არც სიმძულვარე; არც სამტროდ აღდუღდება გული, არც სამოკეთოდ; ფიქრობს ხმელი წიფელი თავის თავზე, წარსულზე, აწმყოსა და მომავალზე; გულში თითქო ღრმად ჩასჭდევია მწუხარება. ხანდახან გადმოაქცერდება მის ერთს ფესვის ბოლოზე ამოსულს პატარა დასახულს ყლორტს, რომელიც მზეს და წვიმას უცდის, რომ გაიზარდოს. ესლა იმისი ნუგეზი...“.

ვაჟა-ფშაველას მიერ განვითარებული იდეა სახავს ოპტომაისტურ გზას სიბერით დაუძღვრებულთათვის, აქანთან, ზრუნვა მომავალზე შეადგენს შეურყეველ პრინციპს ყოველი ასაკობრივი პერიოდისათვის.

მოლოდინის ემოციას განსაკუთრებული თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს ფსიქოლოგიასა და პათოფსიქოლოგიაში, იგი ცნობილია როგორც შერეული აფექტი, ე. ი. გრძნობა, რომელშიც ერთდროულადაა მოცემული სთენიური და ასთენიური ლერძი.

ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა „მთანი მაღალნი“, რომელშიც პოეტი შემოქმედებითი ანალიზისათვის მიმართავს ფიზიკურ სამყაროს, ბუნებას. მგოსანი ალევგორიულად უშვებს „მაღალ მთებთან“ მოლოდინის, სიმბოლური გრძნობის შესაძლებლობას.

ავტორი წერს:

„სდგანან და ელიან. წვიმა წვიმს იმათ თავზედ, ელვა უტუხავს ოქროს ქოჩორს, მეხი ეთამაშება იმათ თვალებს და ხშირადაც ერკობა ისარივით გულ-მკერდში, არაფერია. ინგრევა ნახევარი მთა და ზვავად მიღის ხევში. არაფერაა ეგრევე, თუ კლდე და ლოდებო მაინც ელიან...“

„სდგანან და ელიან. გული სტკივათ, ძალიან სტკივათ. მაგრამ არ იხოცებიან, არც ქლექდებიან. ელიან, ვის? ან რას? რაღაცას. დიად, რაღაცას. ეს რაღაცაა უნახავის დანახვა. ჰნახეს და გაათავეს, რასაც იმათი თვალი და გული მისწვდებოდა. სხვა ახალი მოსწყუ-

¹ ტომი V, „ხმელი წიფელი“, გვ. 87.

რებია იმათ თვალსა და გულსა. ეს ზომ თვალ-გულის გაუმადრობაა? სწორედ რომ ისაა“¹.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში მოლოდინი მოცემულია როგორც ინტელექტუალური გრძნობა, მოკლებული უსიამოვნო (ასთენიურ) ლერძს. ამასთან, იგი დაკავშირებულია მომავალთან, როგორც უკვდავი შემოქმედებითი სწრაფვა, რათა შეიქნო შეუცნობელი, უხილავი.

სწორედ ამ წინვლის პროცესში მდგომარეობს კაცობრიობის, ადამიანის ყოფიერების ქეშმარიტი შემოქმედებითი დაკმაყოფილება. „მუდამ ქმედობა და სწრაფვა ახლისაკენ“ — შეადგენს გენიალურ ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ერთ-ერთ ძირითად თეზისს.

თუ მაღალი მთების ალეგორიულ ცხოვრებაში, რომელნიც მარად მღუმარე, უმოქმედო, განდგომილი, ცივი და განურჩეველია, მოსალოდნელია მოლოდინი, როგორი უნდა იყოს პიროვნული მოთხოვნილება ადამიანისადმი?

როგორც ვიცით, ფსიქიკური აპარატისათვის დამახასიათებელია მთლიანი ინტეგრალური მოქმედება, ერთნაირად გამოხატული ყველა მის დინამიკურ დონეზე; ეს თვისება წარმოადგენს ყველაზე სპეციფიკურს პიროვნების რეგისტრებზე.

ფსიქიკის მთლიანობა აუცილებელი პირობაა უმაღლესი ფსიქიკური რეაქციებისათვის.

აღსანიშნავია, რომ ფსიქოღინამიკური პროცესების ძვრადობა უზრუნველყოფს ფსიქიკური აპარატის მინთეზური მუშაობის სისწრაფეს.

ფსიქიკურ გამოვლინებათა მთლიანობა და ძვრადობა, რომელიც ესოდენ ახასიათებს პიროვნების დონეს, ქმნის დინამიკურ ფონს ანტინომური ფსიქოლოგიური რეაქციებისათვის.

გენეტიკური ფესვები და ფსიქოლოგიური ანტინომიის დინამიკური მექანიზმები ძნელად ექვემდებარება გაგების, შთაგონების და ახსნის ანალიზს ფსიქოლოგიის ჩვეულებრივი პოზიციებიდან.

¹ ტომი V, „მთანი მაღალნი“, გვ. 308.

აქ საქმე გვაქვს დროებითი გადართვის ფსიქოლოგიურ პროცესებთან, პიროვნების ძირითადი კრედოს შენარჩუნების მიზნით.

ჰარმონიული პიროვნება მოწოდებულია სათანადოდ აწონ-დაწონოს ფაქტი და მოვლენა (ანალიზ-სინთეზი) და მოახდინოს საჭირო ორიენტაცია რთულ გარემო სიტუაციაში და ასევე სუბიექტურ განცდებში.

აქედან ცხადია, რომ ჰარმონიული ფსიქიკური აპარატის მქონე ადამიანი ავლენს არაშაბლონურ ფსიქიკურ რეაქციებს.

მუდმივ აწონ-დაწონასთან და დაძაბულ ორიენტაციასთან დაკავშირებით, ფსიქოლოგიური პროცესები ხშირად ეჯახება პიროვნების საწინააღმდეგო განწყობილებას, ტენდენციებს, სურვილებსა და სწრაფვას. ამით ადამიანის ფსიქიკურ აპარატში იქმნება კონფლიქტური განცდების გარკვეული კვანძი, რომელიც ითხოვს ლოგიკურ გადაწყვეტას და ფსიქოლინამიკურ განტვირთვას. რაც უფრო რთულია სუბიექტური ან ობიექტური სიტუაცია, მით მეკეთრად, ღრმად და უფრო კონფლიქტურადაა წარმოდგენილი ანტინომიური რეაქციები.

უნდა აღინიშნოს, რომ ანტინომიური რეაქციები ინტელექტუალურ გრძნობაზე შენდება. ამ გრძნობით უნდა იყოს გამთბარი აგრეთვე სუბიექტური განწყობის გარეშე მდგარი ობიექტური კრიტიკა, როდესაც შესაძლოა გულწრფელი სიძულვილისა და პატივისცემის ერთდროული გამოვლინება.

ანტინომიურ, ფსიქოლოგიურ რეაქციათა ჰრილში განსაკუთრებით ყურადღებას იმსახურებს ვაჟა-ფშაველას პოემა „აღუდა ქეთელაური“. ხსენებულ ნაწარმოებში აღწერილია ორი გმირის, ხევსურის აღუდასა და ქისტ მუცალის, შეტაკების განსაკუთრებული განცდებით აღვსილი სცენა. აქ წარმოდგენილია ღრმა ტრაგიზმი, როცა ისმება საკითხი — სიკვდილი ან სიცოცხლე, მესამე გზა არ არსებობს.

გმირული შერკინება მთავრდება ხევსურის სრული გამარჯვებით, მაგრამ, ვაჟას თქმით, ადგილი აქვს „სასწაულს“:

აღუდას თოფი არ უნდა,
ატირდა, როგორც ქალიო;
არ აპყრის იარაღებსა,
არ ეხარბება თვალიო.
თავით დაუდვა ხანჯარი..
ზედ ეკრა სპილოს ძვალიო,

გულზედ ძეგლიგი დაადვა,
 მკლავზედ ფრანგული ხმალიო.
 მარჯვენას არ სჭრის მუცალსა,
 იტყოდა: „ცოდვა არიო;
 ვაჟკაცო, ჩემგან მოკლულო,
 ღმერთმა გაცხონოს მკვდარიო.
 მკლავზედავ გებას მარჯვენა,
 შენზედ ალალი არიო,
 შენ ხელ შენს გულზედ დამიწდეს,
 ნუმც ხარობს ქავის კარიო,
 კარგი გყოლია გამდელი,
 ღმერთმ გიდღეგრძელოს გეარიო“.
 სიგრძივ გაჰხურა ნაბადი,
 ზედ გადაადვა ფარიო.

ხევსურის არაჩვეულებრივი, პირველი შეხედვით, ასე ვთქვათ, უცნაური და გაუმართლებელი საქციელი ღრმა ფსიქოლოგიურ ანა-ლიზს მოიოხვოს.

რაში მდგომარეობს ის სასწაული, რომელსაც ადგილი ჰქონდა მუცალის სიკვდილის შემდეგ? სიძულვილი იცვლება ალტაცებით, სურვილი შეურაცხყოფისა—დატირების ძმური გრძნობით, სიბრა-ზე — გულწრფელი გულკეთილობით, ზიზღი — სიყვარულით, გა-კიცხვა — პატივისცემით, შურისძიება — კეთილშობილური პატი-ებით, განურჩევლობა — თვითგანწირვამდე მისული ზრუნვით, გრძნობა მტრისადმი — ძმური სიყვარულის გრძნობით, ბოროტება— სიკეთით.

აღნიშნული ღრმა ანტინომიური ხასიათის ფსიქოლოგიური რეაქ-ცია, რომელსაც ალუდა ავლენს სწრაფი გადანაცვლების სახით, ხან-გრძლივი ფიქრისა და ფსიქოლოგიური „ცოხნის“ გარეშეა.

ღირსეული მეტოქის გამირული წინააღმდეგობა ალუდაზე ახდენს ისეთ ღრმა შთაბეჭდილებას, რომ იგი უძველესი ადათის წინააღმ-დეგ იჩენს იშვიათ დიდსულოვნებას და მტრის გულწრფელი მეგო-ბარი და პატივისმცემელი ხდება.

უფრო მეტიც, ალუდა არ უშინდება თემიდან გაძევების მუქარას და მტკიცედ გადაწყვეტს, შესწიროს მსხვერპლი ყოფილ მტერს, მოუ-ნათლავ მუცალს.

საჭიროა გვახსოვდეს, რომ აღნიშნული ანტინომიური გადართვე-
ბი შესაძლოა განხორციელდეს მხოლოდ მაღალ პიროვნულ დონეზე.

მე მქონდა შემთხვევა მესაუბრა ერთ-ერთ ლიტერატორთან, რომელსაც ალუდას საქციელი მიაჩნდა ფსიქოლოგიურად გაუგებრად, შეუძლებლად და ავტორის არარეალურ ფანტაზიად.

აღნიშნული აზრი უეჭველად მცდარია. პიროვნულ დონეზე შესაძლოა მიმდინარეობდეს უაღრესად რთული და მოულოდნელი გადანაცვლებანი. ხსენებული თვალსაზრისით ვაქვს შემოქმედებითი მასალა ფასდაუდებელია პერსონოლოგიური ფსიქოლოგიის საკვანძო პრობლემებისათვის.

შებრალების გრძნობა დამარცხებული მტრისადმი ინტელექტუალურ ემოციას წარმოადგენს.

ალუდა ქეთელაური აღტაცებულია მოწინააღმდეგის გვირობით, რომელსაც გულის ნაცვლად „რკინა“ აღმოაჩნდა და მისთვის განსაკუთრებულად ძვირფასია ხმა მოვალეობის ადამიანური სიწმინდისა. იგი შედგრად (სტიოკურად) ღებულობს თემის გადაწყვეტილებას მისი განდევნის შესახებ.

პოემა „სტუმარ-მასპინძელი“ პიროვნულ ანტინომიურ მოქმედებათა ბრწყინვალე მაგალითია.

შეხლა თემის კანონსა და ინდივიდუალურ რეაქციას შორის დაკავშირებულია ღრმა ფსიქოლოგიურ პერტურბაციებთან. განცდათა ამ კალეიდოსკოპში ყურადღებას იპყრობს, ძირითადად, ორი მომენტი, სახელდობრ: 1. ძველის მიმართ შესაძლოა პროტესტი და იგი არ არის აბსოლუტურად უმწიკვლო და 2. მოვალეობის ზოგადსაკაცობრიო თვალსაზრისით, მორალურად განმტკიცებული რეაქცია სასარგებლო და პერსპექტიულია.

სამშობლოს მოღალატისა და გამყიდველის, ბახასა და მისი ბიძაშვილის, ღვთისოს დიალოგში ვაჟა ჩერდება ფსიქოლოგიურად უაღრესად საინტერესო მომენტზე, სახელდობრ: ღვთისო ერთდროულად ავლენს ორ საწინააღმდეგო ტენდენციას: დადებითსა და უარყოფითს.

მოგვეყვას ამ დიალოგიდან ცალკეული გამოთქმანი.

ღვთისო მიმართავს ბახას (დადებითი ტენდენცია — პატრიოტიზმი): „—შენი ვარ და პირში იმიტომ გეუბნები, უხერხული, უმსგავსო საქმეა. მაგრამ ჩვენ ერთობლივ საგვარეულომ ხვალ ფხა უნდა

გამოვიჩინოთ, ეგ ნალი მთელს საგვარეულოსა ჰხედება, მთელი თემის და გვარის ქუჩყია“.

ღეთისო (უარყოფითი ტენდენცია — წაქეზება, შური იძიოს განთქმული მებრძოლის, ჩონთას, წინააღმდეგა: „ვინც როგორ მომექცევა, ძმაო, მეც ისე მოვექცევი, რა ვქნა. ჩონთამ როდის დაგიძახა, — შენი საცოლუ მიჰყავ და, თუ ბიჭი ხარ, მოდი, წაიყვანეო. შენც მიდი, მიარტყი თოფი“... „შარს, თუ გინდა, მე ჩამოვაგდებ დროს შევეურჩევ, მიზეზს მე მივცემ და როცა საქმე საქმეზე მივა, შენ შენსას ეცადე მაშინ“... „მაგრამ, შენ რომ ერთი დრო გქონდა კარგი და ვერ მოიხპარე, ეგ დიდი სირცხვილია შენთვის. ხელშეკონილი კი არ უნდა გაპყოლიყავი თან, მანამ დრო გქონდა, ეგ ხანჯარი, ეხლა რო გულში იპარჯებ, ჩონთასათვის უნდა გემარჯვა. მაშინ დაგიკოცნიდი მარჯვენას“.

ბახა პასუხობს: „ჰე განა მიწა მიმიღებს, განა სამარე, ჩემთვის გათხრილი, პირს არ შაიკრავს, მე რო მაგათი ჯავრი გამყვეს თანა და ისე მოვეკვდე?!“.

ღეთისო მიუგებს: „თუნდა სამარემაც პირი შაიკრას; სამარემდე ვინ მიგიტანს, ზედაც არ შემოგხედნებ მე თითონ და სხვა უარესს გიზამს“¹.

საყოველთაოდ ცნობილია პოემა „გველის მკამელის“ ღრმა ფილოსოფიური და ფსიქოლოგიური მნიშვნელობა. მასში დასმულია აგრეთვე ფსიქოლოგიური ანტინომიის მნიშვნელოვანი პრობლემები. ამ ასპექტში ყურადღებას იპყრობს ბავშვებისადმი პიროვნული დამოკიდებულების პრობლემა. პოემის გმირი, მინდია, ერთი მხრივ, ბავშვებისათვის მშობელთა თავგანწირვას ქადაგებს, მეორე მხრივ მოწხრეა მათ მიმართ მკაცრი და მომთხოვნი დამოკიდებულებისა. მისი აზრით, ბავშვები უნდა იყვნენ ქმედითნი და ნებისყოფის მქონე შრომაში.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში სიყვარულისა და სილამაზის გრძნობები ურთიერთისაგან განუყოფელია კაცის მიმართ. ადამიანის სიყვარული, როგორც პიროვნული სპეციფიკა, არ შეიძლება არსებობდეს სილამაზისადმი სათანადო დამოკიდებულების გარეშე. ამის

¹ ტომი VII, „მოკვეთილი“, გვ. 280, 281, 282.

გამო პიროვნულ დონეზე აღნიშნული ორი განცდა წარმოდგენილია შერწყმულად (ლეგირებული სახით), როგორც უმაღლესი ემოცია.

სიყვარული და სილამაზე, თითოეული ამ გრძნობათაგანი, ცალ-ცალკე ძლიერდება და თანაარსებობაში მტკიცდება.

არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ იას სამართლიან საყვედურს, მიმართულს ადამიანისადმი „აღბაჲ, ვერ აფასებს ჩვენს სილამაზეს“.

იას მიმართ გამოხატავს თავის აღტაცებას ყველაფერი, რაც არსებობს ბუნებაში: ძველიც და ახალიც, ლამაზიც და ნაკლოვანიც. მოვეუსმინოთ თვით იას: „მანამ ცოცხალი ვარ, ჩემის სილამაზით დავატკობ ბუცი, ბალახს და იმ გაღმიდამ ვაპოვებ რაღაც გულხაზ-სიანს კლდესა. სურნელებას მივაფრქვევ არემარეს. ყველას ვუყვარვარ: აგერ, იმ დამპალს ყუნქს, თვალი სულ ჩემკენ უჭირავს, მიციწის ხოლმე, უნდა ჩემთან მოვიდეს, — მაკოცოს, მაგრამ არ შეუძლიან, მხოლოდ შორიდან გაპიციანებს, გაიღიმება საცოდავი, თუმცა უშნოდ, მაგრამ გულკეთილობა კი დიდი გადაეფინება ხოლმე პირზედ“¹.

როგორც ვხედავთ, სიყვარულსა და სილამაზეს სიკეთისაკენ მიეყვართ; ბუნებაში წარმოიქმნება პირობები ბედნიერა ღიმილისა, საყოველთაო აღტაცებისა და კმაყოფილებისა... ცხოვრება ჰპოვებს აზრსა და გამართლებას.

შრომისა და აქტიური ქმედობის პრობლემებს, რომლებიც შეადგენენ პიროვნების ფსიქოლოგიის ძირითად შინაარსს, წამყვანი ადგილი უჭირავთ ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში. პოეტის აზრით უმჯობესია იყო ქვა ან ხე, ვიდრე უსაქმო.

შრომით საქმიანობას მოწყვეტილი ადამიანი აღმოჩნდება საზოგადოების გარეშე. მეტად მძიმე და აუტანელ სიტუაციაში.

უსაქმურობა — ეს არის მანკიერება არა მარტო აწმყოსათვის, არამედ, პირველ ყოვლისა, მოპაველისათვის. იგი იწვევს იმედის დაკარგვას. უსაქმურობა — წარსულში შეიძლება დაჰკმო, მაგრამ ეს უკვე იქნება დაგვიანებული ქმედობა აუცილებელია და სავალდებულოა ცხოვრების ნებისმიერი პერიოდისათვის, მოხუცისა და ახალგაზრდისათვის.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში მთელი პრინციპულობით არის

¹ ტომი V, „ია“, გვ. 35—36.

დასმული საკითხი. თუ რომელია ადამიანისათვის სპეციფიკურად დაშახტავთებელი თავისებურება — ქმედობა თუ სიტყვა. პოეტის აზრით, სწორედ პიროვნული ქმედობა წარმოადგენს. ძირითადად, სპეციფიკურ ნიშან-თვისებას, სწორედ იგი განაპირობებს ადამიანის ცხოვრებისეულ მიმართებას.

ვაჟა-ფშაველას მთელი შემოქმედება ამ დებულებით არის გამსჭვალული. ადამიანი მოწოდებულია იყოს ქმედითი და არა მდუმარე ცხეღარი.

მოვეუსმინოთ პოეტს:

არ მინდა, თავს ლეშად ვგრძნობდე
უსულოს გდებულს, ტიღად;
სეაენი, ორბნი და კაკკენი
მათრედენ, მკამდენ ზიარად.¹

სული და გრძნობა თან უნდა ახლდეს ადამიანს მის ქმედობაში. საქმიანობა, რომელიც სრულდება ადამიანური სინდისის, სულისა და გრძნობის გარეშე, არა მარტო ფუჭი და არაპროდუქციულია, მავნეც არის. ვაჟა-ფშაველას აუცილებლად მიაჩნია, რომ „მწერალნი და საზოგადო მოღვაწენი, რომელნიც ეროვნულ რეალურ თუ გონებრივ ღირებულებას ჰქმნიან, უნდა იყვნენ გამსჭვალულნი იმ აზრით, რომ დღევანდელი დღე უკეთესი იყოს ქვეყნისათვის, დღევანდელი ხალხი ცალ-ცალკე და საერთო საჭირო აზრით და გრძნობით აღიჭურვოს, მოქმედებაც თვითთელი ჩვენგანისა იყოს აზრშეწონილი, დღევანდელს თვითთელის ჩვენგანის მოქმედებას უნდა იქ მივეყვანდეთ, საცა საჭიროა ჩვენი მისვლა. თვითთელის ჩვენგანის მოქმედება, მამასადაჲე, ის გზა უნდა იყოს, რომელმაც უნდა რომში მიგვიყვანოს. ეს რომი ჩვენი მომავალია და თუ რომში მიმავალი გზით არ წავედით, სწორე გზით, რომს ავცდებით. სწორე გზა აწმყოა. ვინც აწმყოს კეთილსინდისიერად ემსახურება, იგი დიდებულს მომავალსა ჰქმნის, ვინც ბევრსა ჰხნავს და ჰთესავს, იმას ბევრი პური მოსდის: თუნდაც მოუსავლობა იყოს, მაინც სხვაზე მეტი მოუვა“².

გენიალური პოეტის დებულება წარმოადგენს დიდებულ ფორ-

¹ ტომი II, „გულო, არ გატყდე“, გვ. 13.

² ტომი IX, „კრიტიკა ბ. იმ. ვართაგავისი“, გვ. 359.

მულას, რომელსაც საფუძვლად უდევს შრომის, მოვალეობისა და მორალის პიროვნული პრინციპები.

ხსენებული ფორმულით უნდა ხელმძღვანელობდეს, პირველ ყოვლისა, ახალგაზრდობა, რომელიც ისტორიულად მოწოდებულია იყოს ჩვენი მომავლის შემქმნელი და უზრუნველყოფელი.

დიდი პოეტისა და მოაზროვნის შემოქმედების ფსიქოლოგიური ანალიზი გვიჩვენებს, რომ პატრიოტული სიყვარული სამშობლოსადმი, სამსახური თავისი ხალხისადმი, მისწრაფება სიკეთისადმი, კეთილშობილური ემოციები ადამიანის მიმართ, სწრაფვა ნათელი მომავლისაკენ, ალტაცება დიდსულოვნებით და გპირობით, შიშისა და სიმხდალის გრძნობის განეციხვა, ზიზნის განსაზღვრა, ადამიანის ასეობის მნიშვნელობა და დანიშნულება, ქედისმოხრა ბუნების სილამაზისადმი, ადამიანის მორალური საწმინდე და მრავალი სხვა—უნდა ხორციელდებოდეს ქმედობაში. ამასთან, ადამიანის აქტიური ქმედობის ფსიქოლოგიური მიმართება და ლოგიკურა კონტროლი უნდა მიმდინარეობდეს მაღალ, პიროვნული რეგისტრების დონეზე.

როგორც ვხედავთ, ვაჟა-ფშაველა არის პერსონოლოგიური, ქმედითი ფსიქოლოგიის ბრწყინვალე წარმომადგენელი ქართულ ლიტერატურაში. მსგავსად გოეთესი, ვაჟა-ფშაველა აღნიშნავს, რომ ცნებები ჭეშმარიტი ადამიანური სიბრძნისა და ადამიანის ქმედითი ცხოვრების შესახებ პიროვნული ფსიქოლოგიის ასპექტში ერთი და იგივეა; ქმედობა არის სიბრძნე, სიბრძნე კი ქმედობა, ასეთი გაგებით, ტენდენცია მუღმივი, აქტიური შემოქმედებითი წვისადმი, წარმოდგენს ღაღებით კომპლექსურ განცდას. ამგვარი ემოცია წარმოდგენს ინტელექტუალურ გრძნობას უნდრტისა და განუშკინის მიხედვით.

დასახული მიზნისადმი სწრაფვას გოეთე განიხილავს როგორც ზოგადსაკაცობრიო სულიერ თვისებას, უწოდებს რა მას ენერგიულ სწრაფვას. ეს თვისება სხვადასხვა პიროვნებაში სხვადასხვაგვარად არის წარმოდგენილი. პიროვნების თავისებურების და გარემო სიტუაციის მიხედვით ენერგიული მისწრაფება ზოგჯერ დაეშვება აპათიამდე, ზოგ შემთხვევაში კი პირველივე მარცხს შეუძლია ადამიანთვითმკვლელობამდე მიიყვანოს.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ გოეთეს პრინციპი ენერგიული სწრაფვისა და ვაჟა-ფშაველას პრინციპი მომავლისადმი ქმედითი სწრაფვის შე-

სახებ ზუსტი პროტოტიპია თანამედროვე ცნებისა პიროვნების ფსიქოენერგეტიკული პოტენციალის შესახებ და უშუალო კავშირი აქვს პერსონოლოგიის პრობლემასთან ნორმასა და პათოლოგიაში. ვაჟა-ფშაველამ, როგორც არაღინ სხვამ, იცოდა, გრძნობდა, ესმოდა, უყვარდა და ეთაყვანებოდა თავის სამშობლოს, თავის კუთხეს, მის ბუნებას.

იცოდა საქართველოს გმირული წარსული, სწამდა მისი მომავალი, გულთან ახლოს მიჰქონდა თავისი ხალხის ჭირ-ვარამი.

მისი ერთგვარი განსვლა ქალაქის ხმაურისა და მოუსვენრობისაგან, ე. წ. „ვეროპიზმისაგან“, მისი ცხოვრების ჩვევა და ტანსაცმელი, რაც არ განასხვავებდა მას ჩვეულებრივი მთიელისაგან, ფსიქოლოგიურად შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც წმინდა ხარკი სამშობლო მხარისადმი, ნიშნად უსაზღვრო მადლიერებისა.

პერსონოლოგიური პრობლემები იაკობ გოგებაშვილის შეგოქმედაებაში

ადამიანის სულიერი ცხოვრების გამოვლინებათა იერარქიაში პიროვნება ყველაზე მაღალ დონეზე დგას და ფსიქონევრული განვითარების სრულყოფას წარმოადგენს.

პიროვნება ყველაზე მგრძნობიარე და ამასთანავე ყველაზე გამძლე სისტემაა, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის მოქმედებათა ავტარებლობას და აძლევს შინაარსსა და აზრს ცხოვრებას...

პიროვნების სიძლიერის, სიმდიდრის, სიფაქიზისა და გამძლეობის ხარისხი და დონე არის ის სანუკვარი საუნჯე, რაც შეიძლება გააჩნდეს ადამიანს როგორც სოციალურ-ფსიქოლოგიურ არსებას.

ისტორიულად ცხოვრების ოროპტრიკალში, ბედისა და უბედობის აღმართ-დადქარაში, შრომაში თუ ბრძოლაში, მოკაშკაშე თუ დრუბლიანი ცის პირობებში საბოლოოდ ქართველი კაცის პიროვნება ყოველთვის იყო შეუღრეკელი, გაუტეხავ-გაუბზარავი... ყოველთვის და ყველა პირობებში თავისი მამულია, მშობლიური სულისა და გულის, ეროვნული აზრისა და გრძნობის ამაყი დამცველი...

ჯერ კიდევ მეოთხე საუკუნის ქართული მასალები წარმოადგენს უტყუარ საუნჯეს პიროვნების ფსიქოლოგიისათვის, ვინაიდან მოგვითხრობს მოვალეობის გრძნობაზე, პატრიოტულ ვაჟკაცობაზე, სინდისის სიფაქიზეზე და საერთოდ მორალურ სისპეტაკეზე. ხოლო შოთა რუსთაველმა პერსონოლოგიური პრობლემები განიხილა ჯერ არნახულ აკადემიურ სიმაღლეზე და გახადა საერთაშორისო მეცნიერული ძიების საგნად.

პერსონოლოგიური იდეები ფართოდაა წარმოდგენილი ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაში.

მოდღვრებას პიროვნების ფსიქოლოგიის შესახებ ჭეროვანი ადგილი უკავია აგრეთვე ქართულ მეცნიერულ აზროვნებაში. საკმარისია აღინიშნოს, რომ აკადემიკოსი დიმიტრი უზნაძე არის პიროვნების ფსიქოლოგიის ფუძემდებელი, რომელმაც მიიღო მსოფლიო აღიარება.

აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი დიდ ყურადღებას უთმობდა პიროვნებას ისტორიის პრობლემების განხილვისას, ხოლო აკადემიკოს შალვა ნუცუბიძეს სასარგებლოდ მიაჩნდა შემოქმედებითი სიმბიოზი პერსონოლოგიასა და ფილოსოფიას შორის.

როგორც ვიცით, ძირითად პერსონოლოგიურ კატეგორიებს შეადგენს ცნებები შრომაზე, მოვალეობაზე, ნდობაზე და სინდისზე. ამ მხრივ უეჭველად საინტერესოა ქართული საქმის მოამაგის, დიდი ილიას მეგობრისა და თანამოაზრის, ღირსეული პედაგოგისა და მორალისტის იაკობ გოგებაშვილის შემოქმედების შესწავლა.

ქართულ ეროვნულ მეცნიერულ თუ პრაქტიკულ პედაგოგიკაში იაკობი არის არა მარტო ეპოქის შემქმნელი ფიგურა, არამედ უკუდავი შექქერვარსკვლავი, რომლის ნათელი სხივი ეფინება ადამიანის სულიერი შინაარსის მრავალ უბანს.

კმაყოფილებისა და სიამაყის გრძნობით უნდა აღინიშნოს ქართული პედაგოგიკური მეცნიერების მიღწევები, რომლებიც გასცდა მშობლიურ საზღვრებს და საყოველთაო ინტერესი დაიმსახურა. ხოლო განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ქართველ მკვლევარნი არიან დიდი მასწავლებლის, იაკობ გოგებაშვილის შემოქმედებითი აზრის, იდეების და სურვილების ღირსეული მემკვიდრენი:

არსებობს მრავალი მეცნიერული გამოკვლევა, დისერტაციები, მონოგრაფიები და ცალკეული შრომები იაკობ გოგებაშვილზე როგორც პედაგოგზე, მოაზროვნეზე, მოღვაწეზე, ადამიანზე, მოქალაქეზე, იშვიათ პატრიოტზე, მის პიროვნებაზე, ქარაქტეროლოგიურ თვისებებზე, მისი შემოქმედებითი ცეცხლის სიღიაღეზე და სწრაფვაზე.

განუზომელად საინტერესოა იაკობ გოგებაშვილის შემოქმედება თანამედროვე პერსონოლოგიის უუქზე და ამ მხრივ მომავალ მკვლევართა წინაშე გადაშლილია დიდი ასპარეზი....

ისება საკითხი: რა სოციალურ-ფსიქოლოგიურმა გარემომ

და სულიერმა ვითარებამ შეუწყო ხელი იაკობის ნიქს დაემტკიცებინა დებულება, რომ სილამაზე, სიბრძნე და თავისუფლება ურთიერთგანუწყრელი კატეგორიებია..... და ამასთან ერთად ეჩვენებინა, რომ დედის, სახლის, ოჯახისა და სამშობლოს მივიწყება სულიერი ცხოვრების დასისხლიანებაა.....

მთავარი ძარღვი, რაჟაც განაპირობა გოგებაშვილის სიყვარული ხალხისადმი, სიმართლისადმი, სინდისის ოფლისადმი, ქართული სიტყვისადმი და ქართული ბუნებისადმი, არის ის, როგორც ამას აღნიშნავეს ჩვენი გამოჩენილი მეცნიერ-პედაგოგი დავით ლორთქიფანიძე, რომ იგი ხალხის შვილია, შუა ქართლში დაბადებული და ხალხის კალთაში გამოზრდილი. ბავშვობიდანვე პატარა იაკობი გამსჭვალულია ხალხისადმი სიბრალულითა და თანაგრძნობით.

მაგრამ იაკობის პიროვნების მიმართებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ილია ჭავჭავაძის გავლენას. მათი მეგობრული და შემოქმედებითი ურთიერთკავშირი მოგვაცოცხლებს ორა პატრონული კოცონის გაერთიანებულ წვას სამშობლოსათვის, თავისი ხალხისათვის.....

მშობლიური ადგილები ამკვირვებს პიროვნებას და ამრავლებს მის ეროვნულ ტრადიციებს. გავიხსენოთ რაფიელ ერისთავი: აღამიანი სადაც დაიბადა და აღაზარდა, ე. ი. მშობლიური ძარღვი ყველაზე სანუკვარიანო—წერს იგი. ეს გარემოება განსაკუთრებით ყურადსადებია ჩვენი ახალგაზრდობისათვის; არც თუ იანე იშვიათად, სოფლიდან წამოსული ასალგაზრდა სწავლის დასრულებისას ივიწყებს ოჯახურ ბუდეს და აპით წყვეტს მორალურ ფესვს მასთან, რაც მას ასიცოცხლებს.

იაკობი თავის სოფელზე წერს: პატარაა და ღარიბი ვარაინი. მაგრამ მე კი ეს სოფელი ძლიერ მიყვარსო. მიყვარს იმის გამო, რომ იქ დავიბადე, იქ ვიხილე სინათლე მზისა, იქ გავატარე ბედნიერი დღეები ჩემი ბავშვობისა, იქა ვტყებოდი მშობლების, ძმების და დების სიყვარულით, იქ ჩემს ყურებს ასაპოვნებდა წყლების ჩხრიალი, ჩიტების ჭიკჭიკი, იქ მწვანე ტყე-ველს აღტაცებაში მოვყავდი, იქ ვისწავლე ბევრი ხალხური ლექსი და მოთხრობა, შევითვისე და შევიყვარე მშრომელი ხალხი.

კარგად უნდა გვახსოვდეს, რომ ტრადიციებით გაკაჟებული პიროვნების გზა არასდროს გამრუდდება. ამასთან ერთად იაკობი გვას-

წავლის, რომ ღვიძლი სიტყვა ფასდაუდებლად ასახავს მშობლიურს-
ღვიძლი სიტყვა არა მარტო პიროვნების საწყისია, არამედ ამდიდ-
რებს მას, იცავს და ინახავს. ირკვევა, რომ ღვიძლი სიტყვით უფრო
აღვილად, უფრო მსუბუქად, უფრო მეტის ალტაცებითა და მხურვა-
ლებით ივსება კაცის გული; ხოლო ღვიძლი ანდაზები, ამოცანები,
ზღაპრები და ხალხური შემოქმედების სხვა ნაწარმოებები ადამიანს
ავარჯიშებს. იაკობის მიერ დასმულია დიდი ფსიქოლოგიური პრობ-
ლემა დედაენისა და პიროვნების დინამიკური ურთიერთობის შესა-
ხებ. უფრო მეტიც, წარმოდგენილ პრობლემას უშუალო კავშირი
აქვს თანამედროვე მეცნიერულ ძიებასთან, რომლის მიზანია ადამი-
ანის ინტეგრირებული, სინთეზური კვლევა totus homo-ს (მთლიან
ადამიანის) სახელწოდებით.

დედაენა ანუ ღვიძლი სიტყვა ის ხდია, რომლის საშუალებითაც
მყარდება გარკვეული კავშირი ფიზიკასა და ფსიქიკას, ხორციელსა
და სულიერს შორის. მოვეუსმინოთ ავტორს: „აქამდინ ბევრს ჩვენგანს
სრულიად არ ესმოდა, რომ დედა-ენა, როგორც ბუნებითი იარაღი
გონებისა, მტკიცედ შეკავშირებული ადამიანის სულთან და ხორც-
თან, უკეთესი ღონისძიებაა ნორმალური გონებითი და ზნეობითი
გახსნისათვის, რომ ვინც ზედმიწევნით არ სწავლობს თავის ენას, ის
ვერასოდეს ვერ მიეწევა ჭეროვანს სიღრმეს აზრისას და გრძნობისას
და იქნება მეტ-ნაკლებობით ფუქსავატი არსება, თუნდაც რომ მთელი
ღუფინი უცხო ენები იცოდეს“...¹

„ქართული ენა ისეთივე მრავალ-ფეროვანია, როგორც არის
ჩვენი ერის ისტორია, წარსული ცხოვრება, სავეს მრავალ-გვარის
მოქმედებითა, თვისებითა, აზროვნებითა, გრძნობითა, დიდი სიხარუ-
ლითა, ძლიერი მწუხარებითა, და რომელიც წარმოდგენს იმ გვარს-
ღრმას და დაუსრულებელს ღრამას, რომ ასი შექსპირიც ვერ ამოს-
წურავდა მას ძირამდის, ერთი რუსული მწერლისა არ იყოს“².

„დედა-ენა გარეგნობით როდია ადამიანის არსებასთან შეკავში-
რებული; იგი როდის ჰგავს ტანისამოსსა, რომლის გამოცვლა ადვი-
ლად და უვნებლად შეიძლება. მას აქვს ღრმად გამდგარი ფესვები

¹ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი 1, თბილისი. 1955, გვ. 432.

² იქვე, გვ. 205.

ადამიანის ტვინში, ნერვებში, ხმის ორგანოებში, ძვალსა და რბილ-
ში, მთელს მის ბუნებაში; იგი არის უძვირფასი იარაღი, რომელიც:
ბუნებას ზედ გამოუჭრია ადამიანის სულსა და ხორცზედ, მის ფსი-
ქოლოგიურს და ფიზიოლოგიურ აგებულებაზედ¹.

„დედა ენა“ და „ბუნების კარი“ გახდა მრავალი ახალგაზრდა თა-
ობისათვის ცოდნის უშრეტეი წყარო; ამ ორი უკვდავი სახელმძღვანე-
ლოს გზით ყალიბდებოდა ბავშვისა და მოზარდის პიროვნება.. პი-
როვნება, რომელიც უნდა ყოფილიყო აღვსილი სულიერი ძალითა და
ბრწყინვალე ინტელექტით.

იაკობ გოგებაშვილი მშვენივრად იცნობდა თავისდროინდელი
მედიცინის სოციალურ საკითხებს და ხსენებულ მასალებს მოხერხე-
ბულად და მარჯვედ იყენებდა პედაგოგიაში.

მეორე მხრივ, დარწმუნებული გახლავართ, რომ გოგებაშვილის
შემოქმედებითი იდეებისა და პრაქტიკული მნიშვნელობის დებულე-
ბებს აქვს განსაკუთრებული ინტერესი ბავშვთა და მოზარდთა ფსი-
ქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიის პრობლემებისათვის (მხედველო-
ბაში მაქვს პედოფსიქოლოგია და პედოფსიქოპათოლოგია).

მოზარდითა და ბავშვთა შორის არსებობს თვისობრივი განსხ-
ვავება ფიზიკურად. ფსიქიკურად იგი უფრო მკვეთრი, თვალსაჩინო
და ძირეულია. გოგებაშვილს არათუ ამომწურავად აქვს წარმოდგე-
ნილი აღნიშნული თვისობრივი განსხვავება, არამედ მისთვის ბავშვი-
სა და მოზარდის სულიერი ცხოვრება დამოუკიდებელი ფსიქიკური
სამყაროა თავისი წინქცევითი და უკუქცევითი ტალღებით. იგი მიგ-
ვითითებს ბავშვის პიროვნების თავისებურებაზე, მის შინაარსზე,
შესაძლებელ რეაქციათა სიმრავლეზე და მრავალფეროვნებაზე.

გოგებაშვილის შემოქმედება გვარწმუნებს, რომ პერსონოლო-
გიური შესწავლა უნდა იწყებოდეს ჯერ კიდევ ბავშვის ნაადრევი ასა-
კიდან.

ჩვენი გამოკვლევების თანახმად ჩვილი ბავშვის პირველი გალი-
მება დედისადმი უკვე პიროვნული განწყობის პროტოტიპია. ირკვე-
ვა, რომ ჩვილის ღიმილი, როგორც მარცვალი უმადლესი სიყვარუ-
ლისა, ისახება თვითცნობიერების განვითარებამდე.

¹ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი I, თბილისი, 1955, გვ. 207—
208.

გოგებაშვილის დებულება, რომ მორალურად მტკიცე და უზადო პიროვნებაზე ფიქრი გულისხმობს ბავშვებზე ზრუნვას, განსაკუთრებულად აქტუალური და ყურადღების ღირსია დღეს. როგორც ცნობილია, ჩვენს დროში ბავშვის ზრდა, აღზრდა და განვითარება ხდება ზღვა ინფორმაციათა პირობებში, რაც დაკავშირებულია მეოცე საუკუნის ცხოვრების ტემპთან, შთაბეჭდილებათა და განცდათა სიუხვესთან. ამის შედეგად ბავშვის ფსიქიკური აპარატი ნაადრევად ვითარდება, ე. ი. ადგილი აქვს ბავშვის სულიერი ცხოვრების ერთგვარ აჩქარებას, ანუ აქსელერაციას. შეიძლება ითქვას, რომ საქმე გვაქვს ბავშვთა ნაადრევ მომწიფებასთან. მაგრამ საუბედუროდ აცელერაციის პროცესს, არც ისე იშვიათად, საკმაოდ ჩამორჩება პიროვნული გამოცდილება, პიროვნების სიმკვრივე და იქმნება მდგომარეობა, როდესაც ბავშვის სულიერი აპარატი განსაკუთრებულად მყიფე და ლაბილურია. ხოლო თუ ამას დავუმატებთ იმ გარემოებას, რომ ბავშვის ფსიქიკას ახასიათებს ფიზიოლოგიური სიმყიფე და მსხვრევადობა, გასაგებია: მეოცე საუკუნეში ბავშვი თუ მოზარდი იმყოფება სუსტ წინასწორობაში და უფრო ადვილია ახალგაზრდის ცხოვრების გეზის მოსხლეტა, გამრუდება, დაზადიანება. აი რატომ არის ესოდენ საჭირო პიროვნების სიფაქიზე და სიმკვრივე ბავშვთა და მოზარდთა შორის.

ამ მხრივ საჭიროა განსაკუთრებული ოპტიმუმი, რასაც განსაზღვრავს ოჯახი, სკოლა და გარემო სოციალური ვითარება, პირველ რიგში ამხანაგური წრე. კარგად უნდა გვახსოვდეს, რომ ცუდი მაგალითი განსაკუთრებულად საზიანოა ახალგაზრდა თაობისათვის.

იაკობ გოგებაშვილის თანახმად ოჯახი არის ის ძირითადი რგოლი, რომელაც სოციალურად ავაუქაცებს და მორალურად აპურებს ახალგაზრდას. პიროვნების ბრძმედი ოჯახია. იაკობი მიგვითითებს, რომ ბავშვს „ოჯახი უნდა ამხნევებდეს, ოჯახი უნდა დღე მუდამ საზრდოს აწვდიდეს მის სულსა და გულსა, რათა გონებითს და ზნეობითს ახალის ძალით შეიმოსოს ბოროტთან, მაცდურებასთან, უსამართლობასთან საბრძოლველად“¹. და შემდეგ: „ახალი თაობა, აღზრდილი თავისი ენის, ქვეყნის და ისტორიის უვიცობაში და აბუჩად აგდებაში, გულს იცრუებს დედ-მამასა და ნათესავეებზედ და ხშირად შვილებ-

¹ ი. გოგებაშვილი. თხზულებანი, ტომი I, გვ. 184.

რევის სიყვარულის მაგიერ სიძულვილს უჩვენებს მათ და ამ სახით ირღვევა ოჯახობა, სახლობა, ეს ქვა-კუთხედი ყოველის ერის სიმტკიცისა და წარმატებისა. ამ შემთხვევაში დედ-მამა თავისის უკუღმართობის გამო ისევე საშინლად ისჯება, როგორც დასაჯა შჩედრინის ერთი გმარი, რომელმაც შვილის ბედნიერებისათვის ყოველი საძაგლობა ჩაიდინა და ბოლოს შვილის სიყვარულის მაგიერ მისი ზიზღი და სიძულვილი მოიმკო“¹.

მომავალი ახალგაზრდობა ჩვენი იმედი და სიხარულია. მისი სულიერი რაობის გამოკვეთა ხდება ბავშვობაში. მოუხსმინოთ ავტორს: „გონებითი მოძრაობა ერისა ქვიშაზეა აშენებული, თუ იგი ღარიბია საყრმო ნაწარმოებით, საყმაწვილო ლიტერატურით. იგი მაგრა ადგამს ნაბიჯებს წინ, მკვიდრს წარმატებაში შედის მხოლოდ მაშინ, როდესაც მისს მოზარდ თაობას უხვად ეძლევა გონებითი საზრდო, როდესაც მისი ყრმანი გარემოცულნი არიან მრავალი ნიჭიერი ნაწარმოებითა.

დიდმა პოეტმა გერმანიისამ გოეთემ თქვა: „არავის არ შეუძლიან განთავისუფლდეს პატარობის დროის შთაბეჭდილებათაგანაო“. დიდალ, სწორედ ეს შთაბეჭდილებანი ჰყრიან საძირკველს მიღრეკილებისას, მიმართულებისას. ამ აღრიან შთაბეჭდილებებზე ბევრით არიან დამოკიდებულნი კაცის მისწრაფებანი, ხასიათი, თვისებანი. თუ თქვენს შვილს პატარობისასვე მარჯვედ დაწერილნი საბავშვო ნაწარმოებნი მიიზიდავენ თავისაკენ, აგრძობინებენ სიამოვნებას, გულს საამურად უღელავენ, გონებას უვარჯიშებენ და კითხვის მოთხოვნილებას უღვიძებენ და უმტკიცებენ, იცოდეთ, რომ თქვენ გეზრდებათ ყრმა, რომელიც დიდობაში გამოიჩინს დაუღალავს გონებითს მოქმედებას, რომლისთვისაც ჭკუის მოძრაობა, ვარჯიშობა, წიგნების კითხვა, აზროვნება, მსჯელობა იქნება ისეთივე მიუცილებელი ყოველდღიური საჭიროება, როგორიც არის წყალი თევზისათვის, ჰაერი ფილტვებისათვის“². ბავშვისათვის ყველაზე მძიმე და კატასტროფული ფსიქიკური ტრავმაა. როდესაც ოჯახი ტყდება—ირღვევა.

თანამედროვე პერსონოლოგიის თანახმად ოჯახის რღვევა ზშირად

¹ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი. ტომი 11, გვ. 228.

² იქვე, გვ. 10—11.

სხვადასხვა ფსიქიკურ დაავადებათა და სულიერი უკმარისობის უტყუარი მიზეზია. ამ მხრივ გოგებაშვილის იდეები განსაკუთრებულად ყურადსაღებია. როგორც ვხედავთ, ბავშვის სწორ ზრდა-განვითარებაში წამყვანია ოჯახი, ე. ი. დედა და მამა, რომელნიც თანაბრად პასუხისმგებელნი არიან ბავშვის მომავალი ბედის წინაშე. მაგრამ გარკვეული მოვალეობა ეკისრება დედას, ვინაიდან მან ბავშვი არა მარტო უნდა გაზარდოს, არამედ აღზარდოს. მოწოდებულია მამულს მისცეს ღირსეული შვილი. გოგებაშვილი მოგვაგონებს, რომ ქართველი დედები „იყვნენ ძველს საქართველოში ნამდვილნი, შეურყეველნი, ბურჯნი ეროვნულის არსებობისა, განვითარებისა, აღორძინებისა“¹. ბავშვს სჭირდება მამის ავტორიტეტული ზრუნვა და დედის ალერსიანი სიყვარული. ასეთ ვითარებაში მყოფი ბავშვი მშობლებს სიყვარულითა და ზრუნვითვე უპასუხებს.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის მიერ განვითარებული ცნება „სულისობლობის“ შესახებ განსაკუთრებული სიმწარით განიცდება ბავშვობაში, ვინაიდან სწორედ ამ ასაკში მეტად დიდია მოთხოვნილება შინაგანი განცდების გაზიარებისა. ხოლო ნორმალურ ვითარებაში ბავშვი თავის შინაგან სამყაროს პირველ რიგში გადუშლის თავის დედას.

მშობლების სიყვარული შეილებისადმი გარდა ყველაფრისა ბიოლოგიურად პირობადებულია; სოციალურ-ფსიქოლოგიურად უფრო საინტერესოა შებრუნებული ვექტორი — შვილთა გრძნობები მშობლების მიმართ. პიროვნება ვალდებულია სიყვარული, ყურადღება და პატივისცემა გამოიჩინოს მშობელთა, მახლობელთა მიმართ.

ხსენებული დებულება მაღალ პიროვნულ დონეზეა გაშუქებული „დედა ენაში“. მორალისტური მაგალითებით იაკობ გოგებაშვილი მარტივად, გასაგებად დამაჯერებლად უღვიძებს ბავშვებს ზნეობრივი მოვალეობის გრძნობებს.. ამ გზით ბავშვის პიროვნება „დედა ენის“ ასაკიდანვე მკვრივდება, ფაქიზდება, იხვეწება და იგი ცდილობს გაიმეოროს კეთილშობილური საქციელი.

„დედა ენა“ და „ბუნების კარი“ მიზანდანიშნულების მხრივ ერთი მთლიანი სახელმძღვანელოა, რომელიც ბავშვს არა მარტო აღიდრებს ცოდნით, არამედ უქმნის მას მტკიცე მორალურ ხერხე-

¹ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი IV, გვ. 475.

მალს. ამიტომ ამ წიგნების მასალა შემოქმედებითად მნიშვნელოვანია თანამედროვე პედოპერსონოლოგიის თეორიისა და პრაქტიკისათვის, მისი მეთოდოლოგიური საკითხებისათვის. როგორც ვხედავთ, იაკობი ბავშვის ნორმალურ ზრდა-განვითარებაში წამყვან როლს უთმობს ოჯახს და პირველ რიგში დედის პიროვნებას.

ამასთან დაკავშირებით მე მინდა გავიხსენო ილიას მიერ წამოყენებული საკითხი დედის ძუძუს ძალასა და შინაარსზე.

ხსენებული პრობლემა დღეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია და აქტუალური, ვინაიდან დედის რძის, დედის ძუძუს საკითხი ძირითადი კვლევის საგანი გახდა პედომორფოლოგიაში და პედოფიზიოლოგიაში, პედონევროლოგიასა და პედოფსიქიატრიაში, პედოფსიქოლოგიასა და პედოფსიქოპათოლოგიაში.

დღეს მეცნიერულად დადასტურებულია, რომ ცნება დედობის შესახებ არ შეიძლება შემოისაზღვროს გარკვეულად ვიწრო პერიოდით.

„დედობა“ არა მარტო ფიზიოლოგიურად (ფიზიკურად), არამედ ფსიქოლოგიურადაც იწყება ბავშვის ჩასახვის დღიდან. დაბადებამდე ბავშვის ნორმალური განვითარებისათვის საჭიროა, რომ ორსული იმყოფებოდეს მშვიდ, წყნარ ოჯახურ პირობებში და დაცული იყოს ყოველგვარი მავნე ფიზიკური და ფსიქიკური ზემოქმედებისაგან.

ორსული დედა სიმშვიდითა და სიხარულით უნდა ელოდებოდეს ბავშვს.

ოპტიმალურ ვითარებაში, თუ რაიმე ავადმყოფური გართულება არ დაერთო, ორსული ყოველმხრივ მომზადებული შეხვდება ბავშვის დაბადებას და სრულიად საკმაოდ ექნება ჩვილისათვის საჭირო რძე.

დედის რძე სარგებლიანობის მხრივ ყოველად შეუდარებელია. ლაქტაციის პერიოდში, ანუ ძუძუს წოვების დროს, დედის რძე ბავშვს აწვდის არა მარტო მისთვის საჭირო საკვებ საზრდოს, არამედ ამ გზით ჩვილი დედისაგანღებულბოს თავდაცვისათვის საჭირო იმუნობიოლოგიურ ფაქტორებს. მაგრამ, როგორც აღნიშნავს დიდი ილია, ძუძუს ძალა ამით არ ამოიწურება. სოციალურ-ფსიქოლოგიურად და ფსიქოლოგიურად დედის რძეს საზღაპრო მორალური თვისება ენიჭება. ჩვილის კვების ყოველი აქტი გადაიქცევა მორა-

ლურ სიმფონიად, როდესაც რძესთან ერთად ბავშვი გრძნობს დედის აღერსს, დედის ზრუნვას, დედის რწმენას კეთილ მომავალზე.

გოგებაშვილის შემოქმედებაში პიროვნების მორალური სამყარო და ზნეობრივი სრულყოფა აშენებულია შრომისა და გარჯის პრინციპზე და ამასთანავე ნაჩვენებია, რომ სიზარმაცე და ფუქსავატობა არის ყოველგვარი მანკიერების წყარო.

ხსენებული იდეა მოხდენილადაა გატარებული მოთხრობებში, ანდაზებში და ამოცანებში. მათი მიზანია პატარაობიდანვე შთააგონოს ბავშვს, რომ მოქმედება და პატიოსნება არის ადამიანის ყოფიერება: რომ სწორედ ამ გზით ყალიბდება სიკეთე და ადამიანობა; რომ ეს გზა ქმნის სულიერ სიმდიდრესა და მატერიალურ დოვლათს.

იაკობ გოგებაშვილის მიერ განვითარებული ყოველი დებულება ცოცხლად დანატული შემთხვევაა, ცოცხალი აზრია, რომელიც თავისუფალია სქოლასტიკური ბურჟუსისაგან. სიკეთისა და სიბოროტის ილუსტრაციისათვის ავტორი მოხერხებულად მიმართავს ბუნებას, მცენარეთა და ცხოველთა სამყაროს. გოგებაშვილი შესანიშნავად იცნობდა ბუნებისმეტყველების ყოველ უბანს.

პირველი საკითხავი მასალები და მოთხრობები, მაგალითად, „ბავშვის შექება“, „ვარდი და ბულბული“, „ჩიტი და მელა“, „ვანო და ჩიტი“, „კაჭკაჭი და კრუხი“ და მრავალი სხვა ბავშვის პიროვნებას აცნობს ბუნების სამყაროს, უღვიძებს მას მოვალეობის გრძნობას და ამასთანავე უვითარებს ჭეშმარიტებისა და სიმართლის მოთხოვნილებას...

სინდისის შინაგანი ხმა, სინდისის ქენჯნა და გაცრეცილი სინდისი (обтрёпанная совесть) — აი, ის მრავალი პრობლემა, რომელსაც ვხვდებით გოგებაშვილის შემოქმედების პერსონოლოგიური ანალიზის დროს.

იაკობი გვაფრთხილებს, რომ „შავი ჭირა ორგვარი გახლავთ: ფიზიკური და ფსიქიკური: პირველი ასწეულებს და სპობს მხოლოდ მცირეოდენს ნაწილს ერისას, მეორე კი მომაკვდინებელ ზენად ედება მთელს ხალხსა და ამოფხვრის გზაზე აყენებს“¹.

აღნიშნული დებულება სწორია; მას აქვს ზოგადი სოციალურ-ფსიქოლოგიური და სუფთა ფსიქოლოგიური აზრი და მნიშვნელობა.

¹ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი IV, გვ. 507.

ზიანისა და მავნებლობის მხრივ ყველა ქირზე და ვაგლახზე მძიმე და კატასტროფულია ზნეობრივი დაქვეითება.

გოგებაშვილისათვის განსაკუთრებით საშიში და საზარელია ზნეობრივი ქირით შეპყრობილი ადამიანი.

დღესაც და ყოველთვის მტკიცედ უნდა გვახსოვდეს, რომ „ამორალუბის მიკრობი“ სწრაფად ვრცელდება და მას ზიანის მხრივ ვერც ერთი ეპიდემია ვერ შეედრება.

ავტორი მთელი თავისი სიღრმით გრძნობს მორალური კატასტროფის გამანადგურებელ შედეგებს, ამიტომ მისი მთავარი მიზანია იზრუნოს ახალგაზრდობის ზნეობრივ სიფაქიზეზე.

გოგებაშვილი გვასწავლის, რომ სიყვითე თუ ბოროტება არ არის მემკვიდრეობითი კატეგორია და ამიტომ ახალგაზრდობის სწორი აღზრდა და მიმართება ყველაზე საპატიო საქმეა. იგი გვაფრთხილებს, „რომ სწავლება იხეთი სისტემის პროპაგანდა, რომელაც ახალგაზრდობის გონებრივად საშინელ გადაგვარებას იახავს მიზნათ, სულიერათ ჰკლავს მას, ნიშნავს იმაზე უფრო საშიზლარა დანაშაულის ჩადენას, ვიდრე ჩადიოდნენ „ბაშიბუზუეები“ ბულგარელი ბავშვების მიმართ, როცა მათ ფიზიკურად ჰკლავდნენ“¹ და შემდეგ: „ქვეყნიერებაზე არ იყარგება არა მარტო ნივთიერება, არამედ ზნეობრივი ენერჯიაც, რომელიც ხორციელდება მადლიანის ცხოვრებაში. წმინდა, პატიოსანი ცხოვრების მიმდევნი თავისს ზნეობრივს მადლიანს ძალას ჰფენს თავის გარშემო არა მარტოც სიცოცხლის დროსა, არამედ სიკვდილის შემდეგაც, ჰპოულობს მიმბაძავთ, რომელნიც განაგრძობენ და უკვდავ ჰყოფენ მის მადლიანს ხასიათსა და მის სპეტაკ ზნესა, და ამჟღადრებენ ქვეყანას ზნეობრავის თანხით, რომელიც ბევრად უკეთესია ქონებრივს თანხაზედ.“

ამიტომ, ბედნიერია ის ადამიანი, საზოგადო ასპარეზზედ მომქმედი, რომელიც ნაყოფიერს შრომასთან ერთად, მტკიცედ ადგია ეთიკურს პრინციპებს, თავის ცხოვრებაში და თავის გარეშე ჰფენს ზნეობრივს მადლსა და ჭითბოსა. ამისთანა ადამიანები შეადგენენ მარილს ქვეყნისას“².

ავტორის გაგებით ადამიანს ესმის, რა არის კეთილი და რა არის

¹ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი I, გვ. 75.

² ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი III, გვ. 202.

ბოროტი. როცა იგი კეთილ საქმეს აასრულებს, გულში სიამოვნებასა გრძნობს, როცა ბოროტებას ჩაიდენს, მაშინ წუხს და იტანჯება. ერთი სიტყვით, ადამიანს სინდისი აქვს, რომელიც კეთილისათვის აჯილდოვებს და ბოროტისათვის სჯის, ხოლო თუ საქმეს სინდისი მოაკლდა, მაშინ მადლი საკუთარივე ხელით შეიძლება მატლად იქცეს.

საჭიროა ყველგან სუფევდეს პრინციპი პატიოსნებისა—ქცევაში და აზროვნებაში. ამავე დროს გოგებაშვილი გვაფრთხილებს, რომ პატიოსნება აზროვნებისა უფრო იშვიათი ხილია, ვიდრე პატიოსნება ყოფაქცევისა. ხსენებული ფსიქოლოგიური დეტალი განსაკუთრებით ყურადსაღები და მეცნიერულად საინტერესოა. ქცევა ყველასათვის დასაწახნია და აქ მოქმედება შეიძლება იყოს გარკვეულად ლიმიტირებული; ხოლო აზროვნების დროს მორალური კოდექსის დაცვა უფრო მოითხოვს პიროვნებისაგან მეტ ზნეობრივ სიფაქიზესა და გამჭირაზობას.

გოგებაშვილის თანახმად სინდისი ყოველთვის უნდა იყოს ფუნქციურად აქტიურ მდგომარეობაში; ამიტომ საჭიროა ადამიანს გააჩნდეს თუ შესწევდეს სინანულისა და ქენჯნის უნარი... უნარი სინდისის წუხილისა და შინაგანი სწრაფვისა, რათა საქციელი იქნეს გამოსწორებული. დასმული ამოცანა ბრწყინვალედაა ამოხსნილი მოთხრობაში „ბავშვი და კრიჭინა“. მინდორში ყმაწვილმა კრიჭინა დაიჭირა და შინ მიჰყავდა. გზაზე უცაბედად თურმე ხელი ცუდად მოახვედრა კრიჭინას და ფეხი მოსტეხა. ყმაწვილს გული აევსო სიბრაღულითა და მწუხარებით. როცა შინ მივიდა, ჩაიკეტა ოთახის კარები და ჭავრით იმ დღეს აღარაფერი უჭამია. ეს ბავშვი გახლდათ ყველასათვის საყვარელი და ფრიად სახელოვანი ადამიანი, განთქმული იტალიელი მოღვაწე გარიბალდი. ხსენებული მოთხრობა ბავშვებისათვის ნათელი მაგალითია იმისა, რომ სულიერი სიფაქიზე საწინდარია კეთილშობილი ადამიანის ჩამოყალიბებისა.

ჩვენს დროშიაც მსმენია, რომ მეცნიერი პირველ რიგში უნდა ემსახურებოდეს ქეშმარიტებას და ზუსტ მეცნიერებაში ზნეობის პრინციპი უნდა დაიფაროს ქეშმარიტებისადმი სწრაფვითო.

სრულიად უმართებულო, მცდარი და ყოველმხრივ მავნე დებულებაა. სინდისი აუცილებლად საჭიროა ადამიანის ქცევისა და მოქმედების ყოველ უბანზე. ამიტომ ყოველი მეცნიერისათვის სავალ-

დებულაა მორალური პრინციპი, რაც გინდ მშრალ ქეშმარიტებას არ ემსახურებოდეს იგი.

ჯერ აღამიანი, ჯერ სინდისი და მერე ცოდნა და მეცნიერება. უკანასკნელ დებულებას მტკიცედ იცავდა გოგებაშვილი. „უგენიოსესი მოღვაწე ნიუტონი, უდიდესი მეცნიერი იყო იმისთანა მაღალი ზნის პატრონი, რომ თვით უკიდურეს მტრობასაც-კი არ შეეძლო მიეყენებინა აჩრდილი მისი ბრწყინვალე ცხოვრებისათვის. ამავე ღირსებით ბრწყინავდა ჩვენს დროში ფრანგი პასტერი, პირველი მეცნიერი საფრანგეთისა“¹. ნიუტონის მაგალითი განსაკუთრებით საინტერესოა ჩვენთვის, ვინაიდან იგი მოწაფეა ასევე დიდბუნებოვანი მასწავლებლისა.

მეცნიერების ისტორიიდან ვიცით, რომ ინგლისის ერთ-ერთი პროფესორი, რომელიც განაგებდა ფიზიკის კათედრას, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ასაკში ოფიციალურად მოითხოვს პენსიაზე გადასვლას, რათა კათედრა გადასცეს თავის ნიჭიერ და უფრო პერსპექტიულ მოწაფეს.

ასეთი თხოვნა იწვევს არა მარტო განცვიფრებას, არამედ კვალიფიცირებულია როგორც გაუგებარი და გაუმართლებელი უცნაურობა. მასწავლებელი მაინც თავისას აღწევს და გადასცემს კათედრას ახალგაზრდა მოწაფეს. ეს მოწაფე გახლდათ ნიუტონი.

მოყვანილი მაგალითი მეტყველებს მაღალ მორალურ სრულყოფაზე, რომელიც შეიძლება არსებობდეს მასწავლებელსა და მოწაფეს შორის.

ბავშვთა, მოზარდთა თუ მოზრდილთა სულიერი სამყაროს განხილვისას იაკობ გოგებაშვილი ჯეროვან ყურადღებას უთმობს პერსონოლოგიურ ცნებას ნდობის შესახებ, რასაც მაღალ ფსიქოლოგიურ დონეზე განიხილავდა გამოჩენილი მგოსანი ნიკოლოზ ბარათაშვილი.

ნდობა არის ის ძირითადი და აუცილებელი ფსიქოლოგიური პირობა, რომელიც საფუძვლად უდევს და განსაზღვრავს ცალკეულ პირთა და ხალხთა ურთიერთდამოკიდებულებას, ურთიერთზრუნვასა და ურთიერთპატივისცემას. ზოლო ნდობის დაკარგვა, მისი მოს-

¹ ი. გოგებაშვილი, თხულებანი, ტომი III, გვ. 11.

პობა, თანახმად ბარათაშვილისა, იწვევს სულის ობლობას, დაურ-
წმუნებლობას და პესიმიზმს.

სრულიად იზიარებს რა ბარათაშვილის დებულებას ურთიერთ-
ნდობისა და ურთიერთრწმენის შესახებ, გოგებაშვილი გვაფრთხი-
ლებს, რომ უნდობლობას მოსდევს შური, ეჭვიანობა, წერილმანობა.
„უსამართლობის შეგნება იყარობს ერთისა და მეორე მხარის გონე-
ბას, ჩნდება ყველგან და წამლავს სასწავლებლის მთელ ატმოსფე-
როს და იწვევს უკმაყოფილებას თვის საზოგადოებაშიაც. ასეთ
წრეში სწრაფად იწყებს განვითარებას უნდობლობა, ეჭვიანობა,
წერილმანობა, ტომობრივი განსაკუთრებულობა, ახშობს უმაღლეს-
და უკეთილშობილეს გრძნობებს და იწვევს გათიშვას იქ, სადაც
უნდა შეფობდეს მჭიდრო და ნაყოფიერი სოლიდარობა. თანასწორ-
უფლებიანობის პრინციპი პირიქით, განამტკიცებს ჰუმანურ დამოკი-
დებულებას სხვადასხვა ტომის ელემენტებს შორის, ბადებს ურთი-
ერთ ნდობასა და სიყვარულს, ამყარებს ადგილობრივ და არა ადგი-
ლობრივ ელემენტებს შორის ნაყოფიერ ურთიერთშეგავლენას და
ხელს უწყობს მიზნის მიღწევისათვის ერთსულოვან ბრძოლას“¹.

საყოველთაოდ ცნობილია ნდობის წამყვანი როლი მედიცინაში
და ამ მხრივ იაკობი სრულიად მართებულად აღნიშნავს: „რწმენას
ავადმყოფის მორჩენაში უპირველესი მნიშვნელობა აქვს. საზოგა-
დოდ შენიშნულია, რომ თვითონ წამალი ისე ძლიერად არ მოქმე-
დებს ავადმყოფის განკურნებაზე, როგორც ამ ავადმყოფის სრული
რწმენა ექიმისადმი და მის მიერ დანიშნული წამლისადმი“².

გოგებაშვილი ცდილობს ყურადღება, უნარი, გაბედულება და
მოქმედება მიემართოს იქითკენ, რომ ნდობა გაძლიერდეს და გალ-
ვივდეს ყოველ ასაკში და პირველ რიგში ბავშვთა შორის.

მოვალეობის გრძნობას იაკობ გოგებაშვილი თვლის ქართული
ეროვნული ფსიქოლოგიის დამახასიათებელ თვისებად. იგი სიამა-
ყით მოგვეგონებს, რომ მშობლიური ისტორიის კეთილდღეობისა
თუ ავბედობის პერიოდში ქართველების გულში მარად ღვიოდა
გულადობა და მამულისათვის თავდადება. იგი ბავშვებს მაგალითე-
ბით უხსნის, რომ მოვალეობის გრძნობა გამირობისა და კეთილშო-

¹ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი I. გვ. 162.

² ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი IV. გვ. 37.

ბილური საქციელის საწინდარია. ასეთი გმირობის მაგალითია შემთხვევა, როდესაც სახლს ცეცხლი წაეკიდა, პატარა ყმაწვილი შიგ მოჰყვა, ერთი გულადი კაცი ცეცხლში შევარდა, ყმაწვილი გამოიტაცა და სიკვდილს გადაარჩინა.

მაგრამ მოვალეობის გრძნობა უფრო ძლიერდება, როდესაც ადამიანი გადაწყვეტს თავის გაწირვას მტრისათვის, აღნიშნული საქციელის გადაწყვეტა და შესრულება შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ პიროვნების მაღალ რეგისტრზე. ამ მხრივ ბავშვისათვის ყველაზე უფრო მისაბამია შემთხვევა, როდესაც მხსნელად აღმოჩნდება სწორედ ის, ვისგანაც ამას სრულიად არავინ არ მოელოს:

„ნაპირზე გამოსული ყმაწვილი თავისი პატარა მტრის სიბრალულით აივსო, კეთილმა სურვილმა გაიტაცა და აღიდებულ მდინარეს არ შეუშინდა: იძრო სწრაფად ტანისამოსი, და გადაეშვა წყალში.

გადაარჩინა თავისი პატარა მტერი დახრჩობასა და ცოცხალი გამოიყვანა ნაპირზე.

იქ მყოფი ბავშვები, აღტაცებულნი ასეთი სამაგალითო საქციელით, მისცვივდნენ ყმაწვილს, გადაეხვივნენ და მხურვალე გადაკოცნით დააჩილდოვეს.

ამ დღიდან წინანდელი მოსისხლე მტერნი შეიქმნენ გულითადად მეგობრები და ერთმანეთს აღარაფერი ერჩინათ სიკვდილამდე“¹.

ღალატი მოვალეობის გრძნობის მოწინააღმდეგე მდგომარეობაა და ასეთ ზნეობრივ ნაკლს ქართველი ყოველთვის ზიზღით უცქერდა, ხოლო მოღალატეს საშინლად სჯიდა.

ქართველებს ისტორიულად „ღალატი საშინლად ეზიზღებოდათ და უსაზღვროდ სძულდათ არა მარტო ქართველს ადამიანებსა, არამედ ქართულ მგლებსაც-კი“².

ნდობის გამოვლინება და კეთილი საქმის შესრულება ჰოითხოვს პიროვნებისეულ კონტროლსა და კორექციას, რაც თავის მხრივ მოითხოვს მონდომებას, აქტიურ სურვილს. გოგებაშვილის თანახმად—ადამიანს შეიძლება შიოდეს, საქმელი ჰქონდეს, მაგრამ მოითმინოს და არ ჭამოს; სწყუროდეს და წყალი არ დალიოს; ძილი ერეოდეს

¹ ა. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი IX, გვ. 19.

² იქვე, გვ. 175.

და არ დაიძინოს. ერთის სიტყვით, ადამიანს შეუძლია თავისი სურვილი არ აასრულოს, თუ მოინდომა.

გოგებაშვილის შემოქმედებაში ჩვენ ვხვდებით პერსონოლოგიურ პრობლემას მეორედ სიკვდილის შესახებ. ხსენებული პრობლემა ფსიქოლოგიურად მეტად რთულია.

მეორედ სიკვდილის პრობლემა განსაკუთრებული სიღრმითა და სიზუსტით წარმოადგენილია შოთა რუსთაველის უკვდავ „ვეფხისტყაოსანში“.

გვსმენია, სიტყვა ყველაზე ძლიერი და ყველაზე სუსტია, ან ენა (მეტყველება) ყველაზე ტკბილი და ყველაზე მწარეაო; უეჭველად მართებული აზრია. სიტყვამ შეიძლება ხმალზე ადვილად მოკვეთოს თავი... იაკობი ამიტომ მთელი თავისი მორალური ძალით ილაშქრებს ცილისწამების წინააღმდეგ, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ილიას მიმართ მისი მკვლელობის შემდგომ და რაც უეჭველად მეორედ მოკვლას უდრდა.

მოუხსმინოთ ავტორს: „ილიას მეორედ მოკვლა მოიწადინეს. მოკვლა არა ფიზიკური, რომლის გამეორება შეუძლებლად გახადეს უსულგულო ნაძირალებმა, არამედ მოკვლა სულიერი: ეს უკანასკნელი მკვლელობა რასაკვირველია, უფრო მძიმეა, ვიდრე პირველი“¹.

და შემდეგ: „დაიცადეთ, ჭორიკანა ლილიპუტებო, და რომელიმე ქართველი ლიუისი აღმოაჩინს გულივერ ილიას ცხოვრებაში იმისთანა ფარულს კაცთმოყვარეობას, რომ თქვენს სირცხვილის ალში დაიწვებით, თუ ნიჭი სირცხვილისა სრულიად არა გაქვთ დახშული“².

მოვალეობისა და ნდობის გრძნობებთან ერთად პერსონოლოგიურ ცნებას წარმოადგენს პატრიოტიზმი, პატრიოტული განწყობა, რაც ხორციელდება პიროვნების უმაღლეს რეგისტრებზე და, როგორც ფსიქოლოგიური პირობა, საფუძველია საზოგადოების, ერის კეთილდღეობისა და თვითშეგნებისა.

გოგებაშვილი გვაწვდის პატრიოტიზმის ცნების ამომწურავ და მეტად ღრმა ფსიქოლოგიურ განმარტებას. მისი აზრით, პატრიოტი ქვია კაცს, ვისაც სიცოცხლის უმთავრეს საგნად მშობლიური ქვეყნის ბედნიერება გაუხდია; ვინც თავგამოდებულად და შეუპოვრად

¹ ი. გოგებაშვილი. ტომი IV, გვ. 211.

² იქვე, გვ. 217.

ებრძვის ყოველ დაბრკოლებას, რომელიც მის სამშობლო ქვეყანას წარმატების გზაზე გადალობებია; ვისაც დაკარგულად მიაჩნია ყოველი წამი, რომელიც მამულის ზრუნვისათვის არ მოუხმარია; ვისაც ეწვის გული მამულის ტანჯვით, ვინც ბედნიერია მისი ბედნიერებით და ვინც მზად არის შესწიროს მას თავისი სიცოცხლე.

შვილის შეწირვა სამშობლოსათვის და ამ შემთხვევაში დედის მიერ პატრიოტული აღტაცება შესაძლოა მხოლოდ და მხოლოდ პიროვნების დონეზე.

დედის ემოციების შემაკავებელი და დამორგუნავი სხვა ძალა არ არსებობს და არც შეიძლება გამოინახოს.

ახალგაზრდობას და მასთან ერთად მთელ საზოგადოებას გოგებაშვილი უჩვენებს, თუ რაოდენ ძლიერი და გმირულია ქართველი დედის სიყვარული მამულისადმი, ქვეყნისადმი, სამშობლოსადმი; უსაზღვროდ უქრობია ქართველი მანდილოსნის პატრიოტული ცეცხლი... ქართველი დედა ამბობს: „ვმადლობ, მზურგალედ ვმადლობ უფალსა, რომ მან აღირსა ჩემს შვილებს გმირული სიკვდილი, სიკვდილი სახელოვანი მამულიშვილსა. მაგრამ, ნუ გაუხარდებათ მტრებსა, განაგრძო სამაგალითო დედამ. „ღვთის წყალობით, მე კიდევ მყავს ოთხი ვაჟი და ორი ქალი, მე მათ დავზრდი უფრო უკეთესს, უფრო გულ-მზურგალე მამულიშვილებად და ისინი სხვა ქართველ დედების აღზრდილ მამულიშვილებთან ერთად გადაუხდიან მტერს სამაგიეროსა და ჩვენს საქართველოს დააყენებენ ბედნიერს გზაზე“¹.

სამასი თავდადებული გლეხის ისტორიაში ფოგებაშვილი ჩერდება „გმირობაზე დილით, დღისით და საღამოთი“... ჩერდება ქართველთა განუწყვეტლივ თავდადებაზე... სამი პერიოდის მოტანა სიმბოლიურად მიგვითითებს, რომ გმირობა ვიწრო დროით არ შეიძლება შემოიხაზოს, რომ თავდადება საჭირო და აუცილებელია ყოველთვის და ყოველჯამს, დღესაც და ხვალაც, როდესაც კი ამას მოითხოვს სამშობლოს ინტერესი.

ავტორი მოგვითხრობს: „დიად, სამასი ვაჟკაცი ერთი და იგივე გმირული სიკვდილით გამოესალმა წუთი ზოფელს ბრძოლის ველზედ, კრწანისის მინდორში. ზოგმა მათგანმა თავისი სიცოცხლე დას-

¹ ი. გოგებაშვილი, ტომი IX, გვ. 120—121.

დო მამულისათვის დილით, პირის-პირ სპარსეთის შაჰისა, ზოგი მტერს შეაკვდა დღისით, როცა იგი მოიწვევდა თბილისისაკენ, ზოლო დანარჩენთ თავი დასდეს ქვეყნისათვის საღამოთი თბილისის ქუჩებში, სადაც იგინი უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე ებრძოდნენ შემოსულს სპარსელებსა“¹.

იაკობ გოგებაშვილის პატრიოტიზმი შეუდარებლად მაღალ დონეზე დგას. შეიძლება აშკარად ითქვას, რომ მისი იდეები თავისი შინაარსის სიღრმით უნდა იყოს კვალიფიციერებული როგორც ხალხთა შორის მშვიდობისა და ურთიერთზრუნვის საკაცობრიო იდეების გულწრფელი ღაღადი. მისი პატრიოტიზმი კაცთა შორის სიყვარულისა და სიმშვიდის გრძნობებით არის აღვსილი.

იაკობ გოგებაშვილი მოითხოვდა თანამემამულეთაგან პატივისცემას სხვა ხალხთა ენებისადმი, მათ შეესწავლასა და საფუძვლიანად დაუფლებას. მხოლოდ მტერს შეუძლია ურჩიოს ქართველებს: „შეაკვიეთ ზურგი უცხო ენასა და დარჩით მარტო დედა ენის ამარაო... მისი ფორმულაა: „ძლიერი სიყვარული სამშობლოსი ჰბადებს ძლიერ სიყვარულს კაცობრიობისას“². მოვეუსმინოთ ავტორს: „ჩვენში პატრიოტობა სხვა თვისებებისა, სხვა გვარის ხასიათისაა: იგი იპყრობს მხოლოდ წმინდა გრძნობას მამულის სიყვარულისასა. ამ გრძნობაში თავის-თავის მეტი არა ურევია-რა. ვისიმე სიძულვილი, ვისიმე დათრგუნვის სურვილი, ვისიმე გაუბედურების წადილი მასში სრულიად არ იპოვება. ჩვენს პატრიოტებს სურთ აღდგენა და დაცვა ჩვენის უფლებისა, ეროვნებისა, თვითმმართველობისა, ლიტერატურისა, კულტურისა, რომელთა გარეშე არა ხალხს არ შეუძლიან სიცოცხლე და ადამიანური არსებობა. ჩვენი მამულიშვილები ნატრულობენ ჩვენის ქვეყნის ბედნიერების მიღწევას წმინდა და სწორი გზით, იმ გზით, რომელიც სხვის უბედურებაზედ არ არის გავლებული. როგორც წარსულში ჩვენი ერი იბრძოდა არა სხვა ხალხების დამონაგებისათვის, არამედ თავის საკუთარს დამოუკიდებლობის დაცვისათვის, ისე ეხლა ჩვენი მამულიშვილები მოღვაწეობენ არა იმ განზრახვით, რომ სხვანი დავთრგუნოთ და მათის დამცირებით ჩვენი თავი ავამაღლოთო, არამედ იმისათვის, რომ ჩვენს ერსაც გავუ-

¹ ი. გოგებაშვილი, ტომი IX, გვ. 167.

² ი. გოგებაშვილი, ტომი II, გვ. 362.

კვლით ფართო გზა გონების განვითარებისა, ზნეობის ამაღლებისა და კეთილდღეობისაო“¹.

იხილავს რა პატრიოტიზმის პრობლემას, გოგებაშვილი ამბობს, რომ ქართველი მოღვაწე, სადაც არ უნდა მოღვაწეობდეს იგი, საბოლოოდ არ უნდა მოწყდეს თავის ქვეყანასო. მას მუდამ თან უნდა სდევდეს ფიქრი თავის სამშობლოზე. აი, რას წერს იგი: „მაგრამ აქ მართო ერის სიკეთე არ არის წაგებაში, წაგებაში არიან თვით ეს ნიჭიერნი ქართველნიც, უცხო ასპარეზზედ მოქმედნი. როგორ იგინი უნდა გრძნობდნენ, რომ ჰგევანან იმ ღრუბელს, რომელმაც კოკური წვიმა ჩამოუშვა ზღვაში და გვალვით დაწულს ხმელეთს კი ცვა-რიც არ უწილდა. იმათ კარგად უნდა ესმოდეთ, რომ უტყუარს პატივისცემას, მხურვალე თანაგრძნობას, გულითადს სიყვარულს ეღირსება ხოლმე საზოგადო მოღვაწე მხოლოდ ღვიძლს საზოგადოებაში, მშობლიურს ქვეყანაში. მხოლოდ აქ გრძნობს იგი ქვეყნის ზნეობრივს სიბოძოს, მხოლოდ აქ ხარობს იგი ნამდვილი სიხარულით, მხოლოდ აქ განიცდის ნამდვილ შვებასა და ლხენასა. მხოლოდ აქ დაიდვრება, ხოლმე მათს კუბოსა და საფლავეზე მდუღარე ცრემლი, მხოლოდ აქ შეიქნება ხოლმე მათი სახსენებელი უკვდავი“².

მალალი პატრიოტული გრძნობების გაღვივება მოითხოვს განსაკუთრებულ ყურადღებას საზოგადოების მხრივ, ამიტომ გოგებაშვილი გვიჩვენებს: „ერთი უპირველესი ღონისძიება პატრიოტობისა, მამულის სიყვარულის გაძლიერებისა არის მხურვალე თანაგრძნობა საზოგადოების მხრივ მამულის შვილების მოქმედებისადმი, მათი წაქეზება. გამხნეება პატივისცემის გამოცხადებით. საზოგადოების თანაგრძნობა და ღირსეული დაფასება ქვეყნის სამსახურისა მოქმედ პირს ერთი-ორად უმატებს ძალასა, ფრთებს უსხავს და ადვილად ატანინებს ყოველგვარ განსაცდელს“³.

იაკობ გოგებაშვილი მალალ პიროვნულ დონეზე განიხილავს ქალისა და კაცის თანასწორობის პრობლემას. ამ მხრივ იგი მშოთა რუსთაველის იდეების ბრწყინვალე თანამიმდევარი და გამგრძობია. ირკვევა, რომ ქართველი მანდილოსანი წინათ, როდესაც კი გარემო-

¹ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი 11, გვ. 363.

² ი. გოგებაშვილი, ტომი 1, გვ. 492.

³ იქვე, გვ. 366.

ება მოითხოვდა, იჩენდა ვაჟკაცურ უნარსა და უშიშროებას. ქალთა-
ძალა უერთდებოდა ვაჟთა ძალას და ამით ძლიერდებოდა და მრავლ-
დებოდა ქართული ეროვნული ვაჟკაცობა.

მოვალეობის გრძნობა ის ძირითადი ცნებაა, რომელიც თანაბარს.
ხდის კაცთა და ქალთა მისწრაფებას, სულისკვეთებას. ავტორი აღ-
ნიშნულ იდეას მარჯვედ ასაბუთებს ინგილო მანდილოსნის მაგა-
ლითზე. იგი წერს: „ქვეყანა აოხრდებოდა და განადგურდებოდა, მა-
მაკაცთა ძალას რომ არ მიშველებოდა ქალთა ძალა. თავისი ნამუსის,
ოჯახის და ქვეყნის დასაცველად ინგილო ქალი გაუხდა თავისს ქმარს
მეუღლედ არა მარტო შინაობაში, არამედ ომშიაც. იმან ისწავლა
მარჯვედ ხმარება თოფ-იარაღისა, ქალური ტანისამოსი გაიმარტივა,
და კარზედ მიმხდარს მტერს დაუხვდებოდა ხოლმე ხანჯლით და
ტყვია-წაპლით“¹. და შემდეგ: „ინგილო ქალები წინანდელს დროში
სრულიად სხვა სკოლაში იზრდებოდნენ. ეს იყო სკოლა შეუწყვე-
ტელის ბრძოლისა მტერთა წინააღმდეგ, ბრძოლა დასაცველად თავი-
სი მამულისა, კერისა, ოჯახისა, ენისა, სჯულისა, ქართველობისა..
ამისთანა სკოლა ყველგან და ყოველთვის აძლიერებდა მამულიშვი-
ლობას და საინგილოშიც უნდა აღეორძინებინა. საზოგადოდ შენიშ-
ნულია, რომ განაპირა კუთხეებში ქვეყნისა, სადაც მტერი უფრო
აწლოა, ბრძოლაც ხშირია და ეროვნებას მეტი შიში მოელის, მამულის
სიყვარული ბევრად უფრო ძლიერია, ვიდრე შუაგულს ადგილებში“².

აღამიანის პიროვნების მთავარი თვისება და ამასთანავე მისი ძი-
რითადი წარმმართველი არის შრომა. ამიტომ დღეს სულიერ და
ხორციელ ძალთა შესაძლებლობანი მეცნიერებაში გაერთიანებულია
ერთ ცნებაში, როგორც ფსიქოენერგეტიკული პოტენციალი.

ფსიქოენერგეტიკული პოტენციალი საფუძველია სხვა პიროვნუ-
ლი კატეგორიებისა, ვინაიდან სკედს ცნებებს მოვალეობის, ნდობის
და მორალური სიფაქიზის შესახებ, ამიტომაც, რომ დღეს ფსიქო-
ენერგეტიკას ეთმობა მთავარი ყურადღება სულით ავადმყოფობათა
დიაგნოსტიკაში, ხოლო შრომა ითვლება წამყვან სამკურნალო გზაწე-
სად ავადმყოფურად გამრუდებული პიროვნების აღდგენისა და გამო-
სწორების საქმეში.

¹ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტომი III, გვ. 116.

² იქვე, გვ. 117.

თანახმად იაკობისა, შრომა ადამიანის სიცოცხლისა და ბედნიერების წყაროა. ჩსენებულ საკითხს იგი განიხილავს მაღალ პრინციპულ დონეზე. ჭერ კიდევ 1868 წელს საკითხი მოქმედებისა და ნაყოფის დინამიკური ურთიერთობის შესახებ მას მიაჩნია მნიშვნელოვან ფსიქოლოგიურ პრობლემად.

იაკობ გოგებაშვილს, როგორც გენიალურ პედაგოგს, მშვენიერადა აქვს წარმოდგენილი შრომის ცხოველმყოფელური ძალა და მნიშვნელობა. მთელი თავისი არსებით იგი ცდილობს შეაყვაროს შრომა ბავშვებს, დაანახოს, ნათლად აჩვენოს და დაუმტკიცოს მათ. რომ შრომა არის პირდაპირი და უტყუარი გზა ნამდვილი ადამიანური ქცევისაკენ, არის გზა კაცობისაკენ და ბედნიერებისაკენ.

„დედა ენაში“ შეკრებილი მასალები (ლექსები, მოთხრობები, ანდაზები, ამოცანები) გოგებაშვილის მიერ განხილულია პიროვნულ დონეზე და ნაჩვენებია, რომ ადამიანის ძირითადი მოვალეობაა სინდისიერად იშრომოს, პატივი სცეს გარჯას, შრომის ოფლს. ამასთანავე იგი მოითხოვს, რომ მოსწავლეები ეჩვეოდნენ არა მარტო ადვილ და სასიამოვნო შრომას, არამედ ძნელსა და უსიამოვნოსაც. მაგრამ მათთვის და საზოგადოებისათვის სასარგებლოს.

იაკობ გოგებაშვილის შემოქმედებაში შრომის ცნება გულისხმობს უნივერსალურ ქმედობას, როდესაც ყველას თავისი მიზანი, დანიშნულება და მოწოდება აქვს. იგი მარტივად და დამაჯერებლად მოუთხრობს ბავშვებს, თუ როგორ შრომობენ ფრინველები, ბუზები, ჭიები, ფუტკრები, ჭიანჭველები, კურდღლები, ციყვები, მტრედები... მუშაობს მარწყვის თეთრი ყვავილიც... ნაკადულის მორცხვი ხმაური თუ კოლოების ჭერაც ხომ შრომაა... გოგებაშვილის მიერ დახატული ვითარება მოგვაგონებს ქმედობის უნივერსალურ ჰიმნს.

გოგებაშვილის იდეები უკვდავია... ქართველ ხალხს უყვარს იგი და პატივს სცემს მას როგორც დიდ მასწავლებელსა და მორალისტს. ამიტომ მას ხშირად მხოლოდ სახელით იხსენიებენ, ისევე როგორც შოთას, ილიას, აკაკის, და ვაჟას.

იაკობის პიროვნებაზე ჰეშმარიტად ითქმის ის, რასაც თვითონ წერდა სხვაზე: „საფრანგეთის ერთი გამოჩენილი მეცნიერი—ფლამარიონი ამბობს: კვდიბიან და ქრებიან მარტო უგუნურნი და ბოროტნი, როგორც უარყოფითნი არათრობანი, ნულები; ხოლო გონიერნი

და კეთილნი, როგორც მკვიდრნი ზნეობრივი ძალნი, ფიზიკური სი-
კვდილის შემდეგაც, სტკბებთან არსებობითა“¹.

გოგებაშვილის შემოქმედება, ავტორის ცხოვრების მთელი დერ-
ძი, მისი მოღვაწეობა და მის მიერ წარმოებული შეუღრეკელი
ბრძოლა მტკიცე საბუთია მისივე პიროვნების დიდი სიძლიერისა და
ს-ფაქიზისა.

იაკობის ნიჭიერმა კალამმა დიდი კვალი დატოვა აგრეთვე პერ-
სონოლოგიურ ლიტერატურაში.

ილიას სიტყვები რომ ვიხმაროთ, იაკობი დიდბუნებოვანი მოღ-
ვაწეა და მ-სი პერსონოლოგიური მრწამსი მსოფლიო მნიშვნელობი-
საა.

მთელი თავისი გონებრივი ძალითა და ზნეობრივი გულწრფელო-
ბით იაკობი მოგვიწოდებს აღვზარდოთ ბავშვები მგზნებარე პატრი-
ოტებად და შეუღრეკელ ვაჟკაცებად... ამით განხორციელდება ქარ-
თული ეროვნული თქმა: „ვაჟკაცსა გული რკინისა, აბჯარი თუნდა
ხისაო“.

პერსონოლოგიური პრობლემები ივანე ჯავახიშვილის შრომებში

ივანე ჯავახიშვილი თავის შრომებში თუ საჯარო გამოსვლებში დიდ ყურადღებას უთმობდა ადამიანის პიროვნებას, მის ძალას, მნიშვნელობას და მოწოდებას. ამ დიდი მოღვაწისა და მეცნიერის პატრიოტიზმი მთლიანად დაფუძნებულია ადამიანის მოვალეობის იდეაზე.

განუსაზღვრელი და ფასდაუდებელია ივანე ჯავახიშვილის როლი ქართული ეროვნული კულტურის საქმეში. იგი ანხორციელებს ილიას იდეას ქართული უნივერსიტეტის შექმნაზე. მან არა მარტო საძიკველი ჩაუყარა ეროვნულ უნივერსიტეტს, არამედ დაავაჟიკა და დააპურა იგი.

ივანე ჯავახიშვილის ყურადღებას იპყრობდა და მისი შემოქმედებითი ძიების საგანს შეადგენდა მეცნიერების სხვადასხვა უბანი, როგორც მაგალითად: ისტორია და არქეოლოგია. ლინგვისტიკა და ლიტერატურათმცოდნეობა, ფილოსოფია და ფსიქოლოგია, ხელოვნება და მუსიკა, მხარეთმცოდნეობა და ეკონომიური გეოგრაფია, იურისპრუდენცია და სამართლის ისტორია, მედიცინა და მედიცინის ისტორია და კიდევ მრავალი სხვა. ცხადია ყველა აღნიშნულ პრობლემას იგი პირველ რიგში იხილავდა ისტორიის თვალთახედვით.

ი. ჯავახიშვილის ნაშრომებში მოცემულია პერსონოლოგიური იდეები და მათი ანალიზი, რომლებიც ასახავენ ავტორის შემოქმედებით განწყობასა და მის ფსიქოლოგიურ მრწამსს. აქ ჩვენ ვხედავთ, თუ საითაა მიმართული ავტორის შემოქმედებითი ინტერესი, რით ცოცხლობს იგი და რა აღელვებს მას.

ივანე ჯავახიშვილის შრომებში წარმოდგენილია მისი საკუთარი

პოზიციები პიროვნების ფსიქოლოგიის განვითარებისა და ძირითადი მიმართების შესახებ.

გმირობა და თავდადება სახალხო საქმისათვის არის პიროვნების ფსიქოლოგიისათვის საინტერესო კატეგორიები, რომლებსაც ვხვდებით ქართველი ერის ისტორიის უძველეს წერილობით მასალებში. ხოლო იმ დროს ამ იდეების გავრცელებისა და ხალხში შეტანის ერთადერთი საშუალება იყო ქადაგება; სხვა გზა არ არსებობდა.

ივანე ჯავახიშვილი წერს: „მთელი ქართული საისტორიო მწერლობა, რომელმაც კი ჩვენამდის მოაღწია, წარმოიშვა მარტვილობათა და წმიდათა ცხოვრებათაგან... ეკლესიაში კითხულობდნენ ხოლმე მარტვილის თავგადასავალს. ამით აიხსნება, რომ ბევრი მარტვილობა ქადაგების სახით არის დაწერილი და ეკლესიაში მდგომ მსმენელთადმი არის მიმართული“¹. ხსენებულ მასალებში ხალხი ეცნობოდა ადამიანის პიროვნულ რეაქციებს, „რომელთაც თავისი რწმენის სიმტკიცე სისხლის დანთხევითა და სიკვდილით აღბეჭდეს“². ამავე მასალებში შექმდებოდა საკითხები კეთილი საქმის მნიშვნელობისა და დანიშნულების შესახებ. იქვე ვკითხულობთ, რომ „ცხოვრება“, „როგორც ცნება, „ძველ ქართულ მწერლობაში ჩვეულებრივ იხმარებოდა ხოლმე სამოქალაქო საისტორიო ნაწარმოებების საზოგადო სახელად“.

შინაარსეულად ხსენებული ცნება „ცხოვრება“ გულისხმობს ბრძოლას მორალური ყოფიერებისათვის, ანუ, როგორც დღეს იტყოდნენ, მორალური ეგზისტენციისათვის.

სიკვდილი და თავდადება მორალური ყოფიერებისათვის არ შეიძლება განხილულ იყოს როგორც ვიწრო ფანატიკური ხასიათის მქონე მოქმედება.

მარტვილობაზე წასვლა უეჭველად მოითხოვს რთულ ფსიქოლოგიურ ტრიდის და ღრმა ანალიზს. აქ ადამიანის სულიერ ცხოვრებაში ადგილი აქვს რთულ შეჯახებებს, აბსოლუტურად მოწინააღმდეგე შესაძლებლობათა შეპირისპირებას. ასეთ ვითარებაში ადამიანი

---

¹ ივანე ჯავახიშვილი. ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლ. წიგნი I. ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა. უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 1945, გვ. 35.

² იქვე.

აღმოჩნდება ურთულესი დილემის წინ: რა ქნას? საით წავიდეს? ნაძრახი სიცოცხლე, თუ გმირული სიკვდილი? აქვს თუ არა მას უფლება: სინდისის წარყენისა და წაშლის საფასურად შეინარჩუნოს პირადი სიცოცხლე? რას ემსახურებს და რა დაიცვას: ხორცი, ლეში თუ სინდისი, რწმენა?

წამოჭრილ საკითხთა საბოლოო გადაჭრა ხდება ადამიანის პიროვნების რეგისტრზე. მხოლოდ და მხოლოდ პიროვნულ კონტროლს ძალუძს ფიზიკური სიმწარე ამჯობინოს მორალურ სიტკბოს, ასე ვთქვათ სიკვდილი—საცოცხლეს. აღნიშნულ შემთხვევებში ჰედონიზმის პრინციპი სრულიად მარცხდება და იმარჯვებს იდეა, რომ ადამიანი ვალდებულია ემსახუროს მოვალეობის, სიმართლის, სინდისის და ზოგადად სულიერი სიფაქიზის პრინციპებს. ამიტომ ივანე ჯავახიშვილს მიერ მოყვანილ ფსიქოლოგიურ შენიშვნებში, განმარტებებში და კომენტარიებში მოიპოვება ფასდაუდებელი მასალა პიროვნების ფსიქოლოგიის პრობლემებისათვის.

როგორც ვიცით, ყოველი ფსიქოლოგიური მოვლენა, დადებითი თუ უარყოფითი, ზოგადი სოციალურ-ფსიქოლოგიური სტატუსის გარკვეული ანარეკლია, ყოველი გმირული საქციელი ხალხში პოვნებს აღმაფრენას, აღტაცებას და აბსოლუტურ თანაგრძნობას. ამიტომ ისტორიულად ცნობილ ცალკეულ პირთა სულიერი სწრაფვის მაგალითი ხალხის, ერის ფსიქიკური ყოფიერების ქეშმარიტი გამოძახილია.

იაკობ ხუცესის ნაწარმოების შესახებ ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ იქ წარმოდგენილია „შუშანიკის პიროვნებისა. ხასიათისა და აზროვნების ის ცოცხალი დამახასიათებელი თვისებებიც, რომელთა მოთხრობაც იაკობ ხუცესის თხზულებას ცხოველყოფელს, უტყუარი თანამედროვეობისა და თანადამხდურობის ელფერს ანიჭებს“¹.

შუშანიკის წამება თითქმის შვიდ წელს გრძელდებოდა. ამ გმირული ეპოპეის შესახებ ჯავახიშვილი წერს: „იაკობ ხუცესის ნაწარმოებში, როგორც თანამედროვის მიერ დაწერილს თხზულებას შეჰყვენის, მაშინდელი საქართველოს შინაური თუ საზოგადო ყოფაცხოვრებისა და ზნეჩვეულების შესახებ მრავალი საუცხოვო ცნობე-

¹ ი. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 52.

ბი მოიპოვება, როპელნიც მთელს მოთხრობაში, ისე ბუნებრივად არის ჩაქსოვილი, ისე უშუალოდ თანსდევენ ამბავის მიმდინარეობას. რომ მკითხველს თვალწინ მაშინდელი ცხოვრების ცოცხალი, მხატვრული სურათი ეშლება“¹.

ამ შენიშვნიდან ნათლად ჩანს, რომ ქართულ უძველეს დოკუმენტში, „წამებაი წმიდისა შუშანიკისა დედოფლისაი“ მოთხრობილია აშბავი არა ოჯახური უთანხმოებისა თუ ტრაგედიის შესახებ, არა მხოლოდ სარწმუნოებრივი კრედოს რაობის შესახებ, არამედ აქ საქმე ეხება ადამიანის, და პირველ რიგში, ღირსეული მანდილოსნის პიროვნულ პროტესტს; მისი პიროვნების სულიერ ძალთა შესაძლებლობას, მიზანსწრაფვას, სიმტკიცესა და სიდიადეს.

ივანე ჯავახიშვილი შუშანიკის კატასტროფულ განცდათა ანალიზისას ჩერდება პერსონოლოგიური ფსიქოლოგიისათვის პრობლემური მნიშვნელობის საკითხებზე.

ანტინომიური რეაქციები პიროვნების რეგისტრის მთავარი სპეციაფიკაა. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა შუშანიკის სულიერი ვითარება: ერთდროულად წარმოვგენილია აღფრთოვანება და სიხარული, რათა არ შეიბღალოს ზნეობრივი კრედო; და აქვე ქმარს უგზავნის წყველა-კრულვას, რომ ასე უღროოდ დააქნო იგი და სიცოცხლე დაუბნელა.

ფსიქოლოგიურად მეტად საინტერესოა ორი დეტალი, რაზედაც მიუთითებს ი. ჯავახიშვილი. წინათ შუშანიკი „მამათა და დედათა“ თანასწორობის იმდენად შეუდრეკელი მოწინააღმდეგე ყოფილა, რომ, მაშინდელი ჩვეულებისამებრ, მამაკაცთა და დედაკაცთა ოჯახში ერთად პურის ქაშაც კი სრულებით შეუწყნარებელ საქციელად მიაჩნდა².

შუშანიკის შემდგომი ანტინომიური გადანაცვლება ძესაძლო და დასაშვებია მხოლოდ ფსიქიკური ცხოვრების მაღალ რეგისტრზე— პიროვნების ღონეზე. ღრჳა სულიერი ანალიზის შედეგად შუშანიკი კატეგორიულად წინააღმდეგია არსებული სოციალური ვითარებისა და სუაჳს საკითხს, რატომ არის გარჩევა მამაკაცსა და დედაკაცს შორის, გნებავთ იმ მორალურ სიტუაციაში, როდესაც ადამიანი უნდა

¹ ი. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 48.

² იქვე, გვ. 49.

წარსდგეს ღვთის წინაშე და თქვას სწორი სიტყვა — სიტყვა სიმატლისა.

მეორე მეტად მნიშვნელოვანი ფსიქოლოგიური დეტალი, რომელიც გვიჩვენებს, რომ ნაწარმოები შუშანიკის გვირობის შესახებ შესრულებულია დიდი ფსიქოლოგიური სიზუსტითა და განცდათა ღრმა ანალიზით.

ურთულეს სულიერ განცდათა სიტუაციაში, როდესაც ტანჯვა-წაპება აგერ თითქმის შვიდ წელს გრძელდება, შეუძლებელია არ გატყდეს ადამიანის განკარგულებაში არსებული ფსიქოლოგიური ფოლადი. ბუნებრივია, ახალგაზრდა მანდილოსანს შუშანიკს დაება-და ერთგვარი სინანულის გრძნობა, რომ მისი სიცოცხლე ასე უშედეგოდ მთავრდება... და საჭიროა განა ეს? მაგრამ აგერ იქვე პიროვნების დონე და გრძნობა მოვალეობისა იჩენს თავს, თრგუნავს მთლიანად სინანულის ემოციას და შეუდრეკელად უცქერის და ელის თავის წამებას. როდესაც ვეხებოდით ე. წ. აღმოსავლური რენესანსის პრობლემას და პირველ რიგში შოთა რუსთაველის პერსონოლოგიური იდეებს, ხაზგასმით აღვნიშნეთ, რომ მეთორმეტე საუკუნეში უეჭველად არსებობდა დიდი კულტურული შესაძლებლობანი და ურყევად მაღალი ტრადიციები.

წერალობითი ძეგლი შუშანიკის პიროვნების შესახებ მტკიცე საბუთია იმისა, რომ ქართულ რენესანსამდე, შვიდ-რვა საუკუნით ადრე შეუღარებელი სიმაღლის მქონე პერსონოლოგიური კატეგორიები არსებობდა, მოქმედებდა და ღვიოდა ქართველი ხალხის წარმოდგენებში. უფრო მეტიც, აღნიშნული სულიერი ყოფიერების ფესვები ბევრად წინ უსწრებს IV—V საუკუნეებს და უკავშირდება ცხოვრების უძველეს ხანას.

ჩვენს დროში წამოჭრილია პრობლემა, რომ ადამიანი უნდა იყოს შესწავლილი მთლიანობაში — როგორც totus homo, ვინაიდან ადამიანის ცალკეული მხარის ანალიზური კვლევა არ აღმოჩნდა საკმარისი და დროა მივმართოთ ძიების სინთეზურ მეთოდს. სხენებული გარემოება თავის მხრივ სვამს საკითხს მეცნიერებათა შემოქმედებითი სიზბიოზის შესახებ, სხვადასხვა დარგის შემოქმედებითი კოოპერაციის შესახებ. აღნიშნული სიმბიოზი ყოველი დარგისათვის ურთიერთსაინტერესო და სასარგებლოა.

სოციოლოგიურ-ფსიქოლოგიური, ეტნოფსიქოლოგიური, შედა-

რებითი ფსიქოლოგიური და პალეოფსიქოლოგიური კვლევა დღეს აუცილებლივ მოითხოვს შემოქმედებით ექსკურსს ფოლკლორისტიკაში და შედარებით ლინგვისტიკაში. ხოლო ილიას იდეა მხატვრული ლიტერატურისა და მეცნიერული ფსიქოლოგიის სიმბიოზის სარგებლანობის შესახებ დღეს უკვე აკადემიურად დადასტურებულია.

თანამედროვე პერსონოლოგიური ფსიქოლოგიისა და პათოფსიქოლოგიის ძიებანი საჭიროებს ღრმა ფსიქოლოგიურ წერაქვს, რათა ჩავწვდეთ ადამიანის რთულ სულიერ სამყაროს და მის წიაღში დაფარულ განცდებსა და წარმოდგენებს. კარგად უნდა გვახსოვდეს, რომ ხსენებულ მრავალპლანიან ძიებას მიმართავდა ივანე ჯავახიშვილი; ხოლო მისი წერილობითი შრომები და საჯარო გამოსვლები სხვადასხვა დარგის ისტორიისა და ისტორიული განვითარების შესახებ არსებითად ახალი შემოქმედებითი შუქია ყოველი მეცნიერული უბნისათვის, რომელსაც ეხებოდა დიდი მკვლევარის ნათელი გონება. ამიტომ ივანე ჯავახიშვილის შრომები წარმოადგენს ახალ და მდიდარ სამყაროს, რომელიც ფასდაუდებელია ფსიქოლოგიური და პათოფსიქოლოგიური ძიებისათვის.

ივანე ჯავახიშვილი მიგვითითებს, რომ „ქართული საისტორიო მწერლობისა და აზრის განვითარებაში განსაკუთრებული ღვაწლი მიუძღვით: იოანე საბანისძეს, რომელმაც თავისი შრომა გარკვეულ გეგმაზე ააგო და ცხოვრების კერძო მოვლენაში საზოგადო მნიშვნელოვანი გარემოება შენიშნა და თავის თანამედროვეებსაც დაანახნა; ბასილ ზარზმელს, რომელსაც თხრობის წესისა და მეთოდების შესახებ საყურადღებო ცნობები მოეპოვება; განსაკუთრებით კი გიორგი მთაწმინდელს, რომელმაც საისტორიო მწერლობის მეთოდები ჩვენში უაღრესად განავითარა და მისაბაძავი მაგალითი შექმნა; გიორგი ხუცესმონაზონს, რომელმაც ღვაწლის შედარებითი დაფასება პირველად შემოიღო ქართულ მწერლობაში, და რასაკვირველია ეფრემ მცირეს, ვითარცა საისტორიო მწერლობის მეთოდებისა და ტექნიკის საუკეთესო თეორეტიკოსისა და ჩვენში ანალოგიის მეაოღის შემომღებს; აგრეთვე დავით აღმაშენებელის შესანიშნავს ისტორიკოსსაც, რომელმაც ისტორიული შედარება სამოთხრობო მეთოდად აქცია და ნათლად შეიგნო, რომ სახელმწიფო მოღვაწის მოქმედების ნაყოფიერება მარტო მის პირად ნიჭსა და მხნეობაზე-კი არ იყო დამოკიდებული, არამედ მისი ქვეყნისა და ერის კულტურ-

რულ მდგომარეობასა და პირობებზე; ისტორიკოს-ფილოსოფოს ნიკოლოზ კათალიკოზს და დასასრულ, ქართველს დიდებულს მეცნიერს, ისტორიკოსს ბატონიშვილს ვახუშტს, რომლის კრიტიკული და ისტორიული მეთოდები და თეორიული მსჯელობა საქართველოს სახელმწიფო და სოციალური ცხოვრების უმთავრესი ხანებისა და დამახასიათებელი თვისებების შესახებ სწორედ რომ განმაცვიფრებელია¹. და შემდეგ: „ქართულ მწერლობას საკმაოდ ჰყავს ღვთიური ნიჭით აღბეჭდილი ისტორიკოსები, მაგრამ მათ შორის შეუდარებელი ბრწყინვალეებით მოხილია გიორგი მთაწმინდელის, დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსისა, ნიკოლოზ კათალიკოზისა და განსაკუთრებით, ეფრემ მცირის და ბატონიშვილ ვახუშტის სახელები.... ვერავითარი მოკლე მიმოხილვა ვერ აგრძნობინებს ადამიანს ვახუშტის ღიადს ღვაწლს ქართულ ისტორიათაღმწერლობისა და საისტორიო მეცნიერების წინაშე: მკითხველი თვით უნდა ჩაუკვირდეს მის ღრმაზროვანს მსჯელობას“².

ვახუშტი ბატონიშვილმა დაგვიტოვა მდიდარი მემკვიდრეობა. მისი შემოქმედებითი პროდუქცია მრავალმხრივ სასარგებლოა მეცნიერების სხვადასხვა დარგისათვის და პირველ რიგში ფსიქოლოგიისათვის.

ადამიანის სულიერი ყოფიერება არ არის ერთ წერტილზე გაყუნული და ამიტომ მისი შეხედულება ყოველთვის ერთგვარი კი არ ყოფილა, არამედ „ღროთა განმავლობაში განვითარებულა და გაღრმავებულა კიდევ“³.

თანახმად ჯავახიშვილისა „თუ გიორგი ხუცესმონაზონს, როგორც ეტყობა, აღზრდის ყოვლად შემძლეობა სწამდა, დარწმუნებული იყო, რომ აღმზრდელი ადამიანის გონებას ნებისამებრ ადვილად მოჰქნიდა და სურვილისამებრ მოაჩუღლებდა, დავით აღმაშენებლისა და მეტადრე თამარ მეფის ისტორიკოსებმა უკვე იცოდნენ, რომ ადამიანს თან სდევს მექვიდრეობით თანდაყოლილი თვისებები.... ეს თანდაყოლილი საგვარეულო მიდრეკილება და თვისებანი, რომელსაც თამარ მეფის ისტორიკოსი „თანაშთამომავლობა“-ს ეძა-

1 ი. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 31.

2 ი ქ ვ ე.

3 ი ქ ვ ე.

ხის, კეთილი ან ბოროტი ზნის სახით ადამიანის ბუნებას გარკვეულს მიმართულებას აძლევდა და აიძულებდა „მამულ-პაპურ კულთა სვლა“-დ (დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი, ქ-ლი ერის ისტორია, II, 508¹)¹.

ადამიანის მიმართებისა და მისი ხასიათის ანალიზის დროს ისმება საკითხი ეგზოგენურ და ენდოგენურ ფაქტორთა როლისა და ურთიერთგავლენის შესახებ. ხოლო თამარის დროინდელი ისტორიკოსისათვის უკვე ცხადი ხდება მემკვიდრეობის განსაკუთრებული მნიშვნელობა.

ენდო-ეგზოგენიის პრობლემის საბოლოოდ დაზუსტებისას წამყვანი როლი ენიჭება გარემო საზოგადოებრივ, მიკრო-და მაკროსოციოლოგიურ მიზეზებს. დასტურდება, რომ ადამიანის ნებასა და მოქმედებას წარმართავს გარემო.

„ადამიანის-ნების და მოქმედების თავისუფლების გარდა დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის მსჯელობა მეორე დიდმნიშვნელოვან საკითხს, სახელმწიფო მოღვაწის ძლიერებისა და ნაყოფიერების აზრს დასტრიალებდა, როდესაც ისტორიკოსი ამტკიცებდა, რომ თვითეული სახელმწიფო მოღვაწე, თვით უძლიერესი გვირგვინოსანიც-კი, ყოვლად შემძლებელი არ არის და მისი მოქმედების ნაყოფიერება ქვეყნისა და ხალხის თანამედროვე მდგომარეობითა და საზოგადოებრივი პირობებით არის შეზღუდული“². და შემდეგ:

„დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის აზროვნება ფართო და მსოფლიო ისტორიულ ასპარეზს აღწევს, მაგრამ ამასთანავე მისი აზროვნება ღრმა და ბრძნულია, მისი მსჯელობა თავის ზედმიწევნითი თვისებებით განმაცვიფრებელია. მან კარგად იცის, რაოდენი ძალა და გავლენა აქვს მოღვაწის პირად ნიჭს და დაუღალავ მოქმედებას, მას ჩინებულად ესმის, რომ უმაღლეს ნიჭიერებითა და თავგამოდებითაც-კი აღჭურვილი მოღვაწე, თვით უუძლიერესი გვირგვინოსანი მეფეც-კი ყოვლად შემძლებელი არ არის და მისი მოქმედება ქვეყნისა და ხალხის თანამედროვე მდგომარეობითა და საზოგადოებრივი პირობებით არის შეზღუდული. მას შეუგნია, რომ მოღვაწე შეიძლება უმწვერვალესი ნიჭითა და ძალით იყოს აღჭურვილი, გენიოსი იყოს,

¹ ი. ჭავჭავაძის შვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 32.

² იქვე, გვ. 33.

მაგრამ თუკი ერი და სახელმწიფოც იმისდა შესაფერისად მომზადებული და დაწინაურებული არ არის, მაშინ, მისი მოღვაწეობა სასურველ ნაყოფს ვერ მოიტანს. თვით ალექსანდრე მაკედონელი ნიჭით სრულებით არა სჭობნიდა დავით აღმაშენებელს, მაგრამ თუ საქართველოს მეფის მოღვაწეობა იმნაირადვე ბრწყინვალე არა ყოფილა, როგორც ალექსანდრესი, მხოლოდ იმიტომ, ამბობს ისტორიკოსი, რომ იმის მოქმედებას ჩვენი სამშობლოს იმდროინდელი მდგომარეობა ხელს ისე არ უწყობდა, როგორც ალექსანდრე მაკედონელსაო¹.

მერვე საუკუნის ცნობილი მწერლის იოანე საბანისძის შემოქმედებასა და მოღვაწეობას უშუალო კავშირი აქვს პიროვნების ფსიქოლოგიასთან და პირველ რიგში დეონტოლოგიასთან.

ჯავახიშვილს თანახმად იოანე საბანისძემ ნათლად იცოდა, რომ აღაპიანთა მოქმედებაში არსებობდა „ჩვეულებისამებრ მამულისა სლვა“, რომელიც ნაკარნახევია მამაპაპეული ტრადიციებით. აქ პირველ რიგში პიროვნების სიმტკიცეზე და სიფაქიზეზეა ლაპარაკი, რათა ადვილად მოხდეს „ჭირთა მოთმენით“ განსაცდელის ატანა. ამასთან ერთად საბანისძემ ცხოვრების კერძო მოვლენაში „საზოგადომნიშენელოვანი გარემოება შენიშნა და დაინახა. მან შეიძლო ამის შეგნება პირადად და თანაც სხვებსაც დაანახვა და შეაგნებინა...“²

საბანისძის დროს ქართველთა ბრძოლა არაბთა წინააღმდეგ განსაკუთრებით ძნელდებოდა იმიტომ, რომ ხდებოდა აქტიური გადაბირება ეკონომიურად დაუძლურებელი ხალხისა ფულით, საჩუქრებითა და მოტყუებით... ქართველთა მორალური ხერხემალი ირყევოდა და ირხეოდა, „ვითარცა ლერწამი ქართაგან ძლიერთა“³.

საბანისძის დეონტოლოგიურ მოღვაწეობას უკვალოდ არ ჩაუვლია და, როგორც ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს, მიძინებულ ეროვნულ მიმართულებას—მოვალეობის გრძნობებს კვლავ გამოცოცხლებად დაუწყია.

ქართველი ხალხის პერსონოლოგიურ წარმოდგენებში წამყვანია მნიშვნელობა ენიჭებოდა ანტინომიურ კატეგორიებს და ამიტომ ისინი ცდილობდნენ საზოგადოებაში თავიანთი აზრის ამ გზით შეტანას.

¹ ი. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 218—219.

² იქვე, გვ. 69.

³ იქვე, გვ. 71.

ამას ნათლად ადასტურებს მეათე საუკუნის წერილობითი ძეგლი, რომელიც ეკუთვნის სტეფანე მტბევარ ეპისკოპოსს („წამებაი წმიდისა მოწამისა გობრონისა“). აქ ერთდროულად არის საუბარი კეთილ და ბოროტ კატეგორიებზე, რომ შედარებითა და დაპირისპირებით ადამიანს გაუღვიძონ დადებითი და დაუხშონ უარყოფითი მიმართებანი: გარდა ამისა ავტორი ცდილობდა გაეცნო ხალხისათვის თავისი ქვეყნის წარსული და მიეწოდებინა მომავალი ნათელი პერსპექტივა და შეურყეველი იმედი.

ჩვენი სულ მოკლე ექსკურსიცი კი ადასტურებს, რომ ივანე ჯავახიშვილის შრომები ვრცელი ასპარეზია პერსპექტივის მქონე ფსიქოლოგიური კვლევისათვის. ხოლო მისი პიროვნება ყველაზე მაღალ დენტოლოგიურ თვისებათა ბრწყინვალე და წმინდა განსახიერებაა.

А Н Н О Т А Ц И Я

Настоящее исследование заслуженного деятеля науки, академика АМН СССР и АН ГССР, члена Международной организации по изучению мозга, лауреата премий И. Р. Тархнишвили и В. М. Бехтерева, Авлпия Давидовича Зурабашвили касается ряда важнейших персонологических проблем, выдвинутых в поэме Шота Руставели «Витязь в тигровой шкуре» в XII веке.

Остаиваются автор и на персонологических проблемах в творчестве выдающихся грузинских писателей: Сулхана-Сабы Орбелиани, Никола Бараташвили, Ильи Чавчавадзе, Важа Пшавелы, Якова Гогешашвили и известного историка И. А. Джавахишвили.

Анализу конкретного материала предпосылается рассмотрение вопросов касательно психологии личности.

Творческий экскурс ученого в область литературы ставит своей целью показать, что любое произведение литературы представляет собою значительный академический интерес для психологии и психопатологии в целом.

Поскольку основные положения данной работы изложены на русском языке в издании, выпущенном издательством «Мерани» (1973 г., Тбилиси), здесь ограничиваемся краткой аннотацией.

PERSONOLOGICAL PROBLEMS IN GEORGIAN LITERATURE

GENERAL REMARKS

The Georgians, a people of ancient cultural traditions, possess rich and multifarious written documents reflective of the development of their spiritual life.

The words 'stomach', 'liver' and 'heart' are of special significance in Georgian speech and thinking. These terms are occasionally used in their palaeopsychological connotations, pointing to a definite stage in human cognition.

Georgian men and women were from early times equally imbued with patriotic valour. The psychology of personality in Georgian national culture is rooted in the origins of the people's spiritual life.

The urgent need for a close creative link between the psychology of art (psychology of literature) and scientific psychology is emphasized.

Shota Rustaveli

Shota Rustaveli—a great poet-psychologist—is concerned with the most complex and vital sociopsychological problems. Wielding as it were a geologist's pick, he brings to light diverse aspects of the genesis, becoming, ontological nature and sociological value of man's spiritual manifestations.

The psychology of personality is central in Rustaveli's creative psychological quests, the problem being treated in the poem as one common to all mankind.

The principal characteristics of human personality are the notions of duty, morals, and work. According to Rustaveli man must cherish and perpetuate these specifically human characteristics, strive for their realization and be guided by them in his everyday activities.

Being a protagonist of human love, Rustaveli develops the thesis that love is at the same time the source of and sequel to duty and morals. Furthermore, love—being the highest manifestation of human morals—finds expression in actual practice: all human activity begins with love and ends with love. This psychological detail is of great importance in man's social and work activity. Every work response should, quite justifiably, be accompanied by zeal and love; the results of one's work afford him satisfaction and a feeling of love for his activity.

Eight centuries ago the genius of Rustaveli created a grand canvas on which he embroidered remarkable human characters—embodiments of duty and morals. By this he not only demonstrated that duty and morals remain eternally vital sociopsychological characteristics, but he also gave a plan of action for the realization of which man should strive and in which lies the sociopsychological meaning of human perfection.

It was but natural that the ideas of humanism, love of mankind, fraternity and friendship not only between individuals but also between different peoples and their representatives—developed at the dawn of the so-called Oriental Renaissance—called for a proper psychological and sociopsychological substantiation.

It was the teaching of Rustaveli's poem "The Knight in the Panther's Skin" that served as a guide to the Georgian nation over the centuries. It should be noted that the great influence of "The Knight in the Panther's Skin" was due not only to the fact that it reflected ideals common to all mankind or that it is an inimitable masterpiece from the literary point

of view. The universality of the poem lies in its unique rendering of the content, role and significance of personality. It is shown in the poem that every patriot of his people ought to be guided by work, morals and duty—these specific characteristics of personality.

On the basis of an in-depth psychological analysis Rustaveli makes a brilliant case for the equality of men and women, for the humanism and progressiveness of their ideas.

Rustaveli insightfully posed and developed problems of human interrelationship, basing them on the principles of love, nobleness and friendship.

At the dawn of Humanism Rustaveli enriched man's thinking with new notions of true friendship and love among men.

With a great man's foresight Rustaveli anticipated the proposition on the imperviousness of man to fear, the problem retaining a lively interest to psychology and psychopathology eight centuries later.

It may now be taken for granted that problems of the psychology of fear in both the norm and pathology cannot be clarified without analyzing the relationship of heart and mind, more specifically without the reciprocal influence of emotion and personality registers. No exhortations can reduce the call of the heart in fear or any other emotion unless personality intervenes, i. e., unless there is personal criticism and censorship.

Sulkhan-Saba Orbeliani

Scholar, linguist, lexicographer, philosopher, moralist, writer, public figure, ardent patriot, great man and citizen, wise thinker—all these were combined in Sulkhan-Saba Orbeliani. He was, is, and will remain all these in the history of Georgian national culture.

Sulkhan-Saba lived and worked in a period of the seven-

teenth and eighteenth centuries which evoked Guramishvili's words "Who can recount the troubles of Kartli!"

Sulkhan-Saba was far ahead of Dostoevski in denouncing slothfulness and pride as being base. As is known, it was only in 1880, on the occasion of the unveiling of the Pushkin memorial, that Dostoevski made his public pronouncement: "Work, idle man; be humble, proud man!"

In order to understand a person who has morally gone astray Sulkhan-Saba exclaims:

"Oh humbleness, good and valuable and not easily bargained.

Oh, honest humbleness, that is not to be bought...

Oh poor humbleness, that is not to be found..."

Sulkhan-Saba was well aware that parents' feelings for their children were conditioned sociologically and biologically. The reverse vector—the children's attitude to their parents—was more problematic. Here Orbeliani displays firmness, endeavouring to enhance the moral mode of the children. He demands selflessness from children, symbolically amounting to sacrificing one's life for the motherland in time of need.

Sulkhan-Saba realized well that it was impossible to rehabilitate a broken-down moral mode by merely citing positive instances. Hence the depth and scrupulousness with which he depicted the spiritual world of base persons.

The significance of Sulkhan-Saba's deontological-psychological credo does not diminish with the passage of time. Base-ness may appear in any epoch or situation and must be branded without delay.

Nikoloz Baratashvili

Nikoloz Baratashvili was a great expert in man's inner experiences. The universal human problems posed by him have a direct bearing on personology.

Love of man is central in Baratashvili's work. His poetry is a call to love and respect man.

According to Baratashvili when man loses confidence in society, is afraid, trembles, does not know whom to address and confide his private feelings, when he becomes overwhelmed with terror and his physical and spiritual existence is at stake, then the question arises as to what course of action he must take. And if "he has no confidence in this world, is afraid, shy, and knows not whom to confide his secret thoughts", then we are dealing with a universal problem of personality calling for trust and a degree of freedom. A situation of fear and mistrust creates catastrophic conditions for existence. Therefore "spiritual solitude" is a great calamity jeopardizing man's existence.

While Rustaveli enjoins duty and love, Shakespeare stigmatizes falsehood and envy, Goethe acknowledges the necessity of order, Dostoevski lays bare the inner contents of a base and indecent man, Turgenev argues that justice is above truth. Nikoloz Baratashvili stresses that distrust among human beings and spiritual solitude is intolerable and that one ought to strive towards a bright future.

I l y a C h a v c h a v a d z e

Ilya Chavchavadze was—it may be argued—the founder of the contemporary integrative trend, the object of which is to study the total man and thus establish a close connection between science, on the one hand, and literature and art on the other. Furthermore, his entire work is a brilliant demonstration of the necessity of establishing close links between scientific psychology and fiction.

Ilya Chavchavadze was an outstanding representative of the psychology of action in belles lettres. The entire content of man's spiritual life should, he believed, be determined and guided by the categories of work and order. He gives an instance of how man degrades to the biological stage as a result of a breakdown of the category of work.

It is particularly interesting to note that two kinds of intellectual category—work and patriotism—are represented as an integrated personality manifestation. In Ilya's view work and patriotism constitute interfused, indissoluble and mutually determining psychological notions.

With keen psychological insight does Ilya depict a situation that should—to borrow the phrase from Shakespeare's Hamlet—be described as one in which “the time is out of joint”*.

Moral degradation, that is to say, “the time being out of joint” is a great evil that must, in his view, be fought along two lines: bad examples should be censured, while good ones multiplied, so that society might have a moral support, a foothold for conscience.

Every section of human culture is to-day faced with an extremely important imaginative problem: integrative study should supersede narrowly analytical trends of research. The need has come for man to be studied as a whole.

Ilya insightfully foresaw the necessity and prospectiveness of the integrative approach already at the close of the nineteenth century. He generalized the problem of the integrity of personality to national integrity, a nation's history being a firm and sure mortar of its integrity. Creative traditions of the past constitute a solid basis of the present and future.

V a z h a P s h a v e l a

The literary work of Vazha Pshavela is of profound general-psychological, sociopsychological and ethnopsychological significance.

Vazha is matchless in analyzing the most complex psycho-

---

* W. Shakespeare. Hamlet, the penultimate line of Scene V, Act 1.

logical problem of man's significance and purpose at the highest personality level.

Shota Rustaveli's idea of duty and moral purity, Shakespeare's view on falsehood and envy, Goethe's idea of order and the harmony of life, Baratashvili's idea of trust, Turgenyev's proposition on justice and Dostoevski's view on man's baseness—all these are reflected, in a measure, in the great writer's work.

Vazha Pshavela describes such involved and tragic situations in which the character has no time for coolly weighing the pros and cons of a possible action but must respond to the call of the moment. Yet his characters find a way out through taking a course determined by the needs of personality.

Vazha Pshavela maintains that both man and woman are equally capable of serving the principles of work, duty and morals. In an emergency woman is called on to take over man's work.

It is by recourse to nature that the poet unfolds the general psychological essence of approval and disapproval, love and hatred, magnanimity and pusillanimity, joy and grief, justice and injustice, virtue and vice.

The feelings of love and beauty in respect to man are inseparable in Vazha Pshavela's works. Human love—being specific to personality—cannot exist apart from a relevant relationship to beauty. That is why the two experiences are represented jointly at the personality level as one supreme emotion.

It is assumed by the present writer that Goethe's principle of energetic striving and Vazha Pshavela's principle of activity directed towards the future constitute an exact prototype of the contemporary concept of personality's psycho-energetic potential and have a direct bearing on the problems of personology both in the norm and in pathology.

Iakob Gogebashvili

In Georgian national theoretical as well as practical pedagogy Iakob Gogebashvili was not only an epoch-making figure, but an unextinguishable lodestar whose bright light sheds actively on many areas of man's spiritual world.

Gogebashvili's proposition that concern for a morally stable and flawless personality entails care for children is particularly noteworthy and topical today. As is known children in our time are being reared and educated in conditions of exposure to a flood of information connected with the tempo of life of the present century and with the wealth of impressions and experiences.

According to Iakob Gogebashvili family is the principal link that is responsible for the social maturation and moral feeding of a youth. Family is the furnace of personality.

The moral perfection of personality is, in Gogebashvili's view, based on the principle of work and activity. He points out that idleness and frivolity are the source of every vice.

Good and evil—Gogebashvili believes—are not inherited. Therefore, proper education of youth and setting it on the right course are the most honourable activities.

According to Gogebashvili, conscience should always be in a functionally active state, making it imperative for man to be capable of penitence and an inner striving to amend the wrong he has done.

Gogebashvili's definition of patriotism is comprehensive and profoundly psychological: a patriot is, in his view, one whose main object in life is the welfare of his fatherland, who is indefatigable and uncompromizing in his fight against any obstacle raised in the way of his country's success, who considers every moment not spent for the benefit of his country to be irretrievably lost, whose heart responds both to his country's hardships and prosperity, and who is ready to lay down his life for his country with a smile on his lips.

Ivane Javakishvili

An analysis of the personological views scattered in Ivane Javakishvili's works reveals that historian's creative set and psychological makeup.

Heroism and devotion to a popular cause—found in early written sources of Georgian history—are interesting categories from the viewpoint of the psychology of personality.

As is known every psychological phenomenon — positive or negative—reflects, to some extent, the person's general socio-psychological status. Every heroic deed is received by the people with enthusiasm, admiration and unqualified approval. Hence, the spiritual striving of historical figures genuinely echoes the mental life of the people they belong to.

When referring to the problem of the so-called Oriental Renaissance, and primarily to Rustaveli's personological ideas, it was emphasized that by the twelfth century there must undoubtedly have existed a high cultural potential and firmly established traditions.

The written document about Shushanik's personality is firm evidence that the Georgian people possessed high personological categories some seven or eight centuries prior to Georgian Renaissance. Furthermore, the roots of spiritual life go beyond the fourth/fifth centuries and are traceable to the earliest period.

Ivane Javakishvili's works contain untapped novel material valuable to psychological and pathopsychological research.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შ ე ს ა ე ა ლ ი	5
პერსონოლოგიური პრობლემები შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანში“	18
ზოგადი ხასიათის შენიშვნები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ	43
პერსონოლოგიური პრობლემები სულხან-საბა ორბელიანის შემოქმედებაში	<u>78</u>
პერსონოლოგიური პრობლემები ნიკოლოზ ბარათაშვილის შემოქმედებაში	101
პერსონოლოგიური პრობლემები ილია ქაქუაძის შემოქმედებაში	112
პერსონოლოგიური პრობლემები ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში	<u>129</u>
პერსონოლოგიური პრობლემები იაკობ გოგებაშვილის შემოქმედებაში	<u>135</u>
პერსონოლოგიური პრობლემები ივანე ჯავახიშვილის შრომებში	177
ანოტაცია რუსულ ენაზე	187
რეზიუმე ინგლისურ ენაზე	188

Авлипий Давидович Зурабашвили

ПЕРСОНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ
В ГРУЗИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

(на грузинском языке)

Издательство Тбилисского университета
Тбилиси 1973

გამომცემლობის რედაქტორი მ. ჩხაიძე
ტექნიკური ი. ხუციშვილი
კორექტორი ნ. ქანთარია

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 14/XI-73

ქ-ლალის ფორმატი 60×84/16.

ნაბეჭდი თაბახი 12,5

საღირსეხო-საგამომცემლო თაბახი 9,67

შეკვეთა 1187

უე 13418

ტირაჟი 1000

ფასი 1 შაბ. 21 კაპ.

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა,
თბილისი, 380028, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 14.
Издательство Тбилисского университета,
Тбилиси, 380028, пр. И. Чавчавадзе, 14.

თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა,
თბილისი, 380028, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 1.
Типография Тбилисского университета,
Тбилиси, 380028, пр. И. Чавчавадзе, 1.